

శ్రీరస్తు

శ్రీభాష్యసారము

శ్రీనాదరాయణ మహర్షి ప్రణీతములైన బ్రహ్మసూత్రములకు
భగవద్రామానుజుల శ్రీభాష్యము ననుసరించి
వ్రాయబడిన ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానము
ద్వితీయభాగము (3, 4 అధ్యాయములు)

రచయిత

'కె. ఎస్. రామానుజాచార్యులు M.A.,

రిటైర్డ్ ప్రెస్సిపోల్

శ్రీవేదసంస్కృత కళాశాల, నెల్లూరు - 524 003

1991

సర్వస్వామ్యములు రచయితవి

ప్రథమ ముద్రణము 1991

ప్రణీతృతి వై శాఖము

కాపీలు : 1000

వెల : 25/-

ప్రతులకు

కె. ఎస్. రామానుజాచార్యులు

వానమానలై మఠం

మూలపేట, నెల్లూరు-524 003

శ్రీజయలక్ష్మీ పబ్లికేషన్స్

కూకట్‌పల్లి (రామాలయంవద్ద)

హైదరాబాద్

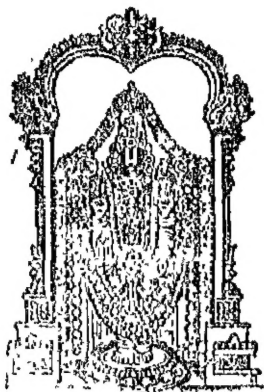
శ్రీగోదా గ్రంథమాల

ముసునూరు, కృష్ణాజిల్లా - 521 207

ముద్రణ

శ్రీసత్యసాయి ప్రింటర్స్

6-2-151సి, టి. నగర్, తిరుపతి.

**This Book is Published under the financial Assistance of
Tirumala-Tirupati Devasthanams under their Scheme
“Aid to Publish Religious Books”**

శ్రీరస్తు

విజ్ఞప్తి

ఆర్యా!

శ్రీభాష్యసార వ్రథమభాగము వెలువడి అంద్రపాతకుల ఆదరాభి-
మానములకు పాత్రమగుట ఎంతయుముదావహము. పాతకులు ఎదురు
చూచుచున్న ద్వితీయభాగము వ్రస్తుతము శ్రీపద్మావతీసమేత శ్రీనివాస
భగవానుని దివ్యానుగ్రహముతో వెలువడుచున్నది. గ్రంథముల గుణ
దోషములను నిర్ణయించువారు పాతకనుహళయులే అగుటవలన వారికి
హుకుశికహస్తముతో స్వాగతమును నలుకుచున్నాము.

శ్రీభాష్యసార ద్వితీయభాగము ముద్రణమునకు దయతో వది
నేలరూప్యముల ఆర్థికసహాయము సందించి మహోపకారమును గావించి
చిన తిరుమల చిరువతి దేవస్థానాధికారులకు సర్వధా సర్వథా కృతజ్ఞు
డను. “బ్రహ్మణి శ్రీనివాసేభవతు మమ వరస్మిన్ శేషముగి భక్తిరూపా”
అనుచు శ్రీభాష్యకారులు శ్రీభాష్యరచనకు శ్రీకారము చుట్టినది. ఈ
శ్రీనివాసవరబ్రహ్మము నెమరునే. అట్టి ఈ స్వామి గ్రంథ్యసహాయముతో
శ్రీభాష్యసారముద్రణ జరుగుట నా ఆదృష్ట విశేషము.

భగవదనుగ్రహమునకు భాగవతపురుషకారము అవశ్యకము. నా
మీది అవ్యాజ్యానుగ్రహముతో పురుషకారకృత్యము గావించి, నన్ను
ధన్యుని గావించిన వరోపకారధురీణులు, సహృదయశిరోమణి, బహు-
ముఖవ్రజ్ఞాశాలి, వక్త్రరవి, విమర్శకులు డా. ఎస్. బి. రఘునాథాచార్యులు
[ప్రొఫెసర్, సంస్కృతవిభాగము, శ్రీవేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయము
అరుపతి.] గారికి నా ప్రణామములు.

ఏతద్గ్రంథం రచయేత్ నమో బ్రహ్మహింసాచింతకానాం సంహితం రచయేత్
సమాధానము, శ్రీగోవిందగ్రంథ మూలాపకరణములు, భవాధిక గ్రంథ
ప్రకాశములు అయిన శ్రీమాన్ శ్రీ జి.ఎల్. నరసింహాచార్యులు గారు

దీనిని చక్కనువాదప్రతిని వయారుచేసిరి. ప్రీతి కలుగు
నలనూతనల శ్రీకృష్ణమూర్తి ఎం.ఎ., ఎల్.ఎల్.బి., అడ్వకేట్ గారు
వీరు నృకృష్ణసంగీతసాహిత్యరసాలు, విరుద్ధసాధురంగదులు

ఇందు నిబంధించుటకు ప్రబంధకతీ ప్రతిపాదించి బాధావిముక్తి
అను జనంగి సహకరించిన సరసప్రదయలు, విద్యాభూషణ, ఉప
న్యాసకరణ, కవిత్వాచారద శ్రీమాన్ నరదాచార్యులు గారు, ఎడిటర్,
శ్రీరామానుజశ్రీకృష్ణముని, గుంటూరు.

శ్రీభాష్యసార ప్రకాశమునకు అనేకవిధముల తమ సహకార
సంపదల సందిరి బ్రహ్మహింసాచింత ప్రకాశములు—

ప్రీ. జి. శ్రీరంగరాజు యచార్యులు జయ్యగారు హైదరాబాదు.
శ్రీ. శ్రీ. శ్రీనివాసాచారి లక్ష్మీనరసము గారు, శ్రీమన్నారాయణపురం,
ఉల్లిపాలెం, కృష్ణాతల్లా శ్రీమాన్ బా. జి.వి. వెంకటేశ్వరగారు, నెల్లూరు
ప్రస్తుత నివాసము కోవిల [అమెరికా] శ్రీమాన్ రిద్దలూరు రామవ
శతకోపయ్యంగార్, తిరుమల [VRS అయ్యంగార్] శ్రీమాన్
సామిత్రి రంగాచార్యులు గారు, హుమిరంజ, విద్యవ్యవహారము
శ్రీమాన్ ముదిరెళ్ళ కొండమాచార్యులు గారు, తిరు. జి. సంగీతకళానిధి
శ్రీమాన్ ఎన్.సి కృష్ణమాచార్యులు, విజయవాడ, శ్రీమాన్ కె.వి.ఆర్.
నరసింహాచార్యులు గారు, ఎం.వి, రెడ్డిగర్, కిరీకంబల్ కళాభారతి,
నిరనిర్దేశము. ఇట్లు ఈ కార్యక్రమమున సహకరించినవారు ఎందరో
సహానుభావులు. అందరికీ పంచనములు. ఈ గ్రంథమును చక్కగ
ముద్రించిన శ్రీమాన్ D.S.P. రామకృష్ణ, మేనేజరు శ్రీనత్యపాయి
ప్రింటర్స్, తిరుపతి. గారికి నా పుణ్యస్మృతి.

సర్వేజనా స్పృశి నోభవస్తు.

నెల్లూరు,

ఇట్లు

1-10-91.

కె. ఎన్. రామానుజాచార్యులు

శ్రీరస్తు

అధికరణసూచి

శృతీయాధ్యాయము - సాధనాధ్యాయము

ప్రథమపాదము - వైరాగ్యపాదము

అధికరణము పేరు సూత్రసంఖ్యనుండి-వరకు పు. సం.

1	తదంతరప్రతపత్త్యధికరణము	7	(1-7)	1
2	కృతాత్మయాధికరణము	4	(8-11)	5
3	అనిష్టాదికార్యధికరణము	10	(12-21)	7
4	తతాన్వభావావ్యవత్త్యధికరణము	1	(22)	11
5	నాశిచిరాతిధికరణము	1	(23)	12
6	అన్యధిష్ఠితాధికరణము	4	(24-27)	13

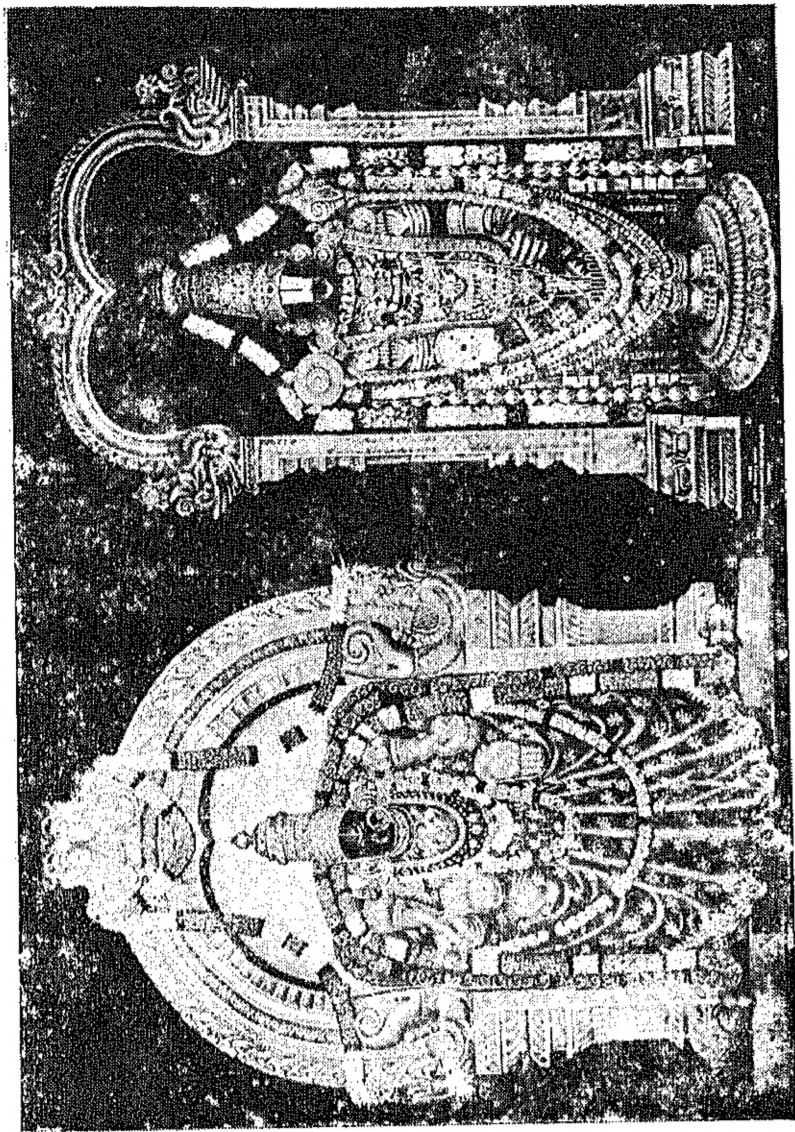
ద్వితీయపాదము - ఉభయలింగపాదము

1	సంధ్యాధికరణము	6	(1-6)	16
2	తదభావాధికరణము	2	(7-8)	19
3	కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధ్యధికరణము	2	(9)	20
4	ముగ్ధాధికరణము	1	(10)	21
5	ఉభయలింగాధికరణము	15	(11-25)	22
6	అహికుండలాధికరణము	4	(26-29)	32
7	పరాధికరణము	7	(30-36)	35
8	ఫలాధికరణము	4	(37-40)	40

తృతీయపాదము - గుణోపసంహారపాదము

1	సర్వవేదాంతప్రత్యయాధికరణము	5	(1-5)	44 (i)
---	---------------------------	---	-------	--------

2	అవ్యథాత్వాధికరణము	4	(6-9)	44(v)
3	సర్వాభేదాధికరణము	1	(10)	44 (xi)
4	అనందాద్యధికరణము	7	(11-17)	44 (xiii)
5	కార్యాధికరణము	1	(18)	44 (xvii)
6	సమానాధికరణము	1	(19)	44 (xviii)
7	సంబంధాధికరణము	3	(20-22)	44 (xxix)
8	సంభృత్యధికరణము	1	(23)	44 (xxi)
9	పురుషవిద్యాధికరణము	1	(24)	44 (xxii)
10	వేదాద్యధికరణము	1	(25)	44 (xxiii)
11	హస్త్యధికరణము	1	(26)	"
12	సాంపరాయాధికరణము	5	(27-31)	44 (xxvi)
13	అనియమాధికరణము	1	(32)	44 (xxix)
14	అక్షరధ్యధికరణము	2	(33-34)	44 (xxxii)
15	అంతరత్వాధికరణము	3	(35-37)	44 (xxxiii)
16	కామాద్యధికరణము	3	(38-40)	44 (xxxvi)
17	తన్నిర్వారణానియమాధికరణము	1	(41)	44 (xxxviii)
18	ప్రదానాధికరణము	1	(42)	44 (xxxix)
19	లింగభూయస్త్వాధికరణము	1	(43)	44 (xxzx)
20	పూర్వవికల్పాధికరణము	7	(44-50)	45
21	శరీరే భావాధికరణము	2	(51-52)	50
22	అంగబద్ధాధికరణము	2	(53-54)	51
23	భూమిశ్చాయస్త్వాధికరణము	1	(55)	52
24	శబ్దాభేదాధికరణము	1	(56)	54
25	వికల్పాధికరణము	2	(57-58)	55
26	యథాశ్రయభావాధికరణము	6	(57-58)	56

శ్రీ వేంకటేశ్వర

పద్మావతి

శ్రీరస్తు.
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

భ గ వ ద్రా మా ను జ లు
(నరసాపురం - ప! గో! జిల్లా)

శ్లో॥ పుణ్యం భోజ వికాసాయ పాపధ్వాంత త్తయాయ చ।
శ్రీ మా నావిరభూద్భూతా రామానుజ దివాకరః।

శ్రీరస్తు
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీ భాష్యసారము

రెండవ భాగము

తృతీయాధ్యాయము (సాధనాధ్యాయము)

ప్రథమ పాదము (వైరాగ్యపాదము)

82. తదంతర ప్రతిపత్త్యధికరణము 1

జీవుడు భూత సూక్ష్మములతో కూడిన ఒక దేహము నుండి మరియొక దేహమున ప్రవేశించును.

288 సూ॥ “తదంతర ప్రతిపత్తౌ రంహతి సంవరిష్వక్తః
ప్రశ్న నిరూపణాభ్యాం” 3-1-1

అర్థ : తదంతరప్రతిపత్తౌ = జీవుడు ఒక దేహమునుండి మరియొక దేహమును పొందునపుడు ; సంవరిష్వక్తః = భూత సూక్ష్మములతో కూడినవాడై ; రంహతి = పోవుచున్నాడు ; ప్రశ్న నిరూపణాభ్యాం = పంచాగ్ని విద్యయందలి ప్రశ్న సమాధానములనుబట్టి ;

వివ- : భాందోగ్యమున 5 వ ప్రపాతరమునందు పంచాగ్ని విద్య ప్రస్తుతించబడినది. “శ్వేతకేతుః హరుణ్యః పాంచాలానాం సమితిమేయాం” (భా-5-3-3) అంటే కుమారుడు శ్వేతకేతువు పాంచాలరాజు ప్రవాహునియొక్క సభకు వెళ్ళెను. అచట ఆ రాజు శ్వేతకేతువును చూచి అయిదు ప్రశ్నలను అడిగెను. అందులో ఒక ప్రశ్న “వేత్త యథా వంచమ్యా మాహుతా వాపః పురుష వచనో భవంతి” (భా-5-3-3) అయిదవ అహుతిలో అన్నలు (ఉదకములు) పురుషుడు అని చెప్పబడుచున్నవి. ఇది ఎట్లో తెలిసికొంటివా? ఈ ప్రశ్నకు సమాధానము తెలియఁబోవుటచే శ్వేతకేతువు తండ్రియొద్దకు వెళ్ళెను.

అతనికిని ఈ విషయము తెలియనందువలన అతడు ప్రవాహణుఁ యొద్దకు వెళ్ళి ఈ ప్రశ్నకు సమాధానమును చెప్పుమని ప్రార్థించెను

అంతట వచ్చాగ్నిః ద్యౌ ప్రవీణుడైన ఆరాజు ఆరుణికి ఆ విద్యను అపదేశించెను.

1. “ద్యౌలోఽము” అను అగ్నియందు దేవతలు శ్రద్ధను హోమము చేయుదురు. దానినుండి సోమరాజు విర్పడును. 2. ఆ దేవతలే “వర్షస్యడు” అను అగ్నియందు పై సోమరాజును హోమముగానింతురు. అంతట వర్ష మేర్పడును. 3. ఆ వర్షమును దేవతలు “వృధివి” అను అగ్నియందు హోమముజనర్తురు. దానినుండి అన్న మేర్పడును. 4. దేవతలు ఆ అన్నమును “పురుషుడు” అను అగ్నియందు హోమము చేయుదురు. అది శుక్లముగ పరిణమించును. 5. ఆ శుక్లమును దేవతలు “యోషిత్” (స్త్రీ) అను అగ్నియందు హోమము చేయుదురు. వీనిలో ద్యౌ, పర్వత్య, పృథివి, పురుషులత్వంత ఆయిరప అగ్ని స్త్రీ అగుచున్నది. ఈమెయందు హోమము చేయబడిన శుక్ల మే పురుషుడుగా పరిణమించుచున్నది. ఈ పంచాగ్నులయందును హోమం చేయునట్టి దేవతలు ప్రాణములే. ఈతత్త్వమును తెలుపనదియేవలనాగ్ని విద్య “ఇతి తుపంచమ్యామాహుతా వాచః పురుషః పశుసో భవంతి” (ధా-5-9-1) అనుచు ఈ ప్రకరణము సమాప్తమగుచున్నది. ఈవత్స సమాధానములలో ఉదకములే క్రమపరిణతములై పురుషుడుగా విర్పడినట్లు చెప్పుటచే భూతసూక్ష్మములతో కూడియే పృథివి దేవాంతరమును పొందుచున్నాడని స్పష్టమగుచున్నది.

289 సూ॥ “త్రాత్యత్కర్తావత్తు భూయస్త్రావత్” (2) 3-1-2

అర్థ : త్రాత్యత్కర్తావత్ + తు = త్రివృత్కరణముచే ఉదకముల యందు తక్కిన రెండు భూతములు చేరియుండుటవలనను ; భూయస్త్రావత్ = వానిలో ఉదకములయొక్క బాగము అధికముగా వుండుట

వలనను ; పంచాగ్నివిద్యలో “అహః” అని యితర భూతసూక్ష్మములకును ఉపలక్షణముగా చెప్పబడినది.

290 సూ॥ “ప్రాణగతేశ్వ” (3) 3-1-3

అర్థ : ప్రాణగతేః + చ = దేహమునుండి జీవుడు ఉత్క్లమించునపుడు అతనితోబాటు ప్రాణములును అనగా ఇంద్రియములును ఉత్క్లమించుచున్నవనిచెప్పటవలనను ఆ ఇంద్రియములకు ఆశ్రయములైన భూత, సూక్ష్మములును ఉత్క్లమించుచున్నవని తెలియుచున్నది.

ఇందులకు ప్రమాణము. “త ముత్క్లామంతం ప్రాణఃఅనూత్క్లామంతి ప్రాణ మనూత్క్లామంతం సర్వే ప్రాణాః అనూత్క్లామంతి” (బృ- 6-4-2) “శరీరము నుండి ఉత్క్లమించుచున్న జీవుని ముఖ్య ప్రాణము, దానిని ఇంద్రియములు అనుసరించి పోవుచున్నవి.”

291 సూ॥ “అగ్న్యైది గతితేరితచేన్న భాక్తత్వాత్” (4)3-1-4

అర్థ : అగ్న్యైదిగతితేః = ప్రాణోత్క్లమణ సమయమున వాక్కు మొదలగునవి అగ్ని మొదలగు తమ తమ అధిష్ఠానదేవతలలో చేరిపోవుచున్నవి అని చెప్పటవలన ఇంద్రియములు జీవుని అనుసరించిపోజాలవు. ; ఇతితేః = అనుచో ; న = అట్లు కాదు ; భాక్తత్వాత్ = “మరణ సమయమున వాక్కు అగ్నిని, ప్రాణము వాయువును, చక్షుస్సు సూర్యుని చేరును” అనిచెప్పట (యత్యాస్య పురుషస్య మృతస్యాగ్నిం వాగప్యేతి. వాతం ప్రాణః.చక్షురాదత్యం) (బృ-5-2-13) కేవలము గొణము. “లోమములు కీషధులను, కేశములు వనస్పరులను చేరును.” అని చెప్పనట్టి తర్వాతి వాక్యము గొణార్థకమే కదా : కావున ఇంద్రియములు జీవుని అనుసరించి పోవునే కాని అగ్న్యైది దేవతలను చేరుటలేదు.

212 సూ॥ “ప్రథమే శ్రవణాదితీన్న తా ఏవ హ్యవప్తేః
(5) 3-1-5

అర్థ : ప్రథమే = పంచాగ్ని హోమములలో మొదటిదైన ద్యు-
రోకాగ్ని హోమమునందు ; అశ్రవణాత్ = ఉదకములు హోమముచేయ
బడినట్లు చెప్పబడనందువలన “అప్” శబ్దసూచితములైన భూత
సూక్ష్మములు జీవునితో కలిసి వెళ్ళున ; ఇతిచేత్ = అనుచో ; న = అట్లు
కాదు ; తాః ఏవహ = ఆ ఉదకములే కదా అచట శ్రద్ధాశబ్దము చే
చెప్పబడినవి ; శ్రద్ధావా ఆపః “(యజు, 3 అష్ట 2-4-53) “శ్రద్ధ
యనగా ఉదకములు” అనుచు వేదమే శ్రద్ధా శబ్దమునకు అర్థమును
నిర్ణయించియున్నది. ఉవప్తేః = ప్రశ్న సమాధానములు పరిపూ
ర్ణమయినన్నచో ఈ అర్థమును స్వీకరించుటయే ఉచితమగుటవలన ;

293 సూ॥ అశ్రుతత్వాదితీ చేన్నేష్టాదికాదీనాం ప్రతీతేః (6)
(3-1-6)

అర్థ : అశ్రుతత్వాత్ = పంచాగ్నివిధ్యలోని హోమములలో
దీనియందును జీవుని హోమము చెప్పకపోవుటవలన జీవుడు భూత
సూక్ష్మములతో కలిసి ప్రయాణము చేయుచున్నాడనుట అసంగతము ;
ఇతిచేత్ = అనుచో ; న = అట్లుకాదు ; అష్టాదికాదీనాం = అష్టము =
యజ్ఞయాగాదులు ; పూర్తము = కటాక్షప్రతిష్ఠాదులు ; దత్తము = దానము
ఈ మొదలైన సత్కార్యములను గ్రామముయందుండి చేయువారు
ధూమమార్గము పొందుదురు. “(అథ య ఇమే గ్రామే అష్టా
పూర్తే దత్తమిత్యసానతే తే ధూమ మభిసంభవంతి)” (ఛా- 5-10-3)
అని తర్వాతి వేదవాక్యము చెప్పుచున్నందువలన ఆ సత్కార్యములను
చేసిన జీవుడే సోమరాజుగ, వర్షముగ, అన్నముగ, శుక్లముగ నయి
పురుషుడుగ జన్మించుచున్నాడు, అని ; ప్రతీతేః = తెలియు

చున్నందువలన ఉత్క్రమణ సమయమున జీవుడు భూత సూక్ష్మము లతో కలసి బయలుదేరును అనుట యుక్తమే.

294 సూ॥ భాక్తం వాఽనాత్మవిత్త్వాత్తథాహి దర్శయతి(7)3-17-

అర్థ : అనాత్మవిత్త్వాత్ = కేవలయజ్ఞయూగాదులను చేయువారు ఆత్మతత్త్వమును తెలిసినవారు కానందువలన; భాక్తంవా = “త్రం దేవా భక్షయంతి” (భా- 5-10-3) “దేవతలు ఆ సోమరాజును అనగా జీవుని భక్షింతురు” అను వాక్యము గొఱార్థకము కావచ్చును. తథా = అట్లు; దర్శయతి హి = (“యదా పశురేవం స దేవానాం ” బృ- 3-4-11) మానవులకు పశువు ఎట్లు ఉపయోగపడుచున్నదో అట్టి దేవతలకు ఇవటి నుండి వెళ్ళిన ఆత్మవేత్త కాని జీవుడు ఉపయోగపడును.” అని వేదము బోధించుచున్నది కదా!

70 కృతాత్మయాధికరణము 2

కర్మశేషము పునర్జన్మకు కారణము

295 సూ॥ “కృతాత్మయే అనుశయవా స్థృష్టస్మృతిభ్యాం యథేతమనేవం చ (1) 3-1-8

అర్థ : కృత + అత్మయే = చేసిన కర్మలను అనుభవించి అవి పూర్తియైనంతనే; అనుశయవాన్ = అనుభవించగా మిగిలిన కర్మ శేషము కలవాడై, మరల భూలోకమున జన్మించును. దృష్టస్మృతి భ్యాం = వేదవచనము వలనను, స్మృతివచనము వలనను.

వేదవచనము! “తద్య ఇహ రమణీయ చరణాభిభ్యాశో హయతై రమణీయాం యోని మాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణ యోనిం” (భా 5.10-7)

* ఎవరు మంచి కర్మలను ఆచరింతురో అట్టివారు స్వర్గాదిసుఖములను

అనుభవించి మరల యోగ్యమైన బ్రాహ్మణాది జాతులలో ఏదేని ఒక దానియందు జన్మింతురు. ”

స్మృతివచనము : “ తతః పరివృత్తౌ కర్మఫలశేషేణ జాతిం రూపమ్ ” (ఆ.ప.సూ. 3-1-2-1) “ ఆ స్వర్గమునుండి తిరిగి వచ్చునపుడు స్వర్గమున అనుభవించగా మిగిలిన కర్మశేషమునుబట్టి మంచి జాతిని, మంచి రూపమును పొందుదురు. యథా + ఇతమ్ = ఏ మార్గమున వెళ్ళిరో ఆ మార్గముననే వెనుదిరిగి వత్తురు. అనేవం చ = ఇట్లుకాక వేరు మార్గమునను తిరిగి రావచ్చును.

296 సూ॥ “ చరణాదితీన్న తదుపలక్షణార్థేతి కార్ణాజినిః
(2) 3-1-3

అర్థ : చరణాత్ = స్మృతివిహితములైన సంధ్యావందనాది కార్యములను ఆచరించుటవలన బ్రాహ్మణ్యాదికము కలుగునే కాని కర్మశేషమువలన కాదు, ఇతిచేత్ = అనుచో ; న = అట్లుకాదు ; తత్ + ఉపలక్షణ + అర్థా = “రవఃజియచరణాః” = “సదాచార సంపన్నులు” అనునెడ ఆ సదాచారము కర్మశేషమునకును సూచక మగుచున్నది. కావున కర్మశేషమును బట్టియే ఉత్తమజాతియందు జన్మింతురు. ఇతి = అని; కార్ణాజినిః = “కార్ణాజిని” అను మహర్షి తలంచుచున్నాడు.

297 సూ॥ “ ఆనర్థక్యమితిచే న్న తదపేక్షత్వాత్ ” (3) 3-1-4

అర్థ : ఆనర్థక్యం = కర్మమునకే ప్రాముఖ్యమును ఇచ్చు పక్షమున స్మృతివిహితమైన ఆచారమునకు నిష్ప్రయోజనత్వము సంభవించును. ఇతిచేత్ = అనుచో ; న = అట్లుకాదు ; తత్ + అపేక్షత్వాత్ = కర్మములు స్మృతి విహితములైన ఆచారములను అపే

క్షించియే ఉండుటవలన అనగా ఆచారములేని కర్మములు ఫల ప్రదములు కావు అని భావము. ఈ విషయమే “సన్ధ్యాహినోఽతుది ర్నిత్యమగర్హస్వకర్మసు” “సంధ్యావందనము చేయనివాడు ఏ వైదికకర్మను చేయుటకును ; అర్హుడు కాదు” అను స్మృతి వచనముచే చెప్పబడుచున్నది. కావున సదాచారముతో కూడిన సత్కర్మములే ఉత్తమజాతిప్రాప్తికి హేతువులు.

298 సూ॥ “సుకృత దుష్కృతే విజేతి తు బాదరిః” (4) 3-1 11

అర్థ ! సుకృత దుష్కృతే + వివ = “రమణీయ చరణాః”, “కపూయ చరణాః” (భా- 5-10-7) అను పదములకు “సుకృతము చేసినవారు”, “దుష్కృతము చేసినవారు”, అనియే అర్థము. ఇతితు = ఇట్లని, బాదరిః = బాదరి యను మహర్షి తలంచుచున్నాడు.

వివ : “రమణీయ చరణాః” అను పదమునకు మంచి ఆచారము కలవారు” అను అర్థమును చెప్పి ; ఇది యజ్ఞయాగాది సత్కర్మములకును సూచకము ఆచారము, సత్కర్మ ఈ రెండునూ కలిసి ఉత్తమజన్మప్రాప్తికి హేతువులు అని “కార్ణాజిని” మహర్షియొక్క ఆశయము. కాని బాదరి అను మహర్షి “రమణీయచరణాః” అను పదము ఆచారమును ప్రధానముగ కర్మములను గౌణముగా చెప్పుట కాక సాక్షాత్తుగ సుకృతమునే బోధించును ; కావున మనము చేయు సుకృతము ఉత్తమ జన్మమునకు కారణమగుచున్నదని తలంచుచున్నాడు. ఈ అర్థమే బాదరాయణులకును అభిమతము.

71. అనిష్టాదికార్యధికరణము 3

పాపిష్టులకు చంద్రలోకగమనాగమనాదులు ఉండవు

299 సూ॥ “అనిష్టాదికారణామపి చ శ్రుతమ్ (1) (3-1-12

అర్థ : అనిష్టాదికారిణాం + అసీచ = ఇష్టము, పూర్తము
మొదలగు సత్కర్మలను చేయనివారికిని చంద్రలోక గమనము ;
శ్రుతమ్ = వేదమున చెప్పబడిఉన్నది

వివ : "యే వై శే చాస్మాల్లోక్తాత్పయన్తి చంద్రమసమేవ శే
సర్వే గచ్ఛన్తి" (కౌషీకకీ 1-2) "ఈ లోకమునుండి వెడలువారు అందఱు
ంద్రుని పొందుచున్నారని" చెప్పుటచే ఇష్టాపూర్తాదులను చేసిన వారికి
చేయనివారికిని, చంద్రలోకప్రాప్తి సమానమని తెలియుచున్నది

300 సూ॥ సంయమనే త్వనుభూయేతరేషా మారోహోవరోహా
తద్గతి దర్శనాత్. (2) 3-1-13

అర్థ : సంయమనేత = యమునియొక్క శాసనమున ;
అనుభూయ = పాపఫలమును అనుభవించి ; ఇతరేషామ్ = ఇషా
పూర్తాదులు చేయని పాపిష్ఠులకు ; ఆరోహ+అవరోహా = చంద్రలోకము
నకు వెళ్ళుట, వచ్చుట అనునవి సంభవించును. తత్ + గతిదర్శ
నాత్ = యమసదమునకు పాపిష్ఠులు వెళ్ళునట్లు శ్రుతి చెప్పుటవలన.
శ్రుతి : "వైవస్వతం సంగమతం జనానాం" యమం రాజానామ్
ఆరణ్య 2(వ-1) వనివర్వంతుని కుమారుడు జనులకు సంగమస్థానము
అయిన యమధర్మరాజును— ఇచట "జనానామ్" అను పదము
పుణ్యవంతులను, పాపిష్ఠులను బోధించుచున్నది.

301 సూ॥ "స్మరంతి చ" (3) 3-1-14

అర్థ : స్మరంతి చ = స్మృతి కర్తలును ఈ అర్థమును బోధించు
చున్నారు.

శ్రుతి : "సర్వేవై శే వశం యాన్తి భగవన్మృత" (విష్ణుపురా-
3-7-5) వీరందఱు యమునికి వశ్యులు అగుదురుకదా భగవన్:

302 సూ॥ “ అపినప్త ” (4) 3-1-15

అర్థ : సప్త + అపి = నరకలోకములు ఏడును పాపిష్ఠులు పాపఫలమును అనుభవించుటకు నివసించదగియున్నవి.

303 సూ॥ “ తత్రాపి తద్వాప్తిపారాభవిరోధః ” (5) 3-1-16

అర్థ : తత్ర + అపి = ఆ ఏడు రౌరవాది నరకములయందును తత్ + వ్యాపారాత్ = ఆ యమునికి అధికారము ఉన్నందువలన; అవిరోధః = పాపిష్ఠులు యముని వన్నిధికి చేరుటలో విరోధములేదు.

వివ : పాపిష్ఠులు మరణానంతరము మొదట యమనదనమును చేరుదురు. పిదప యముని అజ్ఞచొప్పున వారి వారి కర్మానుభవమునకు తగిన నరకలోకమునకు పోవుదురు. అచట పాపఫలమును అనుభవించి అచటినుండి చంద్రలోకమును చేరి క్రమముగా భూమికి చేరుదురు. ఈ ఐదు పూర్వపక్ష సూత్రములు.

ఇక సిద్ధాంతము :

304 సూ॥ “ విద్యాకర్మచోరితివ ప్రకృతత్వాత్ ” (6) 3-1-17

అర్థ : విద్యాకర్మచోరిః + ఇతివ = బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠులకు అర్పితాది మార్గము, ఇష్టాపూర్తా కర్మనిష్ఠులకు ధూమాది మార్గము అని ప్రకృతత్వాత్ = ప్రస్తావించబడుటవలన వీరికంటె భిన్నులైన పాపిష్ఠులకు చంద్రలోకగమనము సంభవించదు. బ్రహ్మచేత్రులు అర్పితాది మార్గమున బ్రహ్మమును చేరుదురు. కర్మనిష్ఠులు ధూమాది మార్గమున చంద్రలోకమును చేరుదురు. కావున పాపిష్ఠులకు ఈ రెండు అవకాశములును లేవని భావము.

305 సూ॥ “ న తృతీయే కథోప లభ్యే ” (7) 3-1-18

అర్థ : తృతీయే = విద్యానిష్ఠలు, కర్మనిష్ఠులు కాని పాపిష్ఠుల విషయమునందు ; న = వారు దేహము దాల్చుటకు పంచాగ్ని విద్యతో చెప్పబడిన పంచమాహుతి అ అనరము లేదు; తథా + అపరిచ్ఛేదః = అవిధముగ ప్రతియందు చూపబడుచుండుటవలన.

ప్రతి : “వేత్త యథా కేనాసా లోకో న సమూర్యతే” “తామ్యు ర్లోకము జీవులతో నిండకపోవుటకు కారణమేమి:” అను ప్రశ్నకు “అర్హతయో: పథోర్న కతరేణ చ తానీ మాని క్షుద్రాణ్య సకృదా వర్తీని ధాతాని భవన్తి జాయస్య మ్రియస్కేత్యేత తృతీయంస్థానం కేనాసా లోకో న సమూర్యతే” (థా- 3-10-8) “తృతీయస్థాన శబ్దవాచ్యులైన పాపిష్ఠులు ఈ దేవయాన సత్పయానములలో ప్రవేశించక జనన మరణ ప్రవాహమున మునిగి తేలుచు నరకములను అనుభవించుచుందురు కావున ఈ ద్యులోకము జీవులచే నిండకున్నది” అని సమాధానము చెప్పబడినది. దీనిని పాపిష్ఠులు జన్మలను పరిగ్రహించునపుడు పంచమాహుత్యపేక్ష లేదని తెలియుచున్నది. కావుననే పంచద్రలోక గమనము పై తము వీరికి లేదు

306 సూ॥ “స్మర్యతేప చ లోకే” (8) 3-1-10

అర్థ : లోకేవ = లోకమునందును ; స్మర్యతే + అపి = పంచమాహుతి సంబంధము లేకయే ద్రావది మొదలగు వారు జన్మించి యట్లు భారతాదులయందు చెప్పబడియున్నది.

307 సూ॥ “దర్శనావృ” (9) 3-1-20

అర్థ : దర్శనాత్ + చ = ప్రభువులయందు పంచమాహుతి

అవసరము లేని కొన్ని జీవముల ఉత్పత్తి చెప్పబడుటవలనను ఇది సంభవమే.

శ్రుతి: "తేషాం ఖల్వేషాం భూతానాం త్రిజ్యేవ బీజాని భవన్యాద్భజం జీవజముద్భిజ్జం ఇతి" (ఛా - 6-2-1) "ఈ ప్రాణుల ఉత్పత్తికి మూడు విధములైన బీజములు కలవు. 1. అండజము = గ్రుడ్డునుండి పుట్టునది. 2. బీవజము = ఒక ప్రాణినుండి పుట్టునది. 3. ఉద్భిజజము = భూమిని భేదించుకొని పుట్టునది." వీనిలో ఉద్భిజజములకు పంచమాహుతితో అవసరము లేదు.

308 సూ॥ తృతీయశబ్దావరోధసంశోకజన్య (10) 3-1-21

అర్థ : సంశోకజన్య = చెమట మొదలగువానివలన కలుగు ప్రాణులను, తృతీయశబ్ద + అవరోధః = మూడవదైన "ఉద్భిజ్జ" పదమచేత పేర్కొనుట సంభవించినది. (అవరోధః = సంగ్రహః)

72. తత్త్వాభ్యావ్యావత్త్వధికరణము 4

జీవుడు జన్మ పరిగ్రహమునకు దిగి వచ్చునపుడు అకాశాదులయందు వాని సౌభృత్యమును కలిగియుండును.

309 సూ॥ "తత్త్వాభ్యావ్యావత్త్వరుపవత్తేః 3-1-22

అర్థ : తత్ + స్వాభ్యావ్యా + ఆవత్తి? = పరలోకము నుండి దేహ ధారణమునకై ఈ లోకమునకు వచ్చు జీవులు ఆకాశమై, వాయుమై, ధూమమై, మేఘమై, వర్షమై, ఈ విధముగ క్రిందికి దిగివత్తురు.

శ్రుతి : "యథేత మాకాశ మాకాశాయా వాయురూప్యా

ధూమో భవతి ధూమోభూత్వాఽత్రం భవతి. అత్రం భూత్వామేఘో భవతి మేఘోభూత్వా వ్రవర్షతి " (భా- 5- 11-5) అపశ్రుతివాక్యము నందు ఆకాశాదులుగ అగుట అనగా ఆకాశాదుల సాదృశ్యమును కలిగి యుండుట అని అర్థము; ఉపసత్తేః = ఆకాశాది రూపములతో సుఖ-దుఃఖములను అనుభవించుకుండుట ఉపసన్నమగుటవలన.

వివ : ధూమాదిసూర్యమున చంద్రలోకమును చేరిన కర్మతులు పునర్జన్మకై దిగి వచ్చునపుడు ఆకాశము, వాయువు, మొదలగువాని శరీరముగ దాల్చి సుఖదుఃఖముల ననుభవించురు. అని పూర్వపక్షము. కాని ఆకాశమగుట, వాయువగుట అనగా వానితో సాదృశ్యమును పొందుట అనియే అర్థము. అయీ శరీరములనుదాల్చుట అనికాదు. అచట సుఖదుఃఖానుభవము లేకపోవుటచే శరీర వరిగ్రహము సైతము ఉండదుగదా.

73. నాదిచిరాధికరణము 5

జీవుడు ఆకాశమునుండి ఓషధులలో చేరునంత వఱకును వేగముగ దిగి వచ్చును.

310 సూ : "నాదిచిరేణ విశేషాత్ " 3-1-22

అర్థ : అదిచిరేణ = జీవుడు ఆకాశమునుండి క్రిందికి దిగి ఓషధులలో ప్రవేశించునంతవఱకును ఎక్కడా ఆలస్యముగ; న = ఉండదు. విశేషాత్ = "అతోవై ఖలు దుర్నివృత్తరమ్ " (భా- 5-18-8) "ఇవట నుండికదా (భావ్యాదులనుండి) జయట వడుట దుఃఖసాధ్యమైనది. " అని విశేషించి చెప్పుటవలన.

74. అన్యధిష్ఠితాధికరణము 6

జీవుడు నీషధులయందు చేరియుండును.

311 సూ॥ “ అన్యధిష్ఠితే పూర్వవదధిలాపాత్ ” (1) 3-1-2

అర్థ : అన్య + అధిష్ఠితే = క్రిందికి దిగివచ్చు జీవుడు ఇతర జీవులచే అధిష్ఠింపబడియున్న బ్రహ్మాదులయందు ఆ జీవులతోబాటు కలసియుండును ; పూర్వవత్ = మునుపటి ఆకాశదులయందువలె, అధిలాపాత్ = బ్రహ్మాదుల రూపమున ఉండును అని చెప్పియున్నందు అలన.

వివ : జీవుడు దేహభారణము కొఱకు దిగి వచ్చునప్పుడు ఆకాశము మొదలు బ్రహ్మాదులవరకు వానియందు కలసియుండునే కాని ఆ రూపమున జన్మింపడు. జన్మించుట అన్నది మనుష్యాది రూపముననే అని భావము.

312 సూ॥ “ అశుద్ధమితీచ్ఛ శబ్దాత్ ” (2) 3-1-25

అర్థ : అశుద్ధమ్ = క్రిందికి దిగివచ్చు జీవుడు తాను అంతకు ముందు జన్మలో చేసిన అగ్నిషోమీయాది పశుహింసాదులవలన ఏర్పడిన అపరిశుద్ధమైన కర్మము బ్రహ్మాదిజన్మకు కారణము అని ఏల చెప్పరాదు ? ఇతిచేత్ = అనుచో ; న = అట్లుకాదు. శబ్దాత్ = అగ్ని షోమీయాదులయందు చేయు పశు హింసానికమును వేదమే విధించుట వలనను, యజ్ఞమున కావించిన హింస హింస కాదని “ హిరణ్యశరీర ఉచ్ఛస్వర్గం లోకమేతి ” (యజ్ఞ 4-9-6-4-8) “ బంగారు శరీరము కల పశువు స్వర్గలోకమును పొందుచున్న ” దని చెప్పుటచే యజ్ఞ

యాగాదులవలన అపరిశుద్ధకర్మము ఏర్పడుట గాని దానివలన ప్రేమ్యుని జన్మము కలుగుటగాని సంభవించును అని భావము.

313 సూ॥ “ రేతస్సిగ్కోగోఽథ ” (3) 3-1-28

అర్థ : అథ = ప్రేమలో చేరిన పిదప, రేతస్సిగ్ + యోగః = క్షుక్లమును సేవనమొనర్చు పురుషునితో అతడు భుజించిన అన్నము ద్వారా వచ్చి చేరును.

314 సూ॥ “ యోనే శరీరమ్ ” (4) 3-1-27

అర్థ : యోనే = స్త్రీయొక్క గర్భాశయమును ప్రవేశించిన పిదప ; శరీరమ్ = జీవుడు శరీరమును ధరించును.

తృతీయాధ్యాయ ప్రథమపాదార్థ సంగ్రహశ్లోకః

శ్లో॥ పాదేత్వర్థాష్టదస్మిన్వపురిహ పిజహద్భూత సూక్ష్మై స్సహాయాత్
భుక్తస్వర్గోఽవరోహే దనుశయసహితో మాత్రయా భిన్నమార్గః॥
చన్ద్రప్రాప్త్యాది నస్యాన్నిరయపథజుషామమ్మిరాసదృక్త్వంద్వై
తస్మాచ్ఛీఘ్రావరోహః పరవపుషివరం ప్రవీహిపూర్వేపి యోగః ॥

తా॥ ఈ తృతీయాధ్యాయ ప్రథమ పాదమునందు మొదటి అధికరణమున జీవుడు భూతసూక్ష్మములతో కలిసి మరణసమయమున శరీరమునుండి బయటవెడలును అని, రెండవ యధికరణమున స్వర్గలోక సౌఖ్యముల ననుభవించి, పునర్జన్మకై జీవుడు కర శేషముతో వెళ్ళిన మార్గమునగాని, మరియొక మార్గమునగాని దిగి వచ్చును అని, మూడవ యధికరణమున నరకలోకమును పొందిన

పారికి, చంద్రబోక ప్రాప్తిలేదు అని, నాల్గవ యధికరణమున
అకాశాదులద్వారా దిగి వచ్చునపుడు అకాశాది సాదృశ్యమును కలిగి
యుండును అని, అయిదవ అధికరణమున అకాశము మొదలు
ప్రవీహి వర్షంతము వేగముగ దిగివచ్చునని, ఆరవ యధికరణమున
ఆ ప్రవీహులయందు జీవుడు సంక్లేషించి ఉండునని ఈ యాఱు
విషయములు వివరింపఁబడినవి.

ఇందు జీవుని జన్మ మరణప్రకారములను వివరించినందు
వలన ఈ పాదమునకు “వైరాగ్యపాదము” అను నామము సార్థక
మగుచున్నది.

త్పతీయాభ్యామ ప్రథమపాదము సమాప్తము

318 నూ॥ “పరాభిధ్యానాత్తు తిరోహితం తతోహ్యస్యబద్ధవివర్జయో”
(4) 3-2 4

అర్థ: పర + అభిధ్యానాత్ + తు = పరమాత్మయొక్క సంకల్పమువలన, తిరోహితం = జీవునియొక్క సత్యసంకల్పత్వాది గుణములు తిరోధాయములైనవి. తతః హి = ఆ పరమాత్మ సంకల్పమువలన గదా, అపుస్య = ఈ జీవునకు, బంధవివర్జయో = సంసారబంధము మోక్షము కలుగుచున్నవి.

వివ: సంసారదశయందు జీవునకు సత్యసంకల్పత్వాది గుణములు తిరోహితములగుటవలన అతడు స్వాప్నిక పదార్థములను సృజింపలేదు. జీవుని సత్యసంకల్పాది గుణములు తిరోహితములగుటకు కారణము అతని కర్మానుసారమైన పరమాత్మయొక్క సంకల్పమే. పరమాత్మయొక్క సంకల్పమువలననే జీవుడు సంసారబంధ మొక్షమును సొందుచున్నాడు. జీవుని బంధ మోక్షములు పరమాత్మాధీనములని భావము.

319 నూ॥ దేహయోగాద్వా సోఽపి (5) 3-2-5.

అర్థ: సః + అపి = ఆ తిరోధానము; దేహయోగాత్ + వా = శరీర వంబంధమువలన కలుగుచున్నది.

వివ: జీవునకు స్థూల సూక్ష్మ శరీరముల సంబంధము వలన సృష్టి స్థితి, వ్రతయములయందు సత్యసంకల్పత్వాదిగుణములు తిరోహితములగు చున్నవి.

320 నూ॥ “సూచకశ్చ హి త్రుతేరావక్షతే చ తద్విదః” (6) 3-2-6

అర్థ: సూచకః + చ + హి = స్వప్నములు తుభావములకు సూచకములును అగుచున్నవి కదా; త్రుతే = త్రుతివలన

త్రుతి: “యదా కర్మసు కమ్యేషు త్రియం స్వప్నేషు వశ్యతి

సమ్మద్ధిం తత్ర జానీయా తస్మిన్ స్వప్ననిదర్శనే-”భాం-5-2-9
కామ్యకర్మణమ చేయునపుడు స్వప్నమున స్త్రీని చూచినచో సమ్మద్ధి
కలుగునని తెలిసికొనవలయును.

తద్విదః + చ=ఆ స్వప్నశాస్త్రపేక్షలును; అచక్షలే=స్వప్నములు కుభా
కుభ సూచకములని చెప్పుచున్నారు. చూడుడు: “అథ స్వప్నే పురుషం
కృష్ణం కృష్ణదంతం వత్సతి స ఏనం హన్తి” స్వప్నము నందు
నల్లని దంతములు కలి నల్లని పురుషుని చూచినచో అతడే ఇతనిని
చంపునని తెలిసికొనవలయును.

వివ: స్వప్నములు కుభాకుభస్థానకములని క్రుతి చెప్పు
చున్నది. స్వప్నశాస్త్రపేక్షలును అట్లే చెప్పుచున్నారు. జీవుడే స్వప్న
పదార్థములను సృష్టించుకొనుపక్షమున అకుభసూచికములైన పదార్థ
ములను ఏల సృష్టించుకొనును? కావున సాంప్రదిక పదార్థములు వర
మాత్మయొక్క మాయా సృష్టి మాత్రమే అని సిద్ధాంతము.

76 తదభావాధికరణము 2

నిద్రలో జీవుడు నాడులను పురీతన్నాడిని, వరమాత్మను
ఆశ్రయించి యుండును.

321 నూ: “తదభావో నాడిషు శత్రుచ్చితేరాత్మని చ”(1) 3-2-7

అర్థ: తత్ + అభావః = ఆ స్వప్నములేకపోవుట అనగా నుమ
ప్రదశ; నాడిషు = నాడులయందును; పురీతత్ అను ఒక ప్రత్యేక
నాడియందును, అత్మని చ = వరమాత్మ యందును జీవునికి సంభ
వించును. క్రుతే = క్రుతివలన;

వివ: "అను తదా నాడిషు సుప్తో భవతి" (ఛాం. 8-6-3) ఈ నాడులయందు జీవుడు నిద్రాదశలో చేరియుండును. "పురితతిశే" (బృ 4-1-19) పురితత్ అను నాడియందు శయనించియుండును. "వతా నోమ్య తదా సంవన్నో భవతి" (ఛాం 6-8-1) ఓ సౌమ్యదా: నిద్రయందు జీవుడు సత్ అనబడు వరమాత్మతో చేరియుండును. అను ఈ శావనిషద్వాక్యములు జీవుడు సుషుప్తిదశలో నాడులయందు పురితన్నాడియందు, వరమాత్మయందును చేరిఉండును అని చెప్పటచే వీటి అన్నింటియందును ప్రాసాద బహ్వా పల్కంకన్యాయమున (మేడ మీది మంచము మీదగల వరుపు మీద పండుకొనియున్నాడు అను విధముగ) చేరియుండనచ్చును. నాడులద్వారా పురితన్నాడిని చేరి అదట బ్రహ్మముతో చేరియుండునని భావము.

322 సూ|| "అతః ప్రబోధోఽస్మాత్" (2) 3-2-8

అర్థ: అతః=బ్రహ్మమే జీవునకు సుషుప్తిదశలో సాక్షాత్తు విశ్రమస్థానమగుటవలన; అస్మాత్=ఈ పరబ్రహ్మమునుండి; ప్రబోధః=జీవుడు మేల్కొనుట జరుగుచున్నది.

77 కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధధికరణము 3

జీవుడు సుషుప్తిదశలో పరిమార్చును చేరియున్నను మోక్షమును పొందడు.

323 సూ|| "స వివతు కర్మానుస్మృతిశబ్ద విధిభ్యః 3-2-9

అర్థ: సః+వివతు=నిద్రకు శాశ్వతమిందిన జీవుడే నిద్రావసానమున ప్రబోధమును గొంచును; కర్మ=తాను అనుభవించవలసిన కర్మ చేపించియుండుట వలనను; అనుస్మృతి=ఆ దేవదత్తుడను నేను

అని స్మరించుట వలనను; శబ్ద = “త. ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వా...
యద్యద్భవంతి తథా భవంతి” (భా-6-10-2) జీవుడు నిద్రించుటకు
ముందు వ్యాఘ్రముగ, సింహముగ ఈ రీతులతో ఏ విధముగ
సుండెనో నిద్రనుండి మేల్కొనిన పిదప కూడ అట్లే ఉండును అను
శ్రుతి వలనను; విధిభ్యః = మోక్షాదులకు ఉపాయములైన ఉపాసనాది
విధులను అవహించుటకొరకును, నిద్రించిన జీవుడే మేల్కొనును
గాని మరియొకడు కాదు.

వివ: జీవుడు నుషు ప్తి దశయంచు వరమాత్మతో జేరియుండు
నని పై తదభివాధికరణమునందు తెలుపబడినది. జీవుడు వరమాత్మతో
చేరినచో ఇత అతనికి మోక్షమేకదా. కావున మేల్కొను జీవుడు ముందు
నిద్రించిన జీవునికంటె భిన్నమైనవాడై ఉండవలయును అని
సందేహము రాగా దానిని నివర్తించవలయుటకై ఈ అధికరణము
ప్రారంభింపబడినది. నిద్రాదశతో జీవుడు వరమాత్మను అశ్రయించి
యున్నను శరీరేంద్రియాదిసంబంధము వీడనందువలన అతనికి
మోక్షము సిద్ధింపదు.

78 ముగ్ధాధికరణము 4

మూర్ఖ అర్థమరణము

324 సూ|| “ముగ్ధైర్థ సంపత్తిః పరిశేషాత్” 3-2-10

అర్థ: ముగ్ధై = మూర్ఖును పొందిన వానిలో; అర్థసంపత్తిః =
సగము మరణదశ ఏర్పడుచున్నది; పరిశేషాత్ = పరిశేషస్వాయమువలన.

వివ: జాగ్రత్, స్వప్న, సుషుప్తులు అను మూడు దశలలో
దేనియందును ఈ మూర్ఖావస్థ చేరదు. మూర్ఖానంతరము ఆ వ్యక్తి

అర్థ: తత్=ఆ బ్రహ్మము; ప్రధానత్వాత్=జీవులకు నామ, రూములను కల్పించుచు ప్రధానమైనందువలన; ఇరావత్ + ఏవ హి = పృథివ్యాదులను శరీరముగ కలిగియుండియు రూపము లేనిదానివఁ జూచును.

వివ: మనుష్యాదిశరీరములయందు జీవుడు కర్మఫలము ననుభవించుటకై ప్రవేశించును. జీవునిచే కర్మఫలమును అనుభవించి చేయుటకై అతనికి నామ, రూపములను కలిగించి, అందు వలనమాత్మయు ప్రవేశించును. అట్లు ప్రవేశించినను, ఫలభోక్త కానందువలన అతనికి ఎట్టి దోషములును అంటవు. కావున బ్రహ్మము దోషరహితము, కళ్యాణగుణసహితమునై ఒప్పుచున్నది.

329 నూ॥ “ప్రకాశవచ్చాపై యర్థ్యాత్” (5) 3-2-15

అర్థ: ప్రకాశవత్ + చ = “సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ” (బై - బ్ర 1-1) సత్యము, జ్ఞానము అనంతమునైన బ్రహ్మము అనువాక్యముచే తెలియబడు బ్రహ్మముయొక్క స్వయంప్రకాశత్వమువలె; అపై యర్థ్యాత్ = “యస్పర్శజ్ఞః” (ముండక 1-1-9) ఎవడు సర్వజ్ఞుడో; “సరాస్యశక్తిర్వివిధైవ క్రూయతే స్వాభావిజ్ఞానబలక్రియాచ” (శ్విత 6-8) ఈ బ్రహ్మముయొక్క ఉత్తమము, నానావిధము నైన శక్తి సహజములైన జ్ఞాన, బల, (క్రి) యాదులు ప్రసిద్ధములేకగా! ఈ మొదలయిన ఉపనిషద్వాక్యములచే తెలుపబడిన సర్వజ్ఞత్వాదికళ్యాణగుణములును వర్ణములు కాకుండుటకుగా బ్రహ్మమునందు వీనిని రూడ అంగీకరింపవలయును. కావున వరబ్రహ్మము అనంత కళ్యాణగుణాకరము.

330 నూ॥ “ఆహ వ చ్చాప్రసే” (6) 3-2-16

అర్థ : తత్ + మాత్రం = “సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ” (తై-బ్ర 1-1) అను వాక్యము సత్యత్వాది గుణములను మాత్రమే; ఆహవ = తెలివినదేకాని, ఇతర-ఉపనిషద్వాక్యములచే తెలుపబడిన సర్వజ్ఞత్వ, సత్యసంకల్పత్వాది గుణములను నిషేధింపలేదు.

331 నూ|| “దర్శయతి చాథో అపి స్మర్యతే” (7) 3-2-17

అర్థ : అథో = నమస్తే వేదాంతగణము; దర్శయతి = “తమీశ్వరాణాం పరమం మహేర్వరం” (శ్వేత 6-7) ఈశ్వరులకును అధీశ్వరుడైన అతనిని; “నిష్కళది నిష్క్రియం కాంతం” (శ్వేత 6-19-?) అదయవరహితుడు, క్రియాహమ్యుడు, నిర్వికారుడు అనుచు ప్రతి పరమాత్మయొక్క కళ్యాణగుణాకరత్వమును, నిర్దోషత్వమును బోధించుచున్నది; స్మర్యతే - అపి = యో నూమజమానాదించ వేత్తి లోకమహేశ్వరమ్.” (భ. గీ 10 3) ఎవడు ఇన్ను జన్మము, అగతనివానినిగను, లోకములకు అధిపతిగను తిలసికొనుచున్నాడో, అనుచు ఈ విషయము స్మృతియందును పేర్కొనబడియున్నది.

332 నూ|| “అత ఏవ చోపమా సూర్యకాడివత్” (8)

3 2-18

అర్థ : అత ఏవ చ = ఇందువలననే, అనగా బ్రహ్మము చిదచిదాత్మక ప్రపంచమున వ్యాపించియుండియు దాని దోషములు తనకు అంటక సర్వజ్ఞత్వాదికళ్యాణగుణములను కలిగియుండుటవలననే సూర్యక + అదివత్ = జలాదులయందు సూర్యప్రతిబింబాదులవలె బ్రహ్మము సర్వత్ర ఉండునని; ఉపమా = సామ్యము చెప్పబడుచున్నది. ప్రమాణము :

“అశాశమేకం హి యథా ఘటాదిషు పృథగ్భవేత్|

తథాఽత్యైకోహ్యనేకస్థి జలాధారేష్వివాంతుమాన్”

(యాజ్ఞ. స్మృ-ప్రాయశ్చిత్తకాండ 144)

అశాశ మొక్కటే ధృవము ఘటాదులయందు వేరువేరుగా భాసించు నట్లును, సూర్యుడు ఒక్కడే అయినను జలాశయములయందు భిన్న భిన్నముగా భాసించునట్లును ప్రపంచమున బ్రహ్మము భాసించును.

333 సూ: “అమ్నువదగ్రహణాత్తు న తథాత్వమ్” (9) 3.2.19

అర్థ: అమ్నువత్=నీటియందు (సూర్యప్రతిబింబము)వలె; అగ్ర హణాత్ + తు=పృథివ్యాదులయందు పరమాత్మవ్యాప్తి గ్రహంప బడనందు వలన; తథాత్వం=(నీటియందు ప్రతిబింబించిన సూర్యుని వలె) పరమాత్మ ఆశ్రయ దోషరహితుడై ఉండుట; సరిపడదు.

వివ: సూర్యుడు వాస్తవముగ నీరులో ప్రవేశింపడు. అతని ప్రతిబింబము మాత్రమే అందు గోచరించును. కావున సూర్యునికి ఆ జలములో ఉండు దోషములు సంక్రమింపవు. కాని పరమాత్మ పృథి వ్యాది సకల పదార్థములయందును నామరూపవ్యాకరణమునకై వాస్తవముగ ప్రవేశించుచున్నాడు. కావున ప్రకృతిగతదోషములు పర మాత్మయందు రిప్పిక సంక్రమింపను అని పూర్వక్షము.

334 సూ: వృద్ధిహోసభాత్వ మంతర్భావా దుభయసామం జస్యో దేవం దర్శనాచ్చ (10) 3-2-20

అర్థ: అంతర్భావో = పరమాత్మ పృథివ్యాదులయందు (అంతర్భ వించి) వ్యాపించి ఉండుటవలన; వృద్ధిహోసభాత్వం = బ్రహ్మము

యొక్క స్వరూపము సంకోచవికాసముల నందుట (జలసూర్య దృష్టాంతముచే నివర్తించబడుచున్నది.) ఈ భయసామంజస్యాత్ = ఘటాదులయందు ఆకాశమునకు “జలాశయములందు సూర్యునివలె” అనురెండు విధములైన దృష్టాంతములు సరివడవలసియున్నందువలనను; దర్శనాత్ + చ = దృష్టాంతమునందలి గుణము లన్నియు దాఁర్హ్యంతికమునందు చూపబడుచున్నను దానిని దృష్టాంతీకరించుట చూపబడువలనను ఏవంశము నిశ్చయించబడుచున్నది.

వివ : “ఆకాశ మేకం హి యథా ఘటాదిషు వృధగృహేత్” ఆకాశము ఒక్కటి అయినను అది వివిధరూపములలో నున్న ఘటాదులయందు ఎట్లు వేర్వేరుగ గ్రహింపబడుచున్నదో అట్లే పరమాత్మ ఒక్కటి అయినను వృధివ్యాదులయందు భిన్నభిన్నముగ గ్రహింపబడుచున్నాడు అనియు “జలాథారేష్వివాంతమాన్” జలాశయములయందు ప్రతిబింబించిన సూర్యునివలె (జలగత దోషములు సూర్యునికి అంటని విధముగ పరమాత్మ అంతట వ్యాపించియున్నను అతనికి ఆయా పదార్థముల దోషములు అంటవు అనియు శ్రుతి; దృష్టాంత ప్రదర్శన పూర్వకముగ చేతనాచేతన పదార్థములయందు పరమాత్మ వ్యాప్తిని, అతని నిర్దోషత్వమును విశదీకరించుచున్నది. ఘటాకాశ దృష్టాంతముచే చేతనాచేతనములయందు పరమాత్మ వ్యాప్తి సత్యమని తెలుపుచున్నది. పరమాత్మ అట్లు వాస్తవముగ అంతట వ్యాపించియున్నను ఆయా పదార్థముల దోషములు పరమాత్మయందు సంక్రమింపవు అని జలసూర్యదృష్టాంతము తెలుపుచున్నది. ఈ విధముగ గ్రహించినపుడే పై రెండు దృష్టాంతములు సంగతములు కావు. జలసూర్య దృష్టాంతమున సూర్యుడు వాస్తవముగ జలమునందు లేనట్లే పరమాత్మయు వృధివ్యాదులయందు వాస్తవముగ లేడు అని

అర్థము గాదా? అని శంకించుట తగదు. భృష్టాంతము నందలి భర్మ
మతి నన్నింటిని దార్శనికమునందు సమన్వయించవలయునను
నిర్బంధములేదు. సింహ ఇన మాణవకః బ్రహ్మచారి సింహమువంటి
వాడు" అను వాక్యమున బ్రహ్మచారిని సింహముతో అన్ని విధముల
సామ్యము సంభవించదుగదా. కావున పరమాత్మ అంతట వ్యాపించి
యున్నను వాని దోషములు అతనికి అంటవు అని సారాంశము.
శ్రీశంకరులు "దర్శనాచ్చ" అను సూత్ర భాగమును వేరొక సూత్ర
ముగ స్వీకరించి" వ్యాఖ్యానించిరి.

335 సూ|| ప్రకృతైతావత్త్వంహి ప్రతిషేధతి తతో బ్రవీతి
చ భూయః (11) 3.2.21

అర్థః ప్రకృత + ఏతావత్త్వం = ప్రస్తుతమైన మూర్తామూర్త.
రూప బ్రహ్మచరీరముయొక్క పరిచ్ఛిన్నతను (సరినుతత్వమును) ప్రతి
షేధతి హి = "నేతి నేతి" అను క్రుతి ప్రతిషేధించుచున్నది; తతో = ఆ
పైను; భూయః = అధికముగ; బ్రవీతి చ = విశేషములను చెప్పుచు న్నుట

వివః ద్వే హివ బ్రహ్మణో రూపే మూర్తంగామూర్త మేవ చ"
(బృ. 4.5.6) అను క్రుతి "బ్రహ్మమునకు రెండు రూపములు గలవు.
మూర్తము అమూర్తము అని, అనగా మూర్తప్రపంచము (ప్రపంచ
ముగ గోచరించు ప్రపంచము. అమూర్తప్రపంచము (అస్పృష్టముగ
నొక్కరూపమున గోచరించు ప్రపంచము) ఇని రెండును (సమగ్ర
ప్రపంచము) బ్రహ్మముయొక్క రూపము అని తెలిపి "అథాత ఇదే శో
చేతి" (బృ. 4.5.6) "ఒక ఒకటగు ఏకాదు అని ఉపదేశము
అనుట బ్రహ్మచ రూపమైన కృత్స్న ప్రపంచమును నిషేధించుటచేత

బ్రహ్మము నన్నాత్రమే గాని ఉధ యులింగము (హేయగుణరహితము, కళ్యాణగుణ విశిష్టము) కాదు అను పూర్వపక్షమునకు ఈ మాత్రము సమాధానము. “నేతి నేతి” అను క్రుతి మూర్తామూర్తాత్మకమైన బ్రహ్మ రూపమును నిషేధించుట లేదు. బ్రహ్మము ఇంతమాత్రమే కాదు, ఇంత మాత్రమేకాదు అని దాని పరిమితత్వమును మాత్రమే నిషేధించుచున్నది. బ్రహ్మము అపరిచ్ఛిన్నము, ఆనన్తము అని భావము. క్రుతి మనకు తెలియని మూర్తామూర్తాల్పకబ్రహ్మరూపమును తానే ఉపదేశించి, మరల దానిని తానే ఎందులకు నిషేధించును. అప్పుడది ఉన్నంత ప్రలాభము కాదా. కావున $n + ఇతి = విషయం = (బ్రహ్మము)$ ఇట్టిది మాత్రమే కాదు; అనగా మూర్తామూర్తవిశిష్టమైనది మాత్రమే కాదు” అని యర్థము. బ్రహ్మము అపరిచ్ఛిన్నముని సారాంశము. కావుననే ఇట్లు నిషేధించిన తర్వాత “నహ్యేతస్మాదితి నేత్యన్యత్పద మస్తి” (బృ. 4.3.6) “నేతి నేతి” అనుట అపరిచ్ఛిన్నముగ తెలుపబడిన పరమాత్మకంటె విశిష్టమైనది మరియొకటిలేదుకదా “అథ నామ ధేయం. సత్యస్య సత్యం ప్రాణా వై సత్యం తేషా మేష సత్యం” (బృ. 4.3.3) ఇతనికి సత్యమునకు సత్యమే అని పేరు. సత్య మనగా జీవులు వారికిని సత్యము పరమాత్మ అని యర్థము. అకాశాదులవలె జీవుడు ఉత్పత్తి వినాశములు లేనిసాదగుటచేత సత్యము అనబడుచున్నాడు. జ్ఞానసంకోచవికాసములుగల జీవులకంటె జ్ఞానసంకోచమేరుగని పరమాత్మ విలక్షణ దగుటచేత “సత్యస్య సత్యం,” అనబడుచున్నాడు. ఈ విధముగ గుణవిశేషములను క్రుతి ప్రస్తుతించుటచే బ్రహ్మము చేతనా2 చేతనశరీరకమా, హేయగుణరహితము, కళ్యాణగుణాకరము అని స్పష్టముగ నిర్దించుచున్నది. కావున బ్రహ్మముఊనితి యులింగము2 నిర్గుణము కాదు. శ్రీశంకరులు ఈ మాత్రమును వేరొక అధికరణముగ గ్రహించిరి.

336 సూ॥ తదవ్యక్తనూహహి 3.2.22

అర్థ : తత్ = ఆ బ్రహ్మము; అవ్యక్తం = ఏ ప్రమాణము చేతను గోచరింపనిది అని; అహహి = శ్రుతి చెప్పుచున్నది కదా.

వివ : “న చక్షుషా వశ్యతి కశ్చనై నం” (తై. నా. ఆ. 3. ఎవ్వడును ఈ పరమాత్మను కంటితో చూడలేడు. “న చక్షుషాగృహ్యతే నాఽపి వాచా” ఈ పరమాత్మ కంటితోగాని వాక్కుతోగాని గ్రహింపబడదు ఈ మొదలైన శ్రుతివాక్యములు బ్రహ్మము ప్రమాణాంతర గోచరము కాదు అని తెలుపుచున్నవి,

337 సూ॥ అపి సంరాధనే వ్రత్యక్షానుమానాభ్యామ్, 3.2.23

అర్థ : అపి (చ) = మరియు; సంరాధనే = ప్రీతిపూర్వకముగ భగవంతుని (ఉపాసించినచో) ఆరాధించినచో (అతని స్వరూపము సాక్షాత్కరించును) వ్రత్యక్ష + అనుమానాభ్యామ్ = శ్రుతిస్మృతులవలన (ఈ విషయము తెలియుచున్నది).

వివ : పరమాత్మ మనకంటికి వాక్కునకు గోచరింపకున్నను భక్తితో ఆరాధించినచో సాక్షాత్కరించును. ఇందులకు శ్రుతి ప్రమాణము. “నాఽయ మాత్మా ప్రవచనేన త్యక్తః స మేధయా న బహునా శ్రుతేన-య మేవైష వృణుతే తేనంత్యః తస్మైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్మైష్ఠి” (ముండక 3.23) ఈ పరమాత్మ వేదాధ్యయనప్రవచనములచేతగాని, బుద్ధిబలముచేతగాని, అధికముగ విశుభ చేతగాని పొంద శక్యము కాదు. ఈ పరమాత్మ ఎవనిని ప్రేమించునో కరుణించునో) అతనిచేత మాత్రమే పొందదగియున్నాడు. అట్టి

ప్రియభక్తునికే అతడు తన స్వరూపమును సాక్షాత్కరింపజేయును. “భక్త్యా త్వనన్యయా శక్యః అహ మేవం విధోఽర్హున, జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరఃతప” (భ.గ. 11.54) “అర్హునా, నా యీ రూపమును చక్కగ తెలిసికొని దర్శించి, సంపూర్ణముగ అనుభవించుటకు అనన్యభక్తి ఒక్కటే ఉపాయము” అనునది స్మృతి ప్రమాణము. మనము పరమాత్మను పరమప్రేమాత్మియైన భక్తితో సేవించినచో అతడును మనలను అత్యంతము ప్రేమతో అనుగ్రహించి, స్వస్వరూపమును దర్శింపజేయునని భావము. కావున నేతి నేతి అను క్రుతి-పర మాత్మస్వరూపరూపగుణవిభుత్వాదులచే అవదిచ్చిన్నము అని మాత్రమే తెలుపుచున్నది గాని బ్రహ్మముయొక్క మూర్తాఽమూర్త రూపములను నిషేధించి, బ్రహ్మము నిర్విశేషము, సన్మాత్రము అని బోధించుటలేదు. శ్రీ శంకరుల వ్యాఖ్యానుసారము ఈ సూత్రమున “అపిచ” అని చకార మొకటి ఎక్కువగా కలదు.

338 సూ: ప్రకాశాదివచ్చాఽనై శేష్యం; ప్రకాశశ్చ కర్మణి
భ్యాసాత్ 3.2924

అర్థ : కర్మణి=సంరాధన కర్మమునందు (ఉపాసనమునందు); అభ్యాసాత్=అభ్యాసము వలన; ప్రకాశః=బ్రహ్మస్వరూపదర్శనము కలుగుచున్నది. ప్రకాశ + అదివత్ = బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమున బ్రహ్మముయొక్క జ్ఞానానందాది గుణములవలె మూర్తాఽమూర్త విశిష్టత్వరూప జగదైశ్వర్యమును భాసించుటలో; అనై శేష్యం = విశేషము లేకుండుట (సంభవించుచున్నది).

వివ : ఉపాసనాఽభ్యాస పాటవమున బ్రహ్మమును సాక్షాత్కరింపవచ్చును. ఆ సాక్షాత్కార సమయమున బ్రహ్మముయొక్క జ్ఞానా

నందాదిగుణములవలె మూర్త్యాదుమూర్త విశిష్టత్వరూపజగదీశ్వరత్వాది
గుణములును భాసింపవచ్చును. కావుననే వామదేవఋషి “అహంను
కథవం, సూర్యశన” (బృ. 3.4.10) నేను మనువునై యుంటిని,
సూర్యుడనై యుంటిని” అని అనుచు బ్రహ్మసాక్షాత్కారఫలమయమున
జగదీశ్వరత్వాది గుణములను అనుసంధించెను.

339 సూ|| అతోఽనస్తేన తథాహి లింగమే 3.2.25.

అర్థ : అతః=ఇందువలన; అనస్తేన = లెక్కింపశక్యముకాని
కళ్యాణగుణములతో (బ్రహ్మము కూడియుండును) తథాహి=అట్లేకదా;
లింగం = నిర్దుష్టత్వకళ్యాణగుణాకరత్వరూపమైన బ్రహ్మలింగము సద్ధిం
చుచున్నది.

వివ : వై హేతువులవలన బ్రహ్మము అనంతకళ్యాణగుణ
విశిష్టమైనదని సద్ధించుచున్నది. ఈ రీతిని బ్రహ్మము ఉభయ లింగము
అనగా హేయగుణ రహితము, కళ్యాణగుణవిశిష్టము అనుట స్పష్టమగు
చుండగా “బ్రహ్మము సస్మాత్తమే” సస్మాత్తమే” అనుట ఎట్లు హిస
గును?

80 అహికుండలాఽధికరణము 6

బ్రహ్మము—చేతనాఽచేతనములు

340 సూ|| ఉభయవ్యవధేశాత్త్వహి కుండలవత్ 3.2.26

అర్థ : ఉభయవ్యవధేశాత్ + త్వ = జగద్రూపములకు భేదమును
అభేదమును ప్రతులు చెప్పువలన; అహికుండలవత్ = అహికుండల స్వరూప

మునపై భేదాభేదములు రెండును సంభవింపవచ్చును.

వివ : మూర్త్యామూర్త్యాత్మకమైన ఈ అచిత్రవంచము బ్రహ్మముకంటె భిన్నమా? అభిన్నమా? అను సందేహమునకు ఈ అధికరణమున సమాధాన మొసగబడుచున్నది. “అత్తైవేదం సర్వం” (ఛాం 7.23.2) “ఈ ప్రపంచమంతయు అత్మయే” అను శ్రుతి జగత్తునకు బ్రహ్మమునకు అభేదమును బోధించుచున్నది. “అస్మాన్మాయీ సృజతే విశ్వమేకత్” (శ్వే. 4.9) “ప్రకృతి విశిష్టుడైన వరమాత్మ దీని నుండి ఈ విశ్వమును సృజించుచున్నాడు.” అను శ్రుతి భేదమును బోధించుచున్నది. ఇది యెట్లు సంభవము? అనగా పొడవుగా ఉండు సర్పము చుట్టచుట్టుకొని వడుండునపుడు కుండలాకారమున గోచరించును. నిద్రనుండి లేవగనే మెలికలు తిరుగుచు దీర్ఘముగ చూపట్టును, దీర్ఘమైన సర్పమే కుండలాకారమును పొందినట్లు బ్రహ్మము జగదాకారముగ పరిణమించినది అని అంగీకరించుట యుక్తము. ఇట్లు చెప్పిననే పై రెండు విధములైన శ్రుతులకును సమన్వయము కుదురగలదు అని యొక వక్షము.

341 సూ॥ ప్రకాశాశ్రయవద్వా తేజస్త్యైత్ 3.2.28.

అర్థ : తేజస్త్యైత్ = తేజోద్రవ్య మగుటవలన; ప్రకాశ + అశ్రయవత్ + వా = ప్రకాశమునకును (కాంతికిని) దానికి అశ్రయమైన దీపాది ద్రవ్యమునకునువలె నైనను; (జగత్తునకును బ్రహ్మమునకును భేదము అభేదము సిద్ధింపవచ్చును.)

వివ : దీపము, దాని కాంతి వరస్పరము భిన్నములైనను రెండును తేజోద్రవ్యములే అగుటవలన అభిన్నము అనియు చెప్ప

వచ్చును గదా. అట్లే జగద్రహ్మములకు బ్రహ్మత్వమునుబట్టి అభేదమును; చైతన్యవత్త్వ చైతన్యరహితత్వ రూపభేదమునుబట్టి భేదమును అంగీకరింపవచ్చును. అహితుండల దృష్టాంతము ననుసరించినచో బ్రహ్మము అచిద్రూపపరిణామమును పొందుచున్నదని అంగీకరింపవలెనవచ్చును. అది యుక్తముకాదు. ఇది ఇంకొక పక్షము.

342 సూ|| పూర్వవద్వా

3.2.28

అర్థ : పూర్వవత్ + వా = (పై రెండు వాదములును సరికావు) పూర్వము జీవుడు బ్రహ్మముయొక్క అంశము అని చెప్పిన రీతిని అదియు కూడ బ్రహ్మముయొక్క అంశమే అగుచున్నది.

వివ : “అంకో నానావ్యవధేశాత్” (బ్ర. సూ. II అ.3 పా. 42 సూ) ప్రకాశాదివత్తు నైవం పరః” (బ్ర. సూ. II అ.వె.పా. 45సూ) అను సూత్రములయందు చెప్పిన రీతిని జీవునివలె అచేతనప్రకృతిలో బ్రహ్మముయొక్క అంశము అని చెప్పుట యుక్తము. బ్రహ్మము చిదచిద్విశిష్టము గదా. విశిష్టవస్తువునందు విశేషవస్తువు అంశముగా ముందును. ఆ విశేషణ విశేష్యముల స్వరూప స్వభావభేదమును పురస్కరించుకొని వానిని భిన్నముగను, వాని అంశాలంశభావమును పురస్కరించుకొని అభిన్నముగను వ్యవహరింపవచ్చును అని సిద్ధాంతము.

343 సూ|| ప్రతిషేధాచ్చ

3.2.29

అర్థ : ప్రతిషేధాత్ + చ = అచిద్వస్తువుయొక్క ధర్మములను బ్రహ్మమునందు నిషేధించుటవలనను అది బ్రహ్మభిన్నము కాక బ్రహ్మలంక మగుచున్నది.

వివ : “స వా ఏష మహా నజ ఆత్మా అజరః అమరః” (బృ. 4-4-25) “అయీ వరమాత్మ గొప్పవాడు పుట్టుక లేనివాడు, ఆత్మ యైనవాడు, జరామరణములు లేనివాడు” అని ప్రకృతిధర్మములైన జన్మ జరామరణాదులను బ్రహ్మమునందు నిషేధించుటవలన చేతనాని చేతనములు బ్రహ్మనిన్నములు కాక బ్రహ్మనిశములగుచున్నవి. ఈ రీతిగ చిదచిద్విశిష్టమైన బ్రహ్మమే కారణము, కార్యము అగుటచే (సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్ట బ్రహ్మము కారణము-స్థూలచిద చిద్విశిష్ట బ్రహ్మము కార్యము) ఏకవిజ్ఞానేన నర్వవిజ్ఞానప్రతిష్ఠ (కారణవదార్థమును తెలియుటచే కార్యవదార్థమును తెలియుట) సుసంగతమగుచున్నది. కావున విశిష్టమైన బ్రహ్మము దోష రహితము, కళ్యాణగుణాకరము (ఉభయ లింగము) అని సిద్ధించినది.

81 పరాధికరణము 7

వరబ్రహ్మమే అమృతమునకు సేతువు

344 సూ॥ వరమశస్పేతూన్మాన సంబంధ భేదవ్యవచేకభ్యః
3.2.30

అర్థ : అతః=ఈ వరబ్రహ్మముకంటెను, పదం=పేరైన మరియు తత్త్వము గలదు. సేతు+ఉన్మాన సంబంధ. భేదవ్యవచేకభ్యః= “సేతువు” అని చతుష్పాత్తు “షోడశకలము” అని చెప్పుటవలనను; ప్రాప్యప్రాపక సంబంధమును చెప్పుటవలనను.

వివ : “అథ య ఆత్మా స సేతుర్విధృతిః” (ఛాం.4.1) “ఎవడు ఆత్మయో అతడు సేతువు, దారకుడు నై యున్నాడు” అని వరమాత్మ

సేతువుగా పేర్కొనబడినాడు. సేతువు దేశాంతరప్రాప్తికి సాధనమే గాని వరమప్రాప్త్యము కాదు గదా. “చతుష్పాద్వహ్మ” (ఛాం.3.18.2) “బ్రహ్మము నాలుగు పాదములు గలది” అని (ఉన్నాన) పరిచ్ఛేదించి చెప్పుటవలనను; “అమృతస్యై ష సేతుః” (ముండ. 2.25) “అమృతమునకు (మోక్షమునకు) ఇతడు సేతువు” అనుచు ఈ బ్రహ్మమునకును మోక్షమునకును ప్రాప్యప్రాపక సంబంధమును తెలుపుటవలనను “తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వం... తతో యదుత్తరతరం” (శ్వేతా శ్వే. 3.10) “ఈ ప్రపంచ మంతయు ఆ పురుషునిచే నిండియున్నది. అతని కంటె ఇతరము ఏది కలదో అది నామరూపరహితము” అని బ్రహ్మమునకు ఆ పైనగల తత్త్వమునకు భేదమును తెలుపుటవలనను జగత్కారణముగ ఇంతవరకు వర్ధింపబడిన వరబ్రహ్మముకంటె వేరుగ మరియొక తత్త్వము కలదు అని పూర్వపక్షము.

345 సూ. సామాన్యాత్తు

3.2.31

అర్థః సామాన్యాత్ + తు = సాదృశ్యమునుబట్టి వరబ్రహ్మము సేతువుగా వర్ధింపబడినది.

వివ : పై పూర్వపక్షము నరికాదు. “అది య ఆత్మా న సేతు ర్విధృతిః విషాం లోకానాం అనంభేదాయ (ఛాం 8.4.1.) “ఈ లోకములో ఒకదానితో ఒకటి కలసిపోకుండుటకై వరమాత్మ సేతువుగా ఉన్నది.” అను క్రుతి సేతువు నీటిని విభజించి ధరించు రీతిని వరమాత్మ చేతనాచేతనములను సాంకర్యము హిందకుండునట్లు ధరించుటను తెలుపుచున్నది. సేతుసాదృశ్యము ఇంతవరకే గాని దేశాంతరప్రాప్తి సాధనము అని తెలుపుటకు గాదు—“అనంభేదాయ” అని సేతుసాదృశ్య

ప్రయోజనమును ప్రతిపాదించుచున్నది కదా. కావున చిట్టిచిట్టిశిష్టము, బగజ్జువ్యాధికారణము అయిన పరమాత్మకంటె భిన్నము, అధికము, ప్రాప్యము అయిన మరియొక శత్రువును ఏదియు లేదు.

346 సూ॥ బుద్ధ్యర్థః పాదవత్

3.2.32

అర్థ : పాదవత్ = “పాద పాదః ప్రాణః పాదః” అని వాక్కును, ప్రాణమును బ్రహ్మమనకు) పాదములుగా చెప్పినరీతిని; బుద్ధి + అర్థః = “చతుస్సార్థస్య” బ్రహ్మము నాలుగు పాదములు కలది అని చెప్పుట ద్వారా (సాకర్య)ముకొరకు అని గ్రహింపవలయును.

వివ : “చతుస్సార్థస్య” అను ప్రతిపాదనము బ్రహ్మము యొక్క ఉత్పాదనమును (పరిమితి) బోధింపదు. ఉపాసనా సాకర్యము నక్షై బ్రహ్మము నాలుగుపాదములు కలదిగ వర్ణింపబడినది. దాని ప్రయోజనము అంతవరకే కావున పరబ్రహ్మమునకంటె మించినది చూచి యొకటి లేదు.

347 సూ॥ స్థానవిశేషాత్ప్రకాశాదివత్

3.2.33

అర్థ : ప్రకాశ + ఆదివత్ = వెలుతురు మొదలగువానివలె; స్థాన విశేషాత్ = వాగావివికేషస్థానములనుబట్టి (అవర్చిచ్ఛమైన పర బ్రహ్మము పరిచ్ఛిన్నముగ వర్ణింపబడినది)

వివ : అంతట స్యాపింశుయందు వెలుతురు నిడికీమంది ప్రసరించునపుడు పరిమితముగ ఉన్నట్లు ఎట్లు భాసించునో అట్లే పర బ్రహ్మము వాక్కు, చక్షుస్సు మొదలగు స్థానములందు భాసించుట చేత “చతుష్కల”మున పరిమితముగ పేర్కొనబడినది. అన ఇది దోషము కాదు.

348 నూ|| ఉచపత్తే శ్చ

3.2.34

అర్థ : ఉచపత్తేః + చ = (బ్రహ్మ పాప్తికి బ్రహ్మ మే (ఉపాయ మనుటకు) (శ్రుత్యుపపత్తి ఉండుట వలనను (బ్రహ్మకంటె అధికమైన తత్త్వము లేదు).

వివ: “అమృతస్వైష సేతుః” అనునెడ అమృతము (ప్రాప్తము) వేరు, సేతువు (ప్రాపకము) వేరు కాదు. ప్రాప్తమైన పరబ్రహ్మము ప్రాపకము అగుచున్నది. దీనికి శ్రుతి ప్రమాణము...

“నామాయమాత్మా ప్రపచనేన లభ్యః

న మేధయా న బహునా శ్రుతేన|

య మేవైష వృణుతే తేన లభ్యః

తస్వైష అత్మా వివృణుతే తనూం స్వామీ||”

“ఈ పరమాత్మ వేదాధ్యయనముచేగాని, బుద్ధిచేగాని, అధికముగ వినుట చేగాని హిందళశక్యము కాదు. ఈ పరమాత్మ ఎవనిని (ప్రేమతో) వలించునో అతనిచేతమాత్రమే హిందదగియున్నాడు. అట్టివానికి పరమాత్మ తన స్వరూపమును ప్రకాశింపజేయును” అనుటచేత పరమాత్మను హిందులుకు సాధనము (ఉపాయము) పరమాత్మయే అని స్పష్టమగుచున్నది. కావున “అమృతస్వైష సేతుః” అను నెడ సేతుశబ్దబాధ్యునికంటె అమృతశబ్ద బాధ్యుడు భిన్నుడు కాదని గ్రహింపవలయును.

349 నూ| తథాన్య ప్రతిషేధాత్

3.2.35

అర్థ : తథా = అదే ; అన్యప్రతిషేధాత్ = బ్రహ్మముకంటె అధికమైనది ఇంకొకటి లేదని నిషేధము చూపబ్బుటవలనను (ప్రాప్త ప్రాపధి

ములు రెండును వరబ్రహ్మమే).

వివ : యస్మాత్పరం నావర మస్తి కించిత్

యస్మాన్నాగ్రీయో న జ్ఞాయోఽస్తి కశ్చిత్ |

(శ్వేత-3-9-10), ఏ వరబ్రహ్మముకంటె మించినది “దానికి బోలెడినది ఉండదో; ఏ వరబ్రహ్మముకంటె సూక్ష్మమైనది, పెద్దదైనది ఉండదో” అని చెప్పుటచే వరబ్రహ్మముకంటె మించిన తత్త్వము లేదని స్పష్టమగుచున్నది. కావున “తతో యదుత్తరతతం” (శ్వేత 9-8) అను వాక్యమునకు తతః = అందువలన (బ్రహ్మముకంటె శ్రేష్టమైనది లేనందువలన) యత్ ఉత్తరతరం = సర్వశ్రేష్టమైనది, ఏ పురుషతత్త్వము గలదో (దానిచే ఇది అంతయు వ్యాప్తమై ఉన్నది) ఆ తత్త్వము కర్మమూ లకనామరూపరహితము. - సుఖదుఃఖరహితము అని అర్థమును గ్రహింపవలయును “య ఏతద్విదురమృతాస్తే భవన్తి.” అను తరువాతి వాక్యము “ఈ వరతత్త్వమును ఉపాసించినవారు మోక్షమునందుదురు” అనుచు ఉపక్రమమునగల “తమేతం విదిత్వా అతిమృత్యుమేతి) “ఆయావరమాత్మను ఉపాసించిన వారు మృత్యువును (సంసారమును) తదింతురు” అను వాక్యముతో సమానార్థకమై ఉపసంహారమును సూచించుచున్నది. ఇట్లు కొనివక్షమున ఉపక్రమోపసంహారములు విరుద్ధము అగును.

350 సూ: అనేన సర్వగతత్వ మాయామశబ్దాదిభ్యః

3-2-36

అర్థ: అనేన = ఈ బ్రహ్మముచేత, సర్వగతత్వం = అంతయు వ్యాపింపబడియుండుట, ఆయామశబ్ద + అదిభ్యః = వ్యాప్తిని బోధించు శ్రుతిస్మృతి వచనములవలన తెలియుచున్నది.

వివ : “తేనేదం పూర్వం పురుషేణ సర్వం” (శ్వేత-3 9)
 “ఆ వరమాత్మచే ఈ ప్రపంచముంచయు వ్యాపించబడియున్నది.” “అంత
 ర్పహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః”-(తై.నా. 6-11)
 “ప్రపంచముయొక్క లోపల వెలుపల వ్యాపించి వరమాత్మ నారాయణుడు
 ఉన్నాడు” ఈ మొదలైన ప్రతివాక్యములు వరమాత్మ అంతట వ్యాపించి
 యున్నట్లు తెలుపుటచే జగజ్జన్మాది కారణమైన ఈ తత్త్వమ కంటి
 ఈ ప్రపంచమైనది మరి యొకటి ఏదయు లేదని స్పష్టమగుచున్నది.

82 ఫలాధికరణము 8

ఐహికముష్మిక ఫలప్రదాన వరప్రసాదే

351 శూ. ఫలమత ఉపపత్తిః

3-22-37

అర్థ : అతః = ఈ వరమాత్మపలననే; ఫలం = భోగావసర్గరూప
 ఫలికము (సద్ధించుచున్నది) ఉపపత్తిః = ఉపపన్నమగుటవలన.

వివ : పూర్వ మీమాంసకులు యిజ్జయాగాదికర్మములే అపూర్వ
 ముద్వారా ఐహికముష్మికఫలప్రదములని తలచుచున్నారు. వీరు
 ఈశ్వరుని అంగీకరించరు. కాని ఇట్లు అచేతనము, క్షణభ్రంశి అయిన కర్మ
 కాలాంతరమున ఫలప్రదము అనుట తగదు. కాన నర్వజ్ఞుడు, సర్వశక్తి
 ముండుడు, పరమకారుణికుడు, మహాదారుడు, నిగ్రహమగ్రసమర్థుడు
 అయిన సర్వేశ్వరుడే మనము గావించు యాగ ఉపాసనాదులచే
 అర్పణమైన ప్రాణము, ఘాతము నొసంగును అనుటయే ఉపపన్నమగు
 చున్నది అని సిద్ధాంతము.

352 సూ. | శ్రుతత్వాచ్చ 3-2-38

అర్థ : శ్రుతత్వాత్ + చ = (నర్వేక్ష్యగుడే ఫలప్రదుడు అని) శ్రుతులయందు వినబడుటవలనను (ఇదియుక్తము).

వివ : “అన్నాడో వసుదానః” (బృ. 6-4-24) “వరమాత్మ అన్నమును, సంపదను ఇచ్చువాడు” అనియు “ఏష హేవానందయాతి” (తై. ఆ 7.1) “ఈ వరమాత్మయే జీవులను ఆనందింపజేయుచున్నాడు” అనియు ఈ విధముగ శ్రుతితాత్పర్యములు వరమాత్మయే ఫలప్రదాత అని తెలుపుచున్నవి.

353 సూ॥ ధర్మం జైమినిరత ఏవ

3-2-39

అర్థ : ధర్మం = ధర్మమునే ఫలప్రదముగ, జైమినిః = జైమిని మహర్షి (తలించుచున్నారు) అతః - వివ = ఇదియే ఉపపన్నమగుటవలనను, శ్రుతి సమ్మతమగుటవలనను.

వివ : లోకమున మర్దనాదిక్రియ, కృష్ణాదికర్మ మొదలైనవి సౌఖ్యముగగాని, వరంపరలో గాని ఫలప్రదమగుటను చూచుచున్నాము గదా. శ్రుతికూడ “యజేత స్వర్గకామః” స్వర్గమును పొందగోరువాడు యజ్ఞము గావింపవలయును, “బ్రహ్మవిదాప్నోతి వరమ్” వరబ్రహ్మము నెదింగినవాడు (ఉపాసించినవారు) వరబ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు. అనుచు యజ్ఞ-ఉపానాది రూప కర్మములే ఫలప్రదము అని తెలుపుచున్నది. కర్మము క్షణధ్వంసీ అయినను అపూర్వముద్వాకాశాలంకరమున స్వర్గమోక్షాది ఫలము నొనంగుచున్నది. అని జైమిని మహర్షి భావించుచున్నారు.

354 నూ॥ పూర్వం తు బాదరాయణో హేతువ్యవదేశాత్

3-2-40

అర్థ ! పూర్వం తు = తొలుత చెప్పిన “వరమాత్మయే ఫల ప్రదాత” అను వాదమునే; బాదరాయణః = బాదరాయణమహర్షి (ఆమో దించుచున్నారు). హేతువ్యవదేశాత్ = (శ్రుతియందు) హేతువు చెప్పబడుటవలన,

వివ : “వాయువ్యం శ్వేతమాలభేత భూతికామో; వాయురైవ క్షేపిష్టా దేవతా వాయు మేవ స్వేన భాగధేయే నోపదావతి నవి వై నం భూతిం గమయతి” సంపదను కోరువాడు వాయుదేవతాకమైన శ్వేత పశువును ఆలంభనము (హింసనము) గావింపవలయును. అనగా అట్టి పశువుతో యజ్ఞము గావింపవలయును. వాయువు శీఘ్రగతి గలది కదా. యజమానుడు తన భారముతో వాయువును అనుసరించినట్లే అతడే ఇతనికి విశ్వరూపు నొసపగును” అనుచు శ్రుతి సహేతుకముగ దేవత ఫలప్రదాత” అని తెలుపుచున్నది. యజ్ఞాదులవలన అపూర్వము సిద్ధించు నని శ్రుతి ఎచ్చటను బోధింపలేదు. ఇచట కర్మలను విధించు సందర్భముననే గదా (వాయుం) దేవత ఫలప్రద మని శ్రుతి తెలిపినది. ఇచట వాయువు ఫలప్రదాత అనగా వాయువునందు అంతర్యామిగా ఉన్న వరమాత్మ ఫలప్రదాత అని గ్రహింపవలయును. వాయూదు లకు స్వయముగ ఫలప్రదాత సామర్థ్యములేదు. ఇంగులకు శ్రుతి స్మృతి ప్రమాణములను చూడుడు.

శ్రుతి : “ఇష్టాపూర్వం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం చిథర్తి భువనస్వ నాథిః—తదేవాఽగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదు చంద్రమాః” (తై. సా.6-1-6) “అనేకవిధముల గావింపబడినవి, గావింప

బడుచున్నవి అయిన ఇష్ట పూర్వములను ఆ పరమాత్మయే స్వీకరించుచున్నాడు. అతడు ఈ ప్రపంచమునకు నాభి అనగా ఆధారభూతుడు. అతడే వాయువు, అగ్ని, సూర్యుడు, చంద్రుడును. అనగా ఈ వాయ్యాదుబయందు అంతర్యామిగా ఉండి వారిని నియమించువాడు" అని భావము. అంతర్యామి బ్రాహ్మణ వాక్యములనుబట్టి ఇట్టి అర్థమునే గ్రహించవలయును.

స్మృతి : యో యో యాం యాం తనుం భక్తః శ్రద్ధయార్చిత
తు మిశ్చతి |

తన్యతస్యోఽచలాం శ్రద్ధాం తామేవ విదదామ్యహమ్ ||

స తయా శ్రద్ధయా యుక్తః తస్యోరాధన మిహతే |

అభతే చ శతః కామాన్ మయైవ విహితాన్ హితాన్ ||

(భ) గ.7.21.22

తా. : ఏయే భక్తుడు ఏయే దేవతామూర్తిని శ్రద్ధతో ఆరాధించగోరుదునో అట్టివారికి అచంచలమైన అట్టి శ్రద్ధాభక్తులనే కలిగింతును. వారు ఆ శ్రద్ధాభక్తులతో ఆ దేవతను ఆరాధించి నే నొసంగు ఫలముల చేతను కోర్కెలను తీర్చుకొనుచున్నారు.

శ్లో|| అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభుదేవ చ

(భ. గీ. 9-26)

తా|| "సమస్తయజ్ఞములచే ఆరాధింపబడువాడను, యజ్ఞఫలప్రదాతను నేనే." కావున మనము ఇంద్రాదులను ఆరాధించినను ఇంద్రాదిశరీరకుడైన పరమాత్మయే సద్వారకముగ ఆరాధింపబడి ఫలము నొసంగుచున్నాడు అని సిద్ధించుచున్నది. ఇట్లు సద్వారకముగ గాక పొడ్రాత్తుగ సర్వేశ్వరుని అనన్య ప్రయోజనముగ ఆరాధించినచో పునరా

వృత్తిలేని మోక్షమును ఆ సర్వేశ్వరుడు ఒసంగును అని “యాన్ని మద్యాజినోఽపి మాం” భగ్గీ 7,25 “దేవాన్ దేవయజో యాన్ని మామపి” గీ. 7-23 అను గీతావాక్యములు స్పష్టము చేయుచున్నవి కావున సకల ఫలప్రదాత సర్వేశ్వరుడే అని సిద్ధాంతము.

తృతీయాధ్యాయ ద్వితీయ పాదార్థ సంగ్రహ శ్లోకః

శ్లో॥ పాదే స్వప్నార్థహేతుః తదయ మిహ సుషుప్త్యార్థతః
సుప్తగోష్ఠా

ముగ్ధోద్బోధాదికర్తా త్వనమశుభగుణో చిద్భిరంశీ స్వదేహైః |

పారమ్యస్యైకసీమా సకలఫలద ఇత్యవ్యతే భక్తిభూమ్నీ

సత్యేత్వేవం గుణాదా వధ పరభజనే రూపభేదాది చింతఃమ్॥

తా॥ తృతీయాధ్యాయ ద్వితీయపాదమునందు సంధ్యాధికరణమున స్వాప్నికపదార్థస్పష్టి పరమాత్మకార్య మనియు; తదభావాధికరణమున సుషుప్తిలో తీపుని పరమాత్మ ధరించుననియు; కల్మానుస్మృతి శబ్దబద్ధ్యధికరణమున సుప్త సుదుఃఖుని పరమాత్మ ధరించుననియు; ముగ్ధాధికరణమున మూర్ఛ నందిన వానిని మోహమును తొలగించువాడు పరమాత్మ యనియు; ఉభయలింగాఽధికరణమున పరమాత్మ హేయగుణతహితుడు కళ్యాణగుణాకరుడు ననియు; అహంకుండలాఽధికరణమున పరమాత్మ చేతనాఽచేతన శరీరకుండనియు; వలాఽధికరణమున పరమాత్మయే వరాత్పరు డనియు; ఫలాఽధికరణమున సకలఫలప్రదాత పరమాత్మయే అనియు చెప్పబడినట్టి ఇక పై పాదమున జగత్కారణత్వ అవహత పావృత్త్యాది రూప గుణభేదముచే సద్విద్యా దహరవిద్యాదిరూప ఉపాసనాభేదము చెప్పబడనున్నది. సద్విద్యాదులయందు ఉపాన్యూడు పరమాత్మ. అతని మీద భక్త్యతిశయమును కలిగించుటకు

ఈ పాదమునందు ఇట్లు అతని కళ్యాణగుణములు ప్రస్తుతింపబడినవి. పరమాత్మయొక్క ఈ గుణములు, రూపములు సత్యములై ఉన్నప్పుడే కదా వానినిబట్టి భిన్నభిన్న ఉపాసనలు సిద్ధించునది. కావున పరమాత్మ ఆనందకళ్యాణగుణాకరుడని సిద్ధించినది.

తృతీయాధ్యాయ ద్వితీయపాదము సమాప్తము

తృతీయాధ్యాయ తృతీయపాదము

గుణోపసంహారపాదము

83 సర్వవేదాంత ప్రత్యయాధికరణము 1

ఫలకర్మాదులు సమానములైనప్పుడు ఆ ఉపాసనలు భిన్నములు కావు.

355 సూ॥ సర్వవేదాంతప్రత్యయం చోదనాద్యవిశేషాత్

3-3-1

అర్థ : చోదనా + ఆది + అవిశేషాత్ = విధించుట మొదలగు విషయములయందు (భేదము) లేనందువలన, సర్వవేదాంతప్రత్యయం = అన్ని ఉపనిషత్తులయందును విధింపబడిన దహరాది-ఉపాసనములు భిన్నములు కావు.

వివ : ఉపనిషత్తులయందు అనేకవిధములైన ఉపాసనములు విధింపబడియున్నవి. వానిలో ముప్పదిరెండు ఉపాసనములు “ద్వాత్రింశద్రూపావిద్యలుగ ప్రసిద్ధి నందియున్నవి. ఇట్టి వీనిలో కొన్ని ఉపాసనలు రెండుమూడు ఉపనిషత్తులయందు ఉపదేశింపబడినవి. ఉదాహరణమునకు దహరవిద్యనందునుకతోపనిషత్తునందును ఛాన్దోగ్యోపనిషత్తు ఉపదేశింపబడినది. ఈ రెండు దహరవిద్యలకును భేదము ఉండవలయును. లేనిచో వేరువేరుగ ఇవి ఎందుకు ఉపదేశింపబడినవి? అని

పూర్వపక్షము. ఇందుకు సమాధానము ఈ సూత్రము. “ఏకం వా సంయోగరూప చోదనాఖ్యావిశేషాత్.” (పూర్వమీమాంసా సూ. 244) అను సూత్రము 1. ఫలము 2. కర్మస్వరూపము 3. విధివచనము 4. నామధేయము. ఇవి నాలుగు నమానములైనచో అట్టి కర్మ పేరుపేరు ప్రకరణములయందు ఉపదేశించబడినను ఒకేకర్మగ (అభిన్నముగ) పరిగడింపబడుచున్నది అని బోధించుచున్నది. ఈరీతిగనే దహరవిద్య, వైశ్వానరవిద్య మొదలైనవి రెండు యీదు ఉపనిషత్తులతో విధింపబడినను వాని చోదనా-స్వరూప-ఫల నామధేయములయందు భేదములేనందువలన వివిధోపనిషత్ప్రతిపాదితములైన ఆ దహరవిద్యలు ఆ వైశ్వానరవిద్యలు మొదలైనవి అభిన్నములు అని భావము. 1. “విద్యాత్”, “ఉపాసీత” అనురీతిని చోదన (విధి) 2 దహర-వైశ్వానరాదిరూపమైన ఉపాస్యస్వరూపము 3 బ్రహ్మప్రాప్తిరూప ఫలము 4 “దహరవిద్య”, “వైశ్వానరవిద్య” అనురీతిని నామధేయము ఇవి అంతట సమానములుగదా.

356 సూ. భేదాన్నీతిచే దేశస్యా మపి

3-3-2

అర్థ : భేదాత్ = ఉపదేశభేదమువలన ఇనగా పేర్వేరు ఉపనిషత్తులయందు ప్రత్యేకముగ ఉపదేశించుటవలన, న + ఇతిచేత్ = ఆ రెండు “దహరవిద్యలు” అభిన్నములు కావు అనుచో, ఏకస్యాం + ఆపి = ఆ రెండు విద్యలు ఒక్కటియే అయినను (శిష్టభేదమునుబట్టి) ఉపదేశభేదము ఉండవచ్చును.

విశ : ఆచార్యుడు ఒక ప్రకరణమునందు ఒకశిష్యునకు మరియొక ప్రకరణమునందు మరియొక శిష్యునకు ఒకే విధమైన బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశించవచ్చును. అంతమాత్రమున బోధనాదుబిలోభేదము లేనపుడు ఆ విద్యలను భిన్నములుగ తలచరాదు.

357 నూ॥ స్వోధ్యాయస్య తథాత్వేహి సమాచారేఽధికారాచ్చ
సవవచ్చ తస్మియమః 3-3-11

అర్థ : స్వోధ్యాయస్య = (అధర్వవేదీయులకు చెప్పిన శిరో వ్రతము) అధ్యయమునకు (అంగము) తథాత్వే హి=ఆ శిరోవ్రతము సంస్కారమును కలిగించినపుడే కదా. తత్ + నియమః = “శిరోవ్రతము చేసినవారికి ఈ విద్యను ఉపదేశింపవలయును అను ఆ నియమము సఫలమగును. సమాచారే = “సమాచారము” అను గ్రంథమున, అధికారాత్ + చ=శిరోవ్రతము సైతము వేదవ్రతము అని చెప్పుటవలనను, సవవత్ + చ=సప్తసూర్యాది సవహోమములవలెను (ఇవి అధర్వణికులకు మాత్రమే సంబంధించినవి) శిరోవ్రతము అధర్వవేదాధ్యయనాంగము అగుచున్నది.

వివ : అధర్వణివేదమునందు “తేషా మే వైతాం బ్రహ్మవిద్యాం వదీత శిరోవ్రతం విధివ దైస్తు చీర్ణమ్” శిరోవ్రతమును యథావిధిగ అనుష్ఠించినవారికి ఈ బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశింపవలయును అని చెప్పబడియున్నందువలన అధర్వణికుమైన ముండకోపనిషత్తునందు ఉపదేశింపబడిన “అక్షరవిద్య” అధర్వణికులకు మాత్రమే సంబంధించినది అగుచున్నది కావున వాజసనీయశాఖకు చెందిన గార్గీబ్రాహ్మణమునందు ఉపదేశింపబడియున్న “అక్షరవిద్య” అధర్వణికుల “అక్షరవిద్య” కంటె భిన్నమైనదని అంగీకరింపవలయునుగదా అని పూర్వపక్షము కాని ఇది సరికాదు. శిరోవ్రతము అధర్వణివేదాధ్యయనాంగమే కాని (అక్షర) విధ్యోపాసనాంగము కాదు. “బ్రహ్మవిద్య” అనగా ఇహ లోక వేదవిద్య అని యర్థము సమాచారము” అను గ్రంథమునందు “ఇద మపి వేదవ్రతేన వ్యాఖ్యాతం” అని వ్రతము వేదవ్రతముగా పేర్కొనబడినది. కావుననే “నైత దచీర్ణవ్రతోఽధీయిత” (ముండక 3-2-11)

ఈ వేదమును “శిరోవ్రతమును” అనుష్ఠింపనివారు అధ్యయనమొనర్చు రాదు అని చెప్పబడినది శిరోవ్రతానుష్ఠానముచేత అధర్వవేదాధ్యయనమునకు ఒక విశిష్టమైన సంస్కారమేర్పడును. కావున అధర్వవేదాధ్యేత తప్పక ఆ స్రవతమును అనుష్ఠింపవలయును. అధర్వణికులు సప్త సూర్యాది నవ-హోమములను ఏకాగ్నియందే జేయవలయును. శ్రీతా గ్నులయందు చేయకూడదు అను నియమమువలె ఇదియు అధర్వణి లకే పరిమితము. ఈరీతిగ శిరోవ్రతము అధర్వణికులకు అధ్యయనాం గము అని సిద్ధించినది. కావున పై “అక్షరవిద్యలు” అభిన్నములు.

358 సూ॥ దర్శయతి చ

3-3-1

అర్థ : దర్శయతి చ = శ్రుతియు విద్వైక్యమును తెలుపు చున్నది.

వివ : ఛాందోగ్యము అపహతపావృత్వాది గుణాష్టకవిశిష్టుడైన పరమాత్మను దహరాకాశమునందు ఉపాసించవలయును అని బోధించినది. చూడుడు. “తస్మిన్ యదంత స్తదన్వేష్టవ్యమ్” (ఛా- 8-1-1) ఈవిషయమునే తైత్తిరీయ నారాయణము సైతము “తస్మిన్ యదస్త స్తదుపాసితవ్యమ్” (తై. నా. 10-23) అనుచు ఉపదేశించినది. ఛాందోగ్య-తైత్తిరీయములయందు ఉపదేశించబడిన “దహర విద్యలు” ఒక్కటే అగుటచేత తైత్తిరీయమున అపహతపావృత్వాది గుణాష్టక విశిష్టుడైన పరమాత్మనే ఉపాసించవలయునని సిద్ధించుచున్నది. దీనినే గుణోపసంహరమని యందురు. విద్వైక్యమున్నప్పుడే ఇది సంభవము.

359 సూ॥ ఉపసంహరోద్ధాగేదా విధిశేషవ త్పమానే చ

3-3-5

అర్థ + అభేదాత్ = ప్రయోజనము సమానమగుటవలన, ఈవ సంహారః = (ఒక ఉపనిషత్తునందు చెప్పిన ఉపాసనకు సంబంధించిన విశేషములను, మరియొక్క ఉపనిషత్తునందు పేర్కొనబడు అదే ఉపాసనమునందును) ఉపసంహరించుకొనవలయును (చేర్చుకొనవలయును) సమానే చ = ఆ రెండు ఉపాసనములు సమానములైనపుడే (ఇది సంభవము). విధిశేషవత్ = ఉపాసనావిధికి శేషములుగా (అంగములుగా) విధింపబడిన గుణములవలె.

వివ : అవహతపాపృత్వాది విశేషగుణములు ఉపాసనాంగములై ఆ ఉపాసనమును శక్తివంతము చేయుచున్నవిగదా. ఇట్టితరీ అదే ఉపాసనము మరియొక ఉపనిషత్తున ఉపదేశింపబడినపుడు అచ్చట ఇట్టి కొన్ని గుణములను విధింపకున్నను పరగ్రహింపవలయును. లేనిచో ఆ ఉపాసనము వీర్యపత్తరము కాజాలదుగదా. ఆ రెండు ఉపాసనములు ఫలనామధేయాదులచే సమానములైనపుడే ఈ గుణోపసంహారమును గావించవలయును.

ఈ సూత్రము శంకరభాష్యమున ఈవసంహారాధికరణముగ పేర్కొనబడినది.

84 అన్యథాత్వాధికరణము 2

ఛాన్దోగ్య బృహదారణ్యకోపనిషత్తులయందు ఉపదేశింపబడిన ఉద్గీర్ణోపాసనలు భిన్నములు.

360 సూ॥ అన్యథాత్వం శబ్దాదితీన్నాపిశేషాత్ 3.-3.-6

అర్థ : శబ్దాత్ = ప్రతివలన, అన్యథాత్వం = (ఛాన్దోగ్య బృహదారణ్యకోపనిషత్తులయందు ఉపదేశింపబడిన “ఉద్గీర్ణ” విద్యలకు) భిన్న

శ్వము (సిద్ధించుచున్నది). ఇతివేత్ = అనుచో, వ = అట్లుకాదు. అవి శేషాత్ = (ఉపక్రమమున) విశేషము (భేదము) లేనందువలన (అవి అభిన్నములు).

వివ : ఛాందోగ్యమునందును బృహదారణ్యకమునందును ఉద్గీఢ విద్య వ్రస్తుకింపబడియున్నది. “తద్ద దేవా ఉద్గీఢ మాజప్రహుః, అనేనై నా నభిహనిష్యామః” (ఛా. 1-2-1) “దేవతలు ఆ ఉద్గీఢమును సంపాదించిరి. దీనిచే ఈ అనురులను జయింతుము గాత యని” అనుచు ఛాన్దోగ్యము అనురులను జయించుటకై దేవతలు ఉద్గీఢమును ఉపాసించినట్లు తెలుపుచున్నది. ఇట్లే బృహదారణ్యకము సైతము “హస్తానురాన్ యజ్ఞ ఉద్గీఢధేనాఽత్యయామ” (బృ.3.3-1) “యజ్ఞమున ఉద్గీఢముతో అనురులను జయింతము అని దేవతలు తలించిరి” అనుచు అనుర విజయమునకై దేవతలు ఉద్గీఢమును ఉపాసించినట్లు తెలుపుచున్నది. అనురవిజయరూపఫలము ఉద్గీఢము అను నామధేయము మొదలైనవి సమానములగుటచే ఈ రెండు ఉద్గీఢోపాసనములు అభిన్నములు” అని పూర్వపక్షము. కాని స్వరూపభేదము ఉండుటచే ఇవి భిన్నములు అని సిద్ధాంతము. ఎట్లన ఛాన్దోగ్యమున “ఓమ్ త్యే దక్షర ముద్గీఢ ముపాసిత” (ఛా. 1-1-1) “ఓమ్” అను ఈ ఉద్గీఢాక్షరమును ఉపాసింపవలయును” అని ప్రారంభించి “అథ హ య ఏవాఽయం ముఖ్యః ప్రాణ సముద్గీఢ ముపాసాంపక్రే” (ఛా. 1 2.) ఏ ఈ ముఖ్యప్రాణము గలదో ఆ ముఖ్యప్రాణముగ భావించి ఉద్గీఢమును ఉపాసించిరి” అని ఉద్గీఢాక్షరయమైన “ఓమ్” అను అక్షరమును ప్రాణదృష్టితో ఉపాసించినట్లు తెలుపబడినది. కాని బృహదారణ్యకమున “అథ హేమ మానన్దం ప్రాణ మూచుః త్వం న ఉద్గాయేతి తథేతి తేభ్య ఏషప్రాణ

ఉదగాయత్" (బృ. 3-3-7) "పిమ్మట దేవతలు మాట్లాడుకొని యీ ఉద్గీధమును గానము చేయుము" అని ముఖ్యప్రాణమును కోరగా వారికై ముఖ్య ప్రాణము ఉద్గీధమును గానమొనర్చినది అనుటచే ఉద్గీధమును గానము చేయువానిని (ఉద్గాతను) ప్రాణదృష్టితో ఉపాసించినట్లు తెలుపబడినది. ఇచట ప్రాణము ఉద్గీధమును గానమొనర్చినది" అనగా ఉద్గీధమును గానమొనర్చు వానిని ముఖ్యప్రాణముగ భావించవలయునని భావము. కావున ఛాందోగ్యము ఉదీధాఽపయవము ఉపాసించే బడునది అయిన ప్రణవాఽక్షరమున (ఓమ్) ప్రాణదృష్టిని విధింపగా బృహదారణ్యకము ఉదీధమును సమగ్రముగ గానము చేయు ఉద్గాయందు ప్రాణదృష్టిని విధించుచున్నది. ఇట్లు ఈ రెండింటియందును ఉపాస్యస్వరూపభేదము ఉండుటచే ఈ ఉద్గీధోపాసనములు రెండును భిన్నములు అగుచున్నవి అని సిద్ధాంతము.

"ఉద్గీధేనాఽత్యయామ", (బృ. 3-3-1) "ఉద్గీధ మాజహృ రనేనైనా నభిహనిష్యామః" (ఛా. 1-2-1) అనుచు పైరెండు ఉపనిషత్తులు ఉద్గీధమునే ఉపాస్యముగ ఉపక్రమమునందు వ్రస్తుతించుటచేతను ఉభయత్ర ఉపాసనాఫలము అనురులను జయించుటయే యగుట చేతను, "ప్రాణ ఉదగాయత్" అను బృహదారణ్యవాక్యమునందు ఉద్గానకర్తగా పేర్కొనబడిన ప్రాణము ఉపక్రమవిరోధములేకుండుటకై ఉద్గానకర్తమైన "ఉదీధమే" అగుచున్నది. ఉద్గాతకర్మను ఉద్గాతగా పేర్కొనుట ఔవచారికము. కావున పైరెండు ఉదీధోపాసనములు అభిన్నములు అను పూర్వపక్షమును ఈ సూత్రము ప్రతిపాదించుచున్నది

361 సూ॥ నవా ప్రకరణభేదా త్పరోవరీయస్త్యాదివత్ 3.3.7

అర్థ : ప్రకరణాభేదాత్ = ఉపక్రమభేదమునుబట్టి, నవా = పై

రెండు ఉద్గ్రీధోపాసనములకు ఐక్యములేదు. పరోవరీయ స్వ + అదివత్ = పరోవరీయ స్వము మున్నగు గుణములుగల ఉద్గ్రీధోపాసనమునకువలె.

వివ : ఛాందోగ్యమున ఉద్గ్రీధావయమైన ప్రణవమును ప్రాణ దృష్టితో ఉపాసింపుమని తెలుపబడినది. బృహదారణ్యకమున ఉద్గ్రీతను ప్రాణదృష్టితో ఉపాసింపుమని తెలుపబడినది. ఇట్టి పువక్రమభేదమునుబట్టి ఈ రెండు పుపాసనములు భిన్నములేగాని అభిన్నములు కాజాలవు. ఒకే పుపనిషత్తున వర్ణింపబడిన ఉపాసనలయందైనను ఇటివరిస్థితి తటస్థించినచో భేదము తప్పదు. చూడుడు ఛాందోగ్యపనిషత్తునందు ప్రథమాధ్యాయమున కొన్ని ఉద్గ్రీధోపాసనములు పేర్కొనబడినవి. వానిలో “అథ య ఏషోఽంతరాదిత్యే హిరణ్యయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్య శ్శ్రుత్వా రద్యతే కేశ ఆ ప్రణభాత్పర్వ ఏవ హిరణ్యః తస్య యథా కప్యానం పుండరీక మేవ మక్షిణీ. తస్యోదితి నామ, స ఏష సర్వేభ్యో వుదితః, పుడితి హ వై సర్వేభ్యః పావృభ్యః య ఏవం నేదతస్యర్కచ్చ సామ చ గేష్టా-తస్మా దుద్గ్రీధః తస్మాత్త్వే వోద్ధాతైతస్య హి గాతా” (ఛా. 1.6.68) “అదిత్యునియందు సువర్ణములైన శ్శ్రుతులు మీసములు) కేశములు కలిగి నఖశిఖవర్ణంతము సువర్ణమయ్యుడైన ఏ హిరణ్యపురుషుడు కలడో, అతనియొక్క నేత్రములు జలాశయము నందలి సద్యోవికసితములైన తామరపూలవంటివి. అతనికి “పుత్” అని పేరు. అతడు పావములు అంటనివాడుకదా. అతనిని బట్లు తెలిసి పుపాసిండువాడును పావరహితుడగును. ఆ హిరణ్య పురుషునిగి ఋక్కులు సామములు వక్షములు కాపున అతడు “పుద్గ్రీధము” అగుచున్నాడు. కాపున పుద్గ్రీధస్వరూపియైన అతనిని గానము చేయువాని, “పుద్గాత” అనుచున్నారు. అనునెడ పుద్గ్రీధమును పరమాత్మ దృష్టితో

ఉపాసింపుమని ఉపదేశించబడినది. సందర్భమునుబట్టి ఇచట “ఉద్గీ ధము” అనగా ఉద్గీధావయమైన ప్రణవము అని యర్థము. (ఉత్ = పరమాత్మను, గాతా = గానము చేయువాడు. కావున “ఉద్గాత”)

అపైన “అన్య లోకస్య కా గతి రిత్యాకాశ ఇతి హోవాన నర్వాణి హ వా ఇమాని భూతా న్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంత ఆకాశం ప్రత్యస్తం యన్త్యాకాశో హ్యేవై భ్యో జ్యాయా నాకాశః పరాయణమ్-న ఏష వరో వరీయా ముద్గీధః స ఏషోఽసంతః పరోవరీ యోహ స్వ భవతి, వరో వరీయసో హ లోకాన్ జయతి య ఏత దేవం విద్వాన్ పరోవరీయా స ముద్గీధ ముపాస్తే” (భా. 1-9-1-2) “ఈ లోకమునకు గతి (అశ్రయము) ఏది? ఆకాశము, సకలభూతములు ఆకాశమునుండియే జనించుచున్నవి. ఆకాశమునిందే అయిండుచున్నవి. ఆకాశము వీటికి అన్నింటికంటెను పెద్దది. ఆకాశమే వీటికి పరమగమ్యము. ఇదియే శ్రేష్ఠతమమైన (పరోవరీయాన్ = వరీయన్నా వః) ఉద్గీధము అగు చున్నది. ఇది అంతము లెనిది. ఇట్లు తెలిసికొని పరోవరీయమగు (శ్రేష్ఠ తమమగు) ఉద్గీధమును ఎవడు ఉపాసించునో, అతడు శ్రేష్ఠతమము లైన లోకములను జయించి, పరమోత్కృష్టమైన జీవనమును కలిగి యుండును” అనుచు ఉద్గీధమును అట్టి పరమాత్మదృష్టితోనే ఉపాసింపుమని ఉపదేశించినది.

ఈ రెండు ఉపాసనలయందును “ఉద్గీధము”ను పరమాత్మ దృష్టితో ఉపాసిండుట అను అంశము సమానమే అయినను వీరికి ఐక్యములేదు. ఏలయున వీరిలో మొదటిఉపాసనమునందు హిరణ్మయ శరీరగుడు, “ఉత్” అను నామధేయము కలవాడు పుండరీకాక్షుడునైన పరమాత్మనుగా భావించి ఉద్గీధమును ఉపాసింపవలయును. రెండవ

ఉపాసనమునందు జగత్కారణభూతుడు, పరోవరీయుడు అనస్తుడు నైన
 వరమాత్మనుగ భావించి ఉద్గీధమును ఉపాసింపవలయును. కావున ఈ
 రెండికిగల భేదము స్పష్టముకదా. ఇట్లే ప్రకృతమునను ఉద్గీధాఽవ
 యవమైన ప్రణవమును ప్రాణదృష్టితో ఉపాసింపుమని ఛాందోగ్యము
 తెలువగా, బృహదారణ్యకము సమగ్రమగు ఉద్గీధమును గానము
 చేయు ఉద్గాతను ప్రాణదృష్టితో ఉపాసింపుమని బోధించుచున్నది.
 ఈ రీతిని ఇవి వరస్పరము భిన్నములే అగుచున్నవి అని
 సిద్ధాంతము.

362 నూ॥ సంజ్ఞాతశ్చేక్తదుత్త మస్తి తు తదపి 3-3-8

అర్థ : సంజ్ఞాతః = “ఉద్గీధవిద్య” అను సంజ్ఞనుబట్టి, తత్ =
 ఆ రెండు ఉపాసనలకు ఐక్యము, ఉత్తం చేత్ = చెప్పబడుచో, తత్+
 అసి = అట్టి సంజ్ఞైక్యము (ఒకే నామధేయము కలిగియుండుట)
 అస్తి తు = భిన్న కర్మములకు, భిన్నోపాసనలకును గలదు.

వివ : “ఉద్గీధవిద్య” అను నామసామ్యమునుబట్టి పై రెండు
 ఉద్గీధోపాసనములు అభిన్నములని తలంపరాదు. ఇట్టి నామసామ్యము
 (సంజ్ఞైక్యము) భిన్న కర్మలయందును భిన్నోపాసనములయందును
 చూపట్టుచున్నది. చూడుడు.

“అగ్నిహోత్రము” అను సంజ్ఞ నిత్యాగ్నిహోత్రమునకును అయ
 నాఽగ్నిహోత్రమునకును గలదు. అంతమాత్రమున అవి రెండును
 ఒక్కటే అనుట తగదుగదా. ఇట్లే ఛాందోగ్యమునందీ “ఉద్గీధము” అను
 సంజ్ఞతో అనేకోపాసనములు ఉపదేశింపబడియున్నవి. కాని ఇవి వర
 స్పరము భిన్నములేగదా. కావున ఉద్గీధవిద్య” అను “సంజ్ఞైక్యము”
 విదైక్యమునకును సాధకము కాదు.

363 నూ॥ వ్యాప్తీశ్చ సమంజసమ్.

3-3-9

అర్థ : వ్యాప్తిః + స = వ్యాప్తినిబట్టియు, సమంజసమ్ = (ఉద్గీ
భావనయవమైన ప్రణవమే ఉపాస్యము అనుట) సమీచీనము.

వివ : భాందోగ్యమున ప్రారంభముమండి అనేకస్థలములలో
ఉద్గీభావయమైన ఉపాస్యముగ ఉపదేశింపబడినది. కావున మధ్య
వచ్చిన “ఉద్గీధ ముపాసాంపత్తిరే” (భా. 1-2-7) అను వాక్యము
నందలి ఉద్గీధ శబ్దమునకును ఉద్గీభావయమైన ప్రణవమనియే అర్థము
వస్తుముయొక్క కొన తగులబడుచున్నను వస్తుము తగులబడుచున్నది.
అని వస్త్రోపయమును “వస్తుము” అను శబ్దముచే పేర్కొనునట్లు
ఉద్గీభావయవమును ఉద్గీధశబ్దముచే పేర్కొనుటయు సమంజసమే
యగుచున్నది. ఇట్లు భాందోగ్యము ఉద్గీభావయవమును ఉపాస్య
ముగ ఉపదేశింపగా బృహదారణ్యకము సమగ్రోద్గీధ గానమొనర్చు
ఉద్గాతమును ఉపాస్యముగ ఉపదేశించుచున్నది. కావున ఇవి రెండును
భిన్నములు, ఈ సూత్రము శంకరభాష్యమున వ్యాప్తిధికరణముగ
వ్యాఖ్యాతమైనది.

85 సర్వాభేదాధికరణము 3

వివిధోపనిషత్తులలో ఉపదేశింపబడిన ప్రాణోపాసనములు

అభిన్నములు.

364 సూ॥ సర్వాభేదా దన్యత్రేమే

3-3-10

అర్థ : ఇమే = ఈ వసిష్ఠత్వాది గుణములు, అన్యత్ర = తొవ్వి
తయ్యవనిషత్తున ఉపదేశింపబడిన ప్రాణవిద్యయందును ఉపాస్యములు
సర్వ + అభేదాత్ = ప్రాణగతములైన జ్యేష్ఠత్యశ్రేష్ఠత్వాదులు అన్నియు
అభిన్నములగుటవలన.

వివ : ప్రాణోపాసనము ఛాందోగ్యము బృహదారణ్యకము
 కౌషీతకీ అను మూడు ఉపనిషత్తులయందు ప్రతిపాదించబడినది.
 ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకోపనిషత్తులయందు ప్రతిపాదించబడిన ప్రాణో
 పాసనములలో భేదముచూపట్టదు. కాని కౌషీతకీయందలి ప్రాణోపాసన
 మున కొంచెము భేదము చూపట్టుచున్నది. ఎట్లన- “యోహ వై
 జ్యేష్ఠం చ శ్రేష్ఠం చ వేద, జ్యేష్ఠశ్చ వై శ్రేష్ఠశ్చ భవతి. ప్రాణోవావ
 జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ” (ఛా. 5-1-1) “ఎవడు జ్యేష్ఠము (వయస్సుచేత)
 శ్రేష్ఠము (గుణములచేత) అయినదానిని తెలిసికొనునో, అతడు జ్యేష్ఠుడు
 శ్రేష్ఠుడు నగుచున్నాడు. జ్యేష్ఠము శ్రేష్ఠము అయినది ప్రాణముకదా
 అనుచు ఛాందోగ్యమున ఉపదేశించబడిన ప్రాణగత జ్యేష్ఠత్వ శ్రేష్ఠత్వ
 ములు తక్కిన రెండు ఉపనిషత్తులయందును ప్రతిపాదించబడినవి.
 ఇట్టి వాక్ చక్షున్ శ్రోత మనస్సులకుగల వసిష్ఠత్వ ప్రతిష్ఠాత్వ సంపత్తి
 ఆయతనత్వములు అనుగుణములు ప్రాణాధీనములు కావుననే ప్రాణము
 జ్యేష్ఠము అనియు చెప్పబడినది. కాని వాగాదీంద్రియముల వసిష్ఠత్వాది
 గుణములు ప్రాణమునకు సంబంధించినవే (“అథ హైనం వాగువాచ,
 య దహం వసిష్ఠాస్మిత్వం తద్వసిష్ఠోఽసి” పిమ్మట ప్రాణమునుగూర్చి
 వాక్కు వలికినది. నాలోగల వసిష్ఠత్వములు నీలోనిదే) అని ఛాందోగ్య
 బృహదారణ్యకములయందు స్పష్టముగ ప్రతిపాదించబడియుండగా
 కౌషీతకీయందు అట్లు ప్రతిపాదించబడలేదు. అయినను వాగాదుల
 వసిష్ఠత్వాది గుణములు ప్రాణాధీనములని చెప్పియుండుటచేత ప్రాణమే
 ఆ వసిష్ఠత్వాదిగుణములకు హేతు వని కౌషీతకీయు బోధించుచున్నదని
 గ్రహింపవలెను. కావున ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకములయందువలె
 కౌషీతకీయందును జ్యేష్ఠత్వ శ్రేష్ఠత్వ వసిష్ఠత్వాది గుణములు గల
 ప్రాణమే ఉపాస్యమగుచుండుటచేత ఈ మూడు ఉపనిషత్తులయందు
 ఉపదేశించబడిన ప్రాణోపాసనములు అభిన్నములు.

36 ఆనందాద్భుతకరణము 4

అన్ని ఉపాసనలయందును ఆనందాదిగుణవిశిష్టమైన
బ్రహ్మమునే ఉపాసించవలయును.

365 సూ॥ ఆనందాదయః ప్రధానస్య

3-3-11

అర్థ : ప్రధానస్య = (అన్ని ఉపాసనలయందును ఉపాస్య
మగుటచే) ప్రధానమైన బ్రహ్మముయొక్క, అభేదాత్ = అభేదమువలన
ఆనంద + అదయః = ఆనందాది గుణములు అనుసంధింపబడవలయును.

వివ : అన్ని ఉపాసనలయందును ఉపాస్యతత్త్వముబ్రహ్మమే
అగుచున్నది. కాని ఆయా ఉపాసనలయందు ఉపాసించబడు బ్రహ్మము
యొక్క రూపగుణాదులభేదమునుబట్టి ఆయా ఉపాసనలు భిన్నములు
అగుచున్నవి. అయినను ఉపాసనలయందు కళ్యాణగుణాశ్రయమైన
బ్రహ్మమే ఉపాస్యమగుటచేత బ్రహ్మస్వరూప నిరూపకములైన జ్ఞాన
ఆనంద ఇమలత్వ అనంతత్వాది కళ్యాణగుణములతోకూడిన బ్రహ్మమునే
ఉపాసించవలయును. జ్ఞానానందాదిగుణములను ప్రత్యేకించి చెవ
రున్నను ఇవి బ్రహ్మస్వరూపనిరూపకగుణములగుటచే పీనిని ఉపేక్షించ
రాదు. ఏకాద్యకగుణవిశిష్టమైన బ్రహ్మమునే ఉపాసించవలయునని
భావము.

366 సూ॥ ప్రియశిరస్త్వై దృప్రాప్తి రుపచయోఽపచయో
హి భేదీ.

3-3-12

అర్థ : ప్రియశిరస్త్వై + ఆది + అప్రాప్తిః = ప్రియమును
శిరముగ గలిగియుండుట ఈ మొదలైనవానికి ప్రాప్తియుండదు.
భేదీ = బ్రహ్మమునకు ౨రః పక్షాది భేదమును కల్పించువక్షమున, ఉప
చయ + అపచయో హి = పృథ్విక్షయములు కలుగునుగదా.

వివ : బ్రహ్మస్వరూప నిరూపకములగు జ్ఞానానందాదిగుణము అను బ్రహ్మాప్రాసనలయందు అన్నింటియందును అనుసంధింపవలయును అని చెప్పినంతమాత్రమున తైత్తిరీయోపనిషత్పరిశ్రమములైన ప్రీయశిరస్త్యాదిగుణములను సైతము అనుసంధింపవలయును అని తలంపరాదు. “తస్య ప్రీయమేవ శిరః. యోదోదక్షిణః పక్షః. ప్రమోద ఉత్తరః. పక్షః. అనంద ఆత్మాబ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠాః” ఆనందమయ పురుషునికి ప్రీయమే శిరస్సు, మోదమే దక్షిణపక్షము ప్రమోదమే ఉత్తర పక్షము అనందము ఆత్మ (మధ్యశరీరము) బ్రహ్మపుచ్ఛము ప్రతిష్ఠ ఆధారం (తై. ఆనందవల్లి 5-2) (ఇషమైన పస్తువును చూచుటవలన కలుగు సుఖము ప్రీయము. ఆ పస్తువును పొందుటవలన కలుగు సుఖము మోదము. దానిని అనుభవించుటవలన కలుగు సుఖము ప్రమోదము) అని చెప్పుట తేవల పురుష సాదృశ్య నిరూపణమునకు మాత్రమేగదా. వాస్తవమున ఈ ప్రీయ శిరస్త్యాదులు బ్రహ్మస్వరూపగుణములుకావు. బ్రహ్మమునందు శిరఃపక్షాదిభేదమును అంగీకరించినచో బ్రహ్మము వృద్ధిక్షయములను పొందునది కావలసివచ్చును. ఇది “సత్యం, జ్ఞాన మనంత్రం బ్రహ్మ” ఇత్యాది ప్రతివిరుద్ధము. కావున ప్రీయశిరస్త్యాదులను అనుసంధింప నవసరములేదు.

367 సూ॥ ఇతరే త్వర్థసామాన్యాత్

3-3-13

అర్థ : ఇతరే తు = అనందాది గుణములన్ననో, అర్థసామాన్యాత్ = ఉపాస్యమగు బ్రహ్మస్వరూపముతో సమానములగుటవలన (అనుసంధింపదగియున్నవి.)

వివ : ప్రీయమోదాదులకంటె వీదైన అనందాది గుణములు

బ్రహ్మస్వరూప నిరూపకములగుటవలన బ్రహ్మముతోబాటు వానిగోచర అనునంధింపవలయును. జ్ఞానానందాది గుణవిశిష్టమైన బ్రహ్మమును ఉపాసించవలయునని భావము.

368 ఆధ్యానాయ ప్రయోజనాభివాత్

3-3-14

అర్థ : ఆధ్యానాయ = (ప్రియశిరస్త్వాదులను ఉపదేశించుట) ఉపాసనాసౌకర్యముకొరకు, ప్రయోజన + అభివాత్ = అంతకు మించిన ప్రయోజనము లేనందువలన.

వివ : ప్రియశిరస్త్వాదులు బ్రహ్మస్వరూప గుణములు కానిచో వానిని ఉపదేశించుట ఎందులకు? అని శంకింపరాదు. ఉపాసనాసౌలభ్యమునకై అట్లు ఉపదేశింపబడినది దానికి అంతకు మించినప్రయోజనమేదియులేదు.

369 సూ॥ ఆత్మశబ్దాచ్చ

3-3-15

అర్థ : ఆత్మశబ్దాత్ + చ = "అన్యోఽన్తర ఆత్మాఽన్తరస్థమయః" అను శ్రుతివాక్యమున "ఆత్మ" శబ్దమును ప్రయోగించుటవలనను (ప్రియశిరస్త్వాదులు బ్రహ్మస్వరూప ధర్మములుకావు)

వివ : "అన్యోఽన్తర ఆత్మాఽన్తరస్థమయః" (త్రై. ఆ. 2-5-21) అను శ్రుతివాక్యము అనన్తమయముని ఆత్మశబ్దముచే నిర్దేశించుచున్నది. శిరః పుచ్చవిష్ణుదులు ఉండవుకదా. కావున ప్రియశిరస్త్వాది కల్పనము ఉపాసనాసౌలభ్యముకొరకే అనివలంపవలయును.

370 సూ॥ ఆత్మగృహీతి రివరవ దుత్తరాత్

3-3-16

అర్థ : ఇతరవత్ = "ఆత్మా వా ఇద విష వివాఽగ్ర ఆసిత్" (ఐతరేయ 1-1-1) అను వాక్యమునగల "ఆత్మ" శబ్దమునకు వలెనే, ఆత్మగృహీతిః = (ఇచటి ఆత్మశబ్దమునకును) "పరమాత్మ" అను

అర్థమును గ్రహించుటయే (యుక్తము) శుద్ధరాత్ = తరువాతి
వాక్యమువలన.

వివ : “అన్యోఽంతర ఆత్మానన్దమయః (తై. అ. 2-5-2)
అను వాక్యమునగల ఆత్మశబ్దము పరమాత్మవాచకము జీవవాచకము
కాదు. “సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి” (తై. అ. 2-6-2)
అను తరువాతి వాక్యమున ఆ ఆత్మశబ్దవాచ్యుడు తాను బహురూపముల
నందవలయునని సంకల్పించినట్లు తెలుపబడినదిగదా. ఇట్టి బహుభవన
రూప సంకల్పము పరమాత్మయందే గాని జీవాత్మయందు శాపవస్తువు
కాదు. “ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాఽగ్ర ఆసీత్” మున్నగు వాక్యముల
యందు “ఆత్మ”శబ్దము పరమాత్మను బోధించుచున్నది గదా.

371 నూ! అన్వయాదితిచేత్స్వాదవధారణాత్ 3-3-17

అర్థ : అన్వయాత్ = (ఆత్మశబ్దము ప్రాణామయాదులతోను)
అన్వయించుట, (పరమాత్మవాచకముకాక) ఇతిచేత్ = అనుచోవలన
అవధారణాత్ = “ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః” (తై అ. 2-1-2) అను
వాక్యమున ప్రస్తుతమైన ఆత్మయే ప్రాణామయాదులయందును ఆత్మగా
“ఆత్మ”శబ్దముచే నిర్ధారించబడుటవలన, స్వాత్ = “అన్యోఽంతర ఆత్మా
నందమయః” అను వాక్యమునగల “ఆత్మ”శబ్దము పరమాత్మవాచకము
అను నిర్ణయము కలుగవచ్చును.

వివ : “ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః” (ఆత్మనుండి ఆకాశము
పుట్టినది) అను వాక్యమునందు ప్రస్తావించబడిన పరమాత్మయే, ప్రాణ
మయాదులకు ఆత్మగా వర్తించబడినాడు. కావున “అన్యోఽంతర ఆత్మా
నందమయః” అను వాక్యమునగల “ఆత్మ”శబ్దము పరమాత్మవాచకమే
అగుటచే ప్రతియుశిరస్త్వాదులు ఆతనికి సంభవించవు. జ్ఞానానందాదులు

వరమాత్య స్వరూపనిరూపకధర్మములగుటచే వానిని అన్ని ఉపాసనలయందును భావింపవలయును. ప్రతియశిరస్త్వాదులు అనాత్మధర్మములగుటచే వానిని భావింప నవసరములేదని సారాంశము.

శంకరభాష్యమునందు ఈ 16, 17 సూత్రములు ఆత్మగృహీత్యధికరణముగ వ్యాఖ్యాతములు.

87 కార్యాఖ్యానా ధికరణము 5

ప్రాణోపాసనమున ఆచమనోదకము ప్రాణమునకు వస్తుము అగుచున్నది.

372 సూ. కార్యాఖ్యానా దపూర్వమ్

3-3-18

అర్థ : కార్య + ఆఖ్యానాత్ = కార్యమును చెప్పుటవలనఁ అనగా ఇదివరకు చెప్పని దానిని చెప్పుటయే శాస్త్రవర్తిపాటియగుట వలన, అపూర్వం = అచమనీయోదకములకు ముందు చెప్పబడని ప్రాణవసనత్వము విధింపబడుచున్నది.

వివ : “యోహ వై శ్చేష్ఠం చ శ్రేష్ఠం చ వేద” “ఎవడు శ్చేష్ఠము శ్రేష్ఠము అయిన ప్రాణమును ఉపాసించునో” అనుచు ప్రాణ విద్యను చెప్పి, అప్రాణమునకు ఉదకములు, వస్తుములు (కిం మేవాసో భవిష్యతీతి, ప్రాణ ఇతిహోచుః) అని తెలిపి “తస్మా దేవంవిత్. అశిష్య న్నాచమేత్ అశిత్వాచమేత్” కావున ఈ విషయము నెరిగినవాడే భోజనమునకు ముందు భోజనమునకు పిదప ఆచమనము గావించ గావించవలయును అనియు, “ఏతమేవ తదన్న మనగ్నం కురుతే” ఇట్టి ఆచమనము అప్రాణమును సగ్నము కాకుండుపట్లు చేయును. అనగా అప్రాణమునకు వస్తుము (రక్షకము) అగును అనియు చెప్ప

బడియాన్నది. ఇచట విధింపబడిన ఈ ఆచమనము ప్రతి కార్యమునకు ప్రారంభమున చేయబడుస్మృతి విహితమైన ఆచమనమా? లేక ప్రాణమునకు అనగ్నత్వమును (అదుష్టత్వమును) కలిగించుటకుగా వాసోరూపమున ప్రత్యేకముగా విధింపబడుచున్న ఆచమనమా? అను సందేహమునకు ఈ సూత్రము సమాధానము. “అప్రాప్తే హి శాస్త్ర మర్థవత్” అను న్యాయానుసారముగ స్మృతివిహితమైన ఆచమనమును మరల ఇచట విధింపనవసరము లేనందువలన స్మృతిప్రాప్తమైన ఆ ఆచమనమునకు శాస్త్రాంతరప్రాప్తము కాని ప్రాణవాసస్త్వము ఇచట విధింపబడుచున్నదని సిద్ధాంతము.

88 సమానాధికరణము 6

అగ్నిరహస్యమునందును, బృహదారణ్యకము నందును

పేర్కొనబడిన శాండిల్యవిద్యలు అభిన్నములు

373 సూ॥ సమాన ఏవం చాభేదాత్

3-3-19

అర్థ : సమానే = (మనోమయత్వాది గుణములు) సమానము లగునపుడు, ఏవం = (అగ్నిరహస్య బృహదారణ్యకోపనిషత్తులయందలి శాండిల్యవిద్యలకు) ఇట్లు ఏకత్వము సిద్ధించుచున్నది. అభేదాత్ + చ = వశిత్వాదులకు సత్యసంకల్పత్వాదులతోగల అభేదమునుబట్టియు (ఇది సంభవమే.)

వివ : “స ఆత్మాక ముపాసిత మనోమయం ప్రాణశరీరం ఛారూపం. సత్యసంకల్పం ఆకాశాత్మా నం” (అగ్నిరహస్య) మనో మయము, ప్రాణశరీరము, ప్రణాశస్వరూపము, సత్యసంకల్పము, సర్వ వ్యాపకము అయిన పరబ్రహ్మమును ఉపాసించవలయును. “మనో

మయోఽయం పురుషో భా స్వత్వం తస్మిన్నంగర్హదయే యథా
ప్రీహిర్వా య వోవా స విష సర్వస్వ వగీ సర్వస్యేశానః సర్వ స్వా
ధివతిః సర్వ మిదం ప్రశాస్తి” (బృ. 7-6-1) ఉపాసకునియొక్క
హృదయమునందు మనోమయై డైన పురుషుడు కాంతిమయుడు, సత్య
స్వరూపుడునై వరి గోధుమల గిరిజవలె భాసించుచున్నాడు. ఇతడు
సర్వమును తన వశమున నుంచుకొనియున్నాడు. సర్వమునకు
శాసకుడు, సర్వమునకు అధిపతి. సర్వమునకు ఈశ్వరుడు. ఇతనిని
ఉపాసించవలయును. పైరెండు ఉపనిషత్తులయందును చెప్పబడిన
ఈరెండు ఉపాసనలకును “శాండిల్యవిద్య” అని ఒకే నామముగలదు.
ఈ రెంటియందును ఉపాసించదగిన మనోమయత్వాది గుణములును
సమానములే. కావున పైరెండు శాండిల్యవిద్యలు అభిన్నములు. బృహ
దారణ్యక శాండిల్య విద్యయందు చూపట్లు వశిత్వాది గుణములును
వత్ససంకల్పత్వముయొక్క అవాంతరభేదములేగదా.

89 సంబంధాఽధికరణము 7

బృహదారణ్యకమున గల ఆదిత్యవిద్య - అక్షివిద్యలు
భిన్నములు.

374 శూ॥ సంబంధా దేవ మన్వత్రాఽపి

3-3-20

అర్థ : వివం = ఈ శాండిల్యవిద్యయందువలె, అన్వత్ర +
అపి = మరియొక విద్య (సత్యవిద్య)యందును సంబంధాత్ = సత్యబ్రహ్మ
సంబంధమునుబట్టి (విద్యైక్యమును భావించవలయును.)

వివ : బృహదారణ్యకమున “య విష వితస్మిన్ మండలే
పురుషః యశ్చాఽయం దక్షిణేఽక్షిన్” (బృ. 7.5.1) “వి వరమ పురు
షుడు సూర్యమండలమునందును, ఉపాసకుని కుడికంటియందును

ఉన్నాడో ఆ సత్యబ్రహ్మము నుపాసింపుము అని ప్రారంభించి “తస్యో
ననిషత్ అహ మిత్యధ్యాత్మం” (బృ. 7-5-3) ఆదిత్యమండలమున
నుపాసింపబడు పురుషునకు “అహః” అని రహస్యనామము. ఆనామముతో
అతనిని ఉపాసింపవలయును. ఇది అధిదైవతము అనియు “తస్యో
ననిషత్ అహ మిత్యధ్యాత్మం” దక్షిణనేత్రమున ఉపాసింపబడు పురుషు
నకు “అహం” అని రహస్యనామము. ఆ నామముతో అతనిని ఉపా
సింపవలయును. ఇది అధ్యాత్మము అనియు వివరింపబడినది. ఈ
రెంటియందును సత్యబ్రహ్మమే ఉపాసనా విషయమగుటవలన ఇవి
అభిన్నములు. “అహః”, “అహం” అనుపదములకు పాపములను
హరించునది అనియే అర్థము గాన ఈ నామధేయము విద్యైక్యమునకు
ప్రతిబంధకముకాదు అని పూర్వపక్షము.

375 సూ! న వా విశేషాత్

3-3-21

అర్థ : విశేషాత్ = స్థానమునుబట్టి, న వా = సత్యవిద్యలు
రెండును అభిన్నములు కాజాలవు.

వివ : మొదటి ఉపాసనమున ఆదిత్యునియందు సత్యబ్రహ్మను
“అహః” అని ఉపాసింపవలయును. రెండవదానియందు ఉపాసకుని
దక్షిణనేత్రమున “అహం” అని ఆ సత్యబ్రహ్మము ఉపాసింపవలయును.
ఇట్లు స్థానములభేదమునుబట్టి ఈ రెండు సత్యవిద్యలు భిన్నములు.
కావున “అహః”, “అహం” అను నామములు అవియతములు అనియు
అనరాదు. ఆదిత్యునియందు “అహః” అనియే ఉపాసింపవలయును.
అక్షియందు “అహం” అనియే ఉపాసింపవలయును అని సిద్ధాంతము.

376 సూ! దర్శయతి చ

3-3-22

అర్థ : దర్శయతి చ = ఈ విషయమును శ్రుతియు చెప్పుచున్నది.

వివ : “తస్యైతస్య తదేవరూపం య దముష్యరూపం” అదిత్యపురుషునియొక్క హిరణ్యకేశ ఈ అదిత్యపురుషుని రూపమే అక్షిపురుషుని రూపము అనుచు శ్రుతిత్వాదిరూపమునే అక్షిపురుషునియందు అతిదేశించి చెప్పుచున్నది. ప్రకృతినత్యవిన్యలు రెండును భిన్నములు అగుటవలననేగదా ఇట్లు చెప్పవలసి వచ్చినది. కావున ఈనత్యవిద్యలు భిన్నములు.

90 సంభృత్యధికరణము 8

వ్యాప్తిమత్త్వాది గుణములు అన్ని ఉపాసనలయందును

అన్వయింపవు.

377 నూ॥ సంభృతి ద్యువ్యాప్త్య పిచాఽతః 3..3-23

అర్థ : సంభృతి ద్యువ్యాప్తి + అపిచ = శ్రేష్ఠగుణ పరిపూర్ణత సర్వత్ర వ్యాప్తి ఈమొదలైన గుణములును, అతః = స్థానవిశేషమును (అయా స్థానములయందు మాత్రమే ఉపాసంపదగినవి.)

వివ : “బ్రహ్మజ్యేష్ఠా వీర్యాసంభృతాని. బ్రహ్మైగ్రే జ్యేష్ఠం దివ మాతశాన” (సామవేద భిలమంత్రము) బ్రహ్మమునందు శ్రేష్ఠములైన వీర్యాదిగుణములు నిండియున్నవి. సర్వోత్కృష్టమైన ఆ బ్రహ్మము ద్యులోకమును ఆక్రమించినది అని చెప్పబడిన గుణసంభృతి, ద్యువ్యాప్తి అనుగుణములను అన్నిఉపాసనలయందును భావించే వచ్చునుగదా? అని సందేహము. కాని అట్లు భావింపరాదు. హృదయాది అల్పస్థానములయందు ద్యువ్యాప్తిని ఎట్లు భావింపగలము ఇట్లే వీర్యాది గుణసంభృతిని కూడా అంతట భావింపలేము. కావున

ఈ గుణములు ఆయా ఉపాసనలయందు మాత్రమే భావింపదగియున్నవి.

91 పురుష విద్యాధికరణము 9

తైత్తిరీయ ఛాన్దోగ్యములయందు గల పురుషవిద్యలు
భిన్నములు.

378 నూ॥ పురుషవిద్యాయా మపి చేతరేషా మనామ్నానాత్

3-3-24

అర్థ : పురుషవిద్యాయాం + అపి చ = ఛాన్దోగ్య తైత్తిరీయ కములయందు చెప్పబడిన పురుషవిద్య (ల) యందును (విద్యాభేదము గలదు). ఇతరేషాం = ఒకరి కాళలో చెప్పబడిన విశేషములు మరి యొకరికాళలో, అనామ్నానాత్ = చెప్పబడకపోవుటవలన.

వివ : “తస్యైవం విదుషో యజ్ఞస్యాత్మా యజ్ఞమాన శ్రద్ధా వత్సీ శరీరం” (తై. నా. 6-5-2) ఇట్లు తెలిసికొనిన ఉపాసకుని ఆత్మ యజమానుడు, శ్రద్ధ (ఆసక్తికృబుద్ధి) వత్సీ. శరీరము ఇధ్యము అని రూపకల్పనచేయబడినది. తైత్తిరీయకమున, ఛాన్దోగ్యమునందున్ననో “పురుషోవావ యజ్ఞః తస్య యాని చతుర్వింశతి వర్షాణి” (ఛా. 3-16-1) “పురుషుడే యజ్ఞము. మూడు విభాగములుగల ఆతని ఆయుర్దాయము ప్రాతర్మధ్యం దిన సాయంసవనములు” అని మరియొకరితని రూప కల్పన చేయబడినది. ఇట్లే తైత్తిరీయపురుషవిద్యకు బ్రహ్మప్రాప్తి ఫలముకాగా ఛాన్దోగ్య పురుషవిద్యకు శతషపర్షజీవనము ఫలముగా చెప్పబడినది. కావున “పురుషవిద్య” అను నామైక్యమున్నను స్వరూప భేద ఫలభేదములనుబట్టి ఇవి భిన్నములు.

“పురుష విద్యాయా మివ” అని శాంఖ్యరహితము.

92 వేదాద్యధికరణమ్ 10

శాంతిపాఠమంత్రములు ఉపాసనాఽంగములు కావు.

379 సూ॥ వేదాద్యర్థభేదాత్

3-3-25

అర్థ : వేద + అది + అర్థభేదాత్ = శత్రుహృదయ వేదాది అర్థ భేదమునుబట్టి (“శుక్రం వ్రవిధ్య” ఇత్యాది మంత్రములు ఆభిచారిక కర్మలకు) అంగములగు రీతిని “శంసో మిత్రశ్శం వరుణః” ఇత్యాది శాంతిపాఠమంత్రములు అధ్యయనాఽంగములేగాని బ్రహ్మవిద్యాఽంగ ములు కావు.)

వివ : “శంసో మిత్రశ్శం వరుణః” (తై.శిక్షావల్లీ) “సహ నావవతు” (ఆనందవల్లీ) ఇత్యాది మంత్రములు బ్రహ్మవిద్యా సన్నిధిని పఠింపబడినను, బ్రహ్మవిద్యాఽంగములుకావు. “తేజస్వి నా వధీతమస్తు” “మన అధ్యయనము తేజోవంతమగుగాక” అని తెలుపుటచే అవి అధ్యయనాఽంగములు. అర్థసామర్థ్యమునుబట్టిగదా “శుక్రం వ్రవిధ్య” ఇత్యాది మంత్రములు ఆభిచారికకర్మాంగములని నిరూపించుచున్నాము.

93 హన్యధికరణమ్ 11

బ్రహ్మవేత్త వరిత్యజించిన పుణ్యపాపములు వాని మిత్రులను శత్రువులను చేరును.

380 సూ॥ హనౌ తూపాయన శబ్దశేషత్వా త్కుశాచచ్ఛస్త్యు త్కువ గానవ త్తదుక్తమ్. 3-3-26

అర్థ : హనౌ తు = పుణ్యపాప విమోచనము చెప్పబడినపుడు (అన్యత్ర వాని వ్రవేశమునుకూడ గ్రహింపవలయును.) ఉపాయన

శబ్దశేషత్వాత్ = అన్యత్ర పుణ్యపాప ప్రవేశమును తెలుపునట్టి వాక్యము పుణ్యపాపవిమోచనమును తెలుపునట్టి వాక్యమునకు శేషమగుటవలన, కుశాః+ఉన్యః+స్తుతిః+ఉపగానవత్ = కుశలవలె ఉన్నప్పుడలె, స్తుతివలె గానమువలె (వాక్యాంతర సాపేక్షము) తత్ = ఆ విషయము ఉక్తమ్ = (పూర్వమీమాంసా శాస్త్రమునందు) చెప్పబడినది, హరిః=పరిత్యాగము, ఉపాయనము = ప్రవేశము.

వివ : (1) “తదా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధూయ నిరంజనః పరమం సామ్య ముపైతి” (ముండక -1-3) “శరీరానసానసమయమున పరబ్రహ్మను హింధనున్న బ్రహ్మవేత్త తన పుణ్యపాపములను తొలగించుకొని నిర్దుష్టుడై, పరమాత్మతో పరమ సామ్యవత్తిని పొందుచున్నాడు” అను వాక్యము శేషల పుణ్యపాప విమోచనమును తెలుపుచున్నది. (2) “తస్య పుత్రాః దాయ ముపయాన్తి. సుహృద స్సాధు కృత్యాం, ద్విషంతః పాపకృత్యాం” “బ్రహ్మవేత్త పరబ్రహ్మమును ప్రొత్తించు సమయమున, అతని పుత్రులు అతని సంపదను పొందుదురు స్నేహితులు అతని పుణ్యమును. శత్రువులు అతని పాపమును పొందుదురు అనువాక్యము బ్రహ్మవేత్తయొక్క పుణ్యపాపములు ఎవరి ప్రవేశించునది తెలుపుచున్నది. (3) తత్సుకృతీ దుష్కృతీ ధూనుతే తస్యప్రియాః జ్ఞాయన్సు కృత ముపయాన్తి. అప్రియా దుష్కృతం” “బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మప్రాప్తి సమయమున తన సుకృత “దుష్కృతము అను వదిలించుకొనును. అతనికి ప్రీయమైనవారు అతని సుకృతమును అతనికి అప్రియమైనవారు అతని దుష్కృతమును పొందుదురు” అను వాక్యము పుణ్యపాపవిమోచనమును, అవి చేరునట్టి స్థానమును తెలుపుచున్నది.

ఈ మూడు పక్షములలో ఏదీ పరిగ్రహ్యము అను సందేహము నకు ఈసూత్రము సమాధానము. పుణ్యపావవిమోచనమును మాత్రము చెప్పినను పుణ్యపావములు మిత్రాఽమిత్రులను చేరును అని చెప్పినను “బ్రహ్మవేత్తచే పుణ్యపాపములు పరిత్యజింపబడి అతని మిత్రాఽమిత్రులను చేరును” అను అర్థమును గ్రహింపవలయును. పుణ్యపావవిమోచనమును తెలుపునట్టి వాక్యమునకు “అవి అతని మిత్రాఽమిత్రులను చేరును” అని తెలుపునట్టి వాక్యము శేషము (వివరణము పూరణమును) గదా.

పైఁజాననిషద్వాక్యములు భిన్నభిన్న స్థలములయందు వరింపబడినవి గదా. అట్టివానికి శేషశేషిభావము ఎట్లు సంభవము? అని సందేహింపరాదు. అర్థసాపేక్షతనుబట్టి ఇది సంభవమే ఎట్లన 1 కుశలు అనగా యజ్ఞపాత్రలు “వానస్పత్యః కుశాః” (యజు. 6 కాం. ౧ ప్ర. 11 అను) “పువ్వులు లెకయే కాయలను కాయు వృక్షముల కొయ్యతో ఈ పాత్రలను తయారుచేయవలయును” అను వాక్యము కుశలను కొంత వివరించినది. “ఔదుంబర్యః కుశాః” “మేడిచెట్టు కొయ్యతో యజ్ఞపాత్రలు తయారు చేయవలయును” అనువాక్యము మరింత స్పష్టము ఈ అంశమును వివరించినది. కావున “వానస్పత్యః కుశాః” “ఔదుంబర్యః కుశాః అనువాక్యముల శేషశేషిభావమును పురస్కరించు కొని; కుశయనగా మేడికొయ్యతో తయారుచేసిన యజ్ఞపాత్ర అని అర్థము సిద్ధించుచున్నది.

(2) ఇట్లే “దేవాఽనురాగాం ఛన్దోభిః”, “దేవాఽనురుల ఛందస్సులతో” అను వాక్యమునకు “దేవ ఛన్దాంసే పూర్వం” దైవఛన్దస్సులను ముందు” అను వాక్యము వివరణమై శేషమగుచున్నది.

(3) ఇట్టి “హరణ్యేన షోడశినః స్తోత్రం ముపాకరోతి అను వాక్యమునకు “సమయవిషేతే షోడశినఃస్తోత్ర ముపాకరోతి” సూర్యుడు ఉదయించుచుండగా “షోడశి” అను సామమును గానము చేయవలయును అను వాక్యము శేషమై సమయమును బోధించుచున్నది.

(4) ఇట్టి “ఋత్విజః ఉవగాయన్తి” “ఋత్విక్కుః గానము చేయుదురు” అను వాక్యమును “నాఽధ్వర్యు రువగాయేత్” “అధ్వర్యుః గానము చేయరాదు” అను వాక్యము సవరించుచు శేషమగుచున్నది.

కాపున పుణ్యపావవిమోచనమును, వాని మిత్రాఽమిత్ర ప్రాప్తిని ఉపాసకుడు ధ్యానింపవలయునని భావము. ఇట్టి సమన్వయమును “అపితు వాక్యశేషఃస్యాత్, అన్యాయత్వా ద్వికల్పస్య” (పూ.మీ. సూ. 18-8) అను సూత్రము విశదీకరించుచున్నది.

94 సామ్రాత్యాఽధికరణము 12

బ్రహ్మవేత్త పుణ్యపావములను పరిత్యజించు సమయము

381 సూ! సామ్రాత్యే శర్తవ్యాఽభివాత్తథాహ్యనే

3-3-27

అర్థ : సామ్రాత్యే = ఉత్కృమణ సమయముననే (పుణ్య పావ విమోచనమును ధ్యానింపవలయును.) శర్తవ్య + అభివాత్ = (బ్రహ్మవేత్త మరణాఽనంతరము పుణ్యపావములద్వారా) అనుభవించవలసిన భోగములు లేనందువలన, అన్యే = ఇతర శాఖీయులు, తథాహ = అట్లేగదా చెప్పుచున్నారు.

వివ : “అశ్వ ఇవ రోమాణి విధూయ పాపం” (భా.8-13-1) “గుణ్ణము జూలును విదలించు రీతిగా (పుణ్యపావములను) విదలించు

కొని" అనువాక్యము ప్రాణోత్క్రమణ సమయముననే పుణ్యపాపములు తొలగునట్లు తెలుపుచున్నది "న ఆగచ్ఛతి విరజాం నదీం తత్సుకృత దుష్కృతా ధూనుతే" (కౌషీత 8-1-4) ఆ బ్రహ్మవేత్త విరజానది యొద్దకు వచ్చును. అచట పుణ్యపాపములను విడలించుకొనును" అను వాక్యము విరజానదీ తీరమున పుణ్యపాపములను తొలగించుకొనునట్లు తెలుపుచున్నది. ఈ రెండుపక్షములలో ఏది వాస్తవము? అనుప్రశ్నకు ఈ సూత్రము సమాధానము. దేహవియోగానంతరము బ్రహ్మ వేత్తకు అనుభవించగిన సుఖదుఃఖభోగములు లేనందువలన పుణ్య పాపములతో అవసరములేదు. కావున ప్రాణోత్క్రమణ సమయముననే పుణ్యపాపములను అతడు తొలగించుకొనును. "తస్య తావదేవ చిరం యావన్న పిమోక్ష్యే" (ఛా. 6-14-2) "బ్రహ్మవేత్తదేహవియోగమును పొందుటయే తడవుగా బ్రహ్మమును పొందును" అను వాక్యము స్పష్టముగ మొదటి పక్షమునే సమర్థించుచున్నదిగదా.

382 సూ॥ ఛన్దత ఉభయోఽవిరోధాత్

3-3-28

అర్థ : ఉభయ + అవిరోధాత్ = "అశ్వ ఇవ రోమాణి వి ధూయ పాపం" అనువాక్యమునకును, "తస్య తావదేవ చిరం" అను వాక్యమునకును అవిరుద్ధముగ, ఛన్దతః = అభిమత అర్థక్రమానుసారము "సుకృత దుష్కృతేధూనుతే" అను కౌషీతకీ వాక్యమును "ఏతం దేవయానం" పంథానమాసద్యతే" (కౌషీత 1-3) అనువాక్యమునకు ముందే చేర్చి "సుకృత దుష్కృతములను తొలగించుకొని బ్రహ్మ వేత్త అర్పిరాదిమార్గమున ప్రవేశించును" అని అర్థమును చెప్పికొనవలయును. పాతక్రమముకంటే అర్థక్రమము బలీయమైనదికదా.

383 నూ॥ గతేరర్థవత్త్వ ముభయధాఽన్యథా హి విరోధః

3-3-29

అర్థ : గతేః = అర్చికాదిగతికి, అర్థవత్త్వం = సార్థకత, ఉభయధా = రెండు విధములుగను అర్థమును చెప్పిననే సిద్ధించును. అన్యథా = అట్లుకానిచో, విరోధః + హి = విరోధము ఏర్పడునుగదా.

వివ : బ్రహ్మచేత్తకు ప్రాణోత్క్రమణసమయమున కొంత పుణ్యపాప క్షయము కలుగును. విరజానదీతీరమున తక్కిన పుణ్య పాపములు క్షయించును అని చెప్పుటయే యుక్తము. ప్రాణోత్క్రమణ సమయముననే పుణ్యపాపములు పూర్తిగా నశించినచో నూక్ష్యకరీరముతో అర్చిరాది మార్గమున ప్రయాణించుటకు కావలసిన కర్మము ఉండదుగదా. కర్మశేషములేనిచో నూక్ష్యకరీరము ఎట్లెర్పడును? అని పూర్వపక్షము.

384 నూ॥ ఉపవన్న స్తల్లక్షణార్థోపలభే ర్లోకవత్ 3-3-30

అర్థ : ఉపవన్నః = ప్రాణోత్క్రమణ సమయముననే సర్వ కర్మములు క్షయించినను అర్చిరాదిగతి సంభవమే. తత్ + లక్షణ + అర్థ + ఉపలభ్యే = ముక్తునకు కర్మతో సంబంధములేని కామచారదులు చూపట్టుచున్నందువలన లోకవత్ = లోకమునందువలె.

వివ : బ్రహ్మచేత్త ప్రాణోత్క్రమణ సమయముననే పూర్తిగా పుణ్యపాపములను తొలగించుకొనును. అతని అర్చిరాదిగతికి కర్మ శేషముతో అవసరములేదు. అతడు ముక్తుడైన విధవ కర్మనిరపేక్షములైన కామచారదులను అతనికి శ్రుతి చెప్పుచున్నదికదా. మరియు ఓహోదారుడైన రాజును ఆశ్రయించిన సామాన్య సుధుషులను ఆనన్య రాధ్యములైన మహత్తర కార్యములను చేయగలుగుచుండుటను

తోకమున చూచున్నాము. ఇట్లే సత్యపంకల్పుడైన సరచుపురుషుని ఆశ్రయించిన వారికి అకర్మపశ్యములైన దేహదులుండుటతో ఆశ్చర్య మేమి?

385 సూ॥ యావ దధికారమవస్థిరి రాధికారికాణామ్ 3-3-31

అర్థ : ఆధికారికాణాం = అధికార పురుషులైన వసిష్ఠాదులకు, యావత్ + అధికారం = వారి అధికారసమయము పూర్తి యగునంత వరకు, అవస్థితిః = సంసారమండలముననే ఉండుట సంభవించుచున్నది.

వివ : బ్రహ్మచేత్త శరీరావసాన సమయమున సంపూర్ణముగ తర్మక్షయమునుపొంది, అర్హిరాది మార్గమున పరబ్రహ్మమును చేరును అనుపక్షమున వసిష్ఠాది బ్రహ్మచేత్రులును అట్లే సరబ్రహ్మమును చేరి యుండవలయునుగదా. కాని వారు ఆ విధముగ బ్రహ్మమును చేరి నట్లు తెలియుటలేదే? అనినచో వసిష్ఠాదులు బ్రహ్మచే సప్తర్షిత్యాదిఅధికారమున నియమింపబడినారు. కావున వారు ఆధికారికపురుషులు. వారి ఆ అధికారసమయము పూర్తియగునంతవరకును వారిని వారి కర్మము అనువర్తించుచుండును. ఇందుచే వారికి ప్రాణోత్క్రమణసమయమున పూర్తి కర్మక్షయము కలుగుటలేదు. కావున వారు దేహంతరము లను పొందుచున్నారు. ఇట్లే జ్ఞానులును ప్రారబ్ధ కర్మమును పూర్తిగ అనుభవించినగాని అది సశింపదని భావము.

95 అనియమ ధిరరణము 13

బ్రహ్మోపాసకులందరు అర్హిరాది గతిచిత్తనము
గావింపవలయును.

386 సూ॥ అనియమ స్వర్వేషా మవిరోధ శృణ్వానుమా
నాభ్యామ్.

3-3-32

అర్థ : అనియమః = (అర్పిరాదిగతి బ్రహ్మవేత్తలలో కొందరికే అను) నియమములేదు. సర్వేషాం = బ్రహ్మవేత్తలకు అందరకు (అర్పిరాది గతికలదు.) శబ్ద+అనుమానాభ్యాం = శ్రుతిస్మృతిప్రమాణములతో, అవిరోధః=విరోధములేకుండుట (ఇట్లు చెప్పిననేసంభవము)

వివ : అర్పిరాదిగతి అన్ని బ్రహ్మవిద్యలయందును వర్తింపబడలేదు. “ఉపకోసలవిద్య”వంటి కొన్నింటియందు మాత్రమే వర్తింపబడినది. ఇట్టియెడ అర్పిరాదిగతిచింతనము అది వర్తింపబడిన ఉపకోసలాది విద్యానిష్ఠులకు మాత్రమే పరిమితముగదా! అనినచో అట్లు కాదు. బ్రహ్మోపాసకులందరు తప్పక అర్పిరాదిగతి చింతనము గావించవలయును. “యే షేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాం సత్య ముపాసతే, తేఽర్పిత మభినంభవంతి” (భా. 5-10-1) అను శ్రుతివాక్యము వందొల్గి విద్యానిష్ఠులను (ప్రకృతి విలక్షణుడైన జీవుని బ్రహ్మాంతర్యామికునిగా ఉపాసించువారిని) శ్రద్ధాపూర్వకముగ సత్యవాచ్యబ్రహ్మము నుపాసించు సద్విద్యా దహరవిద్యానిష్ఠులకును అనువదించి “తేఽర్పిత మభినంభవన్తి” వారు (అందరు) అర్పిరాదిమార్గమును వ్రవేళింతురు అని బ్రహ్మోపాసకులందరకు అర్పిరాదిగతిని బోధించుచున్నది.

శ్లో॥ అగ్నిర్జ్యోతి రహశ్శక్ల ష్టదాసా ఉత్తరాయణమ్|

తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛన్తి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదో జనాః॥

(భగ. 13-24 శ్లో.)

అగ్ని, జ్యోతిస్సు, అహస్సు, శుక్లవక్షము, ఉత్తరాయణము, ఆరు మాసములు, ఇందు మరణించిన బ్రహ్మవేత్తలు బ్రహ్మమును పొందుదురు అని స్మృతియు అర్పిరాదిగతిని బ్రహ్మోపాసకులకు అందరకును

నిర్దేశించినది. కావున బ్రహ్మోపాసకులందఱు అర్చిరాదిగతి చిత్తనమును గావింపవలయును.

96 అక్షరధ్యధికరణమ్ 14

అక్షర బ్రహ్మవిద్యయందు చెప్పబడిన అష్టాలత్వాదిగుణములు బ్రహ్మవిద్య లన్నింటియందును గ్రాహ్యములు.

387 సూ॥ అక్షరధియాం త్వవరోధ సామాన్య తద్భావాభ్యా
వరౌవసదవ త్తదుక్తమ్ 3-3-33

అర్థ : అక్షరధియాం = అక్షర బ్రహ్మకు సంబంధించిన అష్టాలత్వాది గుణములకు బెవసదవత్ = ఉచిత ద్యాగాలంగ మంత్రములకు వలె, అవరోధః = (అన్ని బ్రహ్మవిద్యలయందును) పరిగ్రహముగలదు సామాన్యతద్భావాభ్యాం = బ్రహ్మోపాసనము లన్నింటియందును బ్రహ్మము సమానముగ ఉపాస్యమైనందునను, అట్టి ఆ బ్రహ్మమునందు అష్టాలత్వాది గుణములు అంతర్భూతములై ఉన్నందువలనను, తత్ = ఆ విషయము, ఉక్తం = (పూర్వమీమాంసయందు) చెప్పబడినది.

వివ : “ఏతద్వైతదక్షరం గార్గీ బ్రాహ్మణా అభివదంతి అష్టాల మనః అహ్రాన్వం” (బృ. 5-88) “ఓగార్గీ! ఆ అక్షరబ్రహ్మమును బ్రాహ్మణులు స్థూలముకానిది, అణువుకానిది, ప్రాన్యముకానిది అని వర్ణింతురు” అనియు, అథ వరా, యయా తదక్షర మధిగమ్యతే యత్తదద్రీశ్య మగ్రాహ్యం” (ముండక. 1-1-6) ఇక వరవిద్య ప్రస్తుత మగుచున్నది. జ్ఞానేంద్రియములచేత గాని కర్మేంద్రియములచేతగాని గ్రహంపశక్యము కాని ఆ అక్షరపరబ్రహ్మము దేనిచే పొందబడుచున్నదో అనియు చెప్పబడిన అష్టాలత్వాది గుణములను అక్షరబ్రహ్మవిద్యా

నిష్ఠలు మాత్రమే ఉపాసించవలయునా? అన్ని బ్రహ్మోపాసనల యందును అస్థాలత్వాది గుణవిశిష్టముగ బ్రహ్మమును ఉపాసించవలయునా? అను ప్రశ్నకు సమాధానము ఇది. అనన్తాదులవలె అస్థాలత్వాది గుణములు బ్రహ్మస్వరూప సంబద్ధము అగుటవలన అన్ని బ్రహ్మవిద్యలయందును ఈ గుణములను అనుసర్థించవలయును. అస్థాలత్వాది గుణములులేనిదే కేవలనన్తాదులు బ్రహ్మస్వరూపములు నిరూపింపజాలవు. అవి జీవాత్మవరమాత్మ సాధారణములుగదా. గుణిని అనుసరించి యుండుటయే గుణముల స్వభావము. “ఉపసత్తు” అను యోగము యజుర్వేదమున విధింపబడినది.

ఇందు “అగ్నిర్హోత్రం వేతు” అను సామ మంత్రమును యజుర్వేది యజుర్వేదీయ ఉపాంశస్వరముతోనే వరించునుగాని సామ స్వరముతో వరింపదు. ఇవట “ఉపసత్తు” ప్రధానము. సామమంత్రము దానికి గుణము. “గుణముఖ్య వ్యతిక్రమే తదర్థత్వాత్ ముఖ్యేన వేద సంయోగః” (సౌ. మీమాంస 3-27-9) అను సూత్రము ఈ అంశములను వివరించుచున్నది. గుణము అనగా అంగము గుణి అనగా అంగి. వీనిని మీతపలసి వచ్చునపుడు అంగమును వదలి అంగిని అనుసరించి కర్మానుష్ఠానము గావించ వలయునని భావము.

ఇట్లే అస్థాలత్వాది గుణములు బ్రహ్మస్వరూపానుబద్ధములగుట వలన బ్రహ్మోపాసనలన్నింటియందును ఆ గుణములను ఉపాసించవలయును.

మూలము మాత్రమే అన్ని ఉపాసనలయందును భాగంపలయును అమననాత్ = (అభిముఖ్యేన మననాత్) ఇంతమాత్రముచే బ్రహ్మ స్వరూపానుసంధానము సిద్ధిండుటవలన.

వివ : అస్థానాద్విగుణములచే బ్రహ్మముయొక్క హేయ గుణరాహిత్యము బోధింపబడుచున్నది. కావున గుణములను తప్పక అనుసంధింపవలయును. సర్వకర్మత్వ సర్వగంధత్వాది గుణములను ఆయా ఉపాసనలయందు మాత్రమే భావించిన చాలును. సత్యత్వ, జ్ఞానత్వ అనంతత్వ, ఆనందత్వ, అమలత్వ, శ్రీయఃపతిత్వములుపరస్వరూప నిరూపకములు. సర్వకర్మత్వ సర్వగంధత్వాది గుణములు నిరూపితపరస్వరూప విశేషణములు అని గ్రహింపవలయును. శంకరభావ్యమున తఃసూత్రము ఇయదధికరణముగ వ్యాఖ్యాతము.

97 అంతరత్వాధికరణము 15

ఉషస్త కహోకుల ఆత్మవిషయక ప్రశ్నలు పరమాత్మ విషయకములే.

389 సూ : అంతరా భూత గ్రామవ త్వాత్మనోఽన్యథా భేదా నుపపత్తి రితిచే న్నోపదేశవత్ 3-3-35

అర్థ : అంతరా = "య ఆత్మా సర్వాంతరః (బృ. 5-4-1) అను ఉషస్తుని ప్రశ్న, భూతగ్రామవత్ స్వ+ఆత్మనః = సంచభూత వరిజామమైన శరీరముగల జీవాత్మను ఉద్దేశించినదని తలంపవలయును అన్యథా = అట్లుకానిచో, ప్రతిపచనభేద + అనుపపత్తిః + ఇతి చేత్ = సమాధానమునభేదము ఉండుట అనుపపన్నమగును అనినచో, న=అట్లుకాదు, ఉపదేశవత్ = సద్విద్యోపదేశమునందువలె (మతేప్రశ్నకు విభిన్న సమాధానములుండవచ్చును.)

వివ : ఉషస్తుడు (ఉషస్తి), కహోకుడు యాజ్ఞవల్క్యుని శిష్యులు. వారు “యస్పాజ్ఞా దపరోజ్ఞా ద్రృహ్య, య అత్మా సర్వాంతరః కం మే వాచక్ష్య” (బృ. 5-4-1) “ఎవడు అపరోక్ష బ్రహ్మమో, ఎవడు సర్వాంతర్యామియో అతనినిగూర్చి నాకు వివరింపుము?” అని గురువు గారిని ప్రార్థించిరి. అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యుడు ఉషస్తునికి “ఏష త అత్మా సర్వాంతరః కతమో యాజ్ఞవల్క్య సర్వాంతరః యః ప్రాణేన ప్రాణితీ సత అత్మా సర్వాంతరః యోఽపానేనాఽపానితి స త అత్మా” (బృ. 5-4-1) ఎవడు ప్రాణముతో జీవించుచున్నాడో, ఎవడు అపానముతో అపానమును విసర్జించుచున్నాడో అతడు నీకు ఆత్మ. అతడు అంతట ఉన్నాడు” అని ఉపదేశించినాడు. కహోకునికి “యోఽశనాయా సి పాసే శోకంమోహం జరాం మృత్యుమృత్యేతి ఏతం హ్యేవాత్మానం విదిత్వా” (బృ. 5-4-3) ఎవడు ఆకలి, దప్పిక, శోకము, మోహము జర, మృత్యువు వీటికి అతీతుడై యుండునో అట్టి ఈ ఆత్మను తెలిసికొనినచో ఈషడాత్రయ నిర్దుష్ట డగును) అని ఉపదేశించినాడు.

ఇవట ఉషస్త కహోకుల ప్రశ్నలు ఒకే విధముగ మున్నను యాజ్ఞవల్క్యుని సమాధానములు భిన్నములుగ మున్నందువలన ఉషస్తుడు జీవాత్మనుగురించి ప్రశ్నించెననియు, కహోకుడు పరమాత్మను గురించి ప్రశ్నించెననియు భావింపవలసియున్నది. ఉషస్తునకు ఇచ్చిన సమాధానమున “ప్రాణముతో ప్రాణించు ఆత్మ జీవాత్మయేగదా అని పూర్వపక్షము. ఉభయుల ప్రశ్న పరమాత్మను గూర్చియే - యాజ్ఞవల్క్యుని సమాధానములును పరమాత్మనుగూర్చియే” అని సిద్ధాంతము “యః ప్రాణేన ప్రాణితీ” అనగా “ఎవడు ప్రాణవాయువుచే జీవింప చేయుచున్నాడో” అని అర్థము. జీవింపజేయుట పరమాత్మ కార్యమే

గదా. రాసుననే “కోహ్యేనాఽన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆననో
న స్యాత్” (తై. ఆన. 7-1) అంతట వ్యాపించి అన్తమయుడైయున్న
ఈ పరమాత్మ లేనిచో ఎవడు జీవించును. అను శ్రుతి ఈ విషయమును
స్పష్టముగ ప్రతిపాదించినది. మరి ఒకే ప్రశ్నకు రెండువిధముల సమా
ధానము లేల? అని శంకింప ననసరములేదు సద్విద్యోపదేశసందర్భ
మున శిష్యుడు “భూయ ఏవ మా భగవాన్విజ్ఞాపయతు” అని పలు
మార్లు ప్రశ్నింపగా, అచార్యుడును వలరీతుల సమాధానమొసంగుచు
సత్తత్వమును విశదముగబోధించినాడుగదా. భిన్నరీతుల సమాధానము
నిచ్చుట శిష్యబుద్ధి వైకల్యార్థమని గ్రహింపవలయును.

390 సూ॥ వ్యతీహరో విశింషన్తి హితరవత్ ?-3-36

అర్థ : వ్యతీహరః=వరస్పర వినిమయము(కర్తవ్యము), ఇతర
వత్ = సద్విద్యయందువలె, విశింషన్తి హి = (రెండువిధములైన
సమాధానములయందలి విశేషణములును సర్వాంతర్యామియైన పర
మాత్మనే) విశేషించుచున్నవి గదా.

వివ : యాజ్ఞపల్కుని సమాధానములయందు గల సర్వ
ప్రాణసత్వ అశనాయా పిపాసాదిరహితత్వాది పరమాత్మ గుణములను
ఉషస్త కహోకులు వరస్పరము సనున్వయించుకొని అనుసంధించుకొన
వలయును. అన్ని విశేషణములును సద్విద్యయందువలె ఆ సర్వాన్త
ర్యామి పరమాత్మకే చెందినవిగదా. ఉషస్త కహోశవిద్యలయందు
పరమాత్మను సర్వప్రాణసత్వ అశనాయా పిపాసాది రహితత్వాదిగుణము
లతోకూడిన వానినిగా ధ్యానింపవలయునని భావము. ఈసూత్రము
శంకరభాష్యమున వ్యతీహరాధికరణముగ పేర్కొనబడినది.

391 సూ॥ సైవ హి సత్త్వదయః

3-3-37

అర్థ : సా + వివ హి = ఆవరదేవతయేగదా (శ్వేతకేతుప్రశ్న
యందు ప్రశ్నవిషయము) సత్య + ఆదయః = (సమాధానముల
యందలి) సత్యాదిగుణములును (ఆ వరదేవతకు చెందినవే గదా.)

వివ : ప్రశ్నభేదముగాని, సమాధానభేదముగాని, ప్రశ్నభేదము
గాని విషయైక్యమును బాధింపజాలదు. ఉపస్తకహోతులు వేర్వేరుగ
అడిగిన ప్రశ్నలకు ఆచార్యుడు ఇచ్చిన సమాధానములు వేర్వేరుగ
నున్నను అవి వరమాత్మను ఉద్దేశించినవే. ఇట్లే శ్వేతకేతువు జగత్సృష్టి
సంకల్పించిన సచ్చిబ్రహ్మమైన ఆ వరదేవతనుగూర్చి పలుమార్లు
ప్రశ్నించినను" ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వం తత్సత్యం న ఆత్మా తత్త్వ
మపి" అని సమాధానము ఒకేవిధముగ ఈయబడినది గదా.

98 కామద్యధికరణము 16

ఛాన్దోగ్య బృహదారణ్యకములయందు ప్రస్తుతము లైన
దహరవిద్యలు అభిన్నములు

392 సూ! కామదీతరత్ర తత్ర దాయతనాధిభ్యః 3-3-38

అర్థ : ఇతరత్ర తత్రచ = ఛాన్దోగ్య బృహదారణ్యకములయందు
ఉపదేశించబడిన దహరవిద్యలయందు కామ + ఆది = సత్యకామత్వాది
గుణములు, అనహతపౌష్కత్వాదిగుణములును అనుసంధేయములు.
ఆయతన+ఆదిభ్యః = హృదయస్థానాదిసామ్యమునుజట్టి.

వివ : "అథ యదిద మస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుండరీకం
వేళ్ళ, దహరోఽస్మిన్నంతరఆకాశః తస్మిన్ య దంత స్తదస్వేష్టవ్యం"
(ఛా. 8-1-1) ఈశరీరమునందు చిన్ని కమలమునంటి స్థానముగలదు.
అందు అతిసూక్ష్మమైన ఆకాశముగలదు. దానియందు ఏదికలదో దానిని

“నేహానానాన్తరమును.” అని భాష్టోగ్యమునను “య సీహాన్తరమునందు ఆకాశ తస్మిన్ శేతే సర్వస్య వశే సర్వస్యేశానః” (బృ. 6-4-2) ఎవడు హృదయమునందలి ఆకాశమునకు యనించుచున్నాడో, ఎవడు సర్వస్యమును తన వశమున నుంచుకొనినవాడై సర్వమును నియమించుచున్నాడో” అని బృహదారణ్యకమునను దహరోపాసనము ప్రస్తుతమైనది. వీనిలో ఒకదానియందు పరమాత్మ “ఆకాశ” శబ్దముచే పేర్కొనబడగా, రెండవదానియందు ఆకాశమున కయనించినవాడుగా ప్రస్తుతించబడినాడు. కావున ఈ రెండు దహరవిద్యలు భిన్నములని పూర్వపక్షము. భిన్నములని సిద్ధాంతము. ఈరెండు ఉపాసనలయందు హృదయాయతనత్వ సత్యసంకల్పత్వ సత్యకామత్వ అపహతపాపాత్మత్వాది గుణవిష్ణుడైన పరమాత్మయేగదా ఉపాసనప్రస్తుతం. బృహదారణ్యకమున చెప్పబడిన వశిత్వాదులు సత్యసంకల్పత్వాది విశేషములేగాని భిన్నములు కావు. కావున ఈ దహరవిద్యలు అభిన్నములు. భాష్టోగ్యమున గల “ఆకాశ” శబ్దము పరమాత్మవాచకము. బృహదారణ్యకమున గల (ఆకాశ తస్మిన్ శేతే) ఆకాశశబ్దము హృదయ పుండరీకాంతర్భూతమైన ఆకాశమునకు వాచకము. కావున విరోధములేదు.

393 సూ॥ ఆదరా దలోపః

3-3-39

అర్థ : ఆదరాత్ = (వశిత్వాది గుణములను చెప్పునపుడు గల) ఆదరమునుబట్టి, ఆలోపః = (అవశిత్వాది (పరమాత్మ) గుణములకు “నేహ నానాన్తరమున కి వన” (బృ 6-4-19) ఇత్యాదివాక్యములచే) లోపము కలుగదు.

వివ : “నేహ నానాన్తరమున కి వన” (బృ 6-4-19). ఈ బ్రహ్మము నందు విభిన్నములైనవి ఏవియులేవు. ఇత్యాది వాక్యములు వశిత్వ ఈశానత్వాది గుణములను ప్రతిపేధించుచున్నవి గదా. అట్టియెడ వశిత్వాది గుణవిశిష్టముగ బ్రహ్మను ఉపాసించుట ఎట్లుపాసగును? అని శంకనరాదు. ప్రమాణాంతరములచే తెలిసికొనుటకు వీలుకానివి శ్రుతి వాక్యములచేత మాత్రమే ప్రతిపాదించబడినవి. అయితన వశిత్వ ఈశానత్వ అపహతపాపాత్మత్వాది పరమాత్మ గుణములను ఆ శ్రుతియే ఏల ఖండించును? ఆ కల్పాదిగుణములను ప్రతిపాదించనేల? కానే మరల

వానిని ఖండింపనేల? కావున “నేహ నానాఽస్తి కించన” ఇత్యాది నిషేధ వాక్యములు ప్రతిచే సాదరముగ ప్రతిపాదించబడిన వరమాత్మయొక్క కళ్యాణగుణములను నిషేధింపజాలవు. చేతనాఽచేతనాత్మకమైన వస్తు జాతమంతయు బ్రహ్మాత్మకము. అనగా బ్రహ్మను అంతర్యామిగా కలిగి యున్నది. ఇట్లుగానిది అనగా అబ్రహ్మాత్మకమైనది ఏదియు లేదని మాత్రమే “నేహ నానాఽస్తి కించన” ఇత్యాది నిషేధవాక్యములకు అర్థము. కాన నత్యంతకల్పత్వాదిగుణవిశిష్టమైన బ్రహ్మమే ఉపాస్యము.

394 సూ॥ ఉపస్థితేఽత స్తద్వచనాత్

3-3-40

అర్థ : ఉపస్థితే = (బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మమును) హిందినంతనే, అతః = (ఇట్లు బ్రహ్మను) హిందుటవలన, తత్ + వచనాత్ = పితృలోకాది ప్రాప్తిని చెప్పుటవలన (ఆ పితృలోక ప్రాప్త్యాదిగము మోక్షఫలమే కాని సాంసారికఫలము కాదు.)

వివ : “స న్వరాబ్ధవతి. తస్య సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతి.” (భా. 1-25-2) అ ముక్తపురుషుడు అకర్మవశ్యతగును. అతడు అన్నిలోకములయందును యధేష్టముగ సంచరించును. ఇత్యాదివాక్యములు స్వస్వరూపముతో ఆవిర్భవించిన ముక్తపురుషుడు కర్మవశ్యత లేనందువలన తాను కోరిన భోగములను అనుభవించుచు, తన మనోరథాఽనుసారము పితృలోకాదులయందు సంచరించును అని అతనిని కామచారాదులను తెలుపుచున్నవి ఈకామచారాదులు సాంసారిక ఫలము లని భ్రమ కలుగవచ్చును. కాని అది మోక్షఫలమే అని భావము.

99 తన్నిర్ధారణాధికరణము 17

క్రత్యంగముగ ఉద్గిహోపాసన కాచింపవలయునను నియమాములేదు

395 సూ॥ తన్నిర్ధారణానియమస్తద్భిక్షిః పృథగ్భిక్ష ప్రతి
బన్ధః ఫలమ్

3-3-41

అర్థ : తత్ + నిర్ధారణ + అనియమః = (క్రత్యంగముగ) ఉద్గిహోపాసనము గాచింపవలయునను నియమాములేదు. తత్ + దృష్టిః = అట్లు ప్రతియందు చూపట్టుటవలన, ఫలం = (ఉద్గిహోపాసనమునకు) ఫలము, పృథక్ హి = వేరైనదిగదా, అప్రతిబన్ధః = ప్రతిబన్ధకములు లేకుండుటయే (ఉద్గిహోపాసనమునకు) ఫలము.

వివ : “ఓమిత్యేత దక్షర ముద్గీధ ముపాసీత” (భా. 1-1-1)

“ఓమ్” అను ఉద్గీర్ణాక్షరమును ఉపాసించవలయును. అని క్రత్యంగముగ ఉద్గీర్ణోపాసనము విధింపబడినది. కాని దీనిని తన్నక గావించవలయునను నియమములేదు. “తేనోభా కురుతః. యత్తైత దేవం వేదయశ్చ న వేదః (భా.1-1-10) ఉద్గీర్ణోపాసనము గావించువాడును, కావించనివాడును క్రితువును అనుష్ఠింపవచ్చును” అనియున్నందువలన. ఉద్గీర్ణోపాసనము గావించినచో ప్రతిజన్మములు నశించి క్రితువు శీఘ్ర ఫలప్రదము కాగలదు. లేనిచో ఫలసిద్ధి అలభ్యము కానచ్చును. “యదేవ విద్యయా కరోతి తతేవ వీర్యవత్తరం భవతి” (భా.3-1-10) ఉపాసనా పూర్వకముగ క్రితువు నాచరించిననే అది శీఘ్రఫలప్రదము కాగలదు” అని ప్రతి చెప్పుచున్నది గదా. (నిర్ధారణము = నిశ్చయేనచేతనః. అపధారణం = ఉపాసనము)

100 ప్రదానాధికరణము 18

బ్రహ్మమును ఆయా గుణములతో ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ ఉపాసించవలయును.

396 సూ॥ ప్రదానవదేవ తదుర్తమ్ 3-3-42

అర్థ : ప్రదానవత్ + విన = హవిశ్రదాన సమయమునందు వలె (బ్రహ్మమును తత్తద్గుణవిశిష్టముగ ఉపాసించవలయును.) తత్ + ఉర్తం = అ విషయము సూత్రకారునిచే చెప్పబడినది.

విన : దహరవిద్యయందు బ్రహ్మమును అపహతపాపృత్వాది గుణవిశిష్టముగ ఉపాసించునపుడు బ్రహ్మమును ఒక్కొక్కగుణముతోను ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ భావింపవలయును. “ఇంద్రాయ రాజ్ఞే పురోకాశ మేకాదశ కపాలం నిర్వపేత్. ఇంద్రాయైధిరాజాయ ఇంద్రాయ స్వరాజ్ఞే” (యజు 2 కొం-3 ప్ర. 6 అను) అను వాక్యమునుబట్టి “ఇంద్రాయ రాజ్ఞే స్వాహా, ఇంద్రాయ అధిరాజాస్వాహా, ఇంద్రాయ స్వరాజ్ఞే స్వాహా” అనియు ఇంద్రుడు ఒక్కడే అయినను హవిశ్రదాన సమయమున “ఇంద్ర” పదమును ప్రత్యేక రాయము ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ ఉచ్చరింతుముగదా. “నానా చా దేవతా పృథక్త్వేత్” (సంకర్షణ కాణ్డ) రాజత్వ అధిరాజత్వాది గుణములు భిన్నములగుటవలన విశేష్యమైన దేవతయు భిన్న భిన్నముగ నిర్దేశింపబడవలయును

అనునంకర్షణ సూత్రము ఇందులకు ప్రమాణము. కావున బ్రహ్మమును ఒక్కొక్క గుణముతోను ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ ఉపాసించవలయునని భావము.

101 లింగభూయస్త్వాధికరణము 19

సర్వ పరవిద్యోపాస్మ్యదు నారాయణుడే

397 లింగ భూయస్త్వా తద్ధి బలీయ స్తదపి

3-3-43

అర్థ : లింగభూయస్త్వాత్ = (శ్రీమన్నారాయణుడే సర్వపరవిద్యోపాస్మ్యదు అనుటకు) చిహ్నములైన (గుర్తింపగల) వాక్యములు అనేకములు ఉండుటవలన (అన్ని బ్రహ్మవిద్యలయందును అతడే ఉపాస్మ్యదు.) తత్ = ఆ వాక్యము, బలీయః + హి = ప్రకరణము కంటెను బలవత్తరమైనదికదా. తత్ + అపి = ఆ విషయము (పూర్వమీమాంసయందు చెప్పబడినది.)

వివ : “సహస్ర శీర్షం దేవం విశ్వాక్షం విశ్వశంభునం=విశ్వం నారాయణం దేవ మక్షరం పరమం పశమ్” (తై నా. 13 అను) అని ప్రారంభించి “సోఽక్షరం పరమస్త్వరాట్” అనునంతవరకును హృదయపుండరీకాక్షాన్తర్వరి యైన పరమాత్మను వర్ణించుచు అతడు “నారాయణుడు” అని నారాయణానువాక్యము స్పష్టమొనర్చుచున్నది. “ఇది దహరవిద్యకు శేషమగుటచే ఈదహరవిద్యయందుమాత్రమే నారాయణరూపమున పరమాత్మను ఉపాసించవలయును అను పూర్వపక్షమునకు ఈసూత్రము సమాధానము పరవిద్యాప్రకరణములయందు పరమాత్మవరబ్రహ్మ పరతత్త్వ పరంజ్యోతిః పరమాత్మా అక్షత శివ శంభు ఇత్యాది శబ్దములచే పేర్కొనబడియున్నాడు. కాని ఈ నారాయణానువాకమునందు ఆపరబ్రహ్మది శబ్దవాచ్యులను అనువదించి “విశ్వం నారాయణం దేవం నారాయణం పరబ్రహ్మతత్త్వం నారాయణః పరః నారాయణ పరోజ్యోతి , అత్మానారాయణః పర స బ్రహ్మ స శివ స్పృంద్ర సోఽక్షరః పరమస్త్వరాట్” ఇత్యాది వాక్యములచే ఆ పరబ్రహ్మది శబ్ద

వాచ్యుడు నారాయణుడే అని వారియందు నారాయణత్వము విధింపబడింది. కావున బ్రహ్మవిద్యబుద్ధియందును శ్రీమన్నారాయణుడే ఉపాస్యుడు అని సిద్ధాంతము. “విశ్వం నారాయణం దేవం” ఇత్యాది వాక్యములు దహరవిద్య ప్రకరణమున పరిపఠదినను వాక్యములగుటచే ఇవి ప్రకరణములకంటెను బలవత్తరములు. ఈవిషయమును పూర్వమీమంస శ్రుతిలింగ వాక్యప్రకరణ వ్యాకరణ స్థాన సమాఖ్యలు ఉత్తరోత్తరములు బలపీనములని తెలిపినది.

తృతీయాధ్యాయ తృతీయపాదము

102 పూర్వవికల్పాభివర్ణనము 20

మనశ్చిత్తాదులు ఉపాసనాగ్రములు

398 సూ॥ పూర్వవికల్పః ప్రకరణాత్ స్వాత్మికాయా మానసవర్తి

3-3-41

అర్థ : ప్రకరణాత్ = క్రియామయ క్రతు క్రమమునుబట్టి, పూర్వవికల్పః = మనశ్చిత్తాదికము పూర్వోక్తక్రియామయాన్నియొక్క ప్రకారాంతము, మానసవర్తి = ద్వాదిశాహక్రతువునందు దశమదినమున చేయుబడు మానసగ్రహమువలె, క్రియాస్వాత్ = క్రియా శేషము కావచ్చును.

వివ : వాజసనేయులు అగ్నిరహస్యమునందు “మనశ్చిత్ వాక్చిత్ సౌఢచిత్ చక్షుశ్చిత్” అనుచు మనశ్చిత్తాది (మనోనిర్మితము) అగ్నులను పేర్కొనియున్నారు ఇవి క్రియామయ క్రత్వంగములా? విద్యామయ క్రత్వంగములా? అనిసందేహము. విద్యామయ

క్రతువిధి లేనందువలన, వీనికి ప్రత్యేక ఫలమును చెప్పనందు వలనను, పూర్వము ఇష్టకచితాఽగ్ని ప్రస్తుతమై నందునలనను, ఇష్టకచితాఽగ్ని ఫలమునే మనశ్చితాదులకును ఫలముగ చెప్పుట వలనను, ఇష్టక చితాఽగ్నులతోబాటు మనశ్చితా ద్యగ్నులును క్రియూ మయ క్రత్వంగములే కావలసియున్నది. ఎట్లనగా- ద్వాదాశాహ క్రతుపునందు దశమదినమున మారన గ్రహ విశేష (పాత్రవిశేష) విధానముగలదు. ఇందు ప్రజావతి నుద్దేశికచి నృధిశీరూప పాత్రమున సముద్రాత్మక సోమరసముయొక్క గ్రహణ-అసాదన స్తోత్ర శస్త్ర ప్రత్యాహరణ భక్షణములు మనస్సునందు భావించబడును. ఇది మానసికమే అయినను కర్మాంగ మగుచున్నది. ఇట్టి మనశ్చితా ద్యగ్నులును మానసికములే అయినను కర్మాంగములు కాగలవని పూర్వపక్షి ఆశయము.

399 సూ॥ అతిదేశాచ్చ

3-3-45

అర్థ : అతిదేశాత్ + చ = (ఇష్టక చితాఽగ్ని) సామర్థ్యమును మనశ్చితాఽగ్నులయందు) అతిదేశించుటవలనను (మనశ్చితాఽదులు క్రత్వంగములు.)

వివ : “తేషాం ఏకై కః ఏవతావాన్, యావాన్ అసౌ పూర్వః” (భా 1-1-10) “ఆ నుష్పదియారువేల అగ్నులలో ప్రతి ఒక్కటి తన పూర్వాగ్నుల సామర్థ్యము గలది” అని చెప్పుటచేత మనశ్చితాదు లను క్రత్వంగములు కావలసియున్నది. అట్లుకానిచో ఆ అగ్నులవలన కలుగు ఫలము వీలివలన ఎట్లు కలుగును? కావున మనశ్చితాదులు క్రత్వంగములని పూర్వపక్షము.

400 సూ|| విద్యైవ తు నిర్ధారణార్థస్యాచ్య 3-3-16

అర్థ : విద్యా + ఏవ తు = (మనశ్చిత్తాదులు) ఉపాసనారూప క్రత్వంగములే. నిర్ధారణాత్ = ("తే హైతే విద్యాచిత ఏవ "ఈ మనశ్చిత్తాదులు విద్యాచితములే" అని నిర్ధారించి చెప్పుటవలన, దర్శనాత్ + చ = ("మనసైమగ్రహా అగ్రహ్యంత" మనశ్చిత్తాదులయందు గ్రహస్తిత్ర శస్త్రాదులు మనస్సు చేతనే కల్పింపదగినవి" అను) శ్రుతి వలనను (మనశ్చిత్తాదులు విద్యామయ క్రత్వంగములని స్పష్టమగుచున్నది. కావున మనశ్చిత్తాదులు క్రియాయు క్రత్వంగములు కావని సిద్ధాంతము)

401 సూ|| శ్రుత్యాది బలీయస్త్వాచ్య న బాధః 3-3-47

అర్థ : శ్రుతి + అది బలీయస్త్వాత్ + చ = ప్రకరణముకంటెను శ్రుతి లింగ వ్యాకృతములు బలీయములు అగుటవలన; న బాధః = (మనశ్చిత్తాదులు) ఉపాసనారూప క్రత్వంగములు అనుటకు యిష్టక పితాంగకమైన ఈ క్రతురూప ప్రకరణము నలన) బాధ కలుగదు.

వివ : ఇది క్రతుస్య ప్రవచించు ప్రకరణమే అయినను ఈ ప్రకరణమునుబట్టి మనశ్చిత్తాదులు క్రత్వంగములు కావలయునను నిర్బంధము లేదు. ఈ ప్రకరణము కంటెను "తే హైతే విద్యాచిత ఏవ" (ఈ మనశ్చిత్తాదులు విద్యా చితములే) అను శ్రుతి బలపత్తరముగదా. గినినే "విర్యయా హై వై త ఏవం విదశ్చిత్తా భవన్తి" "వాఙ్మనశ్చక్షరాది వ్యావారములయందు అగ్నిత్వమును భావించు ఉపాసకునకు ఆ ఉపాసనబలముచేతనే మనశ్చిత్తా ద్యగులు సిద్ధించును". అను శ్రుతి విశదీకరించుచున్నది. కావున మనశ్చిత్తాదులు విద్యామయ క్రత్వంగములే.

402 సూ|| అనుబంధాదిభ్యః ప్రజ్ఞాంతర పృథక్త్వవ దృష్టశేష
వదుక్తమ్. 3-3-48

అర్థ : ప్రజ్ఞాంతర పృథక్త్వవత్ = ఇతరములైన దహరాద్యపాన
సములు (కర్మాత్మక క్రతుపుకంటె) భిన్నములైనట్లు; అనుబంధ+ఆదిభ్యః
= స్తుత శస్త్రాద్యనుబంధములను బట్టియు, శ్రుత్యాదులను బట్టియు
శ్రుత్యాదులనుబట్టియు (విద్యామయ క్రతువిధి కల్పింపబడుచున్నది)
దృష్టః + చ = (విధివాచక పదము లేకున్నను విధికల్పనము) చూపట్టు
చున్నది. తత్ + ఉక్తం = ఆ విషయము (పూర్వమీమాంసయందు)
చెప్పబడినది.

తా|| ఇచట విద్యామయక్రతు విధి లేనందువలన ఈ సున
శ్చితాదులు విద్యామయక్రత్వంగము కాజాలవనియు అనరాదు. "తే
హైతే విద్యాచిత ఏవ" ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములవలన విద్యామయ
క్రతుధవిధిని కల్పింపవలయును, "యదేవ విద్యయా కరో- తి తదేవ
వీర్యవత్తరం భవతి" (ఛా-1-1-10) ఇత్యాది వాక్యములయందు
విశిష్ట క్రతువిధి కల్పింపబడుచున్నదిగదా. ఈ విషయమును
"వచనాని త్వపూర్వత్వాత్" (పూ. మీ. 3-5-21) అను సూత్రము
విశదీకరించుచున్నది.

403 సూ|| స సామాన్య దప్యవలదై ర్భృత్యవ న్నహి లోకా
పత్తిః 3-3-49

అర్థ : స = ఫలాతిదేశముచేత మనశ్చితాదులు క్రత్వంగము
అని తలంపరాదు; సామాన్యత్ + అపి = (ఏదో ఒక) సామాన్య ధర్మము
చేతను ఫలాతిదేశము సిద్ధించును. ఉపలబ్ధే = అట్లు చూపట్టుటవలన.

మృత్యువత్ = “నవిష ఏవ మృత్యుః, య ఏష ఏతస్మిన్ మండలే పురుషః” (అగ్నిరహమ్న) “ఈ అదిత్యమండలమునందలి పురుషుడే మృత్యువు” అను వాక్యమున అదిత్యమండలపురుషుని మృత్యువుగా చెప్పినరీతిని, నహి లోక + ఆవర్తిః = అదిత్యమండల పురుషునికి (మృత్యుసామ్యముచే సంహర్తృత్వమువలె) మృత్యులోక భావము కూడ భాసింపదు గదా. ఇట్లే ఇష్టక చితాగ్నులకు క్రియామయ క్రతువుద్వారా ఎట్టి ఫలము కలుగునో అట్టిఫలమే మనశ్చితా ద్యగ్నులకును ఉపాసనాత్మక క్రతువు ద్వారా కలుగు నను భావమును మాత్రమే ఇచట గ్రహింపవలయును.

404 సూ॥ పరేణి చ శబ్దస్య తాద్విధ్యం భూయస్త్యాత్త్వము
బన్ధః 3-3-50

అర్థః పరేణి చ = తరువాత నుండు బ్రాహ్మణ వాక్యముచేతను; శబ్దస్య = మనశ్చితాది శబ్దమునకు; తాద్విధ్యం = ఏద్యామయ క్రతువు ప్రతిపాదకత్వము (బోధింపబడుచున్నది.) భూయస్త్యాత్త్వం + తు = అగ్న్యంగముల బ్రాహ్మణ్యమునుబట్టి; అనుబన్ధః = అవి ఈ క్రియామయ ప్రకరణమున చేర్చబడినవి.

వివ : “అయం వావ లోకః య ఏషోఽగ్నిచితః” (అగ్నిరహన్యం) “ఈ అగ్నిచితునకు ఈ భూలోకమే లోకము” అను బ్రాహ్మణవాక్యము చేతను మనశ్చితాదులు ఏద్యామయ క్రత్వంగములని తెలియుచున్నది. అట్లయిన క్రియామయ క్రతు ప్రకరణమున వీనిని ఏల వరించిరి? అనినచో మనశ్చితాదులయలదు అగ్న్యంగములను అనేకములను ఆరోపించి చెప్పవలసియున్నందువలన ఇచట చెప్ప

బడినవి అని గ్రహించవలయును. కావున మనశ్శిఖాదులు విద్యామయై
ప్రతిత్వంగములే.

103 శరీరేభావాధి కరణము 21

ఉపాసకుడు స్వస్వరూపమును అపహత పాపత్వాది గుణవిశిష్టముగ
ఉపాసించవలయును

405 నూ|| ఏక ఆత్మన శరీరే భావాన్ 3-3-51

అర్థ : శరీరే=శరీరమునందు ఉండు; ఆత్మనః=(ఉపాసకు
దైన) జీవునియొక్క భావాత్=కర్తృత్వాది విశిష్టతనుబట్టి (కర్తృత్వాది
విశిష్టమైన ఆత్మస్వరూపమే భావించదగినది అని) ఏకే=కొందరు
(అలందుదున్నారు)

వివ : తనకు అంతరాత్మగా పరమాత్మను ఉపాసించునపుడు
ఉపాసకుడు తన (జీవ) స్వరూపమును ఎట్లు ధ్యానింపవలయును?
శరీరమునందు ఉండుటచేత కర్తృత్వభోక్తృత్వాదివిశిష్టముగ
ధ్యానింపవలయునా? లేక మోక్షదశయందలి అపహతపాపత్వాది గుణ
విశిష్టముగ ధ్యానింపవలయునా? అని సందేహము. శరీరమునందు
ఉండుటచే కర్తృత్వభోక్తృత్వాదిగుణవిశిష్టమైన స్వరూపమునే
ధ్యానింపవలయునని కొందరి తలంపు. ఇది పూర్వవక్షము.

401 నూ|| వ్యతిరేక స్తద్భావ భావిత్యా స్మ తూపలబ్ధివత్

3-3-59

అర్థ : నతు=కర్తృత్వాది విశిష్ట (జీవ) స్వరూపము ధ్యేయము
కాదు. వ్యతిరేక=సాదసారిర దశకు వ్యతిరేకముగ మోక్షదశయందలి

అవహత పాపకర్తాది గుణవిశిష్ట స్వరూపమే ద్వైయము. తత్ + కావ
భావిత్వాత్ = అవహత పాపకర్తాది గుణవిశిష్ట స్వరూపమునే గదా ఇతడు
మొందబోవుచున్నాడు. అపరిచ్ఛిన్నత = బ్రహ్మస్వరూపోపశాంతివలెనే.

వివ : సంసార దశయందలి కర్తృత్వభోక్తృత్వాది గుణ విశి
ష్టమైన స్వరూపముతో జీవాత్మను ధ్యానింపరాదు. మోక్షదశయందు
సంభవించు అవహతపాపకర్తాది గుణ విశిష్టమైన జీవ స్వరూపమునే
ధ్యానింపవలయును “యథా క్రతు రస్మిన్ లోకే పురుషో భవతి
తదేతః ప్రేత్య భవతి” (ఛా. 3-14-1) “ఉపాసతుడు ఇతడు గావించు
ఉపాసనమునుబట్టి ఫలము సిద్ధించును” అను శ్రుతి వాక్యము నను
సరించి అవహతపాపకర్తాది గుణ విశిష్టమైన జీవ స్వరూపమును
ఉపాసించిననే గదా మోక్షదశయందు అట్టి స్వరూపము సిద్ధించినది.
పదమాత్మను స్నేహము అతని యభావస్థితరూపములో ఉపాసించిననే
గదా మోక్షదశయందు అతనిని ఆ రూపమున మొందగలుగుచున్నాము.
కావున ఉపాసనా దశలో జీవాత్మను కర్తృత్వాది గుణ విశిష్టనిగ కాత
జ్ఞానానన్తాది గుణ విశిష్టనిగ భావింపవలయును.

104 అజ్ఞానబద్ధాధికరణము 22

క్రత్యంగముగ చెప్పబడిన ఉద్గీర్ణావయవోపాసనములు
ఉద్గీర్ణోపాసన అన్నింటియందును వదిల్రాహ్యములు

107 సూ|| అజ్ఞానబద్ధాను న కాళా సు హి ప్రల పేదమ్ 3.3.58

అర్థ : అంగి + అవబద్ధాః తు = క్రత్యంగములుగ చెప్పబడిన
ఉద్గీర్ణాది ఉపాసనములు, కాళాసు (అవి చెప్పబడిన) కాలలయందు

మాత్రమే (ఉపాసించదగినవి అను నియమము) న = లేదు. ప్రతి వేదం హి = అన్ని శాఖలయందులి ఉపాసనములలో ఇవి పరిగ్రహ్యములు గదా

వివ : “ఓమిత్యేత దక్షర ముద్గీధ ముపాసిత” (ఛా. 1-1-1) “ఓమే” అను ఈ అక్షరమును ఉద్గీధముగ ఉపాసించలయును” అనుచు శ్రుతి క్రత్వంగముగ ఉద్గీధావయవోపాసనములను విధించుచున్నది. ఈ ఉద్గీధావయవోపాసనములు ఉద్గీధోపాసనము అన్నింటియందును పరిగ్రహ్యములు స్వరాది భేదములచే ఉద్గీధములు భిన్న భిన్నములైనను “ఉద్గీధము” అను సామాన్యసంజ్ఞనుబట్టి అవి ఒకే వర్గమునకు చెందిన వగుటవలన ఉద్గీధావయములను అంతట గ్రహించవలయు నని భావము.

408 నూ|| మన్తాదివద్యావిరోధః

3-3-54

అర్థ : మంత్ర + అదివత్ వా = మంత్రాదులకు పలే అవిరోధః = విరోధము లేదు.

వివ : క్రత్వంగముగ ఒక శాఖయందు పరిపఠించిన మంత్రములు, ద్రవ్యములును అంగియైన క్రతువు ఒక్కటి యగుటవలన శాఖాంతరములయందును అనువర్తించు రీతిని ఉద్గీధావయవోపాసనములను అన్ని శాఖలయందును పరిగ్రహించుటలో ఎట్టి విరోధము కలుగదు.

105 భూమిజ్యాయస్త్యాధికరణము 23

వైశ్వానర విద్యయందు పరమాత్మను
త్రైలోక్య శరీరకునిగనే ద్యానింపవలయును

409 నూ॥ భూమ్నః క్రతువ జ్ఞాయ స్త్వం తథాహి
దర్శయతి 3-3-53

అర్థ : భూమ్నః=సమగ్రోపాసనమునకే; క్రతువత్+జ్ఞాయ
స్త్వం=ప్రామాణికత్వము (సిద్ధించుచున్నది) తథాహి=అట్లే గదా,
(బ్రహ్మనుభవమును ఫలముగా) దర్శయతి=తృప్తి చెప్పుచున్నది.

వివ : “అత్మానం వైశ్వానరం సంప్రత్యద్యేషితమేవ నో
బ్రూహి” (భా. 5-2-2) నీవు ప్రస్తుతము ఉపాసించుచున్న వైశ్వా
నరపురుషుని గూర్చి మాకు ఉపదేశింపుము-అను ప్రశ్నకు సమాధాన
ముగా “ఆ వైశ్వానరపురుషునికి ద్యులోకము శిరస్సు; అదిత్యుడు
పక్షున్ను; వాయువు ప్రాణము; ఆకాశము సడుము; సృధివి పాదము”
అనుచు వైశ్వానరపురుషుని విశ్వరూపమును వర్ణించి “యస్మై త
మేవంప్రాదేశమాశ్రయం అభివిమానం అత్మానం వైశ్వానర ముపాస్తే”
(భా. 5-18-1) ఎవడు ఇట్లు ద్యులోకాదులను అవయవములుగ కల
వాడును, సర్వజ్ఞుడును అయిన వైశ్వానరపురుషుని ఉపాసించుచున్నాడో
అను ఉపసంహారవాక్యముచే త్రైలోక్యశరీరకుడు, పరమాత్మయు
అయిన వైశ్వానరపురుషుని ఉపాసనమును విధించి “సర్వేషామ్ త
స్యన్నమత్తి” (భా. 5-18-1) అతడు సర్వాత్మలయందును అన్న
మును తినుచున్నాడు, “అస్య సర్వే పాప్మానః ప్రదూయంతే” (భా. 5-
24-3) ఈ ఉపాసకుని సకలపాపములు నశించును అని వైశ్వానరో
పాసనమునకు పరబ్రహ్మనుభవము, తద్విరోధిపాపనిరసనము ఫల
మని తెల్పుటచే త్రైలోక్య శరీరక వైశ్వానర పురుషోపాసనమే కర్త
వ్యము అని స్పష్టమగుచున్నది. కావున ప్రత్యేకముగ మూర్ధాద్యవ
యవోపాసనము చేయరాదు. ప్రత్యేకావయవోపాసనాబోధకములైన

వాక్యములు ప్రశంసాపరములు నూత్రమే. ఎట్లనగా—“వైశ్యానరం ద్వాదశకపాలం నిర్వపేత్ పుత్రే జాతే” (యజు. 2-2-5) పుత్రుడు జన్మింపగనే వైశ్యానరదేవతాకమైన ద్వాదశకపాలయాగమును చేయవలయును అని విధించి, “య దష్టాకపాలోభవతి” అనుచు అష్టాకపాలాదులను చెప్పుట ద్వాదశ కపాల ప్రశంసార్థమేగదా:

106 శబ్దాది భేదాధికరణము 24

పరబ్రహ్మప్రావకములైన ఉపాసనములు భిన్న భిన్నములు

410 నూ|| నానా శబ్దాది భేదాత్ 3-3-56

అర్థ: శబ్ద + అదిభేదాత్ = ఆయా ఉపాసనల నామములు, స్వరూపము మొదలై నవాని భేదమువలన, నానా = సద్విద్య, భూమ విద్య, దహరవిద్య మున్నగు ఉపాసనలు పరస్పరము భిన్నములు.

వివ: అన్ని ఉపాసనలయందును పరబ్రహ్మమే ఉపాస్య మైనందువలనను, పరబ్రహ్మ ప్రాప్తియే అన్ని ఉపాసనలకు ఫల మగుట వలనను సద్విద్య, దహరవిద్య మున్నగు ఉపాసనలు పరస్పరము భిన్నములు కావు అని పూర్వపక్షము. సత్-భూమ-దహర ఇత్యాది నామ భేదమును బట్టియు, ఉపాస్యబ్రహ్మ స్వరూపభేదమును బట్టియు ఈ ఉపాసనలు పరస్పరము భిన్నములే అని సిద్ధాంతము.

ఇది నొక విశేషము: బ్రహ్మోపాసన అన్నింటిలోను న్యాస విద్య ఉత్తమమైనది. దీనినే శరణాగతి ప్రవత్తి యందురు. “తస్మా న్న్యాస మేషాం తపసా మతిరిక్త మాహుః” అనుచు శ్రుతియే ఈ విషయమును తెలిపినది—“బ్రహ్మణే త్వా మహస ఓమిత్యాత్మానం యుం

జీత" అను శ్రుతి ననుసరించి ఇందు మన రక్షణభారమంతయు ఆ పరబ్రహ్మమీదనే ఉంచబడుచున్నది, మరియు ఈ న్యాసవిద్యలో ఉపాయము, ఉపేయము కూడ ఆ పరబ్రహ్మమే అగుచున్నది. కావున మన పూర్వాచార్యులందరు ఈ న్యాసవిద్యనే ఆదరించి, అనుష్ఠించినారు.

కావున ఈ సూత్రమునకు అర్థము నిట్లును అనుసంధించ వలయును.

శబ్ద + ఆది బీదాత్ = న్యాసము, ఉపాసనము అను శబ్దభేదమును కించన భత స్వకర్తుత్వ-అపహతపావృత్వాది బ్రహ్మస్వరూప భేదమును ప్రారబ్ధకర్మ నివృత్తి పూర్వక బ్రహ్మప్రాప్తిరూపభరి భేదమును పురస్కరించుకొని; నానా = సకృదావృత్త వ్యాసవిద్య, అన కృదావృత్తి గల ఇతర పాసనల కంటె భిన్నమైనది.

107 వికల్పాధికరణము 25

బ్రహ్మ విద్యలలో ఏదియో ఒక్కదానిని అనుష్ఠించిన చాలును

411 మా|| వికల్పోఽవిశిష్ట ఫలత్వాత్ 3-3-57

అర్థ : అవిశిష్ట ఫలత్వాత్ = ఫలాంశమునందు భేదము లేనందు వలన, వికల్పః = (ఉపాసనలకు) వికల్పము సిద్ధించుచున్నది.

వివ : ఉపనిషత్తులయందు పరబ్రహ్మప్రాప్తికై సద్విద్య, భూమవిద్య, దహరవిద్య మున్నగు అనేక విద్యలు ఉపదేశింపబడి యున్నవి. పరబ్రహ్మప్రాప్తికాముడైన ఉపాసకుడు ఈ విద్యలను అన్నింటిని ఉపాసింపవలయునా? అని సందేహము కలుగవచ్చును.

అట్లు అనుష్ఠింప నవసరములేదు. ఉపాసనలకు అన్నింటిని నిరతి శయానస్థ వరబ్రహ్మనుభవమే గదా ఫలము. అట్టి ఫలము ఏదో ఒక బ్రహ్మవిద్యను అనుష్ఠించినను కలుగుచుండుటచేత అనేక బ్రహ్మ విద్యలను అనుష్ఠింప నవసరము లేదు అని సారాంశము.

412 నూ|| కామ్యాస్తు యథాకామం సముచ్చీయేర న్నవా
పూర్వహేత్యభావాత్ 3-3-58

అర్థ : కామ్యాః + తు = కామ్యాపాసనలు; యథాకామం = కోరికనుబట్టి; సముచ్చీయేరన్ = అనేకములు కలిపి ఉపాసించబడ వచ్చును; నవా = ఒక్క దానినే అయినను ఉపాసించవచ్చును. పూర్వ హేతు+అభావాత్ = పూర్వము చెప్పిన హేతువు (ఇచట) లేనందువలన.

వివ : నామవిద్య, ప్రాణవిద్య మున్నగు విద్యలు కామ్యములు. వీనివలన కలుగు ఫలము పరిమితము. కావున ఫలాశేషయమును కోరు వారు వీనితో రెండు మూడు విద్యలను కలిపియు ఉపాసించవచ్చును. అప్పుడు ఒకే విద్యను ఉపాసించినదానికంటె అధికమైన ఫలము సిద్ధింప గలదు. బ్రహ్మవిద్యలకు ఫలము అపరిమితబ్రహ్మనుభవమే అగుట వలన రెండు మూడు విద్యలను కలిపి ఉపాసించ నవసరము లేదు. ఏదో ఒక్కదానిని ఉపాసించిన చాలును.

108 యథాశ్రయభావాధికరణము 26

ఉద్గీఢోపాసన క్రత్యంగము కాదు

413 నూ|| అజ్ఞేషు యథాశ్రయభావః 3-3-59

అర్థ : అంగేషు = క్రత్యంగములైన ఉద్గీఢాది సామములయం దలి ఉపాసనలకు; యథా + అశ్రయభావః = తమకు (ఉపాసనలకు)

శ్రవణములైన ఉద్గీధాది సామములకు వలెనే క్రత్యంగము సంభవించును.

వివ : ఉద్గీధాది సామములు క్రత్యంగములైన విధముగా వానిని అశ్రయించియున్న ఉపాసనములును క్రత్యంగములే కాగలవు అనుచు క్రమముగ నాల్గు సూత్రములతో పూర్వపక్షము వివరింపబడుచున్నది. ఇచట ఉపాసనము అనగా జ్ఞానము అని అర్థము.

414 సూ|| శిష్టేశ్చ

3-3-60

అర్థ : శిష్టేః + చ = విధినిబట్టియు (ఉద్గీధాద్యుపాసనము క్రత్యంగమే)

వివ : “ఉద్గీధ ముపాసేత్” ఉద్గీధమును ఉపాసించవలయును అను విధి పాక్యమునుబట్టియు ఉపాసనము క్రత్యంగమే అగుచున్నది. “యదేవ విద్యయా కరోతి; తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి” అను వాక్యమున గల “కరోతి”, “భవతి” అను వర్తమాన నిర్దేశముచే తెలియబడు వీర్యవత్తరత్వ రూప ఫలసంబంధమునకు ముందే ఉపాసనకు గల ఉద్గీధ సంబంధము తెలియవచ్చుటచేతను ఉపాసనము క్రత్యంగమే అని భావము.

415 సూ|| సమాహూత్

3-3-61

అర్థ : సమాహూత్ = సమాహార నియమమునుబట్టియు (ఉపాసనము క్రత్యంగమే)

వివ : “హోతృ షదనా దైవాఽపి దురుద్గీధ మనుసమాహరతి” ఉపాసనాదాహిత్యముచే బ్రహ్మమైన ఉద్గీధమును ఉద్ధాత హోతృ

శంసనము ద్వారా సరిజేసికొనుచున్నాడు అను శ్రుతి ఉపాసనమునకు హని ఏర్పడినపుడు దానిని మరియొకదానిద్వారా సరిజేసికొన మని తెలుపుటచేత ఉద్గీధముతోబాటు ఉపాసనమును కూడ క్రత్యంగముగ అవశ్యము అనుష్ఠింపవలయు నని స్పష్ట మగుచున్నది గదా.

416 సూ॥ గుణ సాధారణ్య శ్రుతేశ్వ 3-3-62

అర్థ : గుణ సాధారణ్య శ్రుతేః + చ = ప్రణవమునకు గుణభూతమైన ఉపాసనముయొక్క సాధారణ్యమును తెలుపు శ్రుతినిబట్టియు (ఉపాసనము క్రత్యంగమే).

వివ : “తేనేయం క్రయీ విద్యా వర్తతే. ఓమి త్యాక్రవా యతిః ఓమి శంసతి. ఓమి క్యుద్గాయతి” (ఛా. 1-1-9) అను వాక్యమున “తేన” అను సర్వనామము ఉపాసనా సహితమైన ప్రకృత ప్రణవమును పరామర్శించుచున్నది. కావున యజ్ఞాంగములైన ఆశ్రవణ-శంసన-ఉద్గాసనములయందు ఉపాసనా సహిత ప్రణవమే అనువర్తించును. దీనిని బట్టియు ఉపాసనము క్రత్యంగమే అగుచున్నది అనుచు ఈ నాలుగు సూత్రములచేతను పూర్వపక్షము వర్ధింపబడినది.

417 సూ॥ నవా తత్సహ భావాః శ్రుతేః 3-3-63

అర్థ : తత్ + సహభావ + అశ్రుతేః = ఉపాసనమునకు క్రత్యంగత్వమును బోధించు శ్రుతి వాక్యము లేనందువలన, నవా = ఉపాసనమునకు క్రత్యంగత్వము సిద్ధింపదు.

వివ : ఉద్గీధము క్రత్యంగమైన రీతిని ఉద్గీధోపాసనము కూడ క్రత్యంగము కావలయునను నియమము లేదు. క్రత్యంగముగ ఉద్గీ

భోపాసనమును విధింప లేదు గదా. “యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ పీఠ్యవత్తరం భవతి” అను శ్రుతినిబట్టి ఉపాసనాపూర్వకముగ (చక్కగ తెలిసి) చేయబడు కర్మము ఫలసాధనమున మరింత శక్తి వంత మగును అని తెలియుచున్నది. కావున ఫలాంతరసాధనమైన ఉద్గ్రీభోపాసనము క్రత్యంగము కాజాలదు అని సిద్ధాంతము.

418 నూ. దర్శనాచ్ఛ

3-3-64

అర్థ : దర్శనాత్ + చ = శ్రుతి వాక్యము వలనను ఈ విషయము స్పష్టమగుచున్నది.

వివ: “వేదైవం విద్ధైవ బ్రహ్మ యజ్ఞం యజమానం సర్వాంశ్చ ఋత్విజః అభిరక్షతి” (ఛా, 5-17-10) ఈ విధముగ సర్వము చక్కగా తెలిసిన బ్రహ్మయే యజ్ఞమును, యజమానిని ఋత్విక్కుల నందరిని రక్షించుచున్నాడు” అను శ్రుతి బ్రహ్మయొక్క వేదనముచే సర్వము రక్షింపబడుచున్నట్లు తెలుపుటచే ఇతరులకు వేదనా (ఉపాసనా) వశ్యకత లేదని తెలియుచున్నది. కావున ఉద్గాతయొక్క ఉద్గ్రీభోపాసనము (జ్ఞానము) క్రత్యంగము కాజాలదు.

తృతీయాధ్యాయ తృతీయ పాదము సమాప్తము

తృతీయాధ్యాయ తృతీయ పాదార్థ సంగ్రహ శ్లోకములు

॥శ్లో॥ విద్వేకోద్గీర్ణ విద్యాద్వికయ విభజన ప్రాణవిద్వేకకృతావాః
సర్వాస్మానన్తతాదే ధృణవ దనుగతిః ప్రాణవాసస్త్య దృష్టిః
శాణ్డత్యైక్యం విభజ్య స్థితిరహ రహయో స్పంభృతే స్థాన సీమా
పుంవిద్యాయా విభేదోఽధ్యయననియతతా శన్న శత్యా
దికానామ్ ॥

॥శ్లో॥ హనా ద్యన్యోఽన్య యోగ స్తురుచిత
సమయో దేవయానాది సామ్యం
సర్వాన్వన్తూలతాది వ్యతిహరణ మిహోఽనేక శిష్యశ్రీతానాం
దక్షాపాస్త్యైకకృతావో గుణ ఫలవిధి రుద్గీర్ణ మాశ్రిత్య దృష్టి
గుణ్యావృత్తి ర్గుణార్థం నిఖిల పరతర పాస్తి వేద్యాఽవసాయః॥

॥శ్లో॥ విద్యారూపా మనశ్చిత్తృభృతయ ఉచిత జ్ఞానరూపక్రతుస్థాః
క్షేత్రీ శుద్ధోఽనుచిన్త్యః క్రతు గుణ సకలోద్గీర్ణ పూర్వేషు దృష్టిః
సామాన్యేనైవ వై శ్వానర భజన మథాఽనేక విద్యోపపత్తిః
మోక్షార్థానాం వికల్పః పున రనియతి రుద్గీర్ణదృష్టే రిహోక్తాః॥

॥శ్లో॥ సర్వవేదాన్త వ్రత్యయాధికకణమున వేర్వేరు శాఖల
యందు పరింపబడిన వై శ్వానర విద్యలు, దహరవిద్యలు మున్నగునవి
అభిన్నములని; అన్యథాత్వాధికరిణమున ఒకే శాఖయందు పరింపబడి
నను ఉద్గీర్ణ విద్యలు భిన్నములని; సర్వాఽభేదాధికరణమున భిన్న
శాఖాపరితములైన ప్రాణ విద్యలకు ఐక్యమని; ఆనన్దాద్యధికరణమున
ఆనన్దాది స్వరూప నిరూపకధర్మషట్కము గుడియైన బ్రహ్మముతో
భాటు అన్ని బ్రహ్మవిద్యలయందును అనువర్తించునని; కార్యాభ్యానాధి

కరణమున ఆచమనతీర్థమునందు ప్రాణవాసస్త్వ దృష్టి భావ్యమని; సమానాధికరణమునభిన్నశాఖావతితములైన శాణ్ణిల్యవిద్యలు అభిన్నము అని, సంబన్ధాధికరణమున “అహః”, “అహం” అను రహస్యనామముల భేదము మొట్టొకటి అదిత్య, అక్షివిద్యలు భిన్నములు అని, సంభృత్యధికరణమున సంభృతి, ద్యువ్యాప్తి మున్నగు గుణములు ఆయా ఉపాసనలయందు మాత్రమే నియతములని, పురుషవిద్యాధికరణమున తైత్తిరీయక ఛాన్దోగ్యములయందు పురుషవిద్యలుభిన్నములు అనియు; దేధాద్యధికరణమున “శన్నోమిత్రః” ఇత్యాది శాంతి పాఠమంత్రములు అధ్యయనాంగములే గాని ఉపాసనాంగములు కావని, హన్యధికరణమున బ్రహ్మచేత్ర పుణ్యపాపములను తొలగించుకొనును అని చెప్పినను ఆ పుణ్యపాపములు అతని మిత్రులను, శత్రువులను చేరునని గ్రహించవలెననియు. సామృథ్యాధికరణమున బ్రహ్మచేత్రయొక్క పుణ్యపాపములు అతనిని వీడి అతని మిత్రులును శత్రువులను చేరునమయమును, అనియుమాఽధికరణమున ఆర్చిరాదిగతి సర్వబ్రహ్మవిద్యాసాధారణమనియు, అక్షరదృగధికరణమున అన్ని ఉపాసనలయందును ఆనందగుణములతోబాటు అస్థూలత్వాదిగుణములను కూడ అనుసంధింపవలయు ననియు, అస్తరత్వాఽధికరణమున యావల్క్యేతు ఉనస్తకహోకులకు ఉపదేశించిన బ్రహ్మవిద్యలు అభిన్నములనియు, కామాద్యధికరణమున ఛాన్దోగ్య బృహదారణ్యములయందు ఉపదిష్టములైన దక్షహోపాసనములు అభిన్నములు అనియు, తిగ్ధారణాఽనియమాధికరణమున క్రతువులయందు ఉద్గీఢోపాసనమక్రతువునకు వీర్యవత్తరత్వ సంపాదకమగుటచే ఐచ్ఛికమనియు ప్రధానాఽధికరణమున అవహత పాపకావాది గుణోపాసనమున గుణియైన బ్రహ్మమునకు ఆ వృత్తియు, లింగభూయస్త్వాధికరణము

సర్వబ్రహ్మవిద్యోపాస్మ్యుడు శ్రీమన్నారాయణుడే అనియు, పూర్వ వికల్పాధికరణమున విద్యారూపములైన మనశ్చిత్తాదులకు క్రత్వంగ త్వము సంభవమనియు, శరీరేభావాధికరణమున బ్రహ్మవిద్యో పాసనమున జీవాత్మను పరిశుద్ధస్వరూపునిగ ధ్యానింపవలయుననియు అంగావపద్ధాధికరణమున క్రత్వంగములైన ఉద్గీధావయవో పాసనములు సర్వకాలియందలి ఉద్గీధములతో సంబంధించు ననియు, భూమజ్ఞాయస్త్రాధికరణమునందు త్రైలోక్యశరీరుడైన వైశ్వానరశబ్దవాచ్యపరమాత్మయే ఉపాస్మ్యుడనియు, శబ్దాదిభేదాది కరణమున సద్విద్యా దహర విద్యాది ద్వాత్రింశ ద్రుహ్మవిద్యలు పరస్పరము భిన్నములు అనియు, వికల్పాధికరణమున బ్రహ్మ ప్రాప్తికాముడు ఏదియో బ్రహ్మవిద్యను అనుష్ఠించిన చాలును అనియు యథాశ్రయభావాధికరణమున ఉద్గీధాద్యుప్రాసనములు క్రత్వ నియతములయియు ఈ గుణోపసంహారపాదమునందు వివరింపబడినవి.

త్పితీయాభ్యాం ననుర్థపాదము

అంగసాదము

109. పురుషార్థాధికరణము 1

మోక్షపురుషార్థము ఉపాసనమువలననే సిద్ధించును

419 సూ॥ పురుషార్థోఽథ శ్చబ్ధా దితి బాదరాయణః 3-4-1

అర్థ : పురుషార్థః = బ్రహ్మప్రాప్తిరూప పురుషార్థము (ఫలము) అతః=ఈ ఉపాసనమువలననే (సిద్ధించుచున్నది) శబ్దాత్= శ్రుతినలను ఇతి = అని, బాదరాయణః = బాదరాయణమహర్షి తలంచుచున్నారు.

వివ : “బ్రహ్మవి దావ్సీతి వరం” (తై.బ్ర ప. 1) బ్రహ్మమును ఉపాసించినవాడు ఆ పరబ్రహ్మప్రాప్తి రూప మోక్షమును పొందుచున్నాడు అను శ్రుతివలన మోక్షపురుషార్థము సరబ్రహ్మోపాసనము వలన సిద్ధించునని బాదరాయణమహర్షి తలంచుచున్నారు.

420 సూ॥ శేషత్వాత్ పురుషార్థవాదో యథాఽన్యే ష్వితి జైమినిః 3-4-2

అర్థ : శేషత్వాత్ = ఉపాసనము కర్మశేషమగుటవలన, పురుషార్థవాదః = (అది) మోక్షరూపఫలము నొనంగును అను వాదము అన్యేషు యథా = ద్రవ్యపంస్కారాదులయందువలె, (అర్థవాదః = గోణము) ఇతి = అని, జైమినిః = జైమిని మహర్షి (భావించుచున్నారు)

వివ : యజ్ఞావరణమునకు వశ ప్రవేశ్యదులవలె కర్తయొక్క స్వరూపజ్ఞానము సైతము అపశ్యకమైయున్నది. “తత్త్వసుసి” ఇత్యాది పేదాంతవాక్యములు బ్రహ్మమే కర్తగా వ్యవహరింపబడుచున్నదని

తెలుపుటచేత బ్రహ్మపాసనము ఆత్మస్వరూపకోధక మగుచున్నది కావున ఉపాసనము కర్మాంగమనుటయే యుక్తము. మరి బ్రహ్మోపాసనమువలన పురుషార్థప్రాప్తికలుగుచున్నది అనుట ఎట్లు? అనినచో అది శేషము అర్థవాదము (స్తుతి) మాత్రమే అని భావింపవలయును. కర్మాంగముల విషయమున అర్థవాదములుగలవు గదా. చూడుడు. “యుదాక్తే, చక్షురేవ బ్రాత్యవ్యస్యవృంక్తే” యజమాని కంటికి కాటుక పెట్టుకొనుటచే అతని శత్రువుయొక్క దృష్టిని అది హరించుచున్నది. ఇత్యాదులు అర్థవాదములేగదా. కావున పురుషార్థప్రాప్తికర్మమువలననే గాని బ్రహ్మోపాసనవలనకాదు. బ్రహ్మోపాసన ఆత్మస్వరూపకోధక మగుచు కర్మాంగమగుచున్నది అని జైమినిమహర్షి మతిము.

421 సూ॥ ఆచార దర్శనాత్

3-4-3

అర్థ : ఆచార దర్శనాత్ = బ్రహ్మవేత్తలయందు కర్మాచరణ చూపట్టుచున్నందువలనను (ఉపాసనము కర్మాంగమే)

వివ : “అశ్వపతిః శేకయః బ్రహ్మవి దగ్రీసరః యక్ష్యమాణో హవై భగవన్తోహ మస్మి” (ఛా. 5-11-5) శేకయ దేశములకు అధిపతియైన అశ్వపతి బ్రహ్మవేత్తలతో అగ్రీసరుడు. అతడు యజ్ఞము చేయు సంకల్పించి ఓ పూజ్యులారా! ఇదిగో సిద్ధముగ నున్నాను— ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములు బ్రహ్మవేత్తలలో యజ్ఞములను అనుష్ఠించు ఆచారము ఉన్నట్లు తెలుపుటవలన— “కర్మజైవ హి సంసిద్ధి మా స్థితా జనకాదయః” (భ. గీ. 9-20) జనకాదులు కర్మానుష్ఠానము చేతనే పురుషార్థ సిద్ధిని పొందిరి అను భగవద్గీతావచనము సైతము పైవిషయమునే వివరించుటవలనను ఉపాసనము కర్మాంగము అను విషయము సిద్ధించుచున్నది.

422 సూ॥ తచ్చుతేః

3-4-4

అర్థః : తత్ + శ్రుతేః = విద్యకు కర్మాంగశ్యమును తెలుపు
వట్టి శ్రుతి యున్నందువలనను (ఉపాసనము కర్మాంగమే)

నివ : “యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి”
జ్ఞానముద్వారా (చక్కగ తెలిసి) చేయుటకు కర్మ ఫలప్రదానమునందు
అధికశక్తి కలిగియుండును అను శ్రుతి కర్మ ఫలప్రదానమని, ఉపా
సనము దానికి అంగమని స్పష్టముగ ప్రతిపాదించుచున్నది. విద్య,
ఉపాసనము, జ్ఞానము-ఇవి ఇవట పర్యాయపదములు.

423 సూ॥ సమన్వయోరమృతే

3-4-5

అర్థః : సం + అమృతే + అరంభణా = విద్యాకర్మలు కలిపి యుం
డునవై సందువలనను (విద్య కర్మాంగము).

వివ : “తం విద్యాకర్మణీ సమన్వయోరమృతే” (బృ. 6.4.2) శరీర
మునుండి ఉత్క్రమించు జీవుని విద్య, కర్మ రెండును అనుసరింపు
చున్నది అని అనుటవలన కర్మలు విద్య అంగమని తెలియుచున్నది.
“విద్యాకర్మణీ” అనునెడ కర్మపద సాహచర్యముచే విద్యా శబ్దము మోక్ష
హేతువైన విద్యను బోధించజాలదు, కావున కర్మాంగమైన విద్య అనియే
అర్థము.

424 సూ॥ సద్యతో విధానాన్

3-4-6

అర్థః : ఉద్యతః = వేడార్థజ్ఞానము గలవానికి, విధానాన్ = కర్మలను
విధించుటవలనను (విద్య కర్మాంగమే).

వివ : “అచార్యకులాత్ వేద మధీత్య యథావిధానం గురోః కర్మాఽతిశేషేణ అభినమావృత్య కుటుంబే శుచౌ దేశే” గురుకులమున వేదాధ్యయనము గావించి, యథావిధిగా గురూపదేశము పూర్తిఅయినంతచే అవధినుండి వచ్చి కుటుంబమున పవిత్రమైన ప్రదేశమున— అనుచు వేదాధ్యయనము గావించినవానికి కర్మల నుపదేశించుట వలనను విద్య కర్మాంగమని తెలియుచున్నది. వేదాధ్యయన మనగా అర్థజ్ఞానముతో కూడిన వేదాక్షరలాభి గ్రహణ మని అర్థము.

425 సూ|| నియమాత్

3-4-7

అర్థ : నియమాత్=(కర్మల నాచరింప వలయు నను) నియమమునుబట్టియు (విద్య కర్మాంగము).

వివ : “కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి జీజీవిషేత్ శతం నమాః” (రాశ-2) కర్మలను ఆచరించుచునే మారు సంవత్సరములు ఈ లోకమున జీవించవలయును అను శ్రుతి జీవితాంతము కర్మలను ఆచరింపవలయునని నియమించుచున్నందు వలనను విద్య కర్మాంగమే అని జ్ఞమిని మతము.

426 సూ|| అధికోపదేశాత్తు బాదరాయణ స్వైరం తద్దర్శనాత్

3.4.8.

అర్థ : అధిక + ఉపదేశాత్ + తు = జీవాత్మకంపె అధికముగ (వేరుగ) వరహాత్మను శ్రుతులు పేర్కొటవలన; బాదరాయణస్య=బాదరాయణ మహర్షియొక్క (మతము) ఏవం=విద్యవలననే పురుషార్థ (విద్యకర్మాంగము కాదు) ము (అని సిద్ధించుచున్నది). తత్+దర్శనాత్=

ఆ నరబ్రహ్మనుగూర్చియు, అతని శాపాననమును గూర్చియు శ్రుతుల యందు చూపట్టుటవలన.

వివ: మోక్షపురుషార్థము కర్మవలన సిద్ధింపదు, విద్య కర్మాం గమును కాదు. కర్మల ననుష్ఠించు జీవునికంటే వేరుగ పరమాత్మను శ్రుతులు ఉపదేశించుచున్నవి. “స కారణం కరవాధిపాఽధిపః” (శ్వే-6-19) ఆ పరమాత్మ జగత్కారణము. ఇంద్రియములను నియమించు జీవాత్మకును అతడు అధిపతి-ఇత్యాది శ్రుతి వాక్యములు ఇందులకు ప్రమాణము. కావున కర్మలను అంగముగ గల పరమాత్మోపాసనమే మోక్షరూప పురుషార్థప్రద మని బాదరాయణ మహర్షి సిద్ధాంతము. ఇట్లే బ్రహ్మోపాసనము జీవాత్మస్వరూప శోధకమును కాదు. సంకల్ప మాత్రమున జగత్పృష్ఠ స్థితి సంహారాదులను గావించువాడును, చేతనాఽచేతనములకు అధిపతియు, తనను శాపాసించినవారికి మోక్షప్రదాతయు అయిన పరమాత్మ జీవాత్మకంటే అత్యంతము లక్షణమైనందువలన జీవాత్మ పరమాత్మలకు ఐక్యము ఎట్టి దశలోను సిద్ధింపదు గదా.

427 సూ|| తుల్యం తు దర్శనమ్ 3-4-9

అర్థ : దర్శనం తు=అచార దర్శనము, అన్న న్యోకుల్యం= సమానము.

వివ శేకయమహరాజ, జనకచక్రవర్తి మొదలైన బ్రహ్మ పేత్రలు కర్మాచరణ పరాయణులైన విధముగనే కర్మలను ఆచరింపని బ్రహ్మపేత్రలును గలరు. “ఋషయః కావషేయాః కిమర్థా వయ మధ్యేష్యామహి; కిమర్థా వయం యజ్ఞామహి” (ఛా. 1-1-10) కావ షేయాలు అనబడు ఋషులు “మనమెందులకు అధ్యయన మొనర్ప వలయును! ఎందులకు యజ్ఞములను అనుష్ఠింపవలయును?” (అని

చట్టింది కర్మలను త్యజించిరి) ఇట్లాది ప్రతులు కర్మల నాచరింపని బ్రహ్మపేత్తలను గూర్చి తెలుపుచున్నవి గదా. కావున కర్మలను ఆచరించుట అనగా ఫలాభిసంధి రహితముగ ఆచరించుట అనియు, కర్మలను ఆచరింపకుండుట అనగా ఫలాపేక్షతో కర్మలను ఆచరింపకుండుట అనియు అర్థము-ఫలాభిసంధిరహిత కర్మాచరణము బ్రహ్మవిద్యకు అంగము అగుచున్నది. ఈ రీతిని కర్మాంగకమైన బ్రహ్మోపాసనము మోక్ష పురుషారప్రదాయకము అని భావము.

428 నూ॥ అసార్వత్రికి 3-4-10

అర్థ : అసార్వత్రికి = ("యదేవ విద్యయా కరోతి" అను ప్రతి) సర్వ విద్యా విషయము కాదు.

వివ : "యదేవ విద్యయా కరోతి" (ఛా 1-1-10) అను వాక్యమునందు గల "విద్యా" శబ్దము ఉద్ధృత విద్యను మాత్రమే బోధించును గాని బ్రహ్మవిద్యల నన్నింటిని బోధింపజాలదు. "ఉద్ధృతవిద్యతో కలిపి చేయబడిన కర్మమే శీఘ్రముగ ఫలప్రదానశక్తి మగును" అని గదా పై ఉపనిషద్వాక్యమునకు అర్థము. కావున బ్రహ్మవిద్య కర్మాంగము కాదు.

429 నూ॥ విభాగ శ్చతవత్ 3-4-11

అర్థ 1 శతవత్ = శతసంఖ్యయందు వలెనే. విభాగః విదాత్ కర్మల విభాగమును (భావింపవలయును)

వివ : వంద పంద రూపాయల విలువ గల రెండు వస్తువులను కొని, అమ్మినవానికి రెండు వందల రూపాయల నిచ్చినచో ఆ మొత్తము ఆ రెండు వస్తువులకు వంద వందగా ఎట్లు విభజింపబడునో అట్లే,

“తం విద్యాకర్మణి నమన్వారభేతే” (బృ. 6-1-2) శరీరమునుండి ఉత్క్లష్ఠించు జీవాత్మను విద్యాకర్మలు రెండును అనుసరించుచున్న అనువాక్యమున “విద్యాకర్మలు తమతమ ఫలములను ఒనంగుటకుగాను అనుసరించుచున్నవి” అని అర్థమేగాని “ఆ రెండును కలిసి ఒకే ఫలమును ఒనంగుటకుగాను అనుసరించుచున్నవి” అని అర్థము కాదు. కావున విద్య కర్మాంగముకాజాలదు.

అ30 నూ॥ అధ్యయన మాత్రవత్తః

3-4-12

అర్థ : అధ్యయనమాత్రవత్తః = కేవలము వేదాధ్యయనమును మాత్రమే చేసిన వానికి (కర్మలను విధించుటవలనను విద్యకర్మాంగము కాదు.)

వివ : “ఆచార్యకులాత్ పేద మధీత్య” (ఛా. 3-15-1) అను వాక్యమున వేదాధ్యయనము మాత్రము చేసిన వానికి కర్మలు, విధింపబడినవి. “అధీత్య” అనుపదము అక్షరరాశిని గ్రహణమును మాత్రమే బోధించునుగాని అర్థగ్రహణమునుబోధింపదు. “అగ్నిన్ ఆదధిత” అను అగ్నిధానవిధి అగ్నిహోత్ర మాత్రబోధకమే గాని అగ్నిష్టోమాది పర్యంతబోధకముకాదుగదా “అధ్యయనము” అనగా అర్థజ్ఞానముతో గూడిన అధ్యయనము అనియే అర్థము అని భావించినను వేదార్థజ్ఞానముకంటె (బ్రహ్మస్వరూ జ్ఞానముకంటె) ధ్యానోపాసనాది శక్తి వాచ్యమై బ్రహ్మప్రాప్తి సాధనమైన “విద్య” భిన్నమైవది. అది కర్మాంగముకాదు.

431 నూ॥ నా2విశేషాత్

3-4-13

అర్థ : అవిశేషాత్ = విశేష హేతువు చెప్పబడినందువలన, నా2 కర్మానుష్ఠాన నియమము ఫలసాధన కర్మవిషయముకాదు.

వివ : "జీవన్మవేహ కర్మాణి జిజీవిషేత్ శతం సమాః (ఈశా-
2) కర్మల నాచరించుచునే ఈ లోకమున నూరు సంవత్సరములు
జీవింపవలయును అనువాక్యము ఫలసాధనములైన కర్మలను బ్రహ్మో
పాసకుడు అనుష్ఠింపవలయును అని తెలుపజాలదు. అట్టి పదమేదియు
అందులేదుగదా. ఫలాభిసన్ని రహిత కర్మలను విద్యార్థంగముగ బ్రహ్మో
పాసకుడు అనుష్ఠింపవలయునని బోధించును అనుచో బాధలేదు,
కావున చిద్య కర్మార్థంగమునాదు.

432 సూ॥ స్తుతయేమమః రావ్య.

3-4-14

అర్థ : స్తుతయే వా = బ్రహ్మవిద్యా సూహృత్కమును స్తుతిం
చుటకొరకే, అనుమతిః = కర్మానుష్ఠానమును అనుమతించుట.

వివ : బ్రహ్మోపాసకుడు కర్మల నాచరించినను అవి అతనికి
అంటవు. "న కర్మణా లిప్యతే నరః" అనుతరువాతి వాక్యము ఈ విషయ
మును స్పష్టముగ తెలుపుచున్నదిగదా. కావున బ్రహ్మోపాసకునకు
విద్యార్థంగముగ ఫలాభిసన్నిరహిత కర్మానుష్ఠానము అనుమతించ
బడుచున్నది.

43 సూ కామకారేణ చైతే

3-4-15

అర్థ : చైతే = కొంచుట, కామకారేణ చ = స్వేచ్ఛచే (ఇచ్ఛాను
సారము గార్హస్థ్య కర్మత్థార్థంగమును చెప్పుచున్నారు.)

వివ : "కిం ప్రజయా శరిష్యామః, యేషాం నః ఆయం
ఆత్మా" (బృ. 6-4-22) మాకు అంతయు పరమాత్మయే. సంకతితో
ఏమి ప్రయోజనము?" అనుచు కొన్ని శాఖలవారు కర్మత్థార్థంగమును

తోధించుచున్నారు. కావున కర్మ బ్రహ్మవిద్యాంగమేగాని విద్య కర్మాంగముకాదు.

434 సూ॥ ఉపమర్థం చ

3-4-16

అర్థ : ఉపమర్థం చ = కర్మనినాశమును క్రతుచెప్పుచున్నది.

వివ : “క్షీయన్తే చాన్య క్మరాణి తస్మిన్ దృష్టి వరావరే” (ముండక. 2-2-8) “ఆ పద్బ్రహ్మ దర్శనమైనంతనే ఈ ఉపాసకుని యొక్క కర్మలు అన్నియు నశించును” అనుచు క్రతు విద్యా మాహా త్మ్యముచేత సర్వకర్మలు నశించునని తెలుపుచున్నది. విద్య తనచే నశించు కర్మలకు తాను ఎట్లు అంగము అగును? కావున విద్య కర్మాంగముకాదు.

435 సూ॥ శార్వరీతస్సు చ శబ్దే హి

3-4-17

అర్థ : శార్వరీతస్సు చ = శార్వరీతస్కములైన ఆశ్రమముల యందును బ్రహ్మోపాసనకు అవకాశముగలదు) శబ్దే హి = పేదము నందు (ఇట్టి ఆశ్రమములు ప్రసిద్ధములేగదా.)

వివ : స్త్రీ సంబంధములేని బ్రహ్మచర్య వానప్రస్థ సన్యాశ్రమ ములవారికిని బ్రహ్మవిద్యాధికారముగలదు. వీరికి అగ్నిహోత్రాది కర్మా ధికారములేదు. ఇట్టియెడ వీరి విద్య కర్మాంగమెట్లుగను? కావున విద్య కర్మాంగముకాదనియు. “త్రయో ధర్మస్కన్ధాః” (ఛా. 2-23-1) ధర్మ మూలములైన ఆశ్రమములు మూడుఅనియు, “యే చేమే అరణ్యే శ్రద్ధా తన శత్యుపాసతో” ఎవరు అరణ్యమున శ్రద్ధతో ఉపస్సు అనబడు బ్రహ్మను ఉపాసించుచుందురో” అనియు, “ఏత మేవ ప్రవాజినో లోక

మిచ్చంతః ప్రవజన్తి” ఈ (బ్రహ్మ) లోకమును కొండగోరి జైరాగ్య-
వంతులు నన్నుసించుచున్నారు — అని యీ శ్రుతులు వానప్రస్థాది
ఆశ్రమములను ప్రస్తుతించుచున్నవి. “యావజ్జీవం అగ్నిహోత్రంజహో
తలి అనుశ్రుతి వానప్రస్థాది ఆశ్రమములను అనుమతించుటలేదు గదా
అని నందేహింపరాదు. జైరాగ్యము లేనివారు యావజ్జీవము అగ్ని
హోత్రములను ఉపాసించవలయును. జైరాగ్యముగలవారు వాన
ప్రస్థాది ఆశ్రమములను స్వీకరించి బ్రహ్మోపాసన గావింపవలయునని
సిద్ధాంతము.

436 నూ॥ పరామర్శం జైమిని రచోదనా చ్ఛాప వదతి హి
3-4-18

అర్థ : అచోదనాత్ = విధివాచకము లేనందువలన; పరా
మర్శం = (వానప్రస్థాది ఆశ్రమముల ప్రస్తావన) అనువాదముమాత్రమే
అని, జైమినిః = జైమినిమహర్షి (తలించుచున్నారు,) అవవదతి హి =
(శ్రుతి ఇట్టి ఆశ్రయములను) నిషేధించుచున్నదిగదా.

వివ : “త్రయో ధర్మస్కన్ధాః” ఇత్యాదివాక్యములయందు
వానప్రస్థా ద్యాశ్రమములను స్వీకరించి తీరవలయును అని విధించు
పదము లేనందువలన కీవలము ఉపాసనా వ్రాత్యమును తెలుపుటకై
వానప్రస్థా ద్యాశ్రమములు ప్రస్తావించబడినవని తలంపవలయును.
కావున ఆ ఆశ్రమములకుగాని అశట విద్యకుగాని ప్రాముఖ్యములేదు
అని జైమిని ఆశయము శ్రుతికూడా. “వీరహో వా విష దేవనాం,
యోగి ముచ్చానయతే” (యజు. 1 కొ-5 వ్ర. 2 అను) అగ్ని
హోత్రములకు ఉద్వాసనము పలికినవాడు వీరహత్య చేసినవాడే
అనుచు అగ్నిహోత్ర పరిత్యాగము మహాపాతకమని బోధించుచున్నది.

కాపున అగ్నిహోత్రమును త్యజించిన పిదప స్వీకరించు వానప్రస్థుని ఆశ్రమములు ఆశాస్త్రీయములేకగలవు అని పూర్వపక్షము.

437 సూ॥ అనుష్ఠేయం బాదరాయణ సామ్య శ్రుతేః

3-4-19

అర్థ : సామ్యశ్రుతేః = నాలుగ్రాశ్రమములను తెలుపునట్టి శ్రుతి వలన, అనుష్ఠేయం = వానప్రస్థా ద్యాశ్రమములును అనుష్ఠేయములే అని, బాదరాయణః = బాదరాయణ మహర్షి తలంచుచున్నారు.

వివ : “త్రయో ధర్మస్కన్ధాః” (భా.2-23-1) ధర్మమాలములైన ఆశ్రమములు మూడు అని ఆశ్రమములను సమానముగా పేర్కొనుటచే గృహస్థాశ్రమమువలె ఇతరాశ్రమములును అనుష్ఠేయములే అని బాదరాయణమహర్షి సిద్ధాంతము.

438 సూ॥ నిధిర్వా ధారణవత్

4-1-20

అర్థ : ధారణవత్ = ఉపరిధారణ వాక్యమువలె, నిధిః -
వా = త్రయో ధర్మస్కన్ధాః అనువాక్యము విధిపరమే.

వివ : మృతాగ్నిహోత్రమున పితృదేవతాకమైన హవ్యమును స్రుక్కునందు తీసికొని హోమముచేయుటకు గార్హపత్యాగ్నినుండి ఆహవనీయాగ్నియొద్దకు వెళ్ళవలయును. అప్పుడు సమిధను స్రుక్కునకు క్రింద ఉంచుకొనవలయును. ఇదియే దైవసంబంధమైన కార్యమునందైనచో సమిధనుస్రుక్కునకు పైన ఉంచుకొనవలయును. ఈ విషయమును ఆధస్త్యాత్ సమిధం ధారయన్ అనుద్రవేత్. ఉపరి హోదేవేభ్యో ధారయతి” (పూ. మీ 3-4-5) అను వాక్యము తెలుపుచున్నది. ఈవాక్యము “ధారయతి” అని అనువాదరూపమున నున్నను “ఉపరిధారణ” విధి బోధకమేగదా. ఇట్లే “త్రయో ధర్మస్కన్ధాః”

అనువాక్యము సైతము అప్రాప్తార్థ భోధకమగుటచే వానప్రస్థాద్యాశ్రమ విధాయకమే అని గ్రహింపవలయును.

110 స్తుతిమాత్రాధికరణము 2

రసతమత్వ దృష్టితో ఉద్గీధమును ఉపాసించవలయును.

439 సూ. స్తుతి మాత్ర ముపాదానా దితిచే న్నాపూర్వత్వాత్
3-4-21

అర్థ 1 ఉపాదానాత్ = కర్మాంగములగు ఉద్గీథాదులను పేర్కొనుటవలన, స్తుతి మాత్రం = ఆ ఉద్గీథాదులయందు రసతతమత్వ వర్ణనము ప్రశంస మాత్రమే, ఇతిచేత్ = అనుచో, న = కాదు, అపూర్వత్వాత్ = ఉద్గీథాదులు ఇనటి విధింపబడనందువలనను, వానియందురసతమత్వాదులు అప్రాప్తములగుటవలనను (ఇది రసతమత్వ దృష్టివిధియే అగుచున్నది.)

వివ : “ఓమిత్యేత దక్షర ముద్గీధ ముపాసిత ఓమిత్యుద్గాయతి తస్యోపవాక్యానం. ఏషాం భూతానాం వృధివీ రసః. వృధివ్యాః అహి రసః. అపా మోషదయః రసః ఓషధీనాం పురుషోరసః. పురుషస్య వాక్ రసః. వాచః ఉద్గీధః రసః. స ఏష రసానాం పరమః పరార్థ్యః అష్టమః య దుద్గీధః” (భా. 1-1-3) ఈ భూతముల(కు)లో వృధివి రసము (సారభూతము) 2 వృధివిలో నీరు 3 నీటిలో ఓషధులు 4 ఓషధులలో పురుషుడు 5 పురుషునిలో వాక్కు 6 వాక్కున ఋక్కు, 7 ఋక్కున సామ్యము, సామ్యమున ఉద్గీధము రసములు అనగా సారభూతములు. కావున ఈ ఎనిమిదవదైన ఉద్గీధము రసములన్నింటిలోను శ్రేష్ఠమై “రసతమము” అనబడుచున్నది. అను శ్రుతివాక్యము

ఉద్గీఢమును రసదృష్టితో ఉపాసించవలయుననిబోధించుచున్నది. కాని కొందఱు “ఇయ మేవ జుహూః, స్వర్గోలోకః” అవహనీయం జుహూషు ఈ భూమియే. అవహనీయము స్వర్గలోకమే-అనునెడ జుహోదులయందు వృథివీత్వాద్వారోహణము ఎట్లు కేవల ప్రకంసార్థమో, అట్లే ఉద్గీఢమును రసతమముగ చెప్పుటయు ప్రకంమిర్థమే అనితలంచుచున్నారు. కాని ఇది సరికాదు. రసతమత్వాదులు వ్రమాదాంతర అప్రాప్తము లగుటవలన ఉద్గీఢమును రసతమ దృష్టితో ఉపాసించవలయునను విధియే ఇది అని సిద్ధాంతము.

440 సూ॥ భావశబ్దాచ్చ

3-4-22

అర్థ : భావశబ్దాత్ + చ = “ఉద్గీఢం ఉపాసిత” అనునెడ గల విధి వ్రత్యయమువలనను (ఉద్గీఢమునందు రసతమ దృష్టిని వర్తించుట ప్రకంసార్థముకాదు. ఉపాసనార్థమే.)

వివ : “ఓ మిత్యుత దక్షర ముద్గీఢ ముపాసిత” అనుచు ఉద్గీఢోపాసనము విధింపబడినదిగదా. ఈ ఉపాసనము ఫలము నిచ్చుటలో అతిశయింప శక్తివంతము కావలయునన్నచో ఉద్గీఢమును రసతమ దృష్టితో ఉపాసించవలయును. కావున ఉద్గీఢాదులయందును రసతమత్వ దృష్టి ప్రకంసార్థముకాదు. ఉపాసనార్థమే అని భావము.

111 పారిష్లవాధికరణము 3

ఉపనిషత్తులలోని ఆఖ్యాయకలు ఉపాసనార్థము చెప్పుబడినవి.

441 సూ॥ పారిష్లవార్థా ఇతిచేన్న విశేషికత్వాత్ 3-4-23

అర్థ : పారిష్లవార్థాః = (వ్రతర్థనాదుల వృత్తాంతములు)

ప్రశంసార్థములు, ఇతిచేత్ = అనుచో, న = కాదు, విశేషిత్వాత్ = ప్రత్యేకించి చెప్పబడినందువలన.

విష : “ప్రతర్దనో హవై దైవోదాసిః ఇంద్రస్య ప్రియంధామ ఉపజగామ” (కౌష. 3-1) దివోదాసుని కుమారుడు ప్రతర్దనుడు ఇంద్రుని ప్రియమైన ధామమును చేరెను” అనుచు కొన్ని ఉపాఖ్యానములు ఉపనిషత్తులయందు చూపట్టుచున్నవి. ఇవి పారిష్లవార్థములు అని కొందరు తలంచుచున్నారు. “పారిష్లవము” అనగా యజ్ఞమునందు ఋత్విక్కులు కావించు కథాస్తుతి అని యర్థము. దీనికి “ఆఖ్యానాని శంసంతి” అని విధిగలదు. “మను రైవవస్వతోరాణా” ఇత్యాదిగ కొన్ని ఆఖ్యాకలు ఈ సందర్భమున ప్రత్యేకించి కర్మకాండలో చెప్పబడినవి కాని ప్రతర్దనాదుల వృత్తాంతములు ఉపాసనార్థముగ ఉపనిషత్తులలో వర్ణింపబడినవి. కావున ఇవి పారిష్లవార్థములు అనుట తగదు.

442 సూ! తథాచైక వాక్యోపబన్ధాత్

3-4-24

అర్థ : ఏకవాక్య + ఉపబన్ధాత్ + చ = ఏకవాక్యముగ నిర్దించుటవలనను, తథా = ప్రతర్దనాది వృత్తాంతములు) ఉపాసనార్థములు.

విష : “తం మా మాయు రమృతం ఇత్యుపాప్య” అ నన్ను ఆయాపు అమృతము అని ఉపాసించుము. ఇత్యాది విధివాక్యముతో ఏకవాక్యముగ చేరియున్నందువలన ప్రతర్దనాద్యాఖ్యానములు ఉపాసనార్థములే. కర్మకాండయందును “సోఽరోదీత్ య దరోదీత్ ఖత్ రుద్రస్య దుద్రత్వం” (యజు. 1-5-1) ఆ అగ్ని విద్యేను. అట్లు ఏద్రుప్రసవన అగ్ని రుద్రుడైనాడు. (రోదనాత్ రుద్రః) ఇత్యాద్యాఖ్యానములు కర్మ విధ్యర్థములుగ చూపట్టుచున్నవిగదా.

వెండికథ : దేవతలు అనురులమీదికి దండెత్తి పోవుచు తమ సంపదను అగ్నికి స్వాధీనపరచిరి. వారు విజయమును సాధించి తిరిగి వచ్చునంతలో అగ్ని ఆ సంపదను తీసికొని పారిపోయెను. దేవతలు అగ్నిని ఎట్లో వెదకి పట్టుకొనిరి. అంత అగ్ని ఏడ్చినాడు. కావుననే అతనికి రుద్రుడు (ఏడ్చినాడు) అనునామము ఏర్పడెనది. ఇట్లే అతని కంతినుండి స్రవించిన తిన్నీరు వెండియైనది కావున వెండిని చుట్టాది కుభళార్యములయందు ఒసంగాడు. (తస్మాత్ ఖర్హిషి రజతం న దీయం) అను ఆచారమేర్పడినది. నేడికిని వెండినాచెముడు ఇచ్చు నపుడు బానితోబాటు రాగి కొనేనికూడ ఇచ్చు ఆచారముగలదు.

112 అగ్నిస్తనాద్యధికరణము 4

బ్రహ్మచారి వాసప్రస్థ సన్న్యాకమ్యులకు అగ్న్యూధానాది కర్మలు లేకున్నను వారు బ్రహ్మమును ఉపాసించనచ్చును.

443 నూ॥ అత ఏన చాగ్నిస్తనా ద్యనపేక్ష. 3-4-25

అర్థ : అతః + ఏన = అర్థ రేతోసులకును విద్యాధికారము గలదని తెలుపు ప్రతివలననే, అగ్ని + ఇస్తన + అనపేక్షా చ = వారికి అగ్న్యూధానాదుల ఆవశ్యకత లేకపోవుటయు సిద్ధించుచున్నది.

నివ : శ్రీ సంబంధములేని బ్రహ్మచర్య వాసప్రస్థ సన్న్యాక సాశ్రమములవారును “య దిచ్ఛంతే బ్రహ్మచర్యం చరన్తి” (కఠ) ఏ పరితత్త్వమును పొందగోరి బ్రహ్మచర్యమును చరించురో “ఏత మేష ప్రవ్రాజిన్ లోకమిచ్ఛన్తః ప్రవ్రజన్తి” ఈ పరబ్రహ్మమును పొందగోరి ఏతరాగులు సన్న్యాసింపుచున్నారు. అట్లాది ప్రతివాక్యము బ్రహ్మవిద్యార్థులని బోధించుచున్నవి. కావున ఈ ఆశ్రమముల వారు అగ్న్యూధానాదికర్మలను అనుష్ఠింపనవసరములేదు. అయాఆశ్రయముల

యందు విహితములైన కర్మలను అనుష్ఠించుచు వరబ్రహ్మము నుపాసించవచ్చును.

113 సర్వాపేక్షాధికరణము 5

ఉపాసకులు బ్రహ్మవిద్యాంగముగ ఆయా ఆశ్రమ కర్మలను అనుష్ఠించవలయును.

444 నూ॥ సర్వాపేక్షా చ యజ్ఞాది శ్రుతే రశ్వవత్ 3-4-26

అర్థ : యజ్ఞ + అదిశ్రుతే = "యజ్ఞేన దానేన" ఇత్యాది శ్రుతిని బట్టి, సర్వ + అపేక్షా + చ = ఆయా ఆశ్రమ కర్మలనన్నింటిని అపేక్షించునట్టిది (బ్రహ్మవిద్య), అశ్వవత్ = గుఱ్ఱమువలెనే

వివ : ప్రయాణసాధనమైన అశ్వమునకు కశ్యపము మొదలైన ఉపకరణములు ఎట్లు అవశ్యకములై, అట్లే బ్రహ్మవిద్యకు ఆయా ఆశ్రమకర్మలు అవశ్యకములైయున్నవి.

114 శమదమాధ్యధికరణము 6

బ్రహ్మోపాసకుడు శమదమాదిగుణములు కలిగియుండవలయును

445 నూ॥ శమదమా ద్యుపేత స్సౌప్త త్తథాపి తు తద్విధే
స్త ద్ద్యతయా తేషామ వ్యవశ్యాసుష్ఠ్యైరుత్వాత్
3.-4.-27

అర్థ : శ్రధాపి తు = గృహస్థుడు కర్మలను ఆచరించుచున్నప్పుడు శమదమ + అది + ఉపేక్షతః = శమ దమాది గుణములు కలవాడుగ, స్సౌత్ = కావలయును తత్ + విధేః = ఆ శమదమాదులును బ్రహ్మవిద్యాంగమున విధించబడినందున అవ, తేషాం + అపి = ఆ శమదమాదు

అను (అనును), అవశ్య + అనుష్టయత్వాత్ = అవశ్యము అనుష్టయవలసియున్నందువలన

వివ : గృహస్తుడు కర్మలనాచరించుచు శమదమాదిగుణము అనుకూడ కలిగియుండవలయును. “శాస్త్రోదాస్త ఉచిత స్తితిశ్చ సమాహితో భూర్వా అశ్మనీవ అత్కానం వశ్యేత్” (బృ. 6-4-22) శాస్త్రుడు దాస్త్రుడు విషయభోగ విముక్తుడు నహనశీలి విదాగ్రతచిత్తుడునై తనయందు వరమాత్మకు దర్శింపవలయును అను అత్కాగుణావశ్య కణా విద్యాదయుక త్రతి బ్రహ్మనిద్యాంగముగ శమదమాదిగుణము అను కలిగియుండవలయునని బోధించుచున్నది. ధర్మసూత్రకారుడు గౌతమమహర్షి కర్మలకరింపెను అత్మగుణములకు ప్రాముఖ్యము నిచ్చి నాడు. (శమము=అహరించియు నిగ్రహము దమము=అంతరించియు నిగ్రహము.)

115 సర్వాస్మానుమత్స్వధిపరణము 7

అస త్వమయమునందు తన్న అభక్ష్య భక్షణము తగదు.

446 సూ॥ సర్వాస్మాను మారిశ్చ ప్రాణాత్వయే తద్ధర్మసాత్

3-4-28

అర్థ : ప్రాణ + అత్వయే = ప్రాణావసాన సమయమునందు (మాత్రమే), సర్వ + అన్న + అనుమతిః = సర్వాన్న భక్షణానుమతి ఇవ్వబడినది, తత్ - ధర్మసాత్ = అట్లుచూపట్టువలస

వివ : “స హ వా ఏవంవిధి కింభవ అనన్యం భవతి”, ప్రాణ విద్యోపాసకునకు అభక్ష్యమైనది ఏదియులేదు” (ఛా. 8-4-1) అనుచో సర్వాన్నభక్షణ అనుమతి చూపట్టుచున్నది. కాని ప్రాణము పోవునంతటి అవస్థనుయమునందు మాత్రమే ఈ సర్వాన్న భక్షణానుమతి అని

గ్రహించవలయును. తక్కిన సమయములందు నరికట్ట ఆహార
నియమములను ఎంతటి బ్రహ్మచేతనైనను పొడిచి తీరవలసిన
ఉపస్థి వృత్తాంతమును చూడుడు.

మటచీహతము అను గ్రామమున ఉపస్థి అను ఒక బ్రహ్మచేత
యుండెను. అతడు అనావృష్టి పీడితమైన మటచీహత గ్రామమును
వదలి ఇభ్యగ్రామమును చేరెను. అనటకూడ ఆహారము దొరకనందున
ఏనుగులకై ఉలవలను ఉడకబెట్టుచుండిన ఏనుగుల కావరిని చూచి
ఆ ఉడుకుచున్న ఉలవలను తనకిమ్మని కోరినాడు. అట్లే అతడు
ఉపస్థికి ఆ ఉలవలను ఇచ్చినాడు. ఉపస్థి ఆ ఉలవలలో సగము
తీసి మిగిలిన సగమును తన భార్యకు ఇచ్చినాడు. ఆమె దానిని చూచి
యుంచినది. ఏనుగులకావరి ఉపస్థికి త్రాగుటకై నీటిని అందించి
నాడు. కాని అది ఎంగిలిసీరని దానిని ఉపస్థి త్రాగలేదు. మరుసటి
దినమునను అతనికి ఇట్టి దుస్థితి యేర్పడినది. అప్పుడు భార్య దాచి
యుంచిన పర్యషిత-ఉచ్చిష్టములైన ఆ ఉలవలనే తిని ప్రాణము
లను నిలుపుకొనినాడు. ఈవృత్తాంతమువలన ప్రాణాపాయదశ యుండు
మాత్రమే సర్వానుమతి అని గ్రహించవలయును.

447 సూ॥ అపాధాచ్ఛ

3-4 29

అర్థ : అపాధాచ్ఛ + చ = (అహార శుద్ధిని పొడించుటలో) బాధ
లేనందువలనను (సర్వానుమతి అవ తన్నయమునందే)

వివ : “అహార శుద్ధి సత్త్వశుద్ధిః సత్త్వశుద్ధి ధ్రువాన్మతిః”
(భా. 7-26-2) అహారశుద్ధినిబట్టి సత్త్వగుణశుద్ధి ఏర్పడుచున్నది. సత్త్వ
గుణశుద్ధినిబట్టి ధ్రువానుస్మృతి (నిశ్చలధ్యానము) ఏర్పడుచున్నది

అను ప్రమాణమునుబట్టి ఉపాసకులెల్లరు ఆహారశుద్ధిని తప్పని పాటింప వలయును దీనికి బాధకప్రమాణములేదుకదా.

448 సూ॥ అపి స్మర్యతే

3 4-30

అర్థ : స్మర్యతే + అపి = (రః విషయము) స్మృతియందును చెప్పబడినది.

వివ : “ప్రాణ సంశయ మాపన్నః యోఽన్న మత్తి యశ త్తతః లిప్యతే న స పాపేన వద్మవత్ర మివాఽంభసా” ప్రాణము నిలుచునో నిలివదో అను పరిస్థితులలో ఏదో ఒక అన్నమును భుజించినను, తామరాకుకు నీటిబొట్లు అంటని రీతిని, అతనికి ఆ పాపము అంటదు అను స్మృతి వాక్యము సైతము ప్రాణోపాయ దశయందు మాత్రమే సర్వాన్నానుమతిని తెలుపుటవలనను బ్రహ్మవేత్తలు ఆహారశుద్ధిని పాటింప వలయును. లేనిచో వతనము తప్పదు.

449 సూ॥ శబ్దశ్చాఽతోకామకారే

3-4-31

అర్థ : అతః = ఇందువలన, అకామకారే = “అభక్ష్యభక్షణము చేయరాదు” అను విషయమున, శ్రుతిః + చ = శ్రుతియు తలదు.

వివ : “తస్మాత్ బ్రాహ్మణః సురాం న పిచేత్” కాపున బ్రాహ్మణుడు సురాపానము చేయరాదు” అనుచు శ్రుతియు అభక్ష్యభక్షణమును నిరూపించుచున్నది. కాపున సర్వాన్నానుమతి ప్రాణాపాయదశయందు మాత్రమే అని సేద్దించుచున్నది.

116 విహితత్వాధికరణము 8

అగ్నిహోత్రాదులు ఆశ్రమాంగములు * పాపసాంగములు నగుచున్నవి.

450 నూ॥ విహితత్వా చ్ఛాత్రమ కర్మాపి

3-4-32

అర్థ : విహిత్యాత్ = విధింపబడినందువలన, ఆశ్రమ కర్మ-
అపి = (అగ్నిహోత్రాదులు) ఆశ్రమాంగములైన కర్మలుగను అగు
చున్నవి.

వివ : “యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రం జహోతి” జీవించియున్నంత
కాలము అగ్నిహోత్రములను ఉపాసించవలయును” అను శ్రుతివచనము
వలన గృహస్థుడు జీవితాంతము అగ్నిహోత్రాదులను ఉపాసించ
వలయునని తెలియుచున్నది. కావున గృహస్థుడు బ్రహ్మచేత్త అయి
నను కాకున్నను అగ్నిహోత్రాద్యుపాసన తతనికి అవశ్య కర్తవ్యము.
బ్రహ్మచేత్తయైన గృహస్థుడు ఫలాపేక్ష లేక అగ్నిహోత్రములను ఉపా
సించినచో అది బ్రహ్మవిద్యాంగమై యుండును. బ్రహ్మచేత్త కాని
గృహస్థుడు ఫలాపేక్షతో ఉపాసించినచో అది స్వర్గాది ఫలసాధకము
కాగలదు, కావున ఈ కర్మలకు ఆశ్రమాంగత్వము కర్మాంగత్వము
సిద్ధించుచున్నది.

451 నూ॥ సహకరిత్వేన చ

3-4-33

అర్థ : సహకరిత్వేన చ = (బ్రహ్మవిద్యకు) సహకరించున
వగుటచేతను యజ్ఞాదికర్మలు (బ్రహ్మచేత్త లనేకము) అనుష్ఠేయములు.

వివ : “త మేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తు,
యజ్ఞేన దానేన తపసోనా శతేనా” (బృ. 6-4-22) “బ్రాహ్మణులు
ఆయా పరమాత్మను వేదాధ్యయన యజ్ఞ దాన తపస్సులద్వారా తెలిసి
కొనగోరుదురు” అను శ్రుతివచనము బ్రహ్మచేదనమునకు (జ్ఞానమునకు)

సహజారులనుగ యజ్ఞాదులనువిధించుటవలన బ్రహ్మనేత్రయు యజ్ఞాదులను విద్యాసహకారులనుగ అనుష్ఠింపవలయును.

452 సూ॥ సర్వథా 2 పి త ఏవోభ యు ర్విజ్ఞాత్ 3-4-34

అర్థ : సర్వథా + అపి = అశ్రమాంగములైనను విద్యాంగములైనను, ఈభయలింగాత్ = ఈభయమునకు శ్రుతిప్రమాణము ఉండుటవలన, తే + ఏవ = యజ్ఞాదులు అవే.

వివ : అశ్రమాంగముగను విద్యమాంగముగను అనుష్ఠింపబడు యజ్ఞాదులలో స్వరూపభేదములేదు. ఏకరూపభేదములైన యజ్ఞాదులే ఈభయత్ర ప్రత్యభిజ్ఞాతములు అగుచున్నవిగదా. కావున వీనికి వినియోగభేదమేగాని స్వరూపభేదములేదని భావము.

453 సూ॥ అనభిభవం చ దర్శయతి 3-4-35

అర్థ : అనభిభవం చ = ఏదోత్పత్తికి ప్రతిబంధకములేకుండుటను కూడ, దర్శయతి = శ్రుతి తోధించుచున్నది.

వివ : “ధర్మేణ పాపముపనుచు” (తై.సా. 6-50) “యజ్ఞాది ధర్మానుష్ఠానముచేత పాపమును తొలగించుకొనుచున్నాడు” అనుచు శ్రుతి యజ్ఞయోగాదులు బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తికి ప్రతిబంధకములైన పాపములను తొలగించునట్లు తెలుపుచున్నది. కావున కేవల గృహస్థులును ముముక్షు గృహస్థులును యజ్ఞాద్యనుష్ఠానము గావించవలయును.

117 విధురాధికరణము 9

అశ్రమ రహితులకును బ్రహ్మ విద్యాధికారము గలదా.

454 సూ॥ అన్తరా చా 2 పితు ర్ద్వయైః 3-4-36

అర్థ : అస్తరా + చ + అపి తు = ఆశ్రమరహితులకును, (బ్రహ్మ విద్యయందు అధికాశముగలదు.) తత్ + దృష్టేః = అట్లు ప్రతిద్వారా తెలియుటవలన.

వివ : బ్రహ్మచర్యాశ్రమమును పూర్తిచేసికొని గృహస్థాశ్రమమును స్వీకరింపక ఉండువారును, భార్య చనిపోయిన పిదప మరల గృహస్థాశ్రమమునుగాని సన్న్యాసాశ్రమమునుగాని స్వీకరింపక ఉండువారును ఆశ్రమరహితులని చెప్పబడుచున్నారు. ఇట్టి వారికిని బ్రహ్మవిద్యయందు అధికారముగలదు. (రైక్షమహర్షి బ్రహ్మచర్య వ్రతమును పూర్తిచేసికొని వివాహమునకై ప్రతీక్షించుచుండు దశ యందును సంవర్గవిద్యోపాసకుడుగ ఉపనిషత్తులలో వర్ణింపబడినాడు గదా. ఇట్టివారికి సర్వాశ్రమ సాధారణములైన, జపోపవాస ఆరాధనాదికర్మలు విద్యాసహకారులగును.

455 సూ॥ అపి స్మర్యతే

3-4-37

అర్థ : స్మర్యతే + అపి = స్మృతియందును అట్లు చెప్పబడినది.

వివ : “జప్యేనాపిచ సంసిద్ధ్యేత్ బ్రాహ్మణోనాత్ర సంశయః” (మమ. స్కం. 2-47) బ్రాహ్మణుడు జపముచేత నైనను సిద్ధి నందును. సంధేహములేదు. అనుస్మృతియు ఈ అర్థమును స్పష్టమొనర్చుచున్నది.

456 సూ॥ విశేషానుగ్రహశ్చ

3-4-38

అర్థ : విశేష + అనుగ్రహః + చ = (ఏదియో ఒకఆశ్రమమునకు మాత్రమే సంబంధించిన వని.) ధర్మవిశేషములచేతను విద్యకు సహకారము అభించుచున్నది.

వివ : “తవసా బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయా విద్యయా ఆత్మాన మన్విచేత్” (వశ్శు1-10) “తవస్సు బ్రహ్మచర్యము శ్రద్ధ విద్య వీనిచే ఆత్మను తెలిసికొనవలయును. అను శ్రుతివచనముకూడ సర్వాశ్రమ సాధారణములైన తవస్సు మొదలగునవి విద్యకు సహకరించినట్లు తెలుపుచున్నది.

457 సూ॥ అత స్త్వితర జ్ఞాయో లిజ్గాచ్చ 3-4-39

అర్థ : అతః = అనాశ్రమిత్వముకలదెను, ఇతరత్ = అశ్రమిత్వము జ్ఞాయః = శ్రేష్ఠమైనది, లింగాత్ = స్మృతివలన.

వివ : “అనాశ్రమీ న తిష్ఠేత్తు దివ మేక మపి ద్విజః” (దక్ష స్మృ.1-16) “బ్రాహ్మణుడు అనాశ్రమిగా ఒక్కరోజుకూడ” అనుస్మృతి వచనమువలన అనాశ్రమిగా ఉండుటకంటే అశ్రమిగా ఉండుటయే శ్రేయస్కరము. అనాశ్రమికిని బ్రహ్మవిద్యాధికారమున్నను అతడు అశ్రమమును స్వీకరించుట మేలు అని భావము.

118 తద్బ్రాహ్మణాధికరణము 10

గ్రహ్ణతైవ నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి సన్యాసి మున్నగు వారికి
బ్రహ్మవిద్యాధికారములేదు.

458 సూ॥ తద్బ్రాతస్య తు నాతద్భావో జైమినే రపి నియా మాత్త ద్రూసాభానేభ్యః 3-4-40

అర్థ : తత్ + భూతస్య = నైష్ఠిక బ్రహ్మచర్యా ద్యాశ్రమ నిష్ఠు నికి, అతత్ + భావః + తు = అశ్రమరాహిత్యము (భ్రష్టత) న = తగదు తత్ + రూప + అభావేభ్యః = (నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి మున్నగువారిని)

అట్టి ఆశ్రమ ధర్మ త్యాగమునుండి (శాస్త్రము) నివారించుచున్నందు వలన, జైమినీః + అపి = జైమిని మహర్షికిని (ఇది అభిమతమే)

వివ : “బ్రహ్మచర్యాచార్యకులే వాసీ తృతీయః ఆత్మంతం ఆత్మానం ఆచార్యకులే అవసాదయన్” (భా.2-23) మూడవ బ్రహ్మచారి (నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి) ఆచార్యగృహమున నివసించుచు వేదాధ్యయన గురు శుశ్రూషులచేత జీవితాంతము శరీరమును కృశింపజేసికొనవలయును అనియు, “అరణ్యమియాత్ తత్ న పునరేయాత్” “వాన వ్రష్టుడు అరణ్యమునకు వెళ్ళవలయును. అందుండి మరలి రారాదు” అనియు, సన్యస్థాఽగ్నిం న పునరావర్తయేత్” (యజు) అగ్నిని త్యజింది మరల స్వీకరింపరాదు అనగా సన్యాసి తిరిగి గృహస్థుడు కారాదు’ అనియు శ్రుతివచనము నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి మున్నగువారికి బ్రహ్మచర్యలోపమును అనుమతించుటలేదు. కావున ఈ ఆశ్రమముల ముండి బ్రష్టులై ప్రాయశ్చిత్తానర్హులైన వారికి బ్రహ్మవిద్యాధికారము లేదు. జైమినిమహర్షియు ఇదే అభిప్రాయమును కలిగియున్నారు.

459 సూ! న చాధికారిక మపి పతనానుమానా త్తదయోగాత్

3-4-41

అర్థ : ఆధికారికం + అపి = (బ్రష్టులైన నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి మున్నగువారికి) స్వాశ్రమలక్షణమున చెప్పబడిన ప్రాయశ్చిత్తమున్నున = లేదు, పతన + అనుమానాత్ = అట్టివారు పతితులు అని తెలుస్తునట్టి స్పృశివలన, తత్ + అయోగాత్ = అట్టివారికి ప్రాయశ్చిత్తము సంభవింపనందువలన.

వివ : నైష్ఠిక దాశ్రమ బ్రష్టులకుకర్మాధికారమును కలిగించు

ప్రాచ్యశ్చిత్తము సైతము చూపట్టదు. ఉపకుర్వాణ బ్రహ్మచారికి శ్రీ సాంగత్య దోషము ఏర్పడినచో ప్రాచ్యశ్చిత్తము శాస్త్రమున చెప్పబడి నది. కాని “అరూఢోనై స్థికం ధర్మం యస్తు ప్రవ్యవతే ద్విజ ప్రాయ శ్చిత్తం న పశ్యామి యేన శుద్ధేత్ న ఆత్మ హా” (ఆగ్నేయపు. 165-23) నై స్థిక బ్రహ్మచారి పతీతుడైనచో అతనిని పరిశుద్ధుని గావించు ప్రాచ్యశ్చిత్తము తెలియకున్నది” అనుచు స్మృతి భ్రష్టులైన నై స్థికాదు లకు ప్రాచ్యశ్చిత్తము లేదనుచున్నదిగదా. కావున పతీతులైన నై స్థికాదులకు బ్రహ్మవిద్యాధికారములేదు.

460 సూ॥ ఉపపూర్వ మపి త్యేకే భావ మశనవత్తదుక్తమ్

3-4-42

అర్థ : ఏకే = కొందరు, ఉపపూర్వం = (నై స్థికాదుల భ్రష్టత) ఉపపాతకము, ఇతి=అని తలంచి అశనవత్ = సూదాపానాదులకువలె, భావం=ప్రాచ్యశ్చిత్త సద్భావమును (అంగీకరించుచున్నారు.) తత్= ఆ విషయము, ఉక్తం=(స్మృతికర్తలచే) చెప్పబడినది.

వివ : మధ్యపానాదులకు ప్రాచ్యశ్చిత్తము ఉన్నట్లే నై స్థికాదుల బ్రహ్మచర్య లోపమునకును ప్రాచ్యశ్చిత్తము కలదని “ఉత్తరే షాం చ ఏత దవిరోధి” (గౌత. ధర్మ.సూ. 1. ప్ర. 3 అధ్య. 4 సూ.) “నై స్థిక వానప్రస్థ సన్న్యాసులకును ఈ ప్రాచ్యశ్చిత్తము విరోధి కాదు అనగా సంభవించును అనుచు గౌతమ మహర్షి మున్నగు వారు భావించుచున్నారు. కావున నై స్థికాదులు బ్రహ్మచర్య భ్రష్టులైనచో మధ్యపానాదులను గావించినపుడువలె ప్రాచ్యశ్చిత్తముచేసికొని తిరిగి ప్రాచ్యశ్చిత్తము చేసికొని తిరిగి కర్మధికారులు కావచ్చును ఈవక్షము

నందు నైష్ఠికాదుల బ్రహ్మచర్యలోపము ఉపపాతకమగునుగాని మహా పాతకము కాజాలదు.

461 సూ॥ బహి స్తుభయథాఽపిస్సృజే రాదారావృ 3-4-43

అర్థ : ఉభయథా + అపి = బ్రహ్మచర్య లోపము మహా పాతకమైనను ఉపపాతకమైనను, బహిః = (అట్టివారు) కర్మాధికార ర్హుమరే, స్సృజే = స్మృతివలనను, ఆచారాత్ + చ = శిష్టాచారము వలనను.

వివ : నైష్ఠికాదుల బ్రహ్మచర్యలోపము ఉపపాతకమైనను మహాపాతకమైనను వతితులైన నైష్ఠికాదులు బ్రహ్మవిద్యాధికారులు కాజాలరు. “అరోథో నైష్ఠికం ధర్మం” అను స్మృతివచనము ఇట్టివారికి ప్రాయశ్చిత్తములేదని తెలిసినదికదా శిష్టాచారము సైతము ఇట్లే చూపట్టుచున్నది. కావున బ్రిష్ట నైష్ఠికాదులు బ్రహ్మవిద్యాధికార బహి ర్హుతులని సిద్ధాంతము.

119 స్వామ్యుధికరణము 11

కర్మాంగమైన ఉద్గీఢా ద్యుపాసనలను ఋత్విజుడే చేయవలయును.

462 సూ॥ స్వామినః ఫలశ్రుతి రిక్తాత్రేయః 3-4-44

అర్థ : స్వామినః = (కర్మాంగములైన ఉద్గీఢాద్యుపాసనల కర్తృత్వము) యజమానునికే. ఫలశ్రుతిః = ఫలశ్రవణమునుబట్టి. ఇని = అని. ఆత్రేయః = ఆత్రేయమహర్షి (తలంచుచున్నారు.)

వివ : యజ్ఞమునందు ఉద్గీఢాద్యుపాసనలను యజమానుడే చేయవలయును. “యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి” అని చెప్పబడినవీర్యవత్తరత్వరూపఫలమునకుభోక్తయజమానుడే

గదా. ఫలభోక్తయేగదా ఫలానుగుణప్రయత్నమును గావించును అని ఆశ్రేయ మహర్షి ఆశయము.

463 నూ॥ అర్విర్విజ్య మిత్యాదులోమి త్తస్మై హి వరిక్రియతే
3-4-45

అర్థ : ఆర్విజ్యం = ఋత్విక్కులు చేయదగినది, ఇతి = అని, ఔదులోమిః = ఔదులోమి అను మహర్షి (తలించుచున్నారు) తస్మైహి = అందుకొరకేగదా, వరిక్రియతే = (ఋత్విక్కు) వరింపబడుచున్నాడు.

వివ : యజ్ఞమునందు వీర్యవత్తరత్వ సిద్ధికై చేయుటకు ఉద్గీర్ణాద్యుపాసనలను ఋత్విజుడే చేయవలయునుగాని యజమానుడు కాదు. యజ్ఞఫలభోక్త యజమానుడే అయినను యజ్ఞమష్టాత ఋత్విజుడేగదా. అందులకేగదా ఋత్విక్కును వరించినది అని ఔదులోమి మహర్షి ఆశయము. ఇదియే సిద్ధాంతము.

120 సహకార్యస్తరవిద్యధికరణమ్ 12
యజ్ఞదాన-శ్రవణ మననాదులవలె మౌనమున్ను బ్రహ్మవిద్యకు
సహకారి కారణము.

464 నూ॥ సహకార్యస్తర విధిః పక్షేణ తృతీయం తద్యతో
విధ్యాదివత్ 3-4-46

అర్థ : తద్యతః = బ్రహ్మవిద్యావంతునకు, విధి + ఆదివత్ = యజ్ఞదానాది ఆశ్రమధర్మముల విధివలె, తృతీయం = మూడవదియగు మౌనమున్ను, సహకారి + అంతరవిధిః = మరియొక సహకారి కారణముగ విధింపబడుచున్నది. పక్షేణ = ప్రసిద్ధిచే (వ్యాసాదులయెడల ముని శబ్ద ప్రయోగ) ప్రసిద్ధిచేత.

వివ : బ్రహ్మవిద్యకు యజ్ఞదానాదులు శ్రవణమననాదులు సహకారి కారణములు వీనివలె మౌనమును మూడవ సహకారి కారణముగ విధింపబడినది. “తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణాః వివిదిషన్తి, యజ్ఞేన దానేన తపాసావాశకేన” “అత్మావారే ద్రష్టవ్యక్ష్మోగవోమస్తవోగ నిదిధ్యాసితవ్యః” ఇత్వాది వచనములచే యజ్ఞా దాన-శ్రవణమననాదులు విధింపబడిన రీతిని, “తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాండిత్యం నిర్విద్య తాత్వేన తిష్ఠాసేత్, బాల్యం చ పాండిత్యం చ నిర్విద్య అధమునిం” (బృ. 5-5) బ్రహ్మచేత్త పాండిత్యమును (బ్రహ్మజ్ఞానమును పొంది బాలభావముతో (నిరాడంబరభావముతో) నుండగోరవలయును. ఇట్లు పాండిత్యమును బాల్యమును పొందిన బ్రహ్మచేత్త ముని (మౌనశీలి) కావలయును” అనుక్రూతి బ్రహ్మవిద్యకు సహకారికారణముగ మౌనమును విధించుచున్నదికదా. వ్యాసాదులను మునులు అని వ్యవహరించుటయు ప్రసిద్ధమే. కావున బ్రహ్మవిద్యకు మౌనము మూడవ సహకారి కారణమగుచున్నది.

465 నూ: కృత్స్నభావాత్తు గృహిణోపసంహరః 3-4-48

అర్థ : గృహిణా=గృహస్థాశ్రమముతో, ఉపసంహర = (బ్రహ్మవిద్యను) ఉపసంహరించుట, కృత్స్న భావాత్ = అన్ని ఆశ్రమములయందును బ్రహ్మవిద్య సంభవమగుటవలన.

వివ : అన్ని ఆశ్రమములవారును బ్రహ్మవిద్యార్థులగుటచేత “అభినమాపుత్య కుటుంబే కుచౌదేశే” అని ప్రారంభించి “సఖిత్వేం వర్తయన్ యావ దాయుషం బ్రహ్మలోక మభిసంపద్యతే” (ఛా. 8-15-1) గృహస్థుడైన ఆ బ్రహ్మచేత్త ఈ విధముగ జీవితాంతము

గడుపుచు చివరికి బ్రహ్మలోకమును పొందును అనుచు ఉపనిషత్తు బ్రహ్మవిద్యా ప్రస్తావమును గృహస్థునిగూర్చి తెలుపుచు ఉపసంహరించి నది. కావున బ్రహ్మవిద్యకు ఆశ్రమభేదము లేదు.

466 సూ॥ మౌనవ దితరేషా మప్యపదేశాత్ 3-4-48

అర్థ : మౌనవత్ = మౌనమునకువలె, ఇతరేషాం + అపి = ఇతర ఆశ్రమ ధర్మములకును, పరిగ్రాహ్యత సిద్ధించుచున్నది. ఉపదేశాత్ = ఉపదేశించియున్నందువలన.

వివ : “అథ మునిః” (బృ. 5-5) అనియు “అథ భిక్షాచర్యం చరతి” (బృ. 5-5) అనియు మౌనమును భిక్షాచర్యమును విధించుట ఇతర ఆశ్రమ ధర్మములకును ఉపలక్షణము. “యజ్ఞేనదానేన తపసోనాశకేన” అనుచు యజ్ఞదానాదులును బ్రహ్మవిద్యకు లింగములుగ ఉపదేశింపబడినవిగదా.

121 అనావిష్కారాధికరణము 13

బ్రహ్మచేత్త తన మహిమలను ప్రదర్శింపరాదు

467 సూ॥ అనావిష్కర్య స్సన్వయాత్ 3-4-49

అర్థ : అనావిష్కర్యన్ = బ్రహ్మచేత్త తన మహిమలను ప్రదర్శింపనివాడగుచు ఉండవలయును, అన్వయాత్ = (అనావిష్కారాదులచే బ్రహ్మవిద్యయందు) సంబంధము ఉండుటవలన.

వివ : “పాండిత్యం నిర్విద్య బాల్యేన తిష్ఠాసేత్” (బృ. 5-5) బ్రహ్మచేత్త బ్రహ్మజ్ఞానమును సంపాదించిన పిదప బాలభావముతో నుండవలయును. అను శ్రుతివాక్యమున “బాలభావము” అనగా డంబాది రాహిత్యము అని మాత్రమే అర్థము. బాల్యావస్థను పొందుట

అనిగాని కాలచేష్టికములను చేయుట అనిగాని అర్థముకాదు. మహిమ అను ప్రదర్శించక ఏమియు తెలియని వాలునివలె ఉండవలయునని కాత్వర్యము.

122 ఐహికాధికరణము 14

ప్రతిబంధకములు లేనిచో ఉపాసనలు ఐహికఫలములను శ్రీఘ్రముగ నొసంగును.

468 సూ! ఐహిక మప్రస్తుత ప్రతిబంధనే తద్దర్శనాత్ 3-4-50

అర్థ : ఐహికం = భూలోకములముల నిద్దు ఉపాసనము, అప్రస్తుత ప్రతిబంధనే ప్రతిబంధకములేనివక్షమున, (శ్రీఘ్రఫలప్రదమగును) తత్ + దర్శనాత్ = అట్లు ప్రతి చెప్పుటవలన

అర్థ : ఐహికఫలములను ఒసంగునట్టి ఉపాసనములు అమృతాన సమనంతరమే ఫలము నొసంగునను నియమములేదు. ప్రతిబంధకములు లేనపుడే అవి ఫలప్రదాన సమర్థములగును. “యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి” (భా. 1-1-10) ఉద్గీఢోపాసనా పూర్వకముగ జేయు కర్మయే ఫలప్రదాన సమర్థమగును అని ప్రతియు ఈ విషయమును తెలుపుచున్నది గదా. ఫలప్రదము కావలయునన్నచో ఉద్గీఢోపాసనద్వారా ప్రతిబంధక నిరాసము కలుగవలయును.

123 ముక్తిఫలానియమాధికరణము 15

బ్రహ్మోపాసనములును ప్రతిబంధకములు లేనపుడే శ్రీఘ్ర ఫలప్రదములగును.

469 సూ! ఏవం ముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతే స్థదవ స్థావధృతేః

3-4-51

అర్థ : ఏవం = ఇట్లే, ముక్తిఫలం + అనియముః = ముక్తిరూప
ఫలము నిచ్చు బ్రహ్మవిద్యయు శీఘ్రముగ ఫలము నిచ్చునను నియ
మములేదు. తత్ + అవస్థా + అవధృతేః = ప్రతిబంధకము లేనపుడే
ఫలసిద్ధి కలుగును అను నిశ్చయమువలన.

వివ : “బ్రహ్మవిద్యలు సైతము ప్రబల ప్రతిబంధములు తొలగి
నపుడే ముక్తిరూప ఫలము నొసంగును. “తదవస్థావధృతేః” అను
పదమును రెండు వేర్వేరుములు చెప్పుట అధ్యాయ పరిసమాప్తిని
సూచించును.

కృతీయాధ్యాయ చతుర్థపాదము

సమాప్తము.

కృతీయాధ్యాయము సమాప్తము

కృతీయాధ్యాయ చతుర్థపాద సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో॥ విద్యా తర్కాంతరికాస్యా ద్రవవమ ముఖధీ
శ్చేదితా పాప్త్యభావాత్
అభ్యాసానాం చ విద్యావిధి సవిధ జాపార
తద్విధానార్హతైవ ।
విద్యా సాంకేర్థ్యరేతస్వపి భవతి హ
నుయజ్ఞాది దానా ద్యపేక్ష
కాంత్యాద్యర్థో గృహస్థోఽవ్యవసది
విదుషోఽవ్యన్న తద్దేవ తద్ధిః॥

శ్లో॥ ఏక విద్యాశ్రమార్థం విధుర మపి యుతం
విద్యయాహు తృప్తత ఉ న
క్రత్యంగే దృష్టి ఋత్విక్యృతి రథ మునితా
చోదితా ధ్యానసిద్ధిః ।

బాల్యం శక్త్యాది గుప్తి ర్భలవ దభిహతేః
 కర్మభి ర్నాన్య విద్యా
 తద్య న్మోక్షార్థ విద్యా న్యజనక సుకృతై
 రిత్కువాచాత్రు పాదే॥

కా : పురుషార్థాధికరణమున ఉపాసనాంగముగ కర్మల నాచరింపవలయునని, స్తుతిమాత్రాధికరణమున ఉద్గీర్ణాదులయందు రస తమత్వాది దృష్టి గావింపవలయునని, పారిష్లవాధికరణమున ఉపనిషత్తులలోని ప్రతర్థనాదుల అభ్యాయికలు ఉపాసనావిధితై చెప్పబడినవని, అగ్నిస్తనాధికరణమున ఉర్ధ్వరేతిస్కుతై న బ్రహ్మచారి వ్రస్త పరివ్రాజకతును తత్త దాశ్రయోచిత కర్మలను అంగముగా గలిగిన ఉపాసనకలదని, సర్వపేక్షాధికరణమున గృహస్థుల ఉపాసనకు యజ్ఞాదులు అంగములని, శమ దమాద్యధికరణమున గృహస్థునకును శమాదమాది గుణములు అవశ్యకములని, సర్వాన్నానుమ త్యధికరణమున ఉపాసకుడు ఆవత్సమయమునందు తప్ప తక్కిన సమయములయందు పరిశుద్ధాన్నమునే భుజింపవలయునని విహితత్వాధికరణమున ఉపాసకుడు అనుష్ఠించు యజ్ఞాది కర్మలు ఆశ్రమాంగములు ఉపాసనాంగములు నగునన, విధురాధికరణమున విధురాదులకును (అశమరహితులకును) విద్యాధికారము గలదని. తద్భూతాధికరణమున శ్రష్టులైన నైష్ఠిక బ్రహ్మచారి మున్నగు వారికి విద్యాధికారములేదని, స్యామ్యధికరణమున కర్మాంగములైన ఉద్గీర్ణా ద్యుపాసనములను ఋక్సక్కులై చేయవలయు ననియు, సహకార్యంతర విధ్యధికరణమున ధ్యానసిద్ధికి మోసము అవశ్యకమనియు, అనావిష్కాధికరణమున బ్రహ్మచేత్త తన మహిమలను ప్రదర్శింపరాదనియు, ఐహికాధికరణమున బలవత్తురపాస

కర్మతచే బహిర్యుత్తరములైన కర్మలకు ప్రతిబంధము లేర్పడుననియు ముక్తి ఫలానియమాధికరణమున బ్రహ్మోపాసననకును (భాగవతావతారాది) ప్రబల ప్రతిబంధకము అన్నచో అఫలప్రదములు కావనియు ఈ రీతిగ ఈ తృతీయాధ్యాయ చతుర్థపాదమైన అంగపాదమున నిరూపింపబడినవి.

చతుర్థాధ్యాయము (ఫలాధ్యాయము)

ప్రథమపాదము (ఆవృత్తి పాదము)

124 ఆవృత్త్యాధికరణము 1

బ్రహ్మవేత్త జీవితాంతము బ్రహ్మోపాసన గావించుచుండ వలయును.

470 సూ॥ ఆవృత్తి రనకృ దుపదేశాత్

4-1-1

అర్థ : ఆనకృత్ ఆవృత్తిః = ఉపాసనమునకు ఆవృత్తి వలు మార్లు చేయబడదగినది. ఉపదేశాత్ = (వేదన (జ్ఞాన) శబ్దపర్యాయములైన ఉపాసన ధ్యాన శబ్దములచే ఉపక్రమోప సంహారములయందు) ఉపదేశించుటవలన.

వివ : వలుమార్లు కావించబడిన ధ్యానరూప వేదనమే మోక్ష సాధకము. ఉపనిషత్తులయందు వినిపించు ఉపాసన ధ్యాన వేదన పదములు పర్యాయములు. “మనో బ్రహ్మే త్యుపాసిత” అని ఉపాసన శబ్దముతో ప్రారంభించి “య ఏవం వేద (ధా. 3-1-8-1) అని వేదన పదముతో ఉపసంహరింపబడినది. ఇట్లే “య స్తద్వేద య త్ప వేద” (ధా. 4-1-4) అని వేదన ప్రారంభముతో ప్రారంభించి “యాం దేవతా ముపాస్మి” అని ఉపాసన శబ్దముతో ఉపసంహరింపబడినది.

“నిదిధ్యాసితవ్యః” (ముందక. 3-1-8) అనునెడ ధ్యానమనగా వేదవ మనియే అర్థము. ధ్యానము స్మృతిసన్తాన రూపమైనదియేగాని స్మృతి మాత్రముకాదుగదా! కావున అసక్తవాచ్యుత్తి స్మృతి సన్తాన రూపము నిరతికయ ప్రీతిరూపము దర్శన పమానాకారము అయిన వేదనమే ముత్తసాధనము అని భావము.

471 సూ॥ లిఙ్గావృ

4-1-2

అర్థ : లింగాత్ + చ = స్మృతివచనమువలనను (అపక్త దావృత్త ధ్యానమే మోక్షసాధనము.)

వివ : “మాం ధ్యాయన్త ఉపాసతే తేషా మహం సముద్ధర్తా మృత్యు సంసార సాగరాత్” (భగ. 12-6) నన్ను ధ్యానించుచు ఎవరూ ఉపాసించురో, అట్టివారిని జనన మరణ శీలమైన సంసార సముద్రమూ మండి నేను ఉద్ధరింతును” ఇత్యాది స్మృతివచనములును అపక్త దావృత్త ధ్యానమే మోక్షసాధనమని తెలుపుచున్నవి.

125 ఆత్మత్వోపాసనాధికరణము 2

వరమాత్మను తనకు అంతరాత్మగా ధ్యానింపవలయును.

472 సూ॥ ఆత్మేతి తూవగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తి చ 4-1-3

అర్థ : ఆత్మా + ఇతి కు = (వరమాత్మ తనకు) అంతరాత్మ (అని ఉపాసించవలయును). ఉవగచ్ఛన్తి = (ప్రేరేపింతులు ఇట్లే), అంగీకరించి వారు, గ్రాహయన్తి చ = (కాత్తములును ఇట్లే) బోధింపుచున్నవి.

వివ : వరమాత్మను తనకు అంతరాత్మగా ఉపాసించవలయును ప్రేరేపింతులు “త్వం వా అహ మస్మి భగవో దేవతే, అహం వై త్వమసి”

ఓ పూజ్యమైన దేవతా నేను నీవై ఉన్నాను. నీవు నేనై ఉన్నావు" అనుచు తమను పరమాత్మాభిన్నులనుగి (అహం బ్రహ్మస్మి) ఉపాసించినారు. "అధికం తు భేద నిర్దేశాత్" (బ్ర. సూ. 2-1-22) ఇత్యాది సూత్రములచే జీవాత్మ పరమాత్మలు భిన్నులు అని తెలియుచుండగా "అహం బ్రహ్మస్మి" అని అభేద భావనతో ఉపాసించుట యెట్లు అని సంబోధించినవపరములేదు. "య ఆత్మని తిష్ఠన్ ఆత్మవోఽన్తరో య మాత్మాన వేద యస్యాత్మా శరీరం య ఆత్మాన మన్తరో యమ యతి స త ఆత్మా అన్తర్యామ్యమృతః" (బృ. 5-7-22) అను శ్రుతి పరమాత్మ జీవునిలో అంతర్యామియై అతనిలో శరీరముగ కలిగియున్నాడు అని తెలుపుటచే ఇట్టి శరీరాత్మభావమునుబట్టి "అహం బ్రహ్మఽస్మి" శత్ర్వా మసి"వంటి అభేద బోధకవాక్యములు సంగతము అగును. "నేను లావుగా ఉన్నాను ఇది నా శరీరము"వంటి లౌకిక వాక్యములు శరీరముతో ఆత్మకు భేదము" ఉన్నను. అభిన్నముగ "నేను" అనియు ప్రయోగించబడుచున్నవి గదా. కావున "అహం బ్రహ్మస్మి" అనియే ఉపాసించవలయును.

126 ప్రతీకాధికరణము 3

ప్రతీకములను బ్రహ్మద్వస్థితో ఉపాసించవలయును.

473 సూ॥ స ప్రతీకే న హి సః 4-1-4

అర్థ : ప్రతీకే=ప్రతీకమునందు, స=ఆత్మాత్మానుపస్థానముచేయు రాదు, సః=ఆ ప్రతీకము న హి=ఉపాసకునకు ఆత్మకాదుగదా.

వివ : "మనో బ్రహ్మ క్యపాసీత" (ఛా.3-8-1) మనస్సును బ్రహ్మగా ఉపాసించవలయును అని ఈ రీతిగా చెప్పబడిన ప్రతీకోపాసనలయందు మనస్సు మొదలైన ప్రతీకములను తనకు ఆత్మగా

ఉపాసితవనవనరములేదు. అ. మనస్సు మొదలగునవి ఉపాసనకునకు అక్కరావుగదా. "వ్రతీకము" అనగా వికదీకము (ఒక భాగము) అని యర్థము.

474 నూ! బ్రహ్మదృష్టి రుక్కర్తాత్

4-1-5

అర్థ : ఉక్కర్తాత్ = బ్రహ్మమునందలి ఉత్కర్షణమునుబట్టి బ్రహ్మదృష్టి మనస్సు మొదలగువానియందలి బ్రహ్మదృష్టి కర్తవ్యం

వివ : బ్రహ్మదృష్టితో మనస్సు మొదలైన వ్రతీకములను ధ్యానింపవలయునేగాని మనస్సు మొదలైనవానిదృష్టితో బ్రహ్మమును ధ్యానింపరాదు. బ్రహ్మము సర్వోత్కృష్టమైనది. మనస్సు మొదలైనవి అవకృష్టములు అవకృష్టములను ఉత్కృష్ట దృష్టితో చూడవచ్చును. కాని ఉత్కృష్టమైన దానిని అవకృష్ట దృష్టితో చూడరాదు. భృత్యుని జూచి "ఇతడు రాజు" అని అనవచ్చును. కాని రాజును చూసి ఇతడు భృత్యుడు అని అనరాదుగదా.

127 ఆదిత్యాది మత్స్యధికరణము 4

క్రత్యంగములైన ఉద్గీర్ణాదులను ఆదిత్యాదిదృష్టితో ఉపాసించ వలయును.

475 నూ! ఆదిత్యాది మతయ శ్వాజ్ఞ ఉపపత్తేః 4-1-7

అర్థ : తింగేః క్రత్యంగములైన ఉద్గీర్ణాదులయందు, ఆదిత్య+ ఆది మతయః = ఆదిత్యాది ధృష్టి (కర్తవ్యము) ఉపపత్తేః = (అదియే) ఉపపన్నమగుటవలన.

వివ : "య ఏహైశే తవతీ త ముద్గీర్ణ ముపాసిత" (భా. 127)

1-2-1) ఈ తపించుచున్న నూర్ముని ఉద్గీర్ణముగ ఉపాసించవలయును ఇత్యాదిగా చెప్పబడిన క్రత్యంగోపాసనలయందు ఉద్గీర్ణాదులను అదిత్యాది దృష్టితో ఉపాసించవలయును. అదియే యుక్తము. విలయున, ఈవిధముగ ఉపాసించినపుడే గదా ఉపాసనా సంప్రీతులైన అదిత్యాది దేవతలు ఫలము నొసంగునది.

128 ఆసీనాధికరణము 5

కూర్పొనియే ఉపాసించవలయును.

476 సూ॥ ఆసీన స్సంభవాత్

4-1-7

అర్థ : ఆసీనః=కూర్పొన్నవాడై (ఉపాసించవలయును) సంభవాత్=(అప్పుడే ఏకాగ్రత) సంభవించుటవలన.

వివ : కూర్పొని యున్నపుడే చిత్రైకాగ్రత సిద్ధించుటవలన ఉపాసకుడు కూర్పొనియే ఉపాసించవలయును.

477 సూ॥ ధ్యానావృ

4-1-8

అర్థ : ధ్యానాత్ - చ=(ఉపాసనము) ధ్యానరూపమగుటవలన (కూర్పొనియే ఉపాసించవలయును.)

వివ ! “నిదిధానితవ్యః” అనుక్రమి ఉపాసనమును ధ్యానముగ చెప్పుటచే తను కూర్పొనియే ఉపాసించవలయును. ఇతర చింతన యేమాత్రములేని తెలఘారవలె అవిచ్ఛిన్నమైన తదేక చింతనమునేకదా ధ్యానమని యనుచున్నారు.

478 సూ॥ అపరిత్యం దాసేక్ష్య

4-1-9

అర్థ : అచక్షులం = నిశ్చలత్వమును, అపేక్ష్యయు చ = పురస్కరించుకొనియు (కూర్చొనియే ఉపాసించవలయును.)

వివ : “ధ్యాయతీవ వృథివీ ధ్యాయతే చాస్తరిక్షం” (భా. 7-6-1) వృథివి ధ్యానించుచున్నట్లున్నది. అస్తరిక్షము ధ్యానించుచున్నట్లున్నది అని అనుచు శ్రుతి నిశ్చలములుగా ఉన్నందువలన వృథివాదులు ధ్యానించుటకు నిశ్చలత్వము అవశ్యకము. అట్టి నిశ్చలత్వము కూర్చొనినపుడే సిద్ధించును. కాన ఉపాసకుడు కూర్చొనియే ఉపాసించవలయును.

479 సూ॥ వృరన్తి చ

4-1-10

అర్థ : వృరన్తి చ = (ఈ విషయమును) స్మృతికారులును చెప్పుచున్నారు

వివ : శ్లో॥ శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠావ్య స్థిర మాసన మాత్మనః॥

నాఽఽత్యుద్భిచితంనాఽఽతి నీచంచేలాఽఽజినకుశోత్తరం

తత్రైకాగ్రం మనః కృత్వా యత చిత్తేంద్రియ

యక్తియః॥

ఉపవిశ్యాసనే యుంజ్యా ద్యాగమాత్మ విశుద్ధయే॥

(భ.గీ. 6-11-12)

పరిశుద్ధ ప్రదేశమున మిక్కిలిఎత్తుగ గాని మిక్కిలి హిడ్డగ గాని ఉండనిది శుశలచేతను, కృష్ణాజనముచేతను వస్తుముచేతను, కప్ప బడినది అగు ఆసనముమీద కూర్చొని ఇంద్రియ వ్యాపారములను నిగ్రహించి మనస్సు నేకాగ్ర గావించి ఆత్మపరిశుద్ధితై ధ్యానింపవలయును అనుచు స్మృతియు కూర్చొనియే ఉపాసించవలయునని తెలుపుచున్నది

480 యత్తైకాగ్రత తత్రావిశేషాత్

4-1-11

అర్థ : యత్ర = ఏ దేశ కాలములయందు, ఏకాగ్రత = చిత్తైకాగ్రత (సిద్ధించునో) తత్ర = అట్టి దేశకాలములయందు (ఉపాసించవలయును) అవిశేషాత్ = (ఉపాసనమునకు దేశ కాలవిశేషములను) విశేషించి చెప్పనందువలన

వివ : “శర్కరాది రహితే మనోఽనుకూలే శుచౌ దేశే” గురిక రాళ్ళు మొదలగునవి లేనిది మనస్సునకు ఇంపైనది పవిత్రమైనది అయిన స్థలమునందు (ఉపాసించవలయును) అని మాత్రమే శాస్త్రము బోధించినది. కాని ఉపాసనకు అనుకూలముగ ప్రత్యేకించి దేశకాలములను కీర్తింపలేదు. కావున చిత్తైకాగ్రత సిద్ధింపగల ఏ స్థలమున నైనను ఏ సమయమున నైనను ఉపాసించవచ్చును.

129 ఆవ్రయాణాధికరణము 6

ఉపాసకుడు మరణ వర్యంతము ఉపాసించుచుండవలయును.

481 సూ॥ ఆవ్రయాణాత్తత్రావిహి దృష్టమ్ 4-1-12

అర్థ : ఆవ్రయాణాత్ = మరణ వర్యంతము (ఉపాసనము గావించుచుండవలయును.) తత్ర + అహి = ఉపాసనప్రారంభదినము నుండి మరణ వర్యంతమును, దృష్టం హి = (ఉపాసనము) శ్రుతియందు చెప్పబడినదిగదా.

వివ : “స ఖల్వేనం వర్తియన్ యావదాయుషం బ్రహ్మలోక మభిసంవద్యతే” (ధా. 8-15-1) ఆ ఉపాసకుడు ఈరిగి జీవితాంతము అనుష్ఠించుచున్నవాడై బ్రహ్మలోకమును పొందుచున్నాడు

అను శ్రుతివాక్యము ప్రారంభదినము నుండి మరణపర్యంతము ఉపాసనము గావించుచుండవలయునని బోధించుచున్నదిగదా. కావున ఉపాసకుడు ఏదో ఒక్కరోజున లేదా కొన్నిరోజులు మాత్రము ఉపాసించిన దానిదు. జీవితాంతము ఉపాసించుచుండవలయును.

130 తదధిగమాధికరణము 7

ఉపాసకునకు పూర్వకర్మలు నశించును తదువాతి కర్మలు అంటవు.

482 సూ: తదధిగమ ఉత్తర పూర్వాఘయో రశ్లేష వినాశౌ తద్యవదేశాత్ 4-1-13

అర్థ : తత్ + తధిగమే = ఆ బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తి కలుగుగనే, ఉత్తరపూర్వ + అఘయోః = ఉత్తరపూర్వపాపములకు, అశ్లేష వినాశౌ = అంటకుండుట నశించుట (కలుగుచున్నవి) తత్ + వద్యదేశాత్ = అట్లు శ్రుతి చెప్పుటవలన.

వివ : “ఏవం హృస్య సర్వే పాప్మానః ప్రదూయంతే” (ఛా. 5-24-3) ఈ విధముగ ఈ ఉపాసకుని సకల పాపములు నశించును. అను శ్రుతి పూర్వకర్మ నాశమును “ఏవ మేవం విది పాపం కర్మ న శిష్యతే” (ఛా. 4-14-3) ఈ రీతిగ బ్రహ్మచేత్రయందు పాప కర్మ అంటదు అను శ్రుతి ఉత్తరకర్మ నాశమును తెలుపుటచేత ఉపాసనా బలముచే ఉపాసకుని ఉత్తరపాపములు అంటవు, పూర్వపాపములు నశించును అని స్పష్టమగుచున్నది “నాభ్యుక్తం క్షీయతే కర్మ కల్ప కోడికత్తై రపి” కర్మను అనుభవించనిదే అది సూరుకోట్ల కల్పములై నను నశించదు ఇత్యాది ప్రమాణములు మనము చేయు కర్మఫలము

నిచ్చి తీడును" అను విషయమును మాత్రమే బోధించుచున్నది. ఇది అబ్రహ్మచేత్తల విషయము. బ్రహ్మచేత్తల విషయమున ఉపాసనా సామర్థ్యముచే వారి కర్మఫల జనన సామర్థ్యమును కోల్పోవుచున్నవి అని తలంపవలయును.

131 ఇతరాధికరణము 8

పుణ్యము సైతము మోక్షవిరోధి

483 సూ॥ ఇతరస్యా ప్యేవ మసంశ్లేషః పాతే తు 4-1-14

అర్థ : ఇతరస్య + అపి = పాపముకంటె భిన్నమైన పుణ్యము నకును, ఏవం = ఇట్లు (అశేష వినాశములు సంభవించును. పాతే తు = శరీరపాతానంతరము, అసంశ్లేషః = (అప్పటికి మిగిలియున్న) కర్మ (ఇక నిష్ఫలమగుటవలన) అంటదు.

వివ : బ్రహ్మచేత్తకు పాపమువలె పుణ్యముకూడ (మోక్ష)విరోధి యగుటవలన దానికిని ఉపాసనాసామర్థ్యముచే అశ్లేష విదాశములు సంభవించుచున్నవి. ఉపాసకునకు శరీరాధారణకై, వృష్టి-అన్న-ఆయురారోగ్యాదుల నొసంగుచు వచ్చిన పుణ్యము సైతము అతడు మరణించినంతనే నిష్ప్రయోజనమగుటవలన అంటక నశించుచున్నది అని భావము.

132 అనారబ్ధకార్యాధికరణము 9

ప్రారబ్ధకర్మను ఉపాసకుడు అనుభవించి తీరవలసినదే.

484 సూ॥ అనారబ్ధకార్యే ఏవ తు పూర్వే త దవధేః 4-1-15

అర్థ : అనారబ్ధ కార్యే = కమ పనిని ప్రారంభించని, పూర్వే

వివ తు = విద్యోత్పత్తిః పూర్వము కావించబడిన పుణ్యపాపములు మాత్రమే (నశించును) తద్ + అవధేః = (శ్రుతి తెలిపిన) శరీర పాతానవధివలన.

వివ 1 "తస్య తావ దేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథ సం వత్సే" (ఛా. 6-14-2) బ్రహ్మచేత్ర శరీర పాతమగుటయే తడవుగ (మరణించినంతనే) బ్రహ్మమును హిందుచున్నాడు అను శ్రుతి శరీర పాతానంతరమే బ్రహ్మప్రాప్తి" అని తెలుపుటచేత సంచితములైన పుణ్యపాపములు మాత్రమే నశించును ప్రారబ్ధకర్మ నశింపదు. ఉపాసన సిద్ధించిన పిదపకూడా శరీరము నిలిచియుండుట ప్రాశబ్ధవశము ననేగదా. కావున ఫలము నిచ్చుటకు ఉపశ్రమించిన ప్రారబ్ధ కర్మము కంటె భిన్నములైన సంచిత కర్మలు మాత్రమే తొలుత నశింపగా శరీరపాతానంతరము ప్రారబ్ధ మనువర్తించును అని స్పష్టమగు చున్నది. కావున బ్రహ్మచేత్రయొక్క సకలపాపములు నశించును. (తస్య సర్వే పాప్మానః ప్రదూయన్తే) అను శ్రుతివచనము ప్రారబ్ధ కర్మేతర విషయమని తెలియవలయును.

133 అగ్నిహోత్రాద్యధికరణము 10

ఉపాసనాసిద్ధితై నిత్యనైమిత్తిక కర్మలను ఆచరింపవలయును

485 సూ! అగ్నిహోత్రాది తు తీ జ్ఞార్యాయైవ తద్దర్శనాత్

4-1-16

అర్థ : అగ్నిహోత్ర + ఆది తు = అగ్నిహోత్రాది నిత్యనైమిత్తిక కర్మలు. తత్ + జ్ఞార్యాయ + వివ = ఆ విద్యరూప ఫలసిద్ధికొఱకే, తత్ + దర్శనాత్ = అట్లు శ్రుతి తెలుపుటవలన.

వివ : “త మేతం వేదాఽనువచనేన బ్రాహ్మదాః వివిదిషన్తి”
(బృ. 6-4-22) ఆ ఈ వరబ్రహ్మమును వేదాధ్యయనాదులచే బ్రాహ్మ
ణులు తెలియగోరుచుండురు. ఇట్లాది ప్రతివాక్యములనుబట్టి అగ్ని
హోత్రాది నిత్య నైమిత్తిక కర్మలను బ్రహ్మవిద్య సిద్ధితై తప్పక అను
ష్ఠింపవలయునని స్పష్టమగుచున్నది. కావున “ఉపాసకుని పూర్వోత్త
రాయములు నశించుచున్నవిగదా. మరల అతడు అగ్నిహోత్రాది
కర్మలను ఎందులకు ఆచరింపవలయును?” అని సంధేహింపరాదు.
ఉపాసనాసిద్ధితై వానిని ఆచరింపవలయును.

486 సూ॥ అతోఽన్యాఽపి హ్యేకేషా ముభయోః 4-1-17

అర్థ : అతః = ఈ అగ్నిహోత్రాది సత్కర్మముకంటెను, అన్యాః
అపి = భిన్నమగు పుణ్యకర్మముకంటె (తండు) ఉభయోః = (అది)
సంచిత ఆగామి పుణ్యములలోనిది. ఏకేషాం = కొన్ని కాలంలోని
వాక్యములకు (అది విషయము.)

వివ : అగ్నిహోత్రాది నిత్య కర్మామష్టానమునకు ప్రతిబంధక
నివృత్తై ఫలమగుచో “తస్య పుత్రాః దాయ మువయన్తి. సూహృద
స్సౌధు కృత్యాం, ద్విషన్తః” పాపకృత్యాం” మరణించి బ్రహ్మవేత్త
యొక్క కుమారులు అతని ఆస్తిని పంచుకొందురు. మిత్రులు అతని
పుణ్యమును శత్రువులు అతని పాపమును వంచుకొందురు అని ప్రతి
ఎట్లు బోధించును? ఉత్తర పూర్వామములకు అశేష వినాశములు
ముందే చెప్పబడినవికదా అని శంకింపరాదు. విద్యోత్పత్తికి పూర్వము
చేయుబడిన కర్మలలో ప్రబల కర్మాంతర ప్రతిబంధముత్తి ఫలింపక
మిగిలియున్న కర్మములను విద్యోత్పత్త్యనంతర కృతకర్మలలో ప్రబల

కర్మ వ్రతిబద్ధముచే ఫలింపని కర్మమును “సుహృదస్సౌధు కృత్యాం”
ఇత్యాది శ్రుతివచనమునకు విషయములగుచున్నవి.

487 యదేవ విద్యయేతి హి

4-1-18

అర్థ : “యదేవ విద్యయా” ఇతి హి = “యదేవ విద్యయా
కరోతి” అను శ్రుతి విద్యతోగూడిన కర్మము ఏర్పవత్తర మగునని
చెప్పుచున్నదికదా.

వివ : “యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ ఏర్పవత్తరంభవతి”
(భా. 1-1-10) అనుశ్రుతి ఉద్గీర్ణాద్యుపాసనముతో చేయబడినకర్మము
నిరాటంకముగ ఫలము నొసంగగలదని తెలుపుచుండుటచే విద్యారహిత
ముగ చేయబడిన వ్రతిబద్ధ కర్మాంతర వ్రతిబద్ధములై ఫలింపని అనేక
కర్మములు ఉండును అని సూచించుచున్నదికదా. ఇట్టి కర్మశేషములను
అతనోద్భిక్తులు మున్నగువారు పంచుకొందురు.

434 ఇతర క్షవనాధికరణము 11

ప్రారబ్ధ కర్మానుభవానంతరమే మోక్షము. అది ఒకే శరీరము
నైనను అనేకశరీరముల యందున్నను నొకప్పుడు.

488 సూ॥ భోగేన త్వితరే క్షవయిత్యాభిధానమృద్ధతే

4-1-19

అర్థ : ఇతరే = (నందిత-అగామి సుకృత దుష్కృతములకంటె
భిన్నమైన) ప్రారబ్ధ సుకృత దుష్కృతములను, భోగేన = అనుభవించు
చుండువారా. క్షవయిత్యాభిధాన = నశించుచేసి, అథ = పిమ్మట, సంవత్సరే =
(బ్రహ్మవేత్త బ్రహ్మమును) పొందుచున్నాడు.

వివ : ప్రారబ్ధ పుణ్యపాపములను ఒకశరీరముతో కాని అనేక శరీరములతో కాని అనుభవించి పూర్తిగా వానిని నశింపజేసికొని పిమ్మట బ్రహ్మచేత్ర బ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు. కావున ప్రారబ్ధమును అనుభవించియే తీరవలయును.

చతుర్థాధ్యాయ ప్రథమపాదము సమాప్తము.

చతుర్థాధ్యాయ ప్రథమపాదార్థ సంగ్రహ శ్లోకము

శ్లో॥ ఆవర్త్య బ్రహ్మవిద్యా తనకృత హమితి ప్యాచన స్యాత్ప్రతీకే
క్రత్వంగే కాది దృష్టిః ప్రణీధి రపి భవేత్ సాసనః ప్రత్యహం చ
పాపే పుణ్యే చ నాశాదిం మథచ తయో ర్భృగ్జ్ఞానైరబ్ధి కార్యే
కార్యత్వ స్వార్థవృత్తేః ఇతి కథితా మిహారబ్ధికాంతా చ మోక్షః॥

తా॥ ఆవృత్త్యధికరణమున జీవితా నము ఉపాసన గావించు చుండవలయునని, అత్మత్వోపాసనాధికరణమున “అహం బ్రహ్మస్మి” అని ఉపాసించవలయుననియు ప్రతీకాధికరణమున నామాదిప్రతీకములను బ్రహ్మదృష్టితో ఉపాసించవలయునేగాని బ్రహ్మమును ప్రతీకాది దృష్టితో ఉపాసించరాదనియు, ఆదిత్యాదిమత్స్వధికరణమున క్రత్వంగములైన ఉగ్గీథాదులను ఆదిత్యాది దృష్టితో ఉపాసించవలయుననియు, ఆసీనాధికరణమున కూర్చొనియే ఉపాసించవలయుననియు ఆ ప్రయాణాధికరణమున బ్రహ్మచేత్ర మరణవత్సంతము ఉపాసించునే ఉండవలయుననియు, తదధిగమాధికరణమున విద్యా మాహాత్మ్యముచే పూర్వకర్మలు నశించును. ఉత్తరకర్మలు అంటపు అనియు, ఇతరాధికరణమున పుణ్యకర్మలు సైతము మోక్ష విరోధులగుటవలన విద్యామాహాత్మ్యముచేత పూర్వపుణ్యకర్మలు నశించగా తరువాతి పుణ్య

కర్మలు అంటవనియు, అనారబ్ధకారాధికరణమున ఉపాసకుడు ప్రారబ్ధ కర్మలను అనుభవించి తీరవలసిదే అనియు, అగ్నిహోత్రాధికరణమున విద్యాద్ధితై నిత్య నైమిత్తిక కర్మలను అనుష్ఠింపవలయుననియు, ఇతర క్షవదాధికరణమున ప్రారబ్ధ కర్మావసానమున బ్రహ్మసంపత్తి రూపమోక్షము ప్రాప్తించుననియు ఈరీతిగ ఈ చతుర్థాధ్యాయప్రథమ పాదమైన అవృత్తి పాదమున నిరూపింపబడినది.

చతుర్థాధ్యాయ ద్వితీయపాదము

135 వాగధికరణము 1 ఉత్కాన్తి పాదము

ప్రాచాత్కమున సమయమున బ్రహ్మచేత్యయొక్క ఇంద్రియములు మనస్సును చేరును.

489 సూ॥ వాఙ్మనసి దర్శనా చృత్తాచ్చ

4-2-1

అర్థ : వాక్ = వాగింద్రియము, మనసి = మనస్సునందు (కలియుచున్నది) దర్శనాత్ = (అట్లు) చూపట్టుటవలన, శ్చత్తాచ్ చ = శ్రుతి ప్రమాణమువలనను.

వివ : "అస్య సోమ్య పురుషస్య ప్రయతః, వాక్ మనసి సంపద్యతే (భా. 6-8-6) ఓ సాముఖా! ఉత్కాన్తిని హిందువున్న ఈ పురుషుని యొక్క వాగింద్రియము మనస్సున జేరుచున్నది అనుశ్రుతియందు మరణసమయమున బ్రహ్మచేత్యయొక్క వాగింద్రియము మనస్సు నందు సంపత్తి రూపసంశేషము నందుచున్నది. (ఇవట వాగింద్రియము ప్రసావన తక్కిన బాహ్యింద్రియములకును సూచకము అని తెలుపు చున్నది. కొందరు "వాక్" అనగా వాగింద్రియము అనికాక "వాగ్వాప్త పాదము" అని అర్థము చెప్పుచున్నారు కాని ఇది యుక్తముకాదు.

వాగింద్రియమునకుగాని వాగ్వాప్యపారమునకుగాని మనస్సుకారణము కాదు. ఇట్టియొడ తమకు కారణము కాని మనస్సునందు అవి ఎట్లు అయింతును! కార్యము తన కారణమునందేగదా అయింపవలయును? కావున “వాఙ్మనసి” ఇత్యాది శ్రుతి ప్రమాణమునుబట్టి “వాక్” అను పదము వాగింద్రియమునే బోధించును. ఇచట “సంవద్యతే” అనగా అయింతున్నది అని అర్థముకాదు. సంశేషించుచున్నది అని మాత్రమే అర్థము. ఈవిధముగ బ్రహ్మవేత్త మరణించునపుడు తొలుత అతని వాక్కు ఆగిపోవును అని భావము.

490 సూ॥ అతఏవ సర్వాణ్యను

4-2-2

అర్థ : అతః + ఏవ = కావుననే, సర్వాణి = సమస్తములైన జాహ్యేంద్రియములు, అను = వాగింద్రియము ననుసరించి మనసు నందు సంశేషించుచున్నది.

వివ : “ఇంద్రియై ర్మనసి సంవద్యమానైః” అనుశ్రుతి వాగింద్రియముతోబాటు తక్కిన అన్ని ఇంద్రియములును మనస్సున సంశేషించుచున్నవి అని చెప్పుటవలన చక్షురాది సర్వేంద్రియములు మనస్సున జీరుచున్నవి అని భావము.

136 మనోఽధికరణము 2

మనస్సు ప్రాణమును చేరును.

491 సూ॥ తన్మనః ప్రాణ ఉత్తరాత్

4-2-3

అర్థ : ఉత్తరాత్ = తరువాతి వాక్యమున, తత్=ఇంద్రియము అతోగూడిన) ఆ మనస్సు, ప్రాణే = ప్రాణమునందు (సంశేషించుచున్నది.)

వివ : అన్య సోమ్య పురుషన్య వ్రయతోవాఙ్మనసి సంపద్యతే
మనః ప్రాణే" అనుశ్రుతియందు వాగాదీంద్రియములు మనస్సునందు
సంక్లేషించును అని తెలిపి ఏదవ "మనః ప్రాణే" మనస్సు ప్రాణము
నందు చేరును అని తెలుపుటచేత మనస్సు ముఖ్యప్రాణమునందు చేరు
చున్నదని గ్రహింపవలయును. మనస్సు ప్రాణజన్యముకానందువలన
ప్రాణమునందు అయింపుచున్నదని అని అర్థము చెప్పరాదు.

137 అధ్యక్షాధికరణము 3

ప్రాణము జీవునిలో జేరును.

492 సూ. సోఽధ్యక్షే త దువగమాదిభ్యః

4-2-4

అర్థ : సః = ఆ ప్రాణము, అధ్యక్షే = కరణాఽధిపుడైన జీవుని
యందు (సంక్లేషించును) తత్ + ఉవగమ + ఆదిభ్యః = ప్రాణము
జీవుని చేరును అని తెలియుటవలన.

వివ : "వివ మేవేను మాత్మానం అన్తరాతే సర్వే ప్రాణాః
అభినమాయన్తి" (బృ. 6-3-38) మరణ సమయమున ప్రాణము
అన్నియు జీవుని జేరుచున్నవి అను శ్రుతి ప్రాణములకు జీవసంక్లే
షమును తెలుపుచున్నది. ఇట్లే "కస్మిన్ ఉత్క్రాంతే ఉత్క్రాంతో భవి
ష్యామి. కస్మిన్ వా ప్రతిష్ఠితే ప్రతిష్ఠాస్యామి" (ప్రశ్న. 6-3) ఎవడు
బయలుదేరినంతనే నేను బయలుదేరుదును? ఎవడు స్థిరముగ నుండిన
నేను స్థిరముగ నుందును" అను శ్రుతి ప్రాణముయొక్క స్థితిగతులు
జీవాత్మాధీనములని తెలుపుచున్నది. కావున ఉత్క్రమణ సమయమున
ముఖ్యప్రాణము జీవునిలో సంక్లేషించుచున్నది అని గ్రహింపవలయును

138 భూతాధికరణము 4

జీవసంక్లిష్టమైన ప్రాణము భూత సూక్ష్మములతో చేరును.

493 సూ॥ భూతేషు తద్రూపతేః

4-2-5

అర్థ : తత్ + త్రుతేః = “జీవుడు పర్య భూతమయ్యుడు” అను ప్రతివలన, భూతేషు = జీవునితోకూడిన ప్రాణము భూత సూక్ష్మముల యందు (సంశ్లేషించుచున్నది)

వివ : “ప్రాణ స్తేజసి” (ఛా. 6-8-6) ప్రాణము తేజస్సున చేరుచున్నది అను వాక్యమున తేజశ్శబ్దము పంచభూతములకును ఈవ లక్షణము కావున పంచభూతములయందు చేరుచున్నది అని అర్థము. మరియు “వృధివీయః ఆవోమయః తేజోమయః” (బృ. 6-4-5) జీవుడు వృధివీమయ్యుడు ఆవోమయ్యుడు తేజోమయ్యుడు అను ప్రతి వలనను జీవసంశ్లేష్ట ప్రాణము భూతసూక్ష్మములతో చేరునని స్పష్ట మగుచున్నది.

494 మా॥ వైకస్మిన్దర్శయతో హి

4-2-6

అర్థ : వికస్మిన్ = ఒక్క భూతమునందు మాత్రమే, న = (జీవుడు) సంశ్లేషించడు, దర్శయతః + హి = ప్రతి స్పృశులు అట్లు తెలుపుచున్నవికదా.

వివ : “ప్రాణ స్తేజసి” అను ప్రతి తేజస్సునందు మాత్రమే జీవసంశ్లేషము అని బోధించడు “అనేన జీవేనాత్మనా అను వ్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాడి. తాసాంతరివృతం త్రివృతం విత్తైకాం కర వాడి” (అను ప్రతి త్రివృత్కరణమును ఈవదేశించుచున్నది. “నానా వీర్యాః వృధిగ్భూతాః తత స్తే సంహతిం వినా-నాఽశక్తువన్ వ్రజా స్రస్థుం అసమాగమ్య కృత్స్నికః సమేత్యాఽనోన్య సయోగం

వరస్పర సమాశ్రయః మహదాద్యాః విశేషాంతాః అంత ముక్త్యాద
యంతి శే" (విష్ణు. పు. 1-2-52) నానాశక్తి విశిష్టములైన పంచ
భూతములు విడివిడిగ నున్నపుడు జగత్సృష్టి గావింపలేకుండినవి. అ
పంచభూతములే వరస్పరమత సంశేషించినపుడు జగత్సృష్టి గావింప
గలిగినవి అనుచు స్మృతియు త్రివృత్కరణ పంచకరణములను విశదీ
కరించినది. కావున జీవసంశ్లిష్టమైన ప్రాణము భూత సూక్ష్మముల
యందు సంశేషించును అని సారాంశము.

139 ఆస్పృత్యపక్రమాధికరణము 5

మూర్ధన్య నాదీ ప్రవేశ పర్యంతము బ్రహ్మవేత్తకును ఉత్క్రాంతి
గలదు.

485 సూ! సమానా దాస్పృత్యపక్రమా దమృతత్వం చాఽ
నుబోష్య. 4-2-7

అర్థ : ఆ వృత్తి + ఉపక్రమాత్ = నాదీ ప్రవేశ పర్యంతము,
సమానా = (బ్రహ్మవేత్తకును బ్రహ్మవేత్త కాని వానికిని ఉత్క్రాంతి)
సమానము. అమృతత్వం చ = (ఈ) అమృతత్వము, అనుబోష్య =
కరిరేంద్రియాది సంబంధమును) దహింపక విర్బడునట్టి (సంచితకా
మి కర్మం అశేష వినాశరూపమైనది.)

వివ : య దా సర్వే ప్రముచ్యంతే కామా యోఽస్య హృది
కాః అథ మర్తోఽమృతో భవతి ఆత్ర బ్రహ్మసమత్తుతే" (కఠ. 2-6-
1) బ్రహ్మవేత్తయొక్క హృదయమును ఆశ్రయించుకొనియుండు
రికలన్నియు ఎప్పుడు సమగ్రముగ నశించునో అప్పుడు అతడు జనన
రణరూప సంసారబంధ విముక్తుడై ఇవటనే బ్రహ్మమును పొందు

చున్నాడు" అనుటచేత బ్రహ్మవేత్తకు ఉత్క్రమణములేదుగదా అని సందేహము కలుగుచున్నది. కాని బ్రహ్మవేత్తకును ప్రాణోత్క్రమణము కలదు అని సిద్ధాంతము. బ్రహ్మప్రాప్తి అర్పిరాదిగతిద్వారా మాత్రమే లభించును. మూర్ధన్యనాడిద్వారా ఉత్క్రమించనిచో అర్పిరాది గతి సంభవింపదుగదా, మనస్సులోని కోరికలు నశించినంతనే అమృతత్వ సాధనమైన ఉపాసన మారంభమగును. పిమ్మట మర్త్యుడు, అమర్త్యుడు అగును. అనగా ఉపాసనామాహాత్మ్యముచే సంచితాగామి పుణ్యపావరహితుడు అగును. అని భావము. "అత్ర బ్రహ్మసమశ్చతే" అనువాక్యమునకును ఉపాసనాకాలమున కలుగు వ్రత్యక్ష సమానాకార బ్రహ్మనుభూతిని పొందును అని యర్థము. కావున బ్రహ్మవేత్తకును ఉత్క్రాంతి గలదు.

496 సూ॥ త దాపీతే సంసార వ్యవదేశాత్ 4-2-8

అర్థ : తత్ = ఆ అమృతత్వము శరీరేంద్రియములు ఉండగనే ఉపాసనా ప్రారంభ దశయందు గలుగు ఉత్తర పూర్వాఘనాశరూపమైనదియే.) ఆ + అపీతేః = బ్రహ్మప్రాప్తి పర్యంతము, సంసార వ్యవదేశాత్ = సంసారము ఉండును అని శ్రుతి బోధించుట వలన.

వివ : "తస్య కావ దేవ విరం, యావన్న విమోక్ష్యే-అథ సంపత్స్యే" (భా. 6-14-2) బ్రహ్మవేత్తకు ప్రారబ్ధకర్మమూలకమైన శరీరసంబంధము వీడినంతనే బ్రహ్మప్రాప్తి కలుగును అనుశ్రుతి బ్రహ్మప్రాప్తి పర్యంతము శరీరసంబంధము ఉండును అని తెలుపుచున్నది. కావున ప్రశ్రుతి నాశ్యమున చెప్పబడిన అమృతత్వము శరీరఫలం

స్తము వీడుటకు ముందు కలుగునదియే అని గ్రహింపవలయును.

497 సూ|| సూక్ష్మం ప్రమాణతశ్చ తథోపలిఖ్యేః 4-2-9

అర్థ 1 సూక్ష్మం = సూక్ష్మ శరీరము (మాత్రము అనువర్తించును) ప్రమాణతః = శ్రుతిప్రమాణమువలన, తథా = అట్లు ఉపలిఖ్యేః = తెలియుటవలన.

వివ : బ్రహ్మచేత్తకు స్థూల శరీరసంబంధము వీడినను, సూక్ష్మశరీరము అనువర్తించును. సూక్ష్మశరీరము లేనిచో అర్చిరాది గమనముగాని "తం ప్రతిబ్రూయత్ సత్త్వం బ్రూయత్" సత్త్వమును వలుకవలయును అని అతనితో చెప్పుము ఇత్యాదిగ అర్చిరాది మార్గమున చంద్రునితో సంభాషణ మొదలగునవిగాని అతనికి సంభవింపవుగదా.

498 సూ|| నోపమర్థే నాఽతః 4-2-10

అర్థ : అతః = ఇందునలన, ఉపమర్థేన = పరిసారసంబంధ (శరీర సంబంధ) నాశముచే (గలుగు అమృతత్వము) నుంచెప్పబడదు.

వివ : శ్రుతిప్రమాణమునుబట్టి మరదానస్తరము బ్రహ్మచేత్త సూక్ష్మ శరీరసంబంధము ఉండునట్లు తెలియుటచేత "అథ మర్త్యోఽమృతోభవతి" అను శ్రుతివచనమునందలి "అమృత" శబ్దమునకు బ్రహ్మప్రాప్తి రూపమైన అమృతత్వము అర్థముకాదు ఉపాసనా ప్రారంభమున ఉపాసనా మాహాత్మ్యముచే గలుగు నంచితగామి పుణ్యపాప వివాశరూపమైన అమృత్యమనియే అర్థము.

499 అన్యైవ చోపపత్తి రూప్యా 4-2-11

అర్థ : అన్య = ఈ సూక్ష్మశరీరముయొక్క, ఉపపత్తిః = ఉనికి

వలననే, ఈష్మి చ = స్థూల శరీరమునందు వేడి (కలుగుటయు) సంభవించుచున్నది.

వివ : బ్రహ్మవేత్త మరణించునపుడు అతని స్థూల శరీరము నందు ఏదో ఒక భాగమున వేడి చూపట్టుచుండును. ఆ వేడి సూక్ష్మ శరీరమువలన ఏర్పడినదే. అది స్థూల శరీరమునకు సంబంధించినదే అయినచో శరీరమునందు అంతట వేడి చూపట్టవలయునుగదా. ఇట్టి సూక్ష్మశరీరము అనువర్తించుచుండుటవలన అమృత శబ్దమునకు సాక్షాదమృతత్వము అర్థముకాదని భావము.

500 సూ॥ వ్రతిషేధా దితిచేన్న శారీరా త్స్పష్టో హ్యేకేషామ్
4-2-12

అర్థ : వ్రతిషేధాత్ = (బ్రహ్మవేత్తకు ఉత్క్రామిని) నిషేధించబడుటవలన (అతనికి ఉత్క్రామిని సంభవించదు), ఇతిచేత్ = అనుచో న=అట్లుకాదు, శారీరాత్ = జీవునినుండి కలుగు ప్రాణోత్క్రమణము మాత్రమే అచట నిషేధించబడుచున్నది.) ఏకేషాం = కొన్ని కాలాలయందు స్పష్టః + హి = (ఈ విషయము) స్పష్టముగదా.

వివ : *న తస్య ప్రాణాః ఉత్క్రామన్తి" (బృ. 6-4-6) ఆ బ్రహ్మవేత్తయొక్క ప్రాణములు ఉత్క్రమింపవు అనుచు వ్రతి బ్రహ్మవేత్తకు ప్రాణోత్క్రమణమును నిషేధించుచున్నదిగదా అని శంకించరాదు. బ్రహ్మవేత్తయైన జీవునియొక్క ప్రాణములు ఆ జీవునినుండి ఉత్క్రమింపవు అని పై వ్రతికి అర్థము. అర్పిరాది గమన సిద్ధికై అతని ప్రాణములో అతని సూక్ష్మశరీరముతో కలిసియే యుండునని భావము. ఈ విషయము మాధ్యస్థిన ప్రాణమున స్పష్టముగ చూపట్టు

చున్నది. “న కస్మాత్ ప్రాణాః ఉత్క్రామన్తి” (మాధ్యంధిన. 6-1) బ్రహ్మవేత్తయైన ఆ జీవునినుండి ప్రాణములు ఉత్క్రమింపవు అనుచు మాధండిన శ్రుతి ఆర్పిరాదిమార్గమున పయనించి బ్రహ్మమును చేరు నంతవరకు బ్రహ్మవేత్తయైన జీవుని అతని ప్రాణములు అందిపెట్టుకొని యుండును. వదలిపెట్టవు (ఉత్క్రమింపవు) అని తెలుపుచున్నది గదా. కావున బ్రహ్మవేత్తకును శరీరా దుత్క్రాన్తి గలదని భావము.

501 సూ॥ స్మర్యతే చ

4-2-13

అర్థ : స్మర్యతే చ = (ఈ విషయము) స్మృతియందును చెప్పబడినది.

వివ : “ఉర్ధ్వమేకస్థిత స్తేషాం యో భిత్త్వా సూర్యమండలం బ్రహ్మలోక మతిక్రమ్య తేన యాతి పరాంగతిం” (యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి) ఆ నాడులలో ఉర్ధ్వముగ పోవునట్టి నాడి (సుషుమ్నా) ద్వారా బయలు వెదలి జీవుడు సూర్యమండలమును చేదించుకొని బ్రహ్మలోకమును అతిక్రమించి ఉత్తమగతి పొందుచున్నాడు అను స్మృతియు మూర్ధన్య నాడిద్వారా బ్రహ్మవేత్తకు ఉత్క్రాన్తిని బోధించుచున్నది. కావున అమృతత్వము అనగా సాక్షాన్ముక్తి అని అర్థముకాదు.

140 పరసంపత్త్యధికరణము 6

ఉత్క్రాన్తి దశయందు భూత సూక్ష్మములు పరమాత్మలోనే చేరుచున్నవి.

502 సూ॥ తాని పరే తథా హ్యహ

4-2-14

అర్థ : తాని = ఆ భూత సూక్ష్మములు, పరే = పరబ్రహ్మము

నందు, (సంశ్లేషించుచున్నవి) శబ్దా = అట్లు, ఆహ హి = శ్రుతి చెప్పుచున్నదికదా.

వివ : “తేజః పరస్యాం దేవతాయాం” (భా 6-3-6) తేజసుని (భూత సూక్ష్మములు) పరదేవత (పరమాత్మయందు సంశ్లేషించును అనుచుశ్రుతి : జీవసంశ్లేష్టములైన భూత సూక్ష్మములు పరమాత్మయందు జేరుటను తెలుపుచున్నది.

141 అవిభాగాధికరణము 7

పరమాత్మలో చేరుట అనగా అయిండుట అని అర్థము కాదు.
విడదీయరాని విధముగ కలియుట అని అర్థము.

503 సూ॥ అవిభాగో వచనాత్

4-2-15

అర్థ : అవిభాగః = జీవసంశ్లేష్టములైన భూత సూక్ష్మములు పరబ్రహ్మమును చేరుట (సంవత్తి) అనగా ప్రత్యేకించి పేర్కొనుటకు వీలకానియట్టి సంశ్లేషించుట అని యర్థము, వచనాత్ = సంపద్యతే అని శ్రుతి చెప్పుటవలన.

వివ : పరబ్రహ్మము సర్వమునకు కారణమగుటవలన “తేజః పరస్యాం దేవతాయాం (సంపద్యతే)” అని చెప్పబడిన పరబ్రహ్మము నందు భూతసూక్ష్మముల “సంవత్తి” అనగా “అయము” అని అర్థము. కావచ్చునుగదా అని తలంపరాదు వాఙ్మనసి సంపద్యతే మనః ప్రాణ ప్రాణస్తేజసి తేజః పరస్యాం దేవతాయాం” అను శ్రుతి వాక్యమున “సంపద్యతే” అను క్రియయే అంతట అన్వయించుటవలన దానికి “సంశ్లేషించును” అను అర్థమునే అంతట గ్రహించుట యుక్తము.

142 శబ్దకోధికరణము 8

బ్రహ్మవేత్త మరణ సమయమున భగవదనుగ్రహమువలన
సుఖమ్నా నాడిద్వారా బయలువెడలును.

504 సూ॥ త దోకోఽగ్రజ్వలనం తత్రప్రకాశిత ద్వారో విద్యా
సామర్థ్యా త్రచ్చేష గత్యనుస్మృతి యోగా వృ
హ్మరానుగృహిత శ్మతాధికయా 4-2-16

అర్థ : విద్యా సామర్థ్యాత్ = ఉపాసనా బ్రథావమువలనను,
తత్ + శేష + అనుస్మృతి యోగాత్ + చ = అట్టి ఉపాసనమునకు
అంగమైన అర్చిరాది గతి చింతనమువలనను, హర్ష + అనుగ్రహితః =
హృదయాంతర్వర్తియైన పరబ్రహ్మముచే బ్రహ్మవేత్త అనుగ్రహింప
బడుచున్నాడు. తత్ + ఓకః = ఆ జీవుని స్థానమైన హృదయము, అగ
జ్వలనం = నాడి ముఖమున ప్రకాశము గలదీగా అగుచున్నది.
తత్ + ప్రకాశిత ద్వారః = దానిచే ప్రకాశింపజేయబడిన నాడిద్వారము
గలవాడె. శత + అధికయా = నూట ఒక్కటియవదైన సుఖమ్నానాడి
ద్వారా శరీరమునుండి ఉత్క్రమించును.

వివ : పరమ పురుషారాధనరూపమైన బ్రహ్మోపాసనముచేతను
దానికి అంగమైన అర్చిరాది గతిచింతనముచేతను సుప్రజేతుడైన
హృదయ కమలాంతర్వర్తి పరమాత్మ అనుగ్రహింపగా బ్రహ్మవేత్తకు
మూర్ధన్య నాడిద్వారము సుస్పష్టముగ భావించును. అప్పుడు అతడు
అందు ప్రవేశించి మూర్ధన్య (సుఖమ్నా) నాడిద్వారా ఉత్క్రమిం
చును. మన శరీరమున నూటఒక్క నాడులు గలవు. బ్రహ్మవేత్త
మాత్రమే భగవదనుగ్రహముచే నూటఒక్కవదైన సుఖమ్నా నాడి

న్వారా ఉత్క్రమింపగలుగుచున్నాడు. తక్కినవారు ఏదియో ఒకనాడి ద్వారా నిష్క్రమింతురు. “తయోర్ధ్వ మాయన్ అమృతత్వ మేతి” అను శ్రుతి మఘమ్నానాదిద్వారా ఉత్క్రమించిన వారికి అమృత్య ప్రౌప్తి గలుగునని బోధించుచున్నది.

143 రశ్మిమసారాధికరణము 9

సుషమ్నా నాదిద్వారా వెలువడిన అత్త సూర్యకిరణముల ద్వారా సూర్యమండలమును జేరును.

505 సూ. రశ్మిమసారీ

4-2-17

అర్థ : రశ్మి + అనుసారీ = సూర్యకిరణములను అనుసరించి విద్వాంసుడు పయనించును.

వివ : “అథ యత్రైత దస్మాత్ శరీరాత్ ఉక్తామతి అథ ఏతై రేవ రశ్మిభిః ఉర్ధ్వ ముక్రమతే” (ఛా. 3-6-5) బ్రహ్మపేత్త, శరీరమునుండి వెలువడి సూర్యకిరణములద్వారా పైకి బోవుచున్నాడు అనుశ్రుతి సూర్యకిరణములద్వారా జీవునికి ఉర్ధ్వగతిని బోధించుచున్నది మరిరాత్రి మరణించిన వారికి సూర్యరశ్మిద్వారా పైకి వెళ్ళు అవ కాశము ఉండదుగదా అని శంకింపవలదు. రాత్రివేళయందును సూక్ష్మరూపమున సూర్యరశ్మి సంచారము ఉండును. రాత్రి ఉబ్బగా నుండుట వీనివలనేగదా.

144 నిశాధికరణము 10

బ్రహ్మపేత్తకు రాత్రి మరణము ప్రతిబంధకముకాదు.

506 సూ. నిశిచేన్న సంబంధస్య యావ ద్దేహ భావిత్వాద్ధర్మ

యతి చ

4-2-18

అర్థ : నిశి = రాత్రియందు (మరణించినవారికి) న + ఇతి చేత = బ్రహ్మప్రాప్తి లేదుగదా అనుచో, న = అట్లుకాదు, సంబంధస్య = కర్మ సంబంధము, యావ = దేహభాషిత్యాత్ = శరీరము ఉండునంత వరకే ఉండునదగుటవలన, దర్శయతి చ = శ్రుతియు ఇట్లు చెప్పుచున్నది.

వివ : “దివా చ శుక్లవక్షశ్చ ఉత్తరాయణ మేవ చ ముమూర్షతాం వ్రతస్త్రిని వివరీతం తు గర్హితం” వగలు శుక్లవక్షము ఉత్తరాయణము ఇవి మరణించువారికి వ్రత స్తములు. ఇందుకు వివరీత మైనవి అవ్రతములు అనుటచే రాత్రి మృతిజెందినవారికి బ్రహ్మ ప్రాప్తి లేదు గదా అని తలంపరాదు. శరీరము ఉన్నంతవరకే ప్రారబ్ధ కర్మ సంబంధము ఉండును, సంబిత—ఆగామి కర్మలు ముందే నశించినవి. కావున ఏదీ కర్మశేషములేనందువలన బ్రహ్మప్రాప్తికి అటంకము లేదుగదా. ఇట్టియెడ నిశాదులు బ్రహ్మప్రాప్తిని అడ్డగించజాలవు. “తస్య తావదేవ చిరం-యావన్య విమోక్ష్యే అథ సంవత్సే” (ఛా. 5-4-2) బ్రహ్మవేత్త శరీరబంధమును వీడుటయే తడవుగా బ్రహ్మమును పొందును అనుచు శ్రుతియు ఈ విషయమును తెలిపినది. కాన బ్రహ్మవేత్తలు కానివారికే నిశామమరణాది దోషములు అని గ్రహింపవలయును.

145 దక్షిణాయనాధికరణము 11

బ్రహ్మవేత్తకు దక్షిణాయన మరణము ప్రతిబంధనముకాదు.

507 సూ. అతశ్చాయనేఽపి దక్షిణే

4-2-19

అర్థ : అతః + చ = ఇందువలన, దక్షిణే + అయనే + అపి = దక్షిణాయనమునందు (మరణించిన బ్రహ్మవేత్తకును బ్రహ్మప్రాప్తి కలదు.)

వివ : బుద్ధహేతువులైన కర్మలు అన్నియు నశించుటవలన రాత్రి మరణించినను దక్షిణాయనమున మరణించినను బ్రహ్మచేత్రకు బ్రహ్మప్రాప్తి సంభవమే. “అథ యో దక్షిణే ప్రమీయతే పితృదా మేవ మహిమానం గత్వా చన్ద్రమన సాయుజ్యం గచ్ఛతి” (తై.నా. 6-5-2) దక్షిణాయనమున మృతిజెందినవారు పితృదేవతల మహిమలను హింది చంద్ర సాయుజ్యమును హిందుదురు అనుత్రతి బ్రహ్మ చేత్రనుగూర్చి చెప్పినదికాదు. బ్రహ్మజ్ఞానములేని వారిని గూర్చి చెప్పినది.

508 సూ|| యోగినః ప్రతి స్మర్యతే స్మారే చైతే 4-2-20

అర్థ : ఏతే = ఈ, స్మారే = స్మరిప్రాక్తములైన దేవయాన పితృయాజములు, యోగినః ప్రతి = యోగులను ఉద్దేశించి, స్మర్యతే = స్మర్తవ్యములుగా చెప్పబడుచున్నవి.

వివ : “యత్ర కాలే త్వనావృత్తిం జవృత్తిం చైవ యోగి నః ప్రయాతా యాన్తి తం కాలం వక్ష్యామి భవతర్హభ. అగ్నిర్జ్యోతి రహస్సుక్షః షడ్మాసా ఉత్తరాయణం. తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛన్తి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదోజనాః ధూమో రాత్రి స్తథా కృష్ణః షడ్మాసా దక్షిణాయనం. తత్ర చాన్ద్రమనం జ్యోతిః యోగీ ప్రాప్య నివర్తతే. నైతే సృతే పార్థజానత్ యోగీ ముహ్యతికళృన్ తస్మా త్వర్వేషు కాలేషు యోగ యుక్తో భవాఽర్హునఽ (భ. 8-23-24-25-27) ఆర్హున మరణా నన్తరము ఏ కాలభిమాని దేవతలననుసరించిపోయినచో పునర్జన్మ కలుగదో, ఏ కాలాభిమాని దేవతలు ననుసరించిపోయినచో, పునర్జన్మ కలుగునో ఆ మార్గమును తెలిపెదను. అగ్ని రూపమైన జ్యోతిసుని పగలు శుక్లవక్షము ఉత్తరాయణము. ఈ కాలాభిమాని దేవతల మార్గ

మున పరునించినవారు పునర్జన్మను పొందరు. ధూమము రాత్రి కృష్ణ
వక్షము దక్షిణాయనము ఈ కాలాభిమాని దేవతలమార్గమున పయనించినవారు చంద్రుని జేరి మరల జన్మలనందుచుందురు. ఈ మార్గము
లను చక్కగ తెలిసినవాడు మోహమును పొందడు. కావున నీపు సర్వదా
అర్చిరాది మార్గ చిత్తన గావింపుము అను భగవద్గీతావచనము మరల
కాలమును తెలుపునట్టిదికాదు. బ్రహ్మవేత్త ఈ రెండు మార్గములను
చక్కగ తెలిసికొని కానకు గన్తవ్యమైన అర్చిరాది మార్గమును వ్రతి
నిత్యము స్మరించుచుండవలయును అని మాత్రమే బోధించుచున్నది.
కావున బ్రహ్మవేత్తకు రాత్రి దక్షిణాయనాది సురణిదోషములేదు.

శకుర్థాధ్యాయ ద్వితీయపాదము సమాప్తము.

శకుర్థాధ్యాయ ద్వితీయ పాదార్థ

సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో॥ సంపద్యే కాఽన్య దక్షం మనసి తదపి తత్సం

యుతం ప్రాణనాయో

సోఽధ్యక్షే తై స్సమేత స్స చ తదభిలవాన్

భూతవర్గే తు సూక్ష్మే

ఉక్తాఙ్గాన్తి స్యాన్తి త్పమానా యుతి రపి చ పరే

సా చ సంశ్లేష మాత్రం

నిర్లచేప్రదృహ్నాద్యా ఘృణిభి రథ నిశా దేవ

రాత్ర్యోశ్య మోక్షిః

తా : వాగధికరణమున బాహ్యేంద్రియము మనస్సున జేరు
ననియు, మనోఽధికరణమున ఇంద్రియ విశిష్టమైన ప్రాణనాయువును

జేరుననియు, అధ్యక్షాధికరణమున ఆప్రాణవాయును దేహధ్యక్షుడైన జీవునియందు జేరుననియు, భూతాధికరణమున ఆ జీవుడు భూత సూక్ష్మములయందు జేరుననియు, ఆనృత్యప క్రమాధికరణమున బ్రహ్మవేత్తకును ఆబ్రహ్మవేత్తకును ఇత్రాన్తి సమానమనియు, పర సంస్త్వధికరణమున భూతసూక్ష్మములతో గూడిన జీవుడు పరిమాత్యతో జేరుననియు, అవిభాగాధికరణమున ఐంపత్తిచేరుట అనగా విద దీయరానివిధముగ కలియుట అనియు, తదోధికరణమున బ్రహ్మ వేత్త సుషుమ్న (మూర్ధానస్య) నాదిద్వారా ఉత్క్రమించుననియు, రశ్మ్యమసారాధికరణమున సూర్యకిరణములద్వారా అర్పిరాదిగమనము ఆరంభమగుననియు, నిశాధికరణమున బ్రహ్మవేత్తకు నిశామరణము దోషము కాదనియు, దక్షిణాయనాధికరణమున దక్షిణాయనమరణము కూడ దోషముకాదనియు, ఈరీతిగా ఈ చక్రార్థాధ్యాయ ద్వితీయపాద మైన ఉత్క్రాన్తిదపామున ఈ విషయము వివరింపబడినవి.

చతుర్థాధ్యాయ తృతీయపాదము

అర్పిరాదిగతిపాదము

146 అర్పిరాద్యధికరణము 1

బ్రహ్మవేత్త అర్పిరాదిమార్గముద్వారా పరబ్రహ్మమును చేరును

509 సూ॥ అర్పిరాదినా కాత్వధితేః

4-3-1

అర్థ : అర్పిః + ఆదినా = అర్పిరాది మార్గముద్వారా (బ్రహ్మ వేత్త వయనించును) తత్ప్రధితేః = (త్రుతులయందు) అర్పిరాది మార్గమునకుగల ప్రసేధివలన.

వివ : బ్రహ్మచేత్ర అర్హిరాదిగతిద్వారా మాత్రమే పయనించి బ్రహ్మమును పొందును. ఇవనిషత్తులయందు అర్హిరాది మార్గమే బ్రహ్మచేత్రకు ప్రసిద్ధమై ఉన్నందువలన, “అథ యదు చ అస్మిన్ శవ్యం కుర్వన్తి, యదు చన, అర్హిష మేవ అభిసంభవన్తి అర్హిషః అహః, అహ్నః అపూర్వమాదవక్షః అపూర్వమాదవక్షాం యాన్ షద్ ఉద ఏతి మాసాన్తాన్ మాసేభ్య స్సంవత్సరం, సంవత్సరాః, ఆది త్యః, ఆదిత్యాత్ చంద్రమసం, చంద్రమసః విద్యుతం, తత్పురుషః అమానవః స ఏనాన్ బ్రహ్మగమయతి. ఏష దేవపథో బ్రహ్మపథః ఏ తేన ప్రతిపద్యమాః ఇమం మానవం ఆవర్తం వావర్తంతే నా వర్తన్తే” (ఛా. 4-15) బ్రహ్మచేత్ర సురజించిన పిదప అతనికి శ్రాద్ధ క్రియలు జరిగినను జరుగకున్నను అతడు అర్హిరాది మార్గమున ప్రవేశించును తొలుత అర్హిస్సును, అర్హిస్సునుండి అహస్సును, అహస్సునుండి శుక్లవక్షమును, శుక్లవక్షమునుండి ఉత్తరాయణమును, దానినుండి సంవత్సరమును, సంవత్సరమునుండి సూర్యుని, అతనినుండి చంద్రునికి, చంద్రునినుండి విద్యుత్తును చేరును. అచటనుండి మానవపురుషుడు బ్రహ్మచేత్రను బ్రహ్మమువద్దకు గొనిపోవును. ఈ మార్గమునకు బ్రహ్మ పథము (దేవపథము) అనిపేరు. ఈ మార్గమున పోయిన వారికి పున రావృత్తి యుండదు.

147 వాయుధికరణము 2

సంవత్సర దేవతనుండి వాయు దేవతను చేరును.

510 సూ. వాయు మట్టా దశేష విశేషాభ్యామ్ 4-5-2

అర్థ : అవిశేష విశేషాభ్యాం = సామాన్య విశేష శబ్దములచే

సర్కానినందువలన, అట్లాత్ = సంవత్సరమునుండి, వాయుం = వాయువును (బ్రహ్మవేత్తలు చేరుచున్నారు.)

వివ : “తే అర్చిషం అభిసంభవన్తి, అర్చిషః, అహః, అహ్విః
అపూర్వమాణవక్షం. అపూర్వమాణ పక్షాత్ యాన్ షడ్మాసాన్ ఉదజ్
ఆదిత్యః ఏతి, మాసేభ్యో దేవలోకం, దేవలోకాత్ ఆదిత్యః” (బృ.
8-2-15) పండాగ్ని విద్యోపాసకులును పరబ్రహ్మోపాసకులును
(ఉత్తాగ్ని సమయమున సుషుమ్నానాడిద్వారా) అర్చిస్తున్న దాని
నుండి అహస్సును, దానినుండి శుక్లపక్షమును, దానినుండి ఉత్తరా
యణమును, దానినుండి దేవలోకమును, దానినుండి ఆదిత్యుని (చేరు
చున్నారు) అనియు “యదా వె పురుషః అస్మాత్ లోకాత్ ప్రైతి, స
వాయుం ఆగచ్ఛతి. తస్మై సః తత్ర విజిహతే. యథా రథ చక్రస్య
ఖం తేన సః ఊర్ధ్వం ఆక్రమతే. సః ఆదిర్యం ఆగచ్ఛతి” (బృ.
7-10-1) ఉత్తాగ్ని జెందిన బ్రహ్మవేత్త వాయువును చేరును. ఆ
వాయువు అతనికి రథచక్రముయొక్క మధ్యగల రంధ్రమంతటి (బండి
కన్ను) (అవకాశమును) రంధ్రమును కలిగించును. దానిద్వారా
బ్రహ్మవేత్త పైకి వెడలి ఆదిత్యలోకమును చేరును అనియు బృహ
దారణ్యకోపనిషత్తు ఆదిత్యుని చేరుటకు ముందు వాయువును చేరునట్లు
తెలుపుచున్నందువలన, సంవత్సరమునుండి వాయువును వాయువు
నుండి ఆదిత్యుని బ్రహ్మవేత్త చేరును అని భావించవలయును దేవ
లోకము అనగా వాయువు అనియే అర్థము. “యోఽయం పవతే,
విష ఖవ దేవానాం గృహః” అనుశ్రుతివాక్యము (ఈ వీచుచున్నగాలియే
దేవతలకు గృహము) ఈ అర్థమును తెలుపుచున్నదిగదా.

148 వరుణాధికరణము 3

విద్యుత్తులనుండి వరుణుని జేరును.

511 సూ. తదితోఽధి వరుణ సంబన్ధాత్

4-3-3

అర్థ : తదితః + అధి = విద్యుత్తుకంజేపైన వరుణః = వరుణుడు గస్తవ్యుడు, సంబన్ధాత్ = విద్యుత్తునకును వరుణునకును గల సంబంధమువలన.

వివ : ఛాందోగ్య బృహదారణ్యకాది - ఉపనిషత్తులయందు ఆతివాహిక దేవతలుగా 1 అర్చిస్సు 2 అహస్సు 3 శుక్లపక్షము 4 ఉత్తరాయణము 5 సంవత్సరము 6 వాయువు 7 ఆదిత్యుడు 8 చంద్రుడు 9 విద్యుత్తు 10 వరుణుడు 11 ఇంద్రుడు 12 వ్రజాపతి అనువారు పేర్కొనబడియున్నారు. కాని కౌషీతకి క్లుప్తవిషత్తునందు "స వాయు లోకం స వరుణలోకం" అనుచు వాయులోకము తర్వాత వరుణలోకము ప్రస్తుతమైనది. వాయులోకమువరకు అంతట క్రమము సమానమే. ఇట్లయెడ వరుణుడు వాయువు తర్వాతనా? విద్యుత్తు తర్వాతనా? అను సందేహము కలుగుట వహజముగదా. దీనికి సమాధానము. పాత క్రమముకంటెను అర్థక్రమము బలీయమగుటవలన కౌషీతకీపాతమును ఉపేక్షించి అర్థక్రమానుసారము విద్యుత్తు తర్వాత వరుణుడని భావింపవలయును. మేఘమునందు విద్యుత్తుతోబాటు ఉదకములును ఉండును. ఉదకములకు అధిష్ఠానదేవత వరుణుడు. ఈ విధముగ విద్యుద్వరుణులకు గల సన్నిహిత సంబంధమునుబట్టి విద్యుత్తు తర్వాత వరుణుని భావించుటయే యుక్తము. వరుణునికి తర్వాత ఇంద్ర వ్రజాపతుల స్థానము సిద్ధించునుగదా.

149 ఆతివాహికాధికరణము 4

అర్చిరాదులు ఆతివాహికులు

512 సూ|| ఆతివాహికా స్తత్త్వజ్ఞాత్

4-5-4

అర్థ : ఆతివాహికా=(అర్చిస్తు అహస్తు మున్నగుదేవతలు) ఆతివాహికులు అనగా ఒక స్థానమునుండి మరియొక స్థానమునకు చేర్చునట్టివారు. తత్ + లింగాత్ = అట్టిసూచనవలన

వివ : అర్చికాదులు బ్రహ్మచేత్తకు అర్చిరాదిమార్గమున కొండ గుర్తులువంటివారేమో అను సందేహమునకు ఈసూత్రము సమాధానము అర్చిరాదులు కొండగుర్తులు కావు. వారు ఆతివాహిక దేవతలు అనగా బ్రహ్మచేత్త తమ లోకమునకురాగానే అతనిని సత్కరించి సాదరముగ పైలోకమునకు సాగనంపునట్టివారు “తత్పురుషః అమానవః సః ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతి” (ఛా. 4-15) ఆ అమానవ పురుషుడు ఈ బ్రహ్మచేత్తలను బ్రహ్మమును హిందించుచున్నాడు అనుశ్రుతి అర్చిరాదులు బ్రహ్మచేత్తను బ్రహ్మమునొద్దకు చేర్చునట్టి ఆతివాహిక దేవతలే అని సూచించుచున్నదిగదా.

513 సూ|| వైద్యుల్లోకేనైవ తతస్తత్రుతేః

4-3-5

అర్థ : తతః=విద్యుల్లోకమును హిందిన తర్వాత, వైద్యులే న+ఏవ=విద్యుల్లోకవర్తియగు ఆ మానవ పురుషునిచేతనే (వరుణేంద్ర ప్రజాపతి లోకములకు కొనిపోబడుదురు. తత్ + త్రుతేః = అట్టి శ్రుతివచనమువలన.

వివ : బ్రహ్మచేత్త విద్యుల్లోకమునుచేరిన పిదప అచటనుండి వరుణ-ఇంద్రప్రజాపతుల లోకములకు అమానవపురుషుడు కొనిపోవును “తత్పురోమానవః స ఏనాన్ బ్రహ్మ గమయతే” అను శ్రుతి అమానవపురుషుడే ఆ పైలోకములకు కొనిపోవునని స్పష్టముగ చెప్పు

చున్నదిగదా. వరుణేంద్ర ప్రజాపతి లోకములలో వరుణేంద్రాదులు అమానవపురుషునికి సహకరింతురు. అమానవపురుషుడు నిత్యసూరి కోటిలోనివాడు.

150 కార్యాధికరణము 5

అర్పిరాదిగతి వందాఽగ్ని విద్యోపానకులకును పరబ్రహ్మోపాకులకును గలదు.

514 సూ॥ కార్యం ఖాదరి రస్య గత్యవపత్తేః 4-3-6

అర్థ : కార్యం = (సృష్టిలో అంతర్భూతుడైన హిరణ్యగర్భ బ్రహ్మను ఉపాసించిన వారిని అర్పికాదిదేవతలు) ఆ హిరణ్యగర్భుని (యొద్దకు చేర్చుటకు అని) ఖాదరిః = ఖాదరి అనుమహర్షి (తలంచుచున్నాడు) అస్య = కార్య బ్రహ్మోపాసకునకే, గతి + ఉపపత్తేః = అర్పిరాది గతి సంభవమగుటవలన.

వివ : సర్వ వ్యాప్తమైన కారణ బ్రహ్మమును పొందుటకు ప్రత్యేకించి ఒక మార్గము అవసరములేదు. అది అంతటాఉన్నదేగదా కావున కార్యవర్గమున జేరిన హిరణ్యగర్భుని ఉపాసించిన వారిని మాత్రమే అర్పిరాదిమార్గము ఆ హిరణ్యగర్భునియొద్దకు చేర్చును గాదరి మహర్షి ఆశయము.

515 సూ॥ విశేషితత్వాచ్చ

4-3-7

అర్థ : విశేషితత్వాత్ + చ = (ప్రాప్తమైన) బ్రహ్మము బహు (చనాదులచే) విశ్లేషింపబడుటవలనను (హిరణ్యగర్భోపాసకునే అర్పిదిగణము కొనిపోవును.)

వివ : “పురుషః అమానవః నిత్య బ్రహ్మలోకాన్ గమయతి”

(బృ. 3-2-15) అనుశ్రుతివాక్యమునందలి “లోకాన్” అనులోకశబ్దము వాని బహువచనము “ప్రజాపతే నృభాంవేశ్మ ప్రపద్యే” అనుశ్రుతియు ప్రావ్యస్థానమును విశేషించి చెప్పుటచేతను అర్చిరాదిగణము హిరణ్యగర్భపానకులను హిరణ్యగర్భునియొద్దకు చేర్చునని సిద్ధించుచున్నది.

516 నూ॥ సామీప్యాత్తు తద్వ్యవదేశః

4-3 8

అర్థ : సామీప్యాత్ + తు = వరబ్రహ్మ సాన్నిహిత్యమువలన తత్ + వ్యవదేశః = నపుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దముచే హిరణ్యగర్భునికి బోధించుట.

వివ : “బ్రహ్మ గమయతి” అను శ్రుతివాక్యమునందలి నపుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దము హిరణ్యగర్భుని బోధింపజాలదు. హిరణ్యగర్భ వాచకమైన బ్రహ్మశబ్దము పుంలింగమున నుండునుగదా. అప్పుడు “బ్రహ్మణం గమయతి” అని ఉండవలయును అనువ్రచ్ఛకు సమాధానము. “యో బ్రహ్మణం విదధాతి పూర్వం” (శ్వే. 6-3-5) ఏ వరమాత్మ తొలుత బ్రహ్మను సృజించుచున్నాడో అనుచు శ్రుతి హిరణ్యగర్భ బ్రహ్మను వరబ్రహ్మముయొక్క ప్రథమసృష్టియగుటచే నన్నిహితునిగా పేర్కొనుచున్నది. ఇట్టి వరబ్రహ్మ సామీప్యమునుబట్టి చతుర్ముఖ బ్రహ్మనుకూడ నపుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దముచే “బ్రహ్మగమయతి” అని శ్రుతి పేర్కొనుటలో దోషములేదు. కావున అర్చిరాది గణము హిరణ్యగర్భుని బొందించునదే.

517 నూ॥ కార్యత్యయే తదధ్యక్షేణసహితః వరమభిధానాత్

4-3-9

అర్థ : కార్య + అశ్యయే = సృజింపబడిన హిరణ్యగర్భలోకము

నకు ప్రళయము సంభవింపగనే, తర్వాత ఆధర్వణ సహా ఆ లోకము నకు అధ్యక్షుడైన హిరణ్యగర్భునితోబాటు, అతః పరం = దీనికంటె ఉత్తమమైన వరమపదమును (బ్రహ్మవేత్తయు పొందును) అభిధానాత్ = శ్రుతి అట్లు చెప్పుటవలెన.

వివ : “తే బ్రహ్మలోకే తు వరాంతకాలే వరామృతాత్ పరిముచ్యన్తి సర్వే” (తై. నా. 6-10-22) వారందరును మహాప్రళయసంతరము అమృతకృమును పొంది ముక్తులగుచున్నారు అనుచు శ్రుతి హిరణ్యగర్భలోకమునకు ప్రళయమేర్పడగనే ఆ లోకమునకు అధ్యక్షుడైన హిరణ్యగర్భునితోబాటు అవట బ్రహ్మవేత్తలైనవారును విముక్తులగుదురు అని తెలుపుచున్నది. కావున అర్చిరాది మార్గముద్వారా హిరణ్యగర్భుని చేరిన హిరణ్యగర్భోపాసకులకును అవట బ్రహ్మజ్ఞానమేర్పడినచో పునరావృత్తి రహితమైన వరమపదమును వారు పొందగలరు. ఈ రీతిని అర్చిరాదిగతిద్వారా అపునరావృత్తి సంభవమగుటచే అపునరావృత్తి శ్రుతికి బాధ కలుగదు.

518 నూ. 1 స్మృతేశ్చ

4-3-10

ఆర్థ : స్మృతేః + చ = స్మృతి వచనమువలనను (ఈ విషయము స్పష్టము.)

వివ : “బ్రహ్మణా సహ తే సర్వే సంప్రాప్తీ ప్రతి సంవరే పరస్యాస్త్రైశ్చ తాత్కానిః ప్రవిశన్తి వరంపవం” మహాప్రళయము ప్రాప్తింది సంతనే హిరణ్యగర్భుని జీవితావసాన దశయందు అతనితోబాటు అత్యుపాక్షాత్కారము నందినవారును వరమపదమును పొందుచున్నారు అను స్మృతియు ఈ విషయమును విశదీకరించుచున్నది.

519 సూ॥ వరం బ్రహ్మనిర్ముఖ్యత్వాత్

4-3-11

అర్థ : వరం = వరబ్రహ్మపానకులను అర్చిరాదిగతిగానిపోవునని, బ్రహ్మనిః = బ్రహ్మనిఃపూర్ణ తలంచుచున్నారు. ముఖ్యత్వాత్ = నపుంసకలింగ బ్రహ్మశబ్దమునకు వరబ్రహ్మము అను అర్థమే ముఖ్యమగుటవలన.

వివ : “బ్రహ్మగమయతి” అనువాక్యమునగల నపుంసకలింగ “బ్రహ్మ” శబ్దము పరిబ్రహ్మవాచకమేగాని హిరణ్యగర్భవాచకముకాజాలదు. కావున అర్చిరాది-అతివాహికగణము వరబ్రహ్మమును చేర్చునట్టిదే ఇట్టి “బ్రహ్మలోకాన్” అనునెడ గల సమాన బహువచనములు తూడ సాధకములుకావు. “నిషాదస్థవతి” అనుపదమునకు నిషాదానాంస్థవతిః” (బోయవారిని ప్రభువు) అనికాశ, నిషాద ఏవ స్థవతిః = (బోయజాతి హస్తైః) (ప్రభువు) అని అర్థమైనట్లు, ప్రకరణానుగుణముగ బ్రహ్మైవ లోకః = (బ్రహ్మలోకః) అని తర్కధారయ సమాసముద్వారా (ఆత్మాన మేవలోకం ఉపాసిత) దర్శనీయమైన బ్రహ్మమును అను అర్థమును గ్రహింపవలయును. “అదితిః పాశాన్” అనునెడ “పాశాన్ = పాశం” అని అర్థమైనట్లు “లోకాన్ = లోకం” అని ఏకవచనార్థమునే ఇవట గ్రహింపవలయును. కావున బ్రహ్మలోకాన్ గమయతి = దర్శనీయమైన వరబ్రహ్మమును పొందుచున్నది అని అర్థము.

520 సూ దర్శనాచ్ఛ

4-3-12

అర్థ : దర్శనాత్ + చ = శ్రుతివచనమువలనను ఈ అర్థము సిద్ధించుచున్నది.

వివ : “అస్మాత్ శరీరాత్ సముత్థాయ పరంజ్యోతి రుపసంపద్య స్వేనరూపేణ అభినిష్పద్యతే” (భా. 8-3-4) బ్రహ్మచేత్త ఈ శరీరము నుండి బయలుపడలి పరంజ్యోతిస్సును పొంది స్వస్వరూపముతో ఆవిర్భవించుచున్నాడు అనుశ్రుతి అర్పిరాదిగతి పరబ్రహ్మ ప్రాపకమని స్పష్టముగ చెప్పుచున్నదిగదా.

521 సూ॥ న చ కార్యే ప్రత్యభిసన్నిః

4-3-13

అర్థ : ప్రత్యభిసన్ని = ప్రత్యభిసన్ధానము (గుర్తించుట) కార్యే = కార్యబ్రహ్మమైన హిరణ్యగర్భుని విషయమైనది న చ = కాదు.

వివ : “ప్రజావతే సన్నిభాం వేశ్మ ప్రవద్యే” (భా. 8-14) ప్రజావతియొక్క సదస్సును సదనమును పొందుచున్నాను అను వాక్యమునగల ప్రజావతి శబ్దము హిరణ్యగర్భుని బోధింపదు. “వతిం విశ్వస్య” విశ్వవతి అనికీర్తింపబడిన పరబ్రహ్మమునే బోధించుచున్నది. “ధూత్వా శరీరం అకృతం కృతాత్మా బ్రహ్మలోకం అభిసంభవామి” (భా. 8-13) శరీరమును వీడి కృతార్థుడనై నిత్యమైన బ్రహ్మలోకమును పొందుచున్నాను అనుచు శాశ్వతమైన బ్రహ్మలోకమునేగదా శ్రుతి ప్రాప్యముగ బోధించుచున్నది. ఇచటి “బ్రహ్మలోకశబ్దమునకూడ కర్మ ధారయ సమాసమును భావింపవలయును “యశోఽహం భవామి బ్రాహ్మణానం” బ్రాహ్మణులలో నేను యశస్సును (యశోవంతుడను) అగుదును (భా. 8-14) అను వాక్యశేషము బ్రహ్మచేత్తయొక్క సర్వాత్మ భావానుసన్ధానమును బోధించుచున్నది. పరబ్రహ్మమును పొందినపుడే ఇట్టి అనుసన్ధానము సంభవము, కావున అర్పిరాదిగతి పరబ్రహ్మ ప్రాపకమే (బ్రహ్మవీపలోకః = బ్రహ్మలోకః)

522 సూ॥ అప్రతీకాఽనున్నా న్నయతీతి బాదరాయణ ఉభ

యథా వ దోషా త్తత్కతుశ్చ

4-3-14

అర్థ : అప్రతీక + అఅంబనాన్ = ప్రతీక ఉపాసకులుకానివారి నయతి + ఇతి = (అర్పిరాదిగణము) తీగొనిపోవుచున్నది అని, బాద రాయణః = బాదరాయణమహర్షి (తణించుచున్నారు) ఉభయథా చ = పైరెండు వక్షములలో ఏ వక్షమును అంగీకరించినను, దోషాత్ = ప్రతి విరోధరూప దోషము చూపట్టువలిన, తత్కతుః + చ = ఉపాసకుడు తన ఉపాసనమునుబట్టిగదా ఉపాసనా ఫలమును పొందుట.

వివ : అర్పిరాదిగణము కార్య బ్రహ్మోపాసకులను మాత్రమే గొనిపోవుననిగాని పరబ్రహ్మోపాసకులను మాత్రమే గొనిపోవుననిగాని భావించుట తగదు. “అస్మాత్ శరీరాత్ సముత్థాయ పరంజ్యోతిః ఉప సంపద్య స్వేన రూపేణ అభినిష్పద్యతే” (భా. 8-3-1) ఇత్యాదిప్రతి పరబ్రహ్మోపాసకులను అర్పిరాది గణము గొనిపోవునని తెలుపుచున్నది గదా. ఇట్లే “తద్య ఇత్థంవిదుః” (భా 8-3-4) ఇత్యాది ప్రతిపంచాగ్ని విద్యోపాసకులను అర్పిరాదిగణము గొనిపోవునని తెలుపుచున్నది. రాపున ప్రతికోపాసకులను తన్ను తక్కిన సంచాగ్ని విద్యోపాసకులను అనగా పరిపద్ధ జీవాత్మోపాసకులను పరబ్రహ్మోపాసకులను అర్పిరాది గణము గొనిపోవునని అంగీకరింపవలయును. తత్కతు న్యాయము ననుసరించి ఉపాసనానుసారమేగదా ఫలసిద్ధియు పంచాగ్ని విద్యో పాసకుడు బ్రహ్మత్మకమైన తన ఆత్మను ఉపాసించగా పరబ్రహ్మోపాస కుడు ఆత్మ శరీరకుడై అత్యాస్త్ర్యామియైన పరమాత్మను ఉపాసిం చును. గాన తమ తమ ఉపాసనానురూప ఫలమునే వీరు పొందు చున్నారు. నామాదిప్రాణవర్యస్తముగల నామాదులను బ్రహ్మదృష్టితో

ఉపాసించువారు ప్రతీకోపాసకులు. వీరికి ఫలము పరిమితము. వీరికి పునరావృత్తి తప్పదు. ఇది బాదరాయణమహర్షియొక్క సిద్ధాంతము.

523 సూ. విశేషం చ దర్శయతి

4-3-15

అర్థ : విశేషం చ = (ప్రతీకోపాసకులకు) ఫల విశేషమును,
దర్శయతి = శ్రుతి తెలుపుచున్నది.

వివ : "యావన్నామో గతం శత్రు ఆస్య యథా కామచారః భవతి" (భా.7-1-5) శామము వ్యాపించియుండునంతవరకు శామాది ప్రాణవర్యస్తోపాసకునకు స్వేచ్ఛావిహారము గలదు ఇత్యాది శ్రుతి ప్రతీకోపాసకులకు దేశకాల పరిమితిగల ఫలవిశేషములను నిర్దేశించుచున్నది కావున వీరికి పరబ్రహ్మ ప్రాప్తియుండదు. కావుననే అర్పిరాదిగతియు అపునూవృత్తియు వీరికిలేదు. పరబ్రహ్మోపాసకులకును పంచాగ్ని విద్యోపాసకులకును అర్పిరాదిగతియు అపునూవృత్తియు గలవని సిద్ధాంతము.

చతుర్థాధ్యాయ శృతీయపాదము సమాప్తము

చతుర్థాధ్యాయ శృతీయపాదార్థ

సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో. ఏకత్వం బ్రహ్మవిద్యా పరిషది సువభో
దియమానస్య తస్మిన్
చాయో స్పృద్ధేవలోక శ్రుతి రథ వరుణా
ద్యన్వయో విద్యుతోఽధి।
నేతానోఽమానవాన్తాః పరపద గమనే

తద్విదాం సోఽయ మధ్యా

శుక్వాధ్యాయస్య పాదే స్మృతి రధికరణై

రిత్యముక్తా తృతీయే॥

తా : అర్పిరాద్యధికరణమున అర్పిరాది మార్గమొక్కటి బ్రహ్మ
తత్తను బ్రహ్మమునొద్దకు చేర్చుననియు, వాయ్వాధికరణమున అర్పి
రాదిమార్గమును వివరించు వాక్యమునగల దేవలోకశబ్దము వాయుపు
రాశకమనియు, వరుణాధికరణమున విద్యుత్తునుదాటి వరుణ ఇంద్ర
వజ్రావతులను చేరుననియు, ఆదివాహికాధికరణమున అర్పిరాదిదేవతలు
ముక్తాత్మను అర్పిరాది మార్గమున తమ స్థానమునుండి తమ పై
స్థానమునకు చేర్చునట్టి వారనియు, కార్యాధికరణమున అర్పిరాది
గమనము బ్రహ్మోపాసకులకేగాక వందాఁగ్ని విద్యోపాసకులకును
అనగా పరిశుద్ధాత్మ స్వరూపోపకలకును గలదనియు, ఈరీతిగ ఈ
చతుర్థాధ్యాయ తృతీయపాదమైన అర్పిరాదిగతిపాదమున నిరూపింప
బడినది.

చతుర్థాధ్యాయ శతుర్థపాదము

స్వరూపావిర్భావపాదము

151 సంపద్యావిర్భావాధికరణము 1

బ్రహ్మచేత్త మోక్షమున అపహత పాపత్వాది విశిష్ట సహజ
శ్యస్వరూపావిర్భావమునందును

524 నూ॥ సమృద్ధ్యావిర్భావ స్థేనశబ్దాత్

4-4-1

అర్థ : సంపద్య = (జీవుడు పరబ్రహ్మమును) చూచి, అవి

ర్వావః = స్వస్వరూపావిర్భావమును పొందును. “స్వీన” శబ్దాత్ = స్వీన (తనదైన) అను శ్రౌతపదమువలన

వివ : “ఏవమేవైష సంప్రసాదః ఆస్మాత్ శరీరాత్ సముత్థాయ పరంజ్యోతిః ఉపసంపద్య స్వీనరూపేణ అభినిష్పద్యతే (భా.8-12-2) జీవుడు ఈ శరీరమునుండి బయలువెడలి పరంజ్యోతిని (పరమాత్మను) పొంది తనదైన (అవహత పాపృత్వాది గుణవిశిష్టమైన) రూపముతో ఆవిర్భవించును అని చెప్పుటచేత స్వతః అవహత పాపృత్వాది గుణ విశిష్టమై ప్రకృతి సంబంధముచే తిరోహితప్రకాశమై యున్న జీవుని స్వస్వరూపమే పరంజ్యోతిః ప్రొప్పించేతను దేహసంబంధము తొలగుట చేతను అసంకుచితజ్ఞానాది గుణకమైన తన సహజ స్వరూపముతో ఆవిర్భవించును. స్వరూపమువలె అసంకుచిత జ్ఞానానన్ధాది గుణము లును జీవునికి నిత్యసిద్ధములే. కావున ఇవి కొత్తగా మోక్షమున ఏర్పడివు. ప్రతిబంధము తొలగుటచేత ప్రకాశించును అని భావము. ఇట్టి దశలో ఇతడు నిరతిశయానంద బ్రహ్మనుభూతిని పొందగలుగును.

525 సూ॥ ముక్తః ప్రతిజ్ఞానాత్

4-4-2

అర్థ : ప్రతిజ్ఞానాత్ = (ప్రతియుండు) ప్రతిజ్ఞ చేయుటవలన, ముక్తః = ఇతడు సర్వ బంధ వినిర్ముక్తుడు.

వివ : “అహం జానాగా” నేను తెలిసికొనుచున్నాను. మొదలైన వ్యవహారమువలన జీవస్వరూపము జ్ఞానగుణకముగ తెలియవచ్చుచున్నను కర్మసంబంధమువలన నేర్పడిన దేహదులనుండి విముక్తమై ఆపరిచ్ఛిన్న జ్ఞానాచీకమైన స్వరూపము మోక్షదశయందే అవి

ర్థవించును. “ఏతం తు ఏవ తే భూయః అను వ్యాఖ్యాస్యామి” (భా. 8-9-3) ఈఅత్మను గురించియే నీకు మరల వ్యాఖ్యానింతును అనుచు మరల మరల అత్మనుగురించి ఉపదేశించుచు చివరికి జాగరిత దృవస్థా తిరోధానమునుండి విముక్తమై వరిశుద్ధాత్మ స్వరూపమును “స్వేన రూపేణ అభినిష్పద్యతే” అని తెలుపుచు ఉపసంహరించినాడు. కావున వరంజ్యోతిస్సును కొందుటచే నేర్పడు కర్మబంధవిముక్తియే స్వరూపా విర్భావము అని సిద్ధించుచున్నది.

526 సూ|| అత్మ ప్రకరణాత్

4-4-3

అర్థ : ప్రకరణాత్ = ప్రకరణమునుబట్టి, అత్మా = జీవాత్మయే (అపహత పాపృత్వాది గుణవిశిష్టదుగ తెలియబడుచున్నాడు.

వివ : “య ఆత్మా అపహత పాప్యా విజరో విమృత్యః వికో ఈ విజిగుక్వాః అపిపాసః సత్యకామసత్యసంకల్పిః” (భా 8-7-1) అత్మ పాపరహితుడు. జరామరణములు లేనివాడు. దుఃఖము ఆకలి దప్పిక లేనివాడు. సత్యకాముడు. సత్యసంకల్పుడు అనుచు జీవాత్మను ప్రస్తావించి “ఏతం తు ఏవ తే భూయః అను వ్యాఖ్యాస్యామి” అనుచు ఏవ రించుటచే దేహాదివినిర్ముక్త ము అపహత పాపృత్వాది గుణ విశిష్టము అయిన అత్మస్వరూపముయొక్క ఆవిర్భావము ఇవట చెప్పబడినదని భావము ఈ ప్రకరణము జీవాత్మను గురించి చెప్పునట్టిదికదా.

152 అవిభాగేన దృష్ట్యాధికరణము 2

బ్రహ్మతో అవినాభూతుడైముత్తుడు కల్యాణగుణ విశిష్టబ్రహ్మము ననుభవించును.

527 సూ|| అవిభాగేన దృష్టత్వాత్

4-4-4

అర్థ ! అవిభాగీన = ముక్తుడు వరబ్రహ్మమునుండి విడివడక
(వరబ్రహ్మమును అనుభవించును) దృష్టత్వాత్ = ఉపాసనాచే వర
బ్రహ్మంతర్యామికమైన అత్మ స్వరూపమును దర్శించినందువలన.

వివ : “యః ఆత్మని శిష్యన్” ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములు అత్మ
యందు వరమాత్మ అస్తర్యామిగా ఉన్నట్లు తెలుపుచున్నవి. కావున
ఉపాసకుడు “అహం బ్రహ్మఽస్మి” నేను బ్రహ్మనై యున్నాను అని
అత్మస్వరూపమును బ్రహ్మతో అవిశాభూతముగధ్యానించుటచే మోక్షం
సంధును “అహం బ్రహ్మఽస్మి” అను భావనతోనే బ్రహ్మము నను
భవించును. “నిరంజనః వరమం సామ్యముపైతి” (ముం 3-1-3)
ముక్తుడు ప్రకృతి సంబంధములేనివాడై పదబ్రహ్మముతో వరమసామ్య
మును పొందుచున్నాడు అను శ్రుతి వరమాత్మకు శరీరమై యున్న
జీవాత్మ మోక్షమున అవహత సామ్యత్వాది గుణాష్టగ ఆవిర్భావముచే
వరమాత్మతో అత్యంతము సమానుడైయుండును అని తెలుపుచున్నది
“సోఽశ్చ తే సర్వాన్ గామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్యిచ” (తై. ఆ.
2-1-2) ఆ ముక్తు పురుషుడు సర్వజ్ఞమైన బ్రహ్మముతోబాటు, అతని
కామములను అనగా కళ్యాణగుణములను (కామ్యస్తే ఖితి కామాః =
కళ్యాణ గుణాః) అనుభవించును అనుశ్రుతి బ్రహ్మమునకు శరీరమై
యుండు ముక్తుడు తనకు అస్తర్యామియగు కళ్యాణవిశిష్టుడు నైన
వరబ్రహ్మము ననుభవించునని బోధించుచున్నది కావున జీవాత్మ
వరమాత్మల ఈ శరీరాత్మ భావ సంబంధముచేతనే “అహంబ్రహ్మఽస్మి”
వరమం సామ్యముపైతి “సోఽశ్చ తే. సహబ్రహ్మణా” ఇత్యాది భేదా
భేద శ్రుతులు సమన్వితములగుచున్నవి.

153 బ్రాహ్మసారము 3

అవహత పాపృత్వాది బ్రహ్మ గుణ విశిష్ట స్వరూపముతోముక్తుడు
ఆవిర్భవించును.

528 సూ॥ బ్రాహ్మేణ జైమిని రుహస్యాసాదిభ్యః 4-4-5

అర్థ : బ్రాహ్మేణ = బ్రహ్మసంబంధమైన అవహత పాపృత్వాది
ధర్మముతో (ముక్తుడు ఆవిర్భవించును అని) జైమినిః = జైమిని అను
అచార్యులు తలంచుచున్నారు ఈశ్వరస్థాన + ఆదిభ్యః = ఆ అవహత
పాపృత్వాది ధర్మములనే జీవాత్మలయందును చెప్పుటవలన.

వివ : దహరవిద్యయందు పరమాత్మయొక్క గుణములుగ
కీర్తింపబడిన అవహత పాపృత్వాది సర్వసంకల్పాంత గుణములే ఛాన్దో
గ్యమునందలి ప్రజాపతి వాక్యమున ప్రత్యగూర్చి గుణములుగను
ప్రస్తుతములగుటచే ముక్తిపురుషుడు మోక్షమున బ్రహ్మగుణములైన
అవహత పాపృత్వాదిగుణములతోగూడియే ఆవిర్భవించును అని జైమిని
మహర్షి ఆశయము. "అది" శబ్దమువలన "జక్షన్ క్రిడిన్ రమమాణః
(ఛా. 8-12 3) తినుచు క్రిడించును ఇత్యాది ప్రళివాక్యములవలన
దెలియవచ్చు సత్త్వసంకల్పాదిగుణములనుగ్రహింపవలయును. "విజ్ఞాన
ఘన ఏవ" (బృ. 6 5-13) ఈ ఆత్మ విజ్ఞానమగుటచే అది అన్నంత
మాత్రమున ఆత్మయందు అవహత పాపృత్వాది గుణములు ఉండ
వని తలపరాదు. ఉప్పుగల్లును "రసఘన ఏవ" అనగా రసమయము
అని అన్నంతమాత్రమున ఆ ఉప్పుగల్లునందు రంగు స్పర్శవంటి
గుణములు ఉండవని అర్థము కాదుగదా. జడత్వ వ్యావృత్తికై "విజ్ఞాన
ఘన ఏవ" అని చెప్పబడినది. ఉప్పున ఆత్మ స్వరూపము విజ్ఞానఘనము

ఆయా లోకాలలో స్వేచ్ఛావిహారాదికము సంభవించదుగదా (అనన్య్యాది వతిత్వము = కర్మాధీనత్వము.)

155 అభావాధికరణము 5

ముక్తునకు స్వసంకల్పసిద్ధమైన శరీరము ఉన్నను లేకున్నను బాధలేదు.

533 సూ॥ అభావం బాదరి రాహు హ్యేవమ్ 4-4-10

అర్థ : అభావం = (ముక్తునికి శరీరేంద్రియాదులు) అభావమును, బాదరిః = బాదరిమహర్షి (భావించుచున్నాడు) ఏవం = ఇట్లు, ఆహ హి = శ్రుతియు చెప్పుచున్నదికదా.

వివ : స హ జై సశరీరస్య నతః ప్రియాప్రియయోః అవ హతిః అస్తి. అశరీరం చా నస్తం న ప్రియాప్రియే స్పృశతః (భా. 12-1) శరీరము ఉన్నంతకాలము సుఖదుఃఖములు తొలగవు. శరీరము వీడినంతనే ఇక సుఖదుఃఖములుచేరవు అనిశ్రుతి తెలుపుటవలన ముక్తునకు శరీరేంద్రియాదులు ఉండవు అని బాదరిమహర్షిమతము.

534 సూ॥ భావం జైమిని ర్వికల్పాహసనాత్ 4-4-11

అర్థ : వికల్ప + అమననాత్ = వివిధ కల్పమును అనగా నానా భావమును శ్రుతి చెప్పుచున్నందువలన, భావం = శరీరేంద్రియాది సద్బావమును, జైమినిః = జైమిని మహర్షి అంగీకరించుచున్నారు.

వివ : “స ఏకథా భవతి త్రిథా భవతి” (భా. 26-2) అ ముక్తుడు ఒకడు ముగ్గురుగా అగుచున్నాడు అని శ్రుతి చెప్పుచున్నందు వలన ముక్తునకు శరీరేంద్రియాదులు గలవని జైమినిమహర్షి తలంచు

చున్నాడు. ముక్తుని శరీరము కర్మఫలనితముకాదు. సంకల్పమాత్రజనితమని గుర్తుంచుకొనవలయును.

535 సూ॥ ద్వాదశాహవ దుభయవిధం బాదరాయణోఽతః

4-4-12

అర్థ : అతః + సంకల్పమునుబట్టి, ద్వాదశాహవత్ = ద్వాదశాహమువలె, ఉభయవిధం = ముక్తుని నశరీరునిగ అశరీరునిగను, బాదరాయణః = బాదరాయణమహర్షి అంగీకరించుచున్నారు.

వివ : "న ఏకథా భవతి త్రిధా భవతి" అనియు "న హి న శరీరస్య సత్యః ప్రియాప్రియయోః అవహతిరస్తి" అనియు రెండు విధములైన ప్రతుభవలనను ముక్తునకు నశరీరత్వ అశరీరత్వములు రెండును సంభవము అని బాదరాయణమహర్షి సిద్ధాంతము ద్వాదశాహము అను క్రతుపుసంకల్పానుసారముగ సత్రము అహినము అగు రీతిని ముక్తుడును సంకల్పానుసారము నశరీరుడుగాని అశరీరుడుగాని కావచ్చును అని భావము.

536 సూ॥ తన్వభావే సస్యన దువపత్తేః

4-4-13

అర్థ : తను + అభావే = శరీరములేనిచో, సస్యనత్ = స్వప్నము నందువలెనే, ఉపపత్తేః = (లీలారసానుభూతి) ఉపపన్నమగుటవలన (ఆ పక్షము యుక్తమే)

వివ : ముక్తువుడును అను స్పృశించుకొను శరీరాదులులేని పక్షమున స్వప్నమునందు పరమాత్మ స్పృష్టములైన రథాదులను ఎట్లు అనుభవించునో అట్లే మోక్షమునకు పరమాత్మచే స్పృశింపబడిన

శరీరాదులకరణములద్వారా లీలారసమును అనుభవించును. ఇచట శరీరాదులు లేకపోవుట అనగా తాను సృజించుకొనిన శరీరాదులు లేకపోవుట అని అర్థము.

537 సూ॥ భావే జాగ్రద్వత్

4-4-14

అర్థ : భావే = శరీరాదులు కలవు అని అంగీకరించుపక్షమున జాగ్రద్వత్ = మేల్కొనియున్న వానివలె (లీలారసమును అనుభవించును.)

వివ : ముక్తుడు తన సంకల్పమాత్రమున సృజించుకొన్న శరీరమును కలిగియున్నచో జాగ్రద్ధశయించువలె లీలారసమును అనుభవించును. భగవంతుడు రశరథాదులను తనకు పితృతాదులుగా జేసికొని కామాదిరూపములతో అవతరించి లీలారసమును ఎట్లు అనుభవించెనో అట్లే ముక్తపురుషుడును అనుభవించునని తాత్పర్యము.

538 సూ॥ ప్రదీపవ దావేశ స్తథా హి దర్శయతి 4-4-15

అర్థ : ప్రదీపవత్ = దీపమువలెనే, దావేశః = (ముక్తునకు అనేక శరీరములయందు) ప్రవేశము (సంభవమే), తథా = అట్లు దర్శయతి హి = త్రుతి తెలుపుచున్నదిగా.

వివ : అటు సరిమాణుడైన జీవుడు అనేక శరీరములయందు ఎట్లు ఉండును అను సందేహమునకు సమాధానము. దీపము ఒకే స్థలమునందు ఉన్నను దాని కాంతి అనేక ప్రదేశములయందు వ్యాపించియుండు రీతిని జీవుడు అటువంటిమాణుడైనను జ్ఞానగుణముగల అనేక శరీరములయందు వ్యాపించియుండును. శరీరములందును దీవునికీ సమాగ్రదేహవ్యాప్తి జ్ఞానగుణముచేతనేగదా. శ్రుతియు వాలా॥

గ్రంథ భాగస్య శతభా శల్పితస్య చ. తీర్థభాగస్య విజ్ఞేయః స చా-
నన్తాయ శల్పితే వెంట్రుకొనను మూరుభాగములుగా విడిచి
అందొక భాగమును మరల మూరుభాగములుగా విడిచినచో ఆ భాగం
ఎంత సూక్ష్మముగ నుండునో అంతటి సూక్ష్మ పరిమాణముగనాడు
జీవుడు. ఈతడే అనన్తమును అగుచున్నాడు అనుచు జీవుని అణుత్వ
మును సర్వత్రవ్యాప్తియు మత్స్యమును సోదాహరణముగ బోధించి
నది కావున ముక్తుడు అనేక శరీరములయందు ఉండుటలో బాధలేదు
భాగము.

539 సూ|| స్వాత్మ్యం సంవత్సరవ్యవధౌ మవిష్య
తం హి 4-4-16

అర్థ : స్వాత్మ్యం సంవత్సరవ్యవధౌ = సుషుప్తి మరణదశలయందు
అన్యతర + అపేక్షం = ఎదో ఒకదానిని గురించి (జ్ఞానశూన్యత్వము
చెప్పబడినది.) అవిష్యతం హి = ఈ విషయము శ్రుతిచే బోధింప
బడినదిగదా.

వివ : “ప్రాజ్ఞే నాత్మహ సంసరిష్యక్తి న బాహ్యం కించన
పేదనాన్తరం” (బృ. 6-3-21) జీవుడు పరమాత్మతో కలిసినవాడై
బాహ్యభ్యంతర పదార్థములను వేరిని తెలిసకొనజాలడు అనుచు శ్రుతి
పరబ్రహ్మతో చేరిన జీవునకు అంతరబాహ్య జ్ఞానలోపమును తెలుపు
చున్నది ఇట్టియెడ ముక్తునకు జ్ఞానానన్త్యము ఎట్లు సిద్ధించును అను
సందేహముబడు. ఇట్టి బాహ్యభ్యంతర పదార్థ జ్ఞానశూన్యత సుషుప్తి
యందు మరణదశయందు మాత్రమే సంభవించును. కాని మోక్షదశ
యందు పరమాత్మ సామ్యమునుబట్టి సర్వజ్ఞుడై యుండును. “నాహ

అటు ఆయం వివం సంప్రతి జ్ఞానాం జానాతి అయమహం అస్మిన్”
 (ఛా. 8-11-2) నిద్రయందు జీవుడు నేను జ్ఞానాంజను అని తెలిసికొన
 జాలడు అనువాక్యము నుపపత్తిదశయందలి జ్ఞానశూన్యతను తెలుపు
 చున్నది “ఏతేభ్యః భూతేభ్యః సముత్థాయ కాన్యేవ అనువినశ్యతి”
 (బృ. 6-5-13) పురుషుడు ఈ భూతములనుండి బయలుపెడలి ఈ
 భూతములను తెలిసికొనజాలడు అనువాక్యము మరణదశయందలి
 జ్ఞానశూన్యతను తెలుపును. సవా ఏవ దివ్యేన చక్షుషా మనసా ఏతాన్
 రామాన్ పశ్యన్” (ఛా. 8-12-5) ఈముక్తపురుషుడు బ్రహ్మలోకమున
 గలి దోగవస్తువులను దివ మైన జ్ఞాన సేత్రముతో దర్శించుచు అను
 భవించును అనువాక్యము ముక్తపురుషుని సర్వజ్ఞత్వమును తెలుపు
 చున్నది.

156 జగద్వ్యాపారవర్ణాధికరణము 6

జగత్సృష్ట్యాదులు వరమాత్మ కార్యములే ముక్తునకు అవి
 సంభవింపవు.

540 శూ! జగద్వ్యాపారవర్ణం ప్రకరణా దసన్నిహితత్వాచ్చ
 4-4-17

అర్థ : జగత్.-వ్యాపారవర్ణం = ముక్తైశ్వర్యము జగత్కర్తృ
 త్వాది రహితమైయుండును, ప్రకరణాత్ = ఈశ్వరునిమాత్రమే జగ-
 త్కారణముగ పేర్కొను సృష్టి ప్రకరణమువలనను, అసన్నిహిత
 త్వాత్.-చ = ఆ సృష్టి ప్రకరణమున ముక్తుడు సన్నిహితుడుకానందు
 వలనను.

నివ : ముక్తునకు వరమాత్మతో వరమ సామ్యవత్తి సిద్ధించు

యచే జగత్కర్తృత్వాదికముకూడ సంభవించునుగదా అనినచో కాదు. జగత్కర్తృత్వాదికము పరమాత్మ కార్యమే. “యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే” (తై. భృ 1) దేనినుండి ఈ భూతములు పుట్టుచున్నవో సదేవ సోమ్య ఇవ మగ్రే ఆసీత్ (ఛా.6-2-) ఓసామ్యుడా ఇదియంతయు సృష్టికి పూర్వం సద్రూపముగనే ఉండినది. “ఏకో హవై వారాయణః ఆసీత్” (సుహోపనిషత్) వారాయణుడు ఒక్కడేగదా ఉండినది. ఇత్యాది సృష్టివాక్యములు పరమాత్మనే జగత్కారముగ పేర్కొనుచున్నవి. ఆ ప్రకరణమున ముక్తుల ప్రస్తావనలేదుగదా. కావున పరమాత్మయొక్క సృష్ట్యాదికర్త ముక్తునకు పరమాత్మతో పరమ సామ్యాపత్తి అనగా జగత్కర్తృత్వాదికమును మినహాయించి తక్కిన విషయములయందని భావము.

541 నూ॥ ప్రతిష్ఠాక్షోపదేశా దితిచే న్నాధికారిక ముద్దేశస్తోత్రే

4-4-18

అర్థ : ప్రత్యక్ష + ఉపదేశాత్ = ముక్తునికి జగత్కర్తృత్వాదికమును ప్రతి చెప్పుటవలన, న + ఇతిచేత్ = ముక్తైశ్వర్యము జగత్కర్తృత్వాదికహిత కాననినచో, న = అట్లుకాదు. అధికారికమండలస్థ + ఉక్తే + ఆ ప్రతి వాక్యములు అధికారి స్థానములయందు ఉండు గర్భాదుల భోగములను అనుభవించుచున్నాడు అని తెలుపుటవలన.

వివ : “న స్వరాట్ భవతి. తస్య సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవతి” (ఛా. 7-25-2) ఆ ముక్తపురుషుడు స్వయంప్రకాశమానుడగును. అతడు అన్నిలోకములయందును యదేచ్ఛగా సంచరించును ఇత్యాది ప్రభులు జగద్వాప్యసారములను ఉపదేశించుటచే ముక్తుడు

౬గత్సృష్టాదికములను గావింపగలడుగదా అని అనరాదు. పరమ పురుషునిచే ఆయా అధికారములయందు నియోగింపబడిన హితణ్య గర్భాదుల లోపములయందు గల భోగములను పరమపురుషుని అను గ్రహముతో ఉద్భానుసారము ముక్తుడు అనుభవించును అనిపూత్రమే ప్రైశ్రుతి వాక్యమునగలదు. జగన్నియమానులను గావించునని అందు చెప్పబడలేదు. కావున ముక్తైశ్వర్యము జగద్వాప్యపారరహితమే.

542 సూ॥ వికారావర్తి చ తథాహి స్థితి మాహ 4-4-19

అర్థ : వికార + అవర్తి చ = జన్మాదివికారములులేని బ్రహ్మ మునే ముక్తుడు అనుభవించును), తథా = అట్లే, స్థితిం = ముక్తుని బ్రహ్మనుభవస్థితిని, ఆహ హి = శ్రుతిచే చెప్పుచున్నదిగదా.

వివ : ముక్తుడు జన్మాదివికారములేని పరబ్రహ్మమునే అను భవించును అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. అనగా జన్మాదివికారములు హేయగుణములులేక కళ్యాణగుణాకరుడు నిరతిశయానన్దయుక్తుడైన పరమాత్మను అతని కళ్యాణగుణములను అతని ఉభయవిభూతులను ముక్తుడు అనుభవించును అని భావము. “రసో వై సః రసం హ్యేవ ఆయంలభ్యా అనన్తభవతి” (తై.ఆ.2-7-1) పరమాత్మ అనన్తమయ్యుడు అట్టి అనన్తమయ్యుడు పరమాత్మను పొందిన ఈ ముక్తుపురుషుడును అనన్తముగలవాడగుచున్నాడు అనుశ్రుతియు ఈ విషయమును తెలుపు చున్నది పరమాత్మను పొందుట అనగా నిరతిశయానన్ద స్వరూపము అనన్త కళ్యాణగుణాకరము అనన్త మహావిభూతివిశిష్టమునైన పర మాత్మను పొందును అనియేగదా అర్థము. కావున ముక్తపురుషుడు

అచ్చానుసారము లీలా విభూతియందుగల హిరణ్యగర్భాదులలోకముల
యందును సంచరింపవచ్చును.

543 సూ॥ దర్శయత త్వైవం ప్రత్యక్షఽనుమానే 4-1-20

అర్థ : ప్రత్యక్ష + అనుమానే = క్రుతిస్పృతులు, ఏవం = ఇతి
దర్శయతః = బోధించుచున్నవి.

వివ 1 “తస్మాత్ వా ఏతస్మాత్ ఆత్మనః ఆకాశః సంభూతః
(తై.ఆ.2-1-2) ఆ యీవరమాత్మనుండి ఆకాశము జనించినది ఇత్యాది
శ్రుతులును, “అహం సర్వస్య జగతః ప్రభవః ప్రళయః తథా” (గీ.
10-8) ఈ నమస్తప్రపంచముయొక్క సృష్టి సంహారములనుగావించు
వాడను నేనే అని చెప్పునట్టి స్పృతులును వరమాత్మనే జగజ్జన్మాది
కారణముగ బోధించుచున్నవి. ఇట్లే ముక్తపురుషుని నిరతిశయానన్దా
నుభవమునకు హేతువు ఆ వరమాత్మయే అని “ఏషః హి ఏవ అనన్త
యాత్” (తై.ఆ.) ఈ వరమాత్మయేగదా ముక్తుని అనన్తివజేయునది
అనుశ్రుతియు, “బ్రాహ్మణః హి ప్రతిష్ఠాఽహం అమృతస్య అవయవస్య
చ కాశ్యతస్య చ ధర్మస్య సుఖస్య ఐకాగ్రికస్య చ (గీ. 14-27)
జరామరణములులేని పరిశుద్ధాత్మస్వరూపప్రాప్తికి, నిరతిశయైశ్వర్యము
నకు, నిరతిశయానన్దమునకు ఆధారము నేనే అనుస్మృతియుబోధించు
చున్నవి. కావున ముక్తైశ్వర్యము జగద్వాప్తిపారరహితమే.

544 సూ॥ భోగమాత్ర సౌమ్య లింగాచ్చ 4-4-21

అర్థ : భోగమాత్ర సౌమ్య లింగాత్ + చ = ముక్తపురుషునకు
అనన్దాద్యనుభవమునందు మాత్రమే పరబ్రహ్మముతో సౌమ్యము అని

తెలుపునట్టి ప్రతివచనమువలనను (ముక్తపురుషుని ఐశ్వర్యము బగ ద్వాపార వర్జమే.)

వివ : “నః అశ్చ తే సర్వాన్ కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విప శ్చికా” (తై.ఆ. 2-1-2) అముక్తపురుషుడు సర్వజ్ఞుడగు పరబ్రహ్మతో బాటు అతనిసర్వభోగములను అనుభవించుచున్నాడు ఈ మొదలైన ప్రతివచనములు నిరతిశయానన్దాది భోగమున మాత్రమే ముక్తునకు పరమసౌమ్యమును వర్ణించుచున్నవి. కావున ముక్తైశ్వర్యము జగ ద్వాపారరహితమే.

545 సూ॥ అనావృత్తి శ్చబ్ధా దనావృత్తిశ్చబ్ధాత్ 4-4-22

అర్థ : శబ్దాత్ = ప్రతివచన, అనావృత్తిః = (ముక్తపురుషునికి) పునరావృత్తిలేదని తెలియుచున్నది.

వివ : “స ఖర్వేనం వర్తయన్ యావదాయుషంబ్రహ్మలోకం అభినంపద్యే న నః పునరావర్తతే” (ఛా. 8-15-1) | బ్రహ్మచేత్త ఈ విధముగ జీవితాంతము ఉపాసన గావించి (మరణానంతరము) పర బ్రహ్మమును పొందినవాడై మరల ఈ సంసారమండలమునకు తిరిగి రాదు అను ప్రతివచనమువలన ముక్తునకు పునరావృత్తి యుండదు. “ఆ బ్రహ్మ భవనా ల్లోకః పునరావర్తినోఽర్కరువ మాముపేత్య తు తౌ నైయ పునర్జన్మ న వివ్యతే” (భ.గీ 8-15) అర్జున బ్రహ్మలోకము వరకుగల లోకములన్నియు జీవునకు పునరావృత్తిని కలిగించునట్టివే. కాని నన్ను పొందిన వారికి మాత్రము పునర్జన్మ కలుగదు అనుచు గీతాచార్యుడును సరబ్రహ్మమును పొందినవారికి పునర్జన్మ యుండదని స్పష్టమొనర్చినాడు. పరమాత్మ సర్వస్వతంత్రుడై ముక్తుని

ఐశ్వర్యము పరమాత్మ సంకల్పాధీనమైన దయినను తనకు అత్యంతము ప్రియమైన ముక్తునికి అతడు పునర్జన్మను ఎన్నటికిని కలిగింపదు. “ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం స న మను ప్రియః” (గీ. 7-17) జ్ఞానికి నేను నాకు జ్ఞాని అత్యంతము ప్రియులముగదా అని గీతాచార్యుడే ఈ విషయమును స్పష్టముగ నుడివిడిచాడు గదా.

కావున ముముక్షులైన చేతనుడు జగత్కారణమైన బ్రహ్మకర్తృత్వమును గుఱుపన్నిధిని శాస్త్రముద్వారా తెలిసికొని శాస్త్ర విహితములు స్వవర్ణాశ్రమోచితములు అయిన నిత్యనైమిత్తిక కర్మలను అహంకార మమకారరహితుడై నిష్కామముగ అచరించుచు శనుడమాభ్యాస్య గుణములు గలిగి ఆహారనియమములను పాదించుచు యావజ్జీవము తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్నమైన భక్తిరూపావన్న స్ఫుతి సంతాపముతో శ్రియఃపతియైన పరమాత్మను ధ్యానించు చుండవలయును. ఇట్టి ముముక్షువు భగవదనుగ్రహపాత్రుడై శరీరావసావమున (మూర్ధన్య) సుషుమ్నానాడిద్వారా అర్చిరాది మార్గమున ప్రవేశించి ఆ మార్గమున అతివాహితులచే నత్కార పూర్వకముగ కొనిపోబడి పరమపదము పర బ్రహ్మమును చేరి అసహత పాన్మత్వాది కళ్యాణగుణ విశిష్ట స్వరూపముతో సహస్ర స్థూతా మండపమున నిత్యసూరి పరిషత్తున ప్రవేశించి శేషవర్మంకమున విరాజిల్లు శ్రియఃపతి యనుగ్రహముతో సాలోక్య సారూప్య సాయుజ్య సామీప్యములను పొంది పరిపూర్ణ బ్రహ్మగుణవానస్థ పరీవాహ రూపమైన భగవత్కైంకర్య రసమును యావదాత్మ భావిగ అనుభవించుచుండును అని ఉపనిషత్తులకు వ్యాఖ్యానమైన

బ్రహ్మసూత్రముల సారాంశము. “అనావృత్తి శ్చబ్ధాత్” అను సూత్రమును రెండుమార్లు పఠించుట గ్రంథ పరిసమాప్తికి సూచకము.

చతుర్థాధ్యాయ చతుర్థపాదము సమాప్తము
చతుర్థాధ్యాయము సమాప్తము
బ్రహ్మ మీమాంసా శాస్త్రము సమాప్తము

శ్లో॥ అత్రేయ శ్రీ శ్రీనివాస రామానుజ విపశ్చితా।
ఇత్థం శ్రీభాష్యసారోఽయం వ్యరచ్యత సతాం ముదే॥

శ్లో॥ శ్రీ వేంకటాచలాధీశ చరణాఽంభోరుహ ద్వయే।
భక్త్యా శ్రీభాష్యసారోఽయం తద్దాసేనన మర్చ్యతే॥

శ్లో॥ వేదాత్మక ప్రమాదేన సాత్త్వికైశ్చ ప్రమాత్పభి॥
ప్రమేయేణ సహ శ్రీమాన్ వర్థకాం యతి శేఖరః॥

శ్లో॥ పుణ్యాఽంభోజ వికాసాయ పాపధ్వాంత క్షయాయ చ।
శ్రీమాన్ ఆవిరభూ ద్భూమౌ రామాజ దివాకరః॥

శ్లో॥ ప్రాచార్యం కృష్ణ సూరింద్రం వేదాంతద్వయ దేశికమ్॥
శ్రీశేష సూరి వంశాఽబ్ధి చందిరం ప్రణతోఽస్మ్యహమ్॥

చతుర్థాధ్యాయ చతుర్థ పాదార్థ
సంగ్రహ శ్లోకము

శ్లో॥ స్వావిర్భావోఽవవర్గే నిరుపధి నియత
స్వ ప్రకార్యంత దృష్టిః
చిద్రూపస్యైవ తద్వ చ్ఛృతి ముఖట మితై

సన్న్వితకారై స్పహేక్షా |
 సంకల్పాదేవ సిద్ధి స్తనుషు చ నియమో
 మ్ముక్తతా బ్రహ్మసామ్య
 ప్రాప్తా తల్లక్షణాఽంశోజ్ఞస మితి చర
 మాధ్యాయ తుర్యాంశ పాదః |

తా : సదవద్యా విర్భావాధికరణమున ముక్తునకు మోక్షదశ
 యందు కర్మబంధ నివృత్తి అగుటవలన అహత పాపకర్మాది విశిష్టమై
 స్వ స్వరూపముతో అతడు అనిర్భవిండుననియు, అవిభాగిన దృష్ట
 త్యాధికరణమున బ్రహ్మన్తర్కామికుడైన ముక్తుడు త దవినాభూతుడై
 కళ్యాణగుణ విశిష్టమైన బ్రహ్మమును అనుభవించుననియు, బ్రాహ్మ
 ధికరణమున తీపుడు చిద్రూపియే అయినను శ్రుత్యన్తప్రతిపాదితము
 లైన అవహత పాపకర్మాది గుణములనుకూడ కలిగియుండుననియు,
 సంకల్పాధికరణమున ముక్తునకు సంకల్పమూత్రమున స్వాభిమతార్థ
 సిద్ధికలుగుననియు, అభావాధికరణమున ముక్తునకు దేహము శాంతి
 తీరసంప్రదయనను నిర్బంధములేదనియు జగద్యావృత్తిపారవర్త్యాధికరణమున
 ముక్తునకు బ్రహ్మముతో నరమసామ్యము కలిగినను జగత్సృష్ట్యా
 దులు అతనికి సంభవింపవనియు ఈ రీతిగా ఈ చతుర్థాధ్యాయ
 చతుర్థపాదమైన స్వరూపవిర్భావపాదమున నిరూపింపబడినవి.

బ్రహ్మసూత్ర ప్రమేయసారము

శ్లో॥ ప్రవృత్తా దేహి స్వనిష్ఠో నిరవధి మహిమాఽ
 పాస్త బాధః ప్రతాప్తః
 భాత్మాదే లింద్రియాదే రుచిత జనశక్య

తస్మిన్సృతౌ తస్మిన్నివాహే |

నిర్దోషత్వాదిరమ్యో బహుభజన పదం

స్వాఽర్థ కర్మ ప్రసాదః

పాపచ్చిద్రవ్యహ్నాదీ గతికృత తివహ త్వామ్య

ద శ్వాఽత్ర వేద్యః ||

తా : ఈ బ్రహ్మసూత్రముల ప్రథమాధ్యాయ ప్రథమపాదమున పరబ్రహ్మము జగత్కారణమని, రెండవపాదమున అతడు జగచ్ఛరీరకుడని, తృతీయపాదమున జగత్తునకు అతడు ధారకుడని, నతుర్థపాదమున నిఖిల జగదేకాకారణత్వాదిహృదయమైన నిరతిశయ మహిమగలవాడని

ద్వితీయాధ్యాయ ప్రథమపాదమున పరబ్రహ్మముయొక్క జగత్కారణత్వాదికమును సాంఖ్యాది స్మృతులు బాధింపజాలవని ద్వితీయపాదమున తంత్రాంతర నిష్ఠులుగాక శ్రీ పాంచరాత్ర నిష్ఠులగు స్వాత్మిక భక్తులకు అతడు అత్యంత ఆస్తుడని, తృతీయపాదమున అజ్ఞానములు జీవాత్మయు యథోచితముగ అతనిచేతనే సృజింపబడుదురని చతుర్థపాదమున ప్రాణాదీంద్రియములకును అతడే న్రస్థు అనియు,

తృతీయాధ్యాయ ప్రథమపాదమున సంసార తంత్ర నిర్వాహకుడనియు, ద్వితీయపాదమున అతడు అఖిల హేయ ప్రత్యగీక కళ్యాణగుణైకతానుడనియు, తృతీయపాదమున బహువిధముల భజనీయుడనియు, చతుర్థపాదమున స్వచ్ఛరాశ్రమోచిత కర్మానుష్ఠానముచేత అతడు వ్రసన్నుడగుననియు,

చతుర్థాధ్యాయ ప్రథమపాదమున ఉపాసకుల పాపములను నశింపజేయు వాడనియు, ద్వితీయపాదమున సుషుమ్నా నాడిద్వారా

ముక్త పురుషుని అర్పిరాదిమార్గమున ప్రవేశపెట్టుననియు, తృతీయ
పాదమున అర్పిరాది మార్గముద్వారా అతివాహకులచే ముక్త పురుషుని
పరమపదమునకు చేర్పించుననియు, చతుర్థపాదమున ముక్తునకు
తనతో పరమసామ్యమును కలిగించుననియు, ఈ ఈ విధముగ బ్రహ్మ
సూత్రములయందుగల 16 పాదములచేతను పరమపురుషుని 16
కళ్యాణగుణములు ప్రస్తుతంపబడినవి. ఇట్లు షోడశ కళ్యాణగుణ పరి
పూర్ణుడైన పరమపురుషుని ముముక్షువు ఈ శాస్త్రముద్వారా తెలిసి
కొనవలయునని శాత్పర్యము.

అధికరణసారావళి సమాప్తము.

శ్లో॥ కవి కార్మిక సింహాయ కళ్యాణ గుణకాలినే |
శ్రీమతే వేంకటేశాయ వేదాంత గూరవే నమః

నిత్యశ్రీ ర్నిత్యమంగళమ్.

బ్రహ్మసూత్రములు - ఉపాసనలు

- 1) సద్విద్యా ఈక్షర్యధికరణము I(i) 5
- 2) ఆనంద(మయ)విద్యా ఆనందమయాధికరణము I(i) 6
- 3) ఉద్గీఢాహిరణ్యయ పురుష దృష్టివిద్యా అంతరధికరణము I(i) 6, 7
- 4) ఉద్గీఢాళాశ దృష్టివిద్యా అకాశాధికరణము I(i) 8
- 5) ప్రస్తావన ప్రాణదృష్టివిద్యా ప్రాణాధికరణము I(i) 9
- 6) గాయత్రీవిద్య
- 7) కౌక్షీయజ్యోతిర్విద్యా జ్యోతిరధికరణము I(i) 10
- 8) సప్తర్షినవిద్యా ఇంద్రప్రాణాధికరణము I(i) 11
- 9) శాండిల్యవిద్యా సర్వత్రసిద్ధ్యధికరణము I(ii) 1
- 10) నాచికేతవిద్యా (1) లక్ష్మీధికరణము I(ii) 2
- నాచికేతవిద్యా (2) ప్రమితాధికరణము I(iii) 2
- నాచికేతవిద్యా (3) అనుమానికాధికరణము I(iv) 1
- 11) ఉపకోసవిద్యా అంతరాధికరణము I(ii) 4
- 12) అగ్నిత్రయవిద్యా అంతర్యామ్యధికరణము I(ii) 4
- 13) అంతర్యామివిద్యా అదృశ్యత్వాదిగుణాకాధి-
కరణము I(ii) 5
- 14) అక్షరవిద్యా ద్యుభ్యాధికరణము I(iii) 1
- అక్షరవిద్యా అక్షరాధికరణము I(iii) 3
- 15) వైశ్వానరవిద్యా వైశ్వానరాధికరణము I(ii) 6
- 16) భూమవిద్యా భూమాధికరణము I(ii) 2

- 32) అహర్వాహ్నితి బ్రహ్మవిద్యా
 33) అహంవాహ్నితి బ్రహ్మవిద్యా సంబంధాధికరణము III [iii] 7
 34) ఆయుఃఫలక పురుషవిద్యా
 35) వ్యాసవిద్యా పురుషవిద్యాధికరణము
 III [iii] 9
 36) వర్తంకవిద్యా సాంపరాయాధికరణము
 III [iii] 12
 37) ఉషస్త్రకహోళవిద్యా అంతర్యాధికరణము
 III [iii] 15
 38) ఉగ్గీధాదివిద్యా తగ్నిర్జాగదాదియనూధి-
 కరణము III [iii] 17
 39) అగ్నివిద్యా పూర్వవికల్పాధికరణము
 III [iii] 20
 40) జీవాత్మవిద్యా శరీరేథావాదికరణము III [iii] 2
 41) యజ్ఞనవమానదృష్టివిద్యా యథాశ్రయథావాధికరణము
 III [iii] 26
 42) ఈశావాస్యవిద్యా పురుషార్థాధికరణము III [iv] 1
 43) ఉషస్థివిద్యా సర్వాన్నానుమత్యధికరణము
 III [iv] 7

ఉపనిషత్తులలో ప్రస్తావించబడిన అనేక ఉపాసనలలో, ఈ పైన
 పేర్కొనిన ఉపాసనలు. బ్రహ్మసూత్రములయందు నివరింపబడినవి.
 ప్రసిద్ధముగ 32 బ్రహ్మవిద్యలు ప్రచారములో ఉన్నవి.

బ్రహ్మసూత్రములయందు చేర్కొనబడిన ఋషులు

1 ఆశ్రేయుడు

సూ. స్వామినః ఫలశ్రుతేరిత్యాశ్రేయః 3-4-44

2 ఆశ్మరధ్యుడు

సూ. 1. అభివ్యక్తేరిత్యాశ్మరధ్యః 1-2-30

2. ప్రతిజ్ఞాసిద్ధిర్లింగ మాశ్మరధ్యః 1-4-20

3 ఔదులోమిః

సూ. 1. ఉత్క్రమిష్యత ఏవం భావాదిత్యాదులోమిః 1-4-21

2. ఆర్తివ్యజ్ఞమిత్యాదులోమిః 3-4-45

3. చితిచిన్మాత్రేణ తదాత్మకత్యాత్వాదులోమిః 4-4-6

4 కార్వాజిని

సూ. చరణాదితిచేన్పు తదుపలక్షణాదేతి కార్వాజినిః 3-1-9

5 కాశకృత్స్నుః

సూ. అవస్థితేరితి కాశకృత్స్నుః 1-4-22

6 బాదరాయణః

సూ. 1. తదుపర్యపి బాదరాయణస్సంభవాత్ 1-3-25

2. భావంతు బాదరాయణో 1-3-32

3. పూర్వంతు బాదరాయణో 3-2-40

4. పురుషార్థోఽదశ్శబ్దాదితి బాదరాయణః 3-4-1

5. అనుష్ఠేయం బాదరాయణః 3-4-19

6. అప్రతికాబంబనాన్నతీతి బాదరాయణః 4-3-14

7. అధికోపదేశస్తు బాదరాయణస్త్వైవం 3-4-8

8. ఏవమప్యసన్యాసాత్ పూర్వభావాధవిరోధంబాదరాయణః

4-4-7

9. ద్వాదశాహవదుభయవిధం బాదరాయణః

4-4-12

7 బాదరి

సూ. 1. అనుస్మతేర్బాదరిః

1-2-31

2. సుకృత, దుష్కృతే ఏవేతితు బాదరిః

3-1-11

3. కార్యంతు బాదరి రాస్యైవ గతువపత్తేః

4-3-6

4. అభావం బాదరి రాహమ్యేవం

4-4-10

8 జైమిని

సూ. 1. సాక్షాదవ్యవిరోధం జైమినిః

1-2-29

2. సంసత్తేరితి జైమిని

1-2-32

3. మధ్యాదిశ్వసంభవాధనధికారం జైమినిః

1-3-90

4. అన్యార్థంతు జైమినిః

1-4-28

5. ధర్మం జైమిని రతపవ

3-2-39

6. శేషత్వాత్ పురుషార్థవాదో యథాన్యేష్వితి జైమినిః

3-4-2

7. పరామర్శం జైమిని

3-4-18

8. తద్భూతస్యతు నాతద్భావో జైమినేరపి

3-4-40

9. పరం జైమినిర్ముఖ్యత్యాత్

4-3-11

10. బ్రాహ్మం జైమినిరువన్యాసాదిభ్యః

4-4-5

11. భావం జైమినిర్వికల్పామననాత్

4-11-11

సూత్రసూచీ

అ

అంశోనానాన్యపదేశాత్	2 3 42	అనభిభవం చ	3 4 35
అశరణశ్వాన్న	2 4 10	అనవస్థితేరసంభవాత్	1 2 18
అక్షరధియాంత్వరోధః	3 3 33	అనారబ్ధకార్యే ఏవ	4 1 15
అక్షరమంబరాంతధృతేః	2 3 9	అనావిమ్మకర్వన్నన్యయాత్	4 1 15
అగ్నిహోత్రాది తు	4 1 16	అనావృత్తిః శబ్దాదనావృత్తిః	3 4 49
అగ్న్యైదిగతిప్రతేః	3 1 4	అనియమస్సరేషాం	3 3 12
అజ్ఞాపబద్ధాస్తు న	3 3 53	అనిష్ఠాదికారిణామపి	3 1 12
అజ్ఞేత్వానుపవత్తే శ్చ	2 2 6	అనుకృతేస్తస్య చ	1 3 21
అజ్ఞేషయథాశ్రమభావః	3 3 59	అనుజ్ఞానరిహారా	2 3 47
అచలత్వం చాపేక్ష్య	4 1 9	అనుపవత్తేస్తు న	1 2 3
అచవశ్చ	2 4 6	అనుబంధాదిభ్యః	3 3 48
అనుశ్చ	2 4 12	అనుష్ఠేయం బాదరాయణః	
అహః ప్రబోధోఽస్మాత్	3 2 8	అనుస్మృతతేర్పాదరిః	1 2 31
అత ఏవ చ నిత్యత్వమ్	1 3 28	అనుస్మృతేశ్చ	2 2 24
అత ఏవ చ సబ్రహ్మ	1 2 16	అనేనసర్వగతత్వం	3 2 36
అత ఏవ చాగ్నిస్తన	3 4 25	అస్తర ఉపవత్తేః	1 2 13
అత ఏవ చానన్యాధి	4 4 9	అస్తరా చాపి తు	3 4 36
అత ఏవ చోపమా	3 2 18	అస్తరాభూతగ్రామవత్	3 3 35
అత ఏవ న దేవతా	1 2 28	అస్తరావిజ్ఞానమనసీ	2 3 16

9త ఏవ ప్రాణః	1 1 24	అస్తర్యామ్యధి దైవ	1 2 19
9త ఏవ సర్వాణ్యను	4 2 2	అస్తవత్స్వమసర్వజ్ఞతా వా	2 2 36
అతశ్చాయనేఽపి	4 2 19	అస్తస్తద్ధర్మోపదేశాత్	1 1 12
అతస్త్వితరణ్ణ్యాయః	3 4 45	అన్త్యావస్థిలేచ్ఛోభయ	2 2 34
అతిదేశాశ్చ	3 3 45	అన్యత్రాభావాశ్చ	2 2 4
అతోఽనన్తేనతథా	3 2 25	అన్యథాత్వం శబ్దాదితి	3 3 6
అతోఽన్యపి హ్యేకేషాం	4 1 17	అన్యథానుమితౌ చ	2 2 7
అత్తాచరాచరగ్రహణాత్	1 2 9	అన్యథానుమేయ మితి చేత్	2 2 2
అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా	1 1 1	అన్యభావవ్యాప్తి లేకపు	1 3 11
అదృశ్యత్వాదిగుణకో	1 2 22	అన్య్యాదిష్టితే	3 1 24
అదృష్టానియమాత్	2 3 50	అన్యార్థం తు తైమినిః	1 4 28
అధికం తు భేదానిర్దేశాత్	2 1 22	అన్యార్థమర్థశ్చ సరామర్మః	1 3 19
అధికారదూష	2 3 13	అన్వయాదితిచేత్	3 3 17
అధికోపదేశాత్తు	3 4 8	అపరిగ్రహద్భావ్యత్వం	2 2 16
అధిష్టానానుపవత్తేశ్చ	2 2 36	అపి చైవమేకే	3 2 13
అధ్యయనమాత్రవతః	3 4 12	అపి సంరాధనే	3 2 23
అపి స్మర్మతే	3 1 15	అ	
అపిస్మర్యతే	2 3 44	ఆకాశస్త ల్లిజ్ఞాత్	1 1 23

వి స్మర్యతే	3 4 30	అలాశే చావిశేషాత్	2 2 26
వివేకాద్యత్వసంగాత్	2 1 8	అలాశోఽర్థాంతరత్యాది	1 3 42
ప్రతీకాబంబనాన్	4 3 14	అచారదర్శనాత్	3 4 3
బాధాచ్ఛ	3 4 29	అతివాహికా స్తబ్ధాత్	4 3 44
భావం బాదరిరాహ	4 4 10	అత్మశృతిః	1 4 23
భిభ్యోపదేశాచ్ఛ	1 4 24	అత్మగృహీతిః	3 3 26
భిమానివ్యవదేశస్తు	2 1 5	అత్సని చైవం	2 1 28
భివ్యక్తే రిత్యాశ్మరధ్యః	1 2 30	అత్మశబ్దాచ్ఛ	3 3 15
భిసంధ్యాదిష్వపి	2 3 52	అత్మాప్రకరణాత్	4 4 3
భ్యవగమేఽవ్యర్థాభావాత్	2 2 8	అత్మేతి తూవగచ్ఛన్తి	4 1 3
ఋష్టువదగ్రహణాత్తు	3 2 19	అదరాలోపః	3 3 39
ఋూవవదేవ హి	3 2 14	అదిత్యాదిమతయశ్చ	4 1 11
ఋర్పిరాదినా తత్పుధితేః	4 3 1	అధ్యానాయ	3 1 14
ఋకౌకస్త్వైత్త ద్వ్యవ	1 2 7	అనందమయోఽభ్యాసాత్	1 1 13
ఋప్రతీ రితిచేత్	1 3 20	అనందాదయః ప్రధానస్య	3 3 12
ఋస్థితే వైశేష్యాదితి	2 3 25	అనర్థక్య మితిచేన్న	3 1 10
ఋస్థితే రితి	1 4 22	అనుమానికమపి	1 4 1
ఋవిభాగేన దృష్టత్వాత్	4 4 4	అపః	2 3 1
ఋవిభాగోపచనాత్	4 2 15	అప్రయాణాత్తత్రాపి	4 1 12
ఋవిరోధ శృందనవత్	2 3 24	అభాస ఏవ చ	2 3 49

అశుద్ధ మితిచేన్పు	3 1 25	అనునన్ని చైన మస్మిన్	1 2 33
అశ్మాదివచ్చు	2 1 23	అర్చిజ్యమిత్యాదులోమి:	3 4 45
అశ్రుతత్వా దితిచేన్పు	3 1 6	అవృత్తిరసకృదువ	4 1 1
అసతి ప్రతిష్ఠోపరోధో	2 2 20	అసీన స్సంభవాత్	4 1 7
అసదితిచేన్పు	2 1 7	అహ చ తన్మాత్రమ్	3 2 16
అసద్యవదేశాన్నేతి	2 1 18	ఇ	
అనస్తతే శ్వావ్యతిరేకర:	2 3 48	ఇతర షరామర్శాత్ప:	2 3 17
అవంభవస్తు సతో	2 3 9	ఇతర వ్యవదేశాత్	2 1 21
అసార్వణికి	3 4 10	ఇతరస్యా ప్యేవం	4 1 14
అస్తి తు	2 3 2	ఇతరేతరప్రత్యాయ త్వాత్	2 2 18
అస్మిన్సన్యచతద్వోగం	1 1 20	ఇతరేత్వర్థసామ్యాన్యాత్	3 2 13
అస్త్యదదోపవత్తే:	4 2 11	ఇతరేషాం చానువతజ్ఞే:	2 1 2
		ఇయ దామననాత్	3 3 34

ఈ:

ఈక్షతి కర్మ	1 3 12	ఏవం చాత్మాతర్నన్విమే	2 2 32
ఈక్షతే ర్నాశబ్దమ్	1 1 15	ఏవంముక్తిఫలానియము:	3 4 50
ఈ		ఏవమ పున్యన్యాసాత్	4 4 7

ఈ

ఈత్రమిష్యత ఏవం	1 4 21	ఐ	
ఈత్రాన్నిగత్యాగతీనాం	2 3 20	ఐహికమప్రస్తుతం	3 4 50
ఈత్తరత్ర చైత్రరథేన	1 3 35	క	
ఈత్తరాచ్చేదావిర్భూత	1 3 18	కమృనాత్	1 3 40
ఈత్తరోత్పాదే చ	2 2 19	కరణవచ్చేన్నభోగాదిభ్య:	2 2 37
ఈత్వత్త్వసంభవాత్	2 2 39	కర్తాశ్చార్థవత్త్వాత్	2 3 33
ఈదాసీనానామపి చైవం	2 2 26	కర్మకర్తృవ్యవదేశాచ్చ	1 2 4

ఉపశేషభేదాన్నేతి	1 1 28	కల్పనోపదేశాచ్చ	1 4 10
ఉపపత్తేశ్చ	3 2 34	కామకారణ చైతే	3 4 15
ఉపపన్న స్తల్లక్షణార్థ	3 3 30	కామాచ్చనానుమానాపేక్ష	1 1 19
ఉపపూర్వమపిత్యేక	3 4 42	కామాదీతరత్ర తత్ర	3 3 38
ఉపమర్దం చ	3 4 16	కామ్యాస్తుయథాకామం	3 3 58
ఉపలబ్ధివ దనియమః	3 3 36	కారణత్వేన చ	1 4 14
ఉపసంహార దర్శన్నానేతి	2 1 24	కార్యం వాదరిరన్య	4 3 6
ఉపసంహారోఽర్థాభేదాత్	3 3 4	కార్యాఖ్యానాదపూర్వమ్	3 3 28
ఉపస్థితేఽతః	3 3 40	కార్యాత్యయే తదధ్యక్షేణ	4 3 9
ఉపాదానాద్విహారోప	2 3 34	కృతవ్రయత్నాపేక్షస్తు	2 3 41
ఉభయథా చ దోషాత్	2 2 15	కృతాత్యయేఽనుశయ	3 1 8
ఉభయథా చ దోషాత్	2 2 22	కృత్స్నవ్రసక్తిః	2 1 26
ఉభయథాపి న కర్మ	3 2 11	కృత్స్నభావాత్తు	3 4 47
ఉభయేఽపి హి భేదేన	1 2 21	క్షత్రియత్వ గతేశ్చ	1 3 34

ఉ

గ

ఉర్ధ్వరేఖస్సు చ	3 4 17	గతిశబ్దాభ్యాం తథా హి	1 3 14
-----------------	--------	----------------------	--------

గతి సామ్యానాత్ 1 1 16

ఏ

గతేరర్థవత్త్వముభయథాఽపి 2 9

ఏక ఆత్మానశ్శరీరే	3 3 51	గుణసాధారణ్య శ్రుతేశ్చ	3 3 62
------------------	--------	-----------------------	--------

ఏతేన మాతరిక్వా	2 3 8	గుణాద్వాన్ఽఽలోకవత్	2 3 26
----------------	-------	--------------------	--------

ఏతేన యోగః వ్రతుక్తః	2 1 3	గుహం వ్రతిష్టావాత్కానా	1 2 11
---------------------	-------	------------------------	--------

ఏతేన శిష్టావరిగహ	2 1 13	గౌఠేన్నాత్మశబ్దాత్	1 1 1
------------------	--------	--------------------	-------

ఏతేన సర్వే వ్యాఖ్యాతా	1 4 29	గౌఠ్యసంభావాత్	
-----------------------	--------	---------------	--

గౌఠ్యసంభావాచ్చబ్దాచ్చ 2 3 8

చ

నక్షత్రాదివస్తు	2 4 9	తదధిగమ ఉత్తర	4 1 13
చమనప ద విశేషాత్	2 4 8	తదధీనత్వా దర్శవత్	1 4 3
చరరాదిరి చేస్తు	3 1 9	తదనన్యత్వమారంభం	2 1 15
చరాచరవ్యపాశ్రయస్తు	2 3 17	తదస్తర ప్రతిపత్తౌ	3 1 1
చిరిచిన్మాత్రేణ	4 4 6	తదభావ నిర్ధారణే	1 3 37

ఛ

ఛస్తకఉభయాఽవిరోధాత్	3 3 28	తదవ్యక్తసూహ హి	3 2 22
ఛస్టోఽభిధానాన్నేతి	1 1 26	తదాపీతే న్సంసార	4 2 8

జ

జగద్వాచిత్యాత్	1 4 16	తద్గుణసారత్వాత్తు	2 3 29
జగద్వాప్యపారవర్తం	4 4 27	తద్ధేతు వ్యవదేశాచ్చ	1 1 15
జన్మాదన్య యతః	1 1 2	తద్భూతస్య తు	3 4 40
జీవముఖ్యప్రాణలింగాదిరి	1 4 17	తద్వతోవిధానాత్	3 4 6
జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నేతి	1 1 32	తదుచర్యసివాదరాయణః	1 3 25
జ్ఞేయత్వావచనాచ్చ	1 4 4	తదోక్తోఽగ్రజ్వలనం	4 2 16
జ్ఞోఽత విన		తన్నిర్ధారణానియమః	3 3 41
జ్యోతిరాద్యధిష్ఠానం	2 4 13	తన్నిష్ఠస్యమోక్షోపదేశాత్	1 1 7
జ్యోతిరుపక్రమా తు	1 4 9	తన్ననః ప్రాణఉత్తరాత్	4 2 3
జ్యోతిర్దర్శనాత్	1 3 41	తన్వభావే సంధ్యవత్	4 4 13
జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్	1 1 25	తర్కాఽప్రతిష్ఠానాదపి	2 1 11
		తస్య చ నిత్యత్వాచ్చ	2 4 14
		తాని సరే తథా	4 2 14

జ్యోతిషి భావాచ్చ	1 3 31	తుల్యం తు దర్శనమ్	3 4 9
జ్యోతిషై కేషామసత్యన్నే	1 4 13	త్పతీయ శబ్దావరోధః	3 1 21

క

శేజోఽతస్తథాహ్యహ	2 3 10
త్రయణా మేవ చైవం	1 4 6
త్రాత్మకత్వా త్తు	3 1 2

త ఇంద్రియాది	2 3 15
--------------	--------

తద్రుచితేః	3 4 4
------------	-------

ద

తదితోఽధి వరుణః	4 3 3
----------------	-------

తత్తు సమన్వయాత్	1 1 4	దర్శనాచ్చ	3 1 20
-----------------	-------	-----------	--------

త త్సూర్యకత్వా ద్వాచః	2 4 3	దర్శనాచ్చ	4 3 64
-----------------------	-------	-----------	--------

తత్రాపి తద్వ్యాపారాత్	3 1 16	దర్శనాచ్చ	4 3 12
-----------------------	--------	-----------	--------

తత్సాహవాన్వత్తి	3 1 22	దర్శయత శ్చైవం	4 4 20
-----------------	--------	---------------	--------

తథా చైకవాక్యోన	3 4 24	దర్శయతి చ	3 3 4
----------------	--------	-----------	-------

తథాన్య ప్రతిషేధాత్	3 2 35	దర్శయతి చ	3 3 22
--------------------	--------	-----------	--------

తథా ప్రాణాః	2 4 1	దర్శయతి చాధౌ	3 2 17
-------------	-------	--------------	--------

దహర ఉత్తరేభ్యః	1 3 13	నాచిచిరేణ విశేషాత్	3 1 23
----------------	--------	--------------------	--------

దృశ్యతే తు	2 1 6	నాత్మాప్రతీర్షిత్యక్వాచ్చ	2 3 18
------------	-------	---------------------------	--------

జేవాదివదపి లోకే	2 1 24	నానాశబ్దాదిభేదాత్	3 3 56
-----------------	--------	-------------------	--------

జేహ యోగాద్వా	4 2 5	నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్	1 3 3
--------------	-------	--------------------	-------

ద్యుభ్యాద్యాయతనం	1 3 1	నాభావ ఉపరిభ్యః	2 2 27
------------------	-------	----------------	--------

ద్వాదశాహవదుభయ	4 4 12	నావిశేషాశేత్	3 4 13
---------------	--------	--------------	--------

నానతోఽదృష్టత్వాత్	2 2 25
-------------------	--------

నిత్యమేవ చ భావాత్	2 2 13
-------------------	--------

ధ

ధర్మం శ్చైమిని రతపివ	3 2 39	నిత్యోపరిభ్యనుపరిభి	2 3 32
----------------------	--------	---------------------	--------

స్మృతపక్షైశ్చ	1 3 8	నియమాత్	3 4 7
స్మృతైశ్చమహిమ్నోఽన్య	1 3 25	నిర్మాతారం వైశే	3 2 2
స్మృతాచ్చ	4 1 8	నశినేతిజేన్మ	1 2 18
		నేతరోఽనువర్తే	1 1 17
న		వైశస్మి స్వర్ణయతో హి	1 2 3
శర్మావిభాగాదితి	2 1 35	వైశస్మి న సంభవాత్	2 2 31
శకర్ము శరణమ్	2 2 40	నోపమర్థేనాతః	4 2 10
శచ కార్యే	2 3 13		
శచపర్యాయా దపి	2 2 33	వ	
శచ స్మార్త మతద్ధర్మ	1 2 20	వచ్చవృత్తిర్మనోవత్	3 4 11
శచాధికారిక మపి	3 4 41	వటువచ్చ	2 1 19
శశు దృష్టాంతభావాత్	2 1 9	వత్కాది శబ్దేభ్యః	1 3 44
శ తృతీయే	3 1 18	వక్త్యరసామంబస్మాత్	2 2 35
శ ప్రతీకే నహి నః	4 1 4	వయోఽముపచ్ఛేదత్రాపి	2 2 2
శ ప్రయోజనవత్త్వాత్	2 1 32	వరంజై మినిర్ముఖ్యత్వాత్	4 3 11
శభాపోఽనువర్తజ్ఞే	2 2 29	వరమత సేవూన్నాన	3 2 30
శవక్తురాశ్నోవచేకాదితి	1 1 30	వరాత్తు నద్రుతే	2 3 40
శవా తదన్వహభావ	3 3 63	వరాభిధ్యానాత్తు	3 2 4
శవా ప్రకరణభేదాత్	2 3 7	వరామర్శం జైమినిః	3 4 18
శ వాయుక్రియే	2 4 8	వరిణామాత్	1 4 27
శవా విశేషాత్	3 3 21	వరోచ చ శబ్దస్య	3 3 50
శ వియ ద్రుతే	2 3 1	పారిష్లవార్థా ఇతి	3 4 23
శవిలక్షణత్వాదన్య	2 1 4	పుంస్త్రైవివత్త్వస్య	2 3 31
శ సంభోధన సంగ్రహ	1 4 11	పురుషవిద్యాయా మపి	3 3 24
శ సామాన్యా దప్యవ	3 3 49	పురుషార్థోఽతః	3 4 1

స్థానతోపి పరస్య	3 2 11	పురుషాశ్మవ దితిచేత్	2 2 5
౧౭ఁగు రత్రచ్చుతే రితి	2 3 22	పూర్వంతు బాదరాయణః	3 2 40
పూర్వవద్యా	3 2 18	భాక్తం వానాత్మవిత్వాత్	3 1 7
పూర్వవికల్పః ప్రకరణాత్	3 3 44	భావం జైమినిః	4 4 11
సృథ గువచేశాత్	2 3 28	భావంతు బాదరాయణః	1 3 32
సృథివీ	2 3 12	భావశబ్దాచ్చ	2 4 22
ప్రకరణాచ్చ	1 2 10	భావే చోదలభేః	2 1 14
ప్రకరణాత్	1 3 5	భావే జాగ్రద్వత్	4 4 16
ప్రకాశవచ్చావైయర్థ్యాత్	3 2 15	భూతాది పాదవ్యవదేశ	1 1 27
ప్రకాశాదీవచ్చ	3 2 24	భూతేషు తత్రచ్చుతేః	4 2 5
ప్రకాశాశ్రయవత్తునైవం	2 3 45	భూమా సంప్రసాదాత్	1 3 7
ప్రకాశాశ్రయవద్యా	3 2 27	భూమ్నః క్రతువజ్జ్ఞాయస్త్యం	
ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞా	1 4 23	భేదవ్యవదేశాచ్చ	1 1 28
ప్రకృతైతావత్త్వం హి	3 2 21	భేదవ్యవదేశాచ్చ	1 1 22
ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్	1 1 19	భేదవ్యవదేశాచ్చాన్యః	1 3 22
ప్రతిజ్ఞానిర్దిష్టం	1 4 20	భేదకుతే రైవలక్షణ్యాచ్చ	2 4 16
ప్రతిజ్ఞాహని రవ్యతిరేకాత్	2 3 5	భేదాదితిచేన్న	3 2 12
ప్రతిషేధాచ్చ	3 2 19	భేదాన్నేతిచేత్	3 3 2
ప్రతిషేధా దితిచేన్న	4 2 12	భోక్త్రావత్తే రవిభాగః	2 1 14
ప్రతిసంఖ్యా ప్రతిసంఖ్యా	2 2 12	భోగమాత్రసామ్య	4 4 21
ప్రత్యక్షోవదేశాన్నేతి	4 4 18	భోగేన త్వితరే	4 1 19
ప్రథమేపిప్రవదాదితి	3 1 5	మ	
ప్రదానవదేవ తదుక్తమ్	3 3 42		
ప్రదేవన దావేశస్తథా	4 1 5	మధ్యాదిప్య సంభవాత్	1 3 30

ప్రదేశభేదాదితి చేన్న	2 3 52	మంత్రవర్ణాత్	2 3 43
ప్రసిద్ధేశు	1 3 16	మంత్రాదివద్యావిరోధః	3 3 54
ప్రాణస్తథానుగమాత్	1 1 29	మహాదీర్ఘవద్యా	2 2 10
ప్రాణాదయోవాక్యశేషాత్	1 4 12	మహద్వచ్చ	1 4 7
ప్రియశిరస్త్రైవద్యప్రాప్తిః	3 3 12	మాంసాది భామం	2 4 18
ఫ		మాంత్రవర్ణిక మేవ చ	1 1 16
ఫలిమత ఉపపత్తేః	3 2 37	మాయామాత్రం తు	3 2 3
బ		ముక్తః ప్రతిజ్ఞానాత్	4 4 2
బహిస్తూభయథాపి	3 4 43	ముక్తోపస్సవ్య	1 3 9
బుద్ధ్యర్థః పాదవత్	3 2 32	ముగ్ధేర్ధస్సంపత్తిః	3 2 12
బ్రహ్మదృష్టి రుక్మర్ణాత్	4 1 5	మౌనవ దితరేషాం	3 4 48
బ్రాహ్మణ జైమినిః	4 4 5	య	
యథా చ తక్షోభయథా	4 3 39	యతైశ్చకాగ్రణా తత్ర	4 1 11
యథాచప్రాణాః	2 1 20	యదేవ విద్యయేతి హి	4 1 18
యావ దధికార మవస్థితిః	3 3 31	వివ్రతిషేధాచ్చ	2 2 9
యావదాత్మ భావిత్వాచ్చ	2 3 30	విభాగశ్చతవత్	3 4 9
యావద్వికారం తు	2 3 7	విరోధః కర్మణి	1 3 16
యోగినః ప్రతిస్మరణే	4 2 20	వివక్షితకాణోపపత్తేచ్చ	1 2 2
యోనిశ్చ హి గీయతే	1 4 28	విశేషం చ దర్శయతి	4 3 15
యోనే శ్మరీరమ్	3 1 27	విశేషణభేద	1 2 23
		విశేషణాచ్చ	1 1 22
		విశేషానుగ్రహశ్చ	3 4 38
		విశేషిత్యాచ్చ	4 3 7
ర		విహితత్వాచ్చక్రమ	3 4 32

రచనానుపపత్తేశ్వ	2 2 1	వృద్ధిహాసభాత్వం	3 2 20
రశ్మకుసారి	4 2 17	వేదాధ్యర్థభేదాత్	3 3 25
రూపాదిమత్వాచ్చ	2 2 14	వైద్యుతేనైవ తతః	4 3 5
రూపోపన్యాసాచ్చ	1 2 24	వైదర్భాచ్చ న	2 2 28
రేత స్పిగ్యోగోఽథ	3 1 26	వైశేష్యాస్తు తద్వాదః	2 4 19
		వైశ్యానర స్పృధారణ	1 2 25
ల		వైషమ్య నైఘృణ్యేన	2 1 34
లిజ్జభూయస్తాత్తద్ధి	3 3 43	వ్యతిరేకస్తద్భావ	3 3 52
లిజ్జాచ్చ	4 1 2	వ్యతిరేకానవస్థితేశ్చ	2 2 3
లోకవస్తు లీకాకైవల్యమ్	2 1 33	వ్యతిరేకో గంభవత్	2 3 29
		వ్యతిహారో విశింషన్తి	3 3 36
ప		వ్యపదేశాచ్చక్రియాయాం	3 3 35
పదతీతిచేన్న	1 4 5	వ్యాప్తేశ్చ సమంజసమ్	3 3 9
పాక్యాన్వయాత్	1 4 19	శ	
పాజ్ఞనసి దర్శనాత్	4 2 1	శక్తివర్యయాత్	2 3 37
పాయు మద్దా దవిశేష	4 3 2	శబ్ద ఇతిచేన్నాతః	1 3 27
వికరణత్వాన్నేతిచేత్	2 1 31	శబ్దవిశేషాత్	1 2 5
వికల్పోఽవిశిష్ట	3 3 57	శబ్దశ్చాతోఽకామహారే	3 4 31
వికారశబ్దాన్నేతిచేత్	1 1 14	శబ్దాదిభ్యోఽన్తః	1 2 27
వికారావర్తి చ	4 4 19	శబ్దాదీన ప్రమితః	1 2 23
విజ్ఞానాదిభావే వా	2 2 41	శబ్దేభ్యః	2 3 6
విద్యాకర్మణో లితి	3 1 17	శమదమా ద్యుపేతః	3 4 27
విద్యేవ తు నిర్ధారణాత్	3 3 46	శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో	1 1 31
విధిర్వాధారణవత్	3 4 20		

వివర్యయేణ తు క్రమో	2 3 15	శాస్త్ర యోగిత్యాత్	1 1 3
వివ్రదిషేదాచ్చ	2 2 42	శిష్టేశ్చ	3 3 60
కుగన్య తగనాదర	1 3 33	సర్వభావి త ఏవ	3 4 34
శేషత్వా త్పురుషార్థ	3 4 2	సర్వధర్మోపనర్తేశ్చ	2 1 36
క్రవణాధ్యయనార్థ	1 3 37	సర్వవేదాంతవ్రత్యయం	3 3 1
ప్రతతాచ్చ	3 2 38	సర్వాన్నానుమతిశ్చ	3 4 28
ప్రతత్యాచ్చ	1 1 12	సర్వాసేక్షా చ	3 4 26
ప్రతిస్తు శబ్దమూలత్వాత్	2 1 27	సర్వాబేదా దన్యత్రేమే	3 3 10
ప్రతోననిషత్క	1 2 17	సర్వోపేతా చ	2 1 30
ప్రత్యాది బలీయస్తావచ్చ	3 3 47	సహకారిత్వేన చ	3 4 33
క్రీష్టశ్చ	2 4 7	సహకార్యాంతర విధిః	3 4 46
స		సాక్షాద్బోధయామ్నానాత్	1 4 25
సంజ్ఞాతశ్చేత్తదుర్మం	3 3 8	సాక్షా దన్యవిరోధం	1 2 29
సంజ్ఞామూర్తిక్షపిస్తు	2 4 17	సా చ వ్రశాసనాత్	1 3 10
సంధ్యే సృష్టిరాహ హి	3 3 41	సామాన్యాత్తు	3 2 31
సంభృతి ద్యున్యాత్పపి	3 3 2	సామీప్యాత్తు	4 3 8
సంయమునేత్వమభూయ	3 1 13	సామృతాయేత ర్తవ్యాభావాత్	3 3 27
సంస్కారవరామర్శత్	1 3 36	సుకృత దుష్కృతే ఏవేతి	3 1 11
స ఏవ తు కర్మానుస్మృతి	3 2 9	సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవ	3 2 25
సంక్కల్పాదేవ తద్రుచితేః	4 4 8	సుషుప్త్యైక్యాంతోర్వేదేన	1 3 43
సత్త్వాబాపరస్య	2 1 17	సూక్ష్మం తు తదర్హత్యాత్	1 4 2
సప్తగతీర్వశేషి	2 4 1	సూక్ష్మం వ్రమాణతశ్చ	4 2 9
సమన్వారంభనాత్	3 4 5	సూచకశ్చ హి	3 2 6
		సైవ హి సత్త్వాదయః	3 3 37

సమవాయాభ్యుపగమాచ్చ	2 2 12	సోఽధ్యక్షే	4 2 4
సమాకర్షాత్	1 4 15	స్తుతయోఽనుమతిర్యా	3 4 14
సమాధ్యథావాచ్చ	2 3 38	స్తుతిమాత్రముపాదానాత్	3 4 21
సమాస ఏవం చాభేదాత్	3 3 19	స్థానవికేషాత్	3 2 33
సమాసనానురూపత్వాచ్చ	1 3 29	స్థానాది వ్యవధేశాచ్చ	1 2 14
సమాసా చాస్పృశ్యువ	4 2 7	స్థిత్యదనాభ్యాం చ	1 3 6
సమాహారాత్	3 3 61	స్మరన్తి చ	2 3 46
సముదాయ ఉభయ	2 2 17	స్మరన్తి చ	3 1 10
సమ్మతేరితి జైమినిః	1 2 32	స్మరన్తి చ	4 1 10
సమ్మద్యావిర్భావః	4 4 1	స్మర్యతే చ	4 2 13
సమ్మంధాదేవమన్యత్రాపి	3 3 20	స్మర్యతేఽపి చ	3 1 99
సంభోగప్రాప్తి రితి	1 2 8	స్మర్యమాణమానుమానం	1 2 26
సర్వత్ర ప్రసిద్ధోపదేశాత్	1 2 1	స్మృతేశ్చ	4 3 10
సర్వధానుపపత్తేశ్చ	2 2 30	స్మృతేశ్చ	1 2 6
స్మృతేశ్చ	1 3 39	స్మృత్యనవకాశ దోష	2 1 1
స్యోచైవకస్య బ్రహ్మకబ్ధ	2 3 4	స్వపక్ష దోషాచ్చ	2 1 10
స్వపక్ష దోషాచ్చ	2 1 19	స్వకబ్ధోన్మానాభ్యాం చ	2 3 23
స్వాత్మనా చోత్తరయోః	2 3 21	స్వాధ్యాయస్య తథాత్వే	3 3 3
స్వావ్యయ సంపత్తేః	4 4 16	స్వావ్యయాత్	1 1 10
స్వామినః ఫలప్రతేః	3 4 44	హ	
హస్తాదయస్తు స్థితే	2 4 5	హనౌ తూపాయన	3 3 26
హృద్యపేక్షయా తు	1 3 24	హయత్వావచనాచ్చ	1 1 8